Bogoly József Ágoston

A STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ ÉRTÉKLÁNCA

ALKALMAZOTT IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNY / STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ TANULMÁNYOK ÉS ESSZÉK

Bogoly József Ágoston

A stíluskommunikáció értéklánca

Bogoly József Ágoston

A STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ ÉRTÉKLÁNCA

ALKALMAZOTT
IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNY /
STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ
TANULMÁNYOK ÉS ESSZÉK

Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány
Szeged
2020

A könyv megjelenését
Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata
támogatta.

Szeged Megyei Jogú Város

A borítón Bogoly József Ágoston Aranyidő című fotója látható.

© Bogoly József Ágoston, 2020

TARTALOM

I. BEVEZETÉS
1. A stíluskommunikáció értéklánca. A küldetés 7

II. ELMÉLET
1. Az irodalom- és kultúratudományok a média és a stíluskommunikáció játékterében 13

III. ALKALMAZOTT STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ
1. A stíluskommunikáció szószólói küldetése az egészségfejlesztésben. Regionális kultúra 23
2. Stílusújítás, gazdag árnyalatú nyelvi közlés, stíluskommunikáció 24
3. Alkalmazott kultúratudomány. Az ökomuzealitás stíluskommunikációs fogalmának bevezetése 27
4. A stíluskommunikáció értéklánca a természet közelségében. Gondolatok a szegedi Tisza-part és a makói Maros-part tájesztétikájáról 32
5. A szociális képesség- és egészségfejlesztés stíluskommunikációs értéklánca. Kultúrakutatás, ruralitás 46

IV. ÉRTÉKLÁNC. KONSTITUTÍV STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ
1. Lényegkiemelő stíluskommunikáció. A lélek és a személyes műalkotás. A vers és olvasója 59
2. A stílus születése a metafizika szelleméből. Kiterjesztések a metafora felé 61
3. Az érzelem és az ész harmonizációja Márai Sándor Füves könyvében 63
4. Divat, stílus, érték 66
5. Életstílus, visszhang, utórezgés 66

V. IRODALMI MENTALITÁSOK ÉS STÍLUSDIMENZIÓK
1. What is a Gentleman? Az angol klubokról és a párizsi szalonokról 69
2. A nagyvárosi szalonélet stíluskommunikációs modellje a Magyar Salon című folyóiratban 71
3. A főváros, a szalon, a művelt társaság és a divat stíluskommunikációja. Női nézőpont 77
4. Az irodalmi ízlésváltás stíluskommunikációja. Költészettörténeti összjáték Makai Emil, Juhász Gyula és a fiatal József Attila lírájában 81

VI. A GENIUS LOCI TÖRTÉNETI VETÜLETE. RETRO-STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ
1. Bertrandon de la Brocquière lovag úti emlékei a középkori Szegedről 87
2. Liszt Ferenc szegedi nézőpontból. Zene, testbeszéd, divat és stílus 88
3. A szegedi nagy árvíz stíluskommunikációja Tömörkény István emlékezetében 91
4. Klauzál Gábor szegedi stíluskommunikációja és beszédmagatartása 92

5. Öko-stíluskommunikáció és ökomuzealitás.
Szélmalom- és hajómalom emlékek 103
6. Az örök elbeszélőkedv stíluskommunikációja.
Benedek Elek, a meseíró 113
7. Az eltűnt öreg lovas nyomában.
Történelmi látlelet a premodernitásból 115
8. A mikroarea stíluskommunikációja. A kamillaillatú rét 118
9. A Bartók-zene hatástörténetéről. A népdalok stíluskommunikációs
innovációja 120
10. Hazataláló stíluskommunikáció. Kosztolányi Dezső szülővárosába,
Szabadkára küldött interjúja 122
11. Híd a Tiszán. A stíluskommunikátor üzenete: „Engedd el a múltat,
adj teret a mának!” 127

VII. HARMÓNIA-KISESSZÉK. A HANGULAT, A LASSÚ FELEJTÉS ÉS AZ ÉLŐ EMLÉKEZET STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓJA
1. Harangszó 133
2. Természetbölcselet 134
3. A szegedi Tisza-parton 135
4. Harmónia árnyalatok a Tápai-réten 136
5. Semlyék. Univerzalitás és lokalitás világa között, a szabad ég alatt 137
6. Megtalál egy kép 139
7. Bartók a tavaszi szélben 140
8. Virágzás. Debussy zenei hatása 141
9. Free Style, öbölparton 142
10. Brazil imázs és életstílus 144
11. Az ősz arca 145
12. Fűzfa a tó partján 146
13. Stíluskommunikáció, szerelmesek napján 147
14. Az archaikus emlékezet lélekjelenléte 148
15. Az ember mulandósága 149
16. Megszólal a karácsonyi ének 150
17. Elnémulás és csönd 151
18. A lótuszról és a gyémántról 152
19. A megtalált kulcs 153
20. Sky-stíluskommunikáció. Földanya a világűrből 153

VIII. JEGYZET A SZERZŐ E TÉMÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓIRÓL ÉS ELŐADÁSAIRÓL 155

IX. A STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ ÉRTÉKLÁNCA. VÁLOGATOTT, ÁTTEKINTŐ TÉMA-BIBLIOGRÁFIA 163

BEVEZETÉS

1. A stíluskommunikáció értéklánca. A küldetés

A globális és helyi kultúrák egymást átfedő, köztes területein az uniformizáltságba, azaz az egyöntetűségbe belesimuló kulturális térben a lokális kultúra jelenségei és hagyományai hogyan élnek tovább? A stíluskommunikáció szószólói küldetését komolyan véve, a kérdésre ebben a könyvben, fejezetekre tagolt módon, közvetetten adom meg a választ. A szellemi és mentális környezet történetére vonatkozóan, stíluskommunikátori megközelítésssel, a példák sorozatát mutatom be.

A stíluskommunikációval foglalkozó könyvem az alkalmazott irodalom- és kultúratudomány kiterjesztése nyomán született. A stíluskommunikáció értékláncával foglalkozó kutatási projektem könyvbe foglalt eredményeiről elmondható, hogy az itt bemutatott nézőpontból ezt a tárgyterületet így még nem vizsgálták.

A stíluskommunikáció nem más mint a múlt, a jelen és a jövő értékeinek kifinomult ötvözése, megjelenítése, élőszóban, írott formában, (mozgó)képen, gesztusnyelven, metakommunikációval, öltözködésben, viselkedésben, életmódban, hétköznapokon és ünnepnapokon. A könyv bevezetésében az alkalmazott irodalom- és kultúratudományi/stíluskomunikációs vizsgálati nézőpontom és módszerem a tartalomjegyzékben olvasható fejezetek mentén követhető.

Az eredményeimet tudományos célitűzésemet követve, saját kutatásra alapozottan értem el. A könyvemben olvasható tanulmányok értékszerkezete az egyensúly (teória/praxis) és a harmónia életforma szervező értékeinek láncolatát hordozó jelenségek feltárásában, értelmezésében bontakozik ki. A könyvem utolsó fejezetében olvasható harmónia-kisesszéim indázó füzérével egyszerű és rövid beszédmódba tagolódó értékláncot alkottam, hogy a velünk élő lelki és alkotói egyensúlykeresés és harmóniára találás stílusba ötvöződő élményét az irodalom és a kultúra archaikus kódjaival elmélyítsem és stíluskommunikátorhoz méltó módon, a kifinomult közlés stílusában jelenítsem meg. Ezekkel a kisesszéimmel a harmóniát hordozó, átélő és megalkotó értékvilágot széles körben közvetítem.

Az Elmélet című fejezet és Az alkalmazott stíluskommunikáció című fejezet tanulmányai folyamatos számozású lapalji jegyeteket tartalmaznak. Ebben a könyvben az alkalmazott stíluskommunikáció számára regionális nézőpontú távlatot nyitottam.

A jövő társadalmának tudománybaráttá formálásában a stíluskommunikáció kompetenciái mozgósíthatók. A könyv címében és alcímében megjelölt értelmezési keretbe az a tág perspektíva, amit a stíluskommunkáció hordoz és fejleszt, nincs beleszorítva. A téma a könyv nyitott távlataiban került feldolgozásra. A stíluskommunikáció értéklánca – témában még további kutatásokat végzek. A másfél évtizedes kutatatásaim eredményeinek összetett rétegeit a könyvben szereplő fejezetek egységes szerkezetében, két közlési műfajban, tanulmányokban és esszékben tárom az olvasók elé.

A stíluskommunikáció értéklánca – témában a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karán, a Stíluskommunikátor szakirányú továbbképzési szak meghívott tanáraként, az MTA Köztestület tagjaként, valamint az MTA SZAB Neveléstudományi-Pszichológiai Szakbizottság Szociális képességek, a viselkedés fejlesztése munkabizottsága tagjaként folyamatos kutatómunkát végeztem és kutatási eredményeim alapján folyamatosan előadásokat tartottam egyetemen és tudományos konferenciákon, valamint ismeretterjesztő fórumokon. Az elmúlt két évtizedben a témakörhöz tartozó tanulmányaim és esszéim egy részét publikáltam és az ide vonatkozó témájú publikációs listám, a fejezetekhez rendelt sorrendben, a könyv végén megtalálható.

Tudásalapú társadalmunkban a stíluskommunikáció tárgyiasult tényezőiről a hangsúly az immateriális tudáselemek irányába tolódik el. A befogadót nem idegeníthetjük el, hiszen a stíluskommunikáció küldetésének egyik aspektusa az, hogy a jövő társadalmát tudománybaráttá, kommunikatívvá, kreatívvá formálja és a finomhangolású kommunikáció alkalmazásával az alkotáshoz szükséges belső egyensúlyt és harmóniát közvetítse. Fontos az, hogy milyen stíluskommunikációval közelítünk a problematikához és milyen modalitásban beszélünk, írunk róla és közben milyen benyomást teszünk a ránk odafigyelő befogadóra. A kifinomult közlésnek személyhez szóló „dallama" van. Ennek stíluskommunikációs bemutatása céljából a hetedik fejezetben harmónia árnyalatokat érzékeltető kisesszéimből közlök egy sorozatot. Az írások befogadói horizontján a lelki egyensúly-kompetenciákra támaszkodhatunk.

A stíluskomunikációhoz tartozó dolgok rendje nem egy már teljesen megismert, szűkített és lezárt világhoz kötődik, hanem inkább egy folyamatosan változó, dinamikusan tovább élő nyitott kommunikációs rendszerbe illeszkedik. A stíluskommunikációt a saját korlátaikon túllépő szemléleti formák aktív működésben tartják. A fogyasztói magatartások új tendenciái kihívásokat hoznak a stíluskommunikáció számára.

Milyen a stíluskommunikáció értéklánca? Olyan, mint az egymásba kapcsolódó hatásokkal teli láncreakció, amely egy sajátos pillangóhatást okoz. Az érték-láncreakciót okozó pillangóhatást a stíluskommunikáció kifinomult „szárnycsapása" indítja el. A világhoz való viszonyunkban finomhangolásra, harmóniára, egyensúlyra, csendkapcsolatra van szükség. Önvalónkkal és a társadalmi környezetünkkel kapcsolatban az összhangot hordozó kifinomult közlés, a stíluskommunikáció küldetése megvalósítható.

Az értékteremtésben egy sajátos dematerializálódási folyamat zajlik. Stílus születhet az irodalom és a metafizika szelleméből? A stíluskommunikáció értéklánca az emberi élet értelmére, céljára, a boldogulásra és a boldogságra vonatkozó preferenciákat hordozza. A külvilágra fordított figyelem nem írhatja felül a belső hazatalálást. A lelki-mentális harmónia fenntartása alapvető. Akaraterő, képzelőerő, önuralom és lelki egyensúly szükséges hozzá. Lelki egyensúlyban a jóság forrása a szívben felfakad. Az önmagát megalkotó ember tudatos és érzelmi intelligencia alapú felemelkedő „szárnycsapása" szinergikus módon emeli a kulturális energiaszintet. Ha nincs harmóniánk, akkor kívül vagyunk önmagunkon. A test, a szellem, a lélek harmóniaegyensúlya megteremthető.

A stíluskommunikáció szószólói küldetése, az egészségfejlesztésben való hathatós részvétele az összhangot hordozó kifinomult közlés eszközrendszerével kibontakoztatható. A kifinomult közlésben, áramló folyamként, az életformát

szervező értékek könnyedén és boldogságtelítetten megvalósíthatóvá válnak. Folyamatosan tenni, szüntelen törekvéssel alkotni, a jelenben lévő lehetőségeket érzelmeinkkel, vágyainkkal és céljainkkal összhangban működésbe hozni.

A stíluskommunikációs önmegalkotás lényege az, hogy a kifogyhatatlan gondolatok, elképzelések, vizualizációk és a kiapadhatatlanul áramló örömök értéklánca mentén emberi értékeket közvetítünk.

A boldogság (eudaimonia) megvalósuló áramlásában élni jó. Lao-ce Tao tö king című művének 55. fejezetéből négy sort idézünk, Weöres Sándor fordításában: „Az összhang tudása: állandóság. / Az állandóság tudása: világosság. / Az élet gazdagítása: vigasság. / A szellem feszülése a szívben: makacsság." Érzelmi kiegyensúlyozottságban nyugalomban, vidáman, reményteli módon élni.

Mi lesz az önmegvalósítással? Önmagunkat visszaadni önmagunknak. Az öntagadáson, az önsorsrontáson fontos túlemelkedni. Az önreflexió ébren tartása fontos. A lelki problémák felismerésének és megoldásának képessége fejleszthető. Mindenkinek saját maga értékesebb énje hiányzik? Fontos az, ami emlékeztet eredeti, belső önmagunkra. Az elméleti tudás, a gyakorlati tapasztalat összeforr egymással, egybeolvad az intuícióval. A természet ritmusára, a természettel való eredeti egységre emlékezve az ember öntudatra ébredhet. Magában hazatalál. Ráismer az abszolút jelenre és benne önmagára. A hazatalálás stíluskommunikációja során az önmegalkotási energiadúsulással, a belülről fakadó motivációval az ember a saját stílus eredeti kivitelezésére fókuszál. Nehézséget és torzulást okozhat, ha a makacs ember még önmaga elöl is kitér. Az önbecsapás csapdájában vergődik? Az individualizmus kultúrájában megjelenik a boldogságkergetés és az önimádó attitűd, amely a fogyasztásban elmerülő magatartással társul.

Lehetsz önmagad, saját igazságodban, lényednek tágkörű felismerése és megvalósulása által. Az ember fél a változástól éppúgy, mint az önmagává válástól? Néha mindent elveszítünk.

Hitünkben lelhetünk vigaszra. A saját stílus valójában önállóságvállalás. A saját én önmagára vonatkozó befolyásoló erejű választása. Az én realizációjának benső igénye folyamatosan jelentkezik. Mondják, a lélek a szívben van, „a szívével is lát az ember".

Keresed a hozzád illő saját stílust? A stíluskommunikáció többféle lehetőséget tár fel. Mi ez? Kívül és belül szét vannak szórva a részletek. Az önmagára éber, tudatos ember a belső önvalóra hangolódik. Felismeri és elfogadja a szív igazságait. Képes csendben maradni. A szeretet benső metanyelvét alkalmazza. Benső „dallam", szavak nélkül. Embertársai felé folyamatosan értéket közvetít. A gondolat, a szándék, a megvalósító akarat, a hang, a szín, a mozdulat, a sugárzó hit és bölcsesség derűs ragyogása tölti el. A stíluskommunikáció személyesen hozzáadott dinamikusan motiváló erővel rendelkezik, személyre szabott érték- és tudásnövekedést eredményez. Az értékláncon belül hálózati gócok, kapcsolatok, csomópontok és ezeken túl kreatív módon felvillanó, újabb és újabb kapcsolódást biztosító, a képzelőerőt fokozó ráismerő-felismerő konnekciók alakulnak ki. Az elveszettnek hitt benső édenből kiszabadulhat az alkotó heurisztika.

A megfelelően működő „dallam", azaz életritmus megtalálása, az érzelem és ész nehezen összebékíthető elemeinek, arányainak és egyensúlyának megválasztása, az életformát felépítő értékek személyességének felismerése életbölcseleti és életviteli értékeink között szerepel. Az érzelem kifejezés eszközeivel és módozataival is számolnunk kell ugyanúgy, mint a nézőpont szerepével a narratív meg-

értésben. A stíluskommunikáció fenomenológiájában, az interakciót illetően, a metaszintű befogadói érzékenységnek, a metakommunikációs megnyilvánulások értékközvetítő minőségének a szerepe rendkívül nagy. A stíluskommunikáció a külső megjelenés és a reprezentatív megjelenítés kifinomult eszközrendszerével dolgozik.

A konstruktív stíluskommunikáció az emberre jó hatással lévő energiák feltérképezésére és ezek befogadására helyezi a hangsúlyt. A stíluskommunikáció kompetenciáival rendelkezők az autopoézis (önépítés, önteremtés), a személyiségfejlesztés és önismeret fejlesztés területén és az érzelmi intelligenciát igénybe vevő hatásbefogadásban érnek el eredményeket. A stíluskommunikációs fejlesztés, az életstílus építés és az egészségfejlesztés (Health Promotion, Mental Health Promotion) céljai közötti átfedések különösen érdekesek. A mindennapos egészségi öngondoskodás és az egészséges életmód fejlesztése ötvözhető.

A stíluskommunikáció szociális képességfejlesztő kompetenciái a stíluskommunikációs ismeretek és képességek bármilyen körülmény közepette történő hatékony alakalmazását segítik. Ide tartozik a szociális, életviteli és környezeti kompetenciafejlesztés is. A stíluskommunikációs szociális kompetenciák nyitási képességgel rendelkeznek a másik ember felé. Személyközi pszichológiai értelemben a dialógus stíluskommunikációja érvényesül és az önmegvalósító ember nem elszigetelt, hanem egy társas keretű, én-te viszonyban él. Dialógushelyzetben van. A másik által nyíló, szimmetrikus igényű lehetőségben teljesedhet ki. Ebben a viszonyban egy sajátos kommunikáció kibontakozását kísérhetjük figyelemmel. A dialógushelyzetekhez mindig egy jellegzetes stíluskommunikáció karakterisztika társul, a gondolatkifejtés, a szellemi magatartás és a viselkedéskultúra szintjén. A felmerülő kérdés és az erre születő válasz biztosítja a dialógus működését. Folytonos kimozdulás történik az egyensúly megtalálása felé.

Közvetett módon is érvényesülnek a dialógushelyzetben lévő stíluskommunikációs lehetőségek. A jelen horizontján, a mentalitástörténeti és stíluskommunikációs dimenziók visszatekintő távlatai mentén, a jelen kérdésfeltevései alapján lépünk párbeszédbe a múlttal. A múlthoz való bonyolult szövésű viszonyból jövőnk előzményei emelkednek ki.

Az önmegalkotó tevékenységként értelmezett stíluskommunikáció a személyre szabott szociális képességfejlesztés eredményeire is épít. A harmonikus beszélgetési képesség, a másik emberre odafigyelő-elfogadó érdeklődő tapintat, a személyiséggel harmonizáló külső megjelenés, a tiszteletadás, a kedvesség, az udvariasság és jómodor, a szituációval arányos hiteles viselkedés, az önuralom, a kiérlelt belső biztonság és egyensúly, a tudatosságra és az érzelmi intelligenciára hangolt kommunikáció, a közösen elfogadott szabályokhoz alkalmazkodás és pontosság, a döntés, a cselekvés és az alkotótevékenység kultúrája, a minőségi időfelhasználás és a teljesítmény kultúrája, a szűkebb környezettel (család, település, régió) és a természetközeliséggel való harmonikus kapcsolat, a városimázs-, a régióimázs-, az országimázs kommunikációja, a kooperativitás, az autonómia és elfogadás, a vitakészség, a felelősségtudat és a tolerancia, – ezek alapvető stíluskommunikációs kompetenciák.

A szociális képességfejlesztés oldaláról oltóágat kapott stíluskommunikáció kompetenciái közé tartozik az anyanyelvi kommunikáció, az idegennyelvi kommunikáció, az üzleti és szervezeti kommunikáció, a kulturális tudatosság, az egészségtudatosság, a környezettudatosság, a regionális kultúra, a hon- és

népismeret, az egyetemes európai és világkultúrával való megismerkedés, a természettudományi és technológiai jártasság, a digitális informatikai kultúra és a kreatív írás- és beszédkultúra, valamint a jövő társadalmának tudománybaráttá formálása.

A stíluskommunikáció esetében a metafora képzés, a transzformáció és az imagináció rugalmas összehangolása mentén keletkező egységélmény létrehozása energiadús összpontosítást igényel és a következetes koncepcó szerinti értéklánc alakváltó-mozgó hálózatának felismerése több lépésben történik. Fizikai, érzelmi és mentális síkon. A stíluskommunikáció külső értelemben az érzékileg felfogható látszatokat hivatott összhangba hozni. Belső értelemben a stíluskommunikáció energizálja, támogatja, megerősíti, egyesíti és összehangolja, valamint kölcsönös kiegészítő módon dinamikus egyensúlyba hozza a test és lélek értékközvetítő kompetenciáit. A stíluskommunikáció az érzelmi intelligencián alapuló, személyes rezonancia szerinti attitűdöket kibontakoztató kreatív kommunikációs jelenségek közé tartozik. Az említett dinamizmus a töredezettségből a felejtett világok értékeit újra összerakja és a jellegzetes információk alapján olyan nagyskálájú szalienciára (Salience network) épülő stíluskommunikációs értéklánc hálózatot alakít ki, ami hatással képes lenni a jövő alakulására. Egy adott kérdésre mindig több válasz születhet. A jelenben boldogságban megmaradni, (nem a múlton rágódni, nem a jövőtől félni). A jövőtől való félelem beengedésével annak lehetősége szalasztódik el, hogy éppen a mostban nyilvánuljon meg az, amire vágyunk.

A retro-stíluskommunikáció az éppen mostból, a jelenből önreflexiós értékelő módon és harmonizáló érzékkel tekint a múltra. A múlthoz való bonyolult szövésű viszony mellett megjelenő új dolgok gátolhatják a régiek megtartását. Felléphet a retroaktív interferencia. A múlt nem kidobandó ballaszt. A múlt és a szeretetteljes emlékezés alapvető lelki erőforrásunk.

A stíluskommunikáció mozgó tagolódású, nyitott formájú. Az alakváltó tovább élésre alkalmas elemei szituációfüggően alkalmazhatók, a kapcsolódásra, a variabilitásra készen állnak. A többszörösen kapcsolódó hálózatok futó pillanataiban a mintázatokat felépítő elemek, egymást felvillanyozó módon, mindig újabb részeket fejlesztenek. Jó esetben kialakul a pozitív feedbeck, azaz az értéklánc hálózatának képülését jelző visszajelzés és a megvalósítási határértékeken túlfutó időpillanatot érzékelő kontroll. Ilyen értelemben a stíluskommunikáció értéklánca nem azonos a részeinek összegével, mert ebben az esetben egy fejlesztő dinamizmussal rendelkező, cirkuláris oksági láncba rendeződő mozgó potenciájú mintázat jelenlétével számolunk, melyet áthuzaloz és értékláncba fűz az említett pillangóhatás. A stíluskommunikációs erőforrások globalizálódását figyelhetjük meg. A globális stíluskommunikáció könnyen adaptálható, mert helyi értékekkel gazdagítva alkalmazható és a mentalitástörténeti szempontból szerves fejlődéshez illesztődő modernizáció értelmében hatékony. Az alkalmazott stíluskommunikáció időszerű és egyszerű hívószavai: regionális kultúra, helyi kulturális örökség, testi-lelki egészségfejlesztés, ökológiai nézőpont, értékszerkezeti változás, életstílus megújítás, az érzelem és az ész harmonizációja, az önmegalkotás stílusa, újszerűség és globalizáció. Praxisorientált újabb célok elérése érdekében az új módszerekkel és innovatív eljárásokkal, az elmélet mintázatát már a gyakorlatban használható alkalmazásban látjuk viszont. Az alkalmazás egyéni hozzáadott értéket jelent.

Stíluskommunikáció és kulturális regionalisztika a kultúratudomány vetületében? Igen. A stíluskommunikáció értéklánca egy olyan kommunikatív cselek-

vésben nyilvánul meg, amely a regionális kulturális térben kreatív elbeszélés stratégiákat alkalmaz és a regionalisztika nézőpontjából kognitív, affektív és szociális kódok mentén szinergikus módon bővíti erőforrásait. A regionális élményszerkezetek és a térhez kötődő üzenetek interkulturális kompatibilitásának érzékeltetése, bemutatása a kulturális régió versenyképességének fejlesztéséhez tartozik.

A könyv a bevezető elméleti rész után alkalmazást bemutató tanulmányokat, majd irodalmi-mentalitástörténeti dimenziókat és a hely szellemét idéző retroaktív írásokat és végül az emlékezet és felejtés stíluskommunikációját érzékeltető, hálózatszerűen egymáshoz illeszkedő, kreatív írásmódban készült rövid esszéket tartalmaz. Az alkalmazott stíluskommunikáció összetett értékláncára fókuszálva, az öko-stíluskommunikációs nézőpontú tanulmányok mellett az irodalmi-művelődési értelemben polgárias mentalitású történeti értékvilágokba is betekintést nyújtunk és mivel sok mindent elmos a felejtés, az érzelmi-archaikus hangnemű harmónia-kisesszéinkkel az egyensúlyt hordozó és a harmóniát tovább építő kultúra felé nyitunk távlatot.

II. ELMÉLET

1. Az irodalom- és kultúratudományok a média és a stíluskommunikáció játékterében

A tágabban értelmezett irodalom- és kultúratudományok a médiatudomány és a stíluskommunikáció területeivel lépnek kapcsolatba. A kultúratudományok társadalmi szerepkörének bővülése tapasztalható. A társadalom világában, a társadalom és a kultúra gyakorlati kapcsolatában a stíluskommunikációs fejlesztés számos gyakorlati célcsoportja közül az üzleti szféra, a hivatali szféra, a média világa és az oktatás-nevelés területe kiemelten fontos. A stíluskommunikáció társadalmi oldalával, az emberi viselkedéssel, a nyelvi cselekvések értelmezésével, a beszélt, az írott és elektronikus kommunikációs rendszerek egymást kiegészítő működésével a mindennapokban találkozunk. A stíluskommunikáció emberi szabályrendszerét és a virtuális látványképzés lehetőségeit érdemes feltárni. A beszélt és az írott elektronikus érintkezés során az audiovizuális látványtérben érvényes stílusalkotás kérdései új megközelítést nyernek. A stíluskommunikációs alkotás összefüggései a csoport- és tömegkultúra viszonylatában tárulnak fel, miközben a tömegkommunikáció hatása érvényesül. A szóbeli, az írásbeli és az audiovizuális kommunikációban a stílus fokozatos újraszületését figyelhetjük meg az irodalom és a metafizika szelleméből. Szó, hang, kép, gesztus és szöveg a beszédhelyzetből eredő harmonikus stílus megalkotásában vesz részt. Az irodalmi műalkotás befogadásának vizsgálatából születő eredmények módosítják a korábbi irodalomtörténeti megállapításokat. Kultúra, irodalom és medialitás. Ralf Steinmetz Multimédia című könyvében a felfogásmédiumról ír és így teszi fel a gyakorlati kérdést:„Hogyan fogja fel az ember az információt?" Meg is adja a praktikus választ:„Ezek után elsődlegesen a hallás és a látás között kell különbséget tenni.

A vizuális médiumokhoz számítjuk a nyomtatott szöveget, az ábrát és a mozgóképet. A hallási médiumhoz tartozik a zene, a zaj és például a beszéd. Ezek a különbségek a médiumok között tovább finomíthatók. Például felfogható úgy is, hogy a vizuális médium mozgóképekből, animációkból és nyomtatott szövegekből áll. Maguk a mozgóképek videojelenetekből állnak, melyek egyes képekől tehetők össze." (Steinmetz, Ralf: Multimédia. Budapest, 1993. 22.)

A három összetevő érzékeltetése, a hang (zene), a kép (képzőművészet), a szöveg (irodalom) együttes elemzése újabb távlatokat ad az irodalomtudománynak és a stíluskommunikációnak. Az irodalmi műalkotás szövege tükörstádiumba kerül a zenével, a képzőművészeti alkotásokkal, a történelem metaforáival. Az irodalmi kommunikáció értelmezése a metaforikus értelemadás és megértés befogadói folyamatában történik. A stíluskommunikációs üzenet vizsgálata a kultúra értéktartalom-elemzését előnyben részesíti.

A dialogicitás alapú stíluskommunikáció egyensúly problematikája

A stíluskommunikáció és az irodalom dialógus-elvű szempontjai filozófiai és viselkedéslélektani elemeket tartalmaznak. Az irodalom- és kultúratudomány és a kommunikáció területei közötti érintkezés során egy hibridizáció ment végbe, majd ez a folyamat áthatotta az értelmezések világát is. Az intermediális megközelítések növekvő szerepet kaptak. Jelen van a mediális sokrétűség. A szót, a képet, a zenét mozgásban lévő futó pillanatokra tagoltan, de mégis az egymásra való összhatás értelmében érdemes vizsgálni. Az irodalomnak megvan a lehetősége, hogy az újabb kommunikációs kihívások horizontján a vizuális és a zenei kultúrával kapcsolatot építő módon jelenjen meg.

A kulturális magatartások interperszonalitása, a dialógusfeltételek, a média-antropológia és a médiaetika kérdései is felvetődnek. Számolhatunk a média-érzékeny irodalom színterének performativitásban megújuló bővülésével és a médiakommunikáció kibontakozó távlataival. Az önmegalkotó tevékenységként értelmezett stíluskommunikációban jelen van a metanyelvi párbeszéd konstruktív lehetősége, az egyensúlyt kereső dinamika időlegessége, a töredékességből fakadó kiegészítő értelemadás kölcsönös gesztusnyelvet használó harmonizációs stílusa, a testmozdulatok jelrendszere, az öntükröző és a másiknak tükröt tartó attitűdök ön- és társszemléletet fejlesztő, egyensúlykereső távlata.

Mivel az élő rendszerek egyensúlyhiányosak, ezáltal a megújulás irányában fluktuáló, hullámzó képlékenységet mutatnak és ebben a kibillenő stádiumban még további felismerési lehetőségekkel ruházódnak fel, de az önmegalkotáshoz szükséges időpillanatok elmulasztása, az ömegalkotás ismételt kényelmű elhalasztása mentén beléphet a látszat megújulásban újrarendeződő homeosztázis felé törekvés és ez sokszor fékezi és elaltatja az önmagát és problémáit a kiküzdött valódi megoldással felülmúlni képes ember eredeti teremtő- és teljesítőképességét.

Az immateriális stíluskommunikációs erőforrások értékláncának szélesebb körű bemutatása előtt érdemes szólni a stíluskommunikáció területét érintő hibridizácós folyamatokról is.

Transzmediális gondolkodásmód. Irodalom- és médiaelméletek

A 21. században a média mintázata egyre inkább előtérbe kerül. Az irodalom- és kultúratudomány, a média- és stíluskommunikáció területei közötti érintkezés során egy hibridizáció ment végbe, majd ez a folyamat részben áthatotta a médiakommunikátori és a stíluskommunikátori kompetenciák világát is. A transzmediális érintkezési felületek hatékony szerepet kaptak. A 21. század a médiatudomány és a stíluskommunikáció kibontakozásának korszaka. A médiakultúra krízisei is megnyilvánulnak.

Az irodalomtudomány nézőpontjából David E. Wellbery Irodalomtudomány. Személyes észrevételek című írásában rámutatott arra az összetett helyzetre, arra a hibridizációs jelenséggekkel telített folyamatra, amelyben a kultúra, a tudás, a kogníció és a média területeinek jutott a főszerep.[1] A mediális sokrétűségben a vizuális kultúrára támaszkodó, a szó és a zene világát ötvöző értelmező

1 Wellbery, David E.: Irodalomtudomány. Személyes észrevételek. Kalligram, 2017. júl.–aug. 40.

megközelítések közül Szegedy-Maszák Mihály értelmezői törekvéseire utalhatunk.[2] Kulcsár Szabó Ernő összefoglaló módon tekintette át az irodalom medializációját.[3] Lőrincz Csongor írta Az olvasás ismétlése. Materialitás és kultúrtechnikák az irodalmi szövegben (2010) című könyvének fülszövegében: „A kései Heidegger a létet (Sein) már inkább eseményként (Ereignis), az „es gibt" adományaként, azaz nem pusztán ontológiailag érti, és gondolati öröksége leginkább legnagyobb hatású folytatójánál, Derridánál ebben az elmozdulásban sűrűsödik össze." A performatív szemlélet és praxis éppen erre az eseményként, a „színrevitel kultúrájaként" értelmezett és cselekvésből fakadó jelentéstulajdonításra épül. A színterekben, a színrevitelben (mise-en-scène), a látványképzésben, a megjelenésekben, az eseményekben és a „tetten ért" szavakban gondolkodó és cselekvő média- és stíluskommunikációt a dekonstruáló és konstruáló formanyelv és a performatív gyakorlat jellemzi. A performatív kulturális pragmatikáról Jeffrey C. Alexander írt összefoglaló tanulmányt.[4] Császi Lajos: Médiakutatás a kulturális fordulat után című tanulmányában a késő-modernitás szempontjából világítja meg a médiakutatás feladatait. Különbséget tesz a média modernista és posztmodern szemlélete között, a késő-modernitás hibridizációs médiaképét is érzékelteti. [5] A hibridizációs média-közösségi formák új-kommunikációs nyelvi kultúrájával foglalkozó könyvében írja Szécsi Gábor: „(…) a közösségek mediatizálódása, a hibrid (fizikai-virtuális) közösségi formák kialakulása egy, a különböző közösségi formák közötti „átjárhatóságot" jelentéstani és nyelvtani sajátosságai révén megteremtő új nyelvhasználati mód, egy új médium megjelenésére vezethető vissza. (…) Az elektronikusan közvetített kommunikáció korában azonban a beszélt, írott és az internetes kommunikáció közegében kifejlődő multimediális nyelv közeledésének eredményeként megszülető, új nyelvhasználati mód közösségépítő szerepe válik mindinkább érzékelhetővé."[6]

Az ember és természet kapcsolatáról szóló beszédmódban is szerepet kap a stíluskommunikáció. Csányi Vilmos megállapítását a kulturális evolúcióra való tekintettel érdemes újragondolni:„Az emberiség további története tulajdonképpen a kultúra evolúciója. A nyelv segítségével az egyedek agyi reprezentációi, különböző koncepciók, ideák átkerülnek egy másik egyed memóriaterébe. Ez a folyamat lényegi replikáció, másolás. A kulturális evolúciót már a pontos másolásra alkalmas reprezentációk saját egyénektől független evolúciója fogja döntő mértékben befolyásolni."[7]

A kultúratudomány (Kulturwissenschaft, Cultural Studies) és az irodalomtudomány horizontjai összeérnek. A kultúra- és médiatudomány és a stíluskom-

2 Szegedy-Maszák Mihály: Szó, kép, zene. A művészetek összehasonlító vizsgálata. Kalligram, Pozsony, 2007.

3 Kulcsár Szabó Ernő: Medialisierung des Literarischen. Die Spätmoderne. In: Kulcsár Szabó Ernő (szerk.): Geschichte der ungarischen Literatur. Eine historische-poetologische Darstellung. Berlin, 2013.

4 Alexander, Jeffrey C.: A társadalmi performansz kulturális pragmatikája ritualitás és racionalitás között. In: Horváth Kata – Deme János (szerk.): Társadalmi performansz. Budapest, 2009.

5 Császi Lajos: Médiakutatás a kulturális fordulat után. Médiakutató, 2008. 3. 93–108.

6 Szécsi Gábor: Nyelv, média, közösség. Közösségfogalom és nyelvi kommunikáció az információ korában. Budapest, 2013.

7 Bogoly József Ágoston: A stíluskommunikáció értéklánca a természet közelségében. Ars Naturae. 2017–2018. 31–48.; Csányi Vilmos: Az emberi természet. Budapest, 2000. 245.

munikáció a globális stílustrendek, a materiális alkalmazott esztétikai területek vizsgálata közben még a kulturális antropológia szempontjait is alkalmazza.

Materialitásközeli kultúrtechnikák és kompetenciák a stíluskommunikációban

A hibridizációs jelenségek és gyakorlati kiterjesztésű alkalmazásuk a stíluskommunikációs kompetenciák praxisorientált működése során nyomon követhető. A stíluskommunikáció „eseményesítése" és materializációja valósul meg. Az esztétikai tapasztalatból származó életforma szervező értékek „színrevitele" a társadalmi gyakorlatban a gazdaság, a politika, a művészeti élet, a média és az oktatás területén történik. Ebben a folyamatban a stíluskommunikációt képviselő szakemberek tanácsadó szerepet töltenek be. A tanácsadó személy kommunikációs stílusát a kidolgozott viselkedéspszichológiai modellek ismeretében értékelhetjük.

A stíluskommunikátori kompetenciákból a divat, a viselkedés- és környezetkultúra, a menedzsment és profiltervezés köréhez tartozókat felsorolás szerűen említjük meg, a materialitásközeli kultúrtechnikákból tömörítve válogatunk. A stíluskommunikátor kompetenciái a divat vonatkozásában: divattörténeti és divattrend-ismeretek ; divatmédium- és divatshow-elemzés ; az alkalmazott színelméleti ismeretek gyakorlati hasznosítása ; divatzsurnalisztikai tevékenység printelt- és elektromos publikációs területeken ; a trendfenomenológia, a stílus- és divatvilág ismerete ; a fittség és az egészségtudatosság szemléletének közvetítése ; az emberi test filozófiájának, anatómiájának és performativitás-kódjainak ismerete a megjelenítettségben ; a kulturális képmások dekódolási képessége ; a szépségipari vállalkozások működtetéséhez szükséges ismeretek; a vizuális és illat narratívák értelmezése ; a divat- és szépipar jelenségeinek diskurzuselemzése és praxisorientált stíluskommunikátori felhasználói képessége.

Stíluskommunikátori kompetenciák a viselkedés és környezetkultúra területén: az illem, az etikett és a protokoll ismerete és a viselkedéskultúra és a protokoll konvencióinak arányos és alkalomhoz illő alkalmazása ; az „első benyomás" feldolgozási képessége és a személyiség reprezentációs attitűdrendszerének észlelése-befogadása az interperszonális interakcóik komplexitásában ; az interperszonális kommunikáció szabályai szerinti beszédmagatartás és külső megjelenés ; tárgyalástechnikai és retorikai ismeretek ; az üzleti kommunikáció, a tárgyaláskultúra stílusaiban való jártasság ; az adekvát metakommunikáció ; a szituatív kommunikációs rugalmasság érvényesítése; a pedagógiai-dramaturgiai fogalmakat gyakorlatilag értelmező-alkalmazó-fejlesztő szakmai magatartás, valamint még az üzleti intelligencia fejlesztése ; bizalomépítés és hitelesség az asszertív kommunikáció alapján ; a konfliktuskezelés ; a stílusközösség létrehozása ; az alapvető stílusok ismerete ; életviteli készségfejlesztő képesség, a környezetkultúra fejlesztése; a külső és belső harmónia fejlesztése és fenntartása ; a kommunikációs szemiotika és szimbólumtár használata ; a kultúrafilozófia és kultúratudomány eredményeinek alkalmazása ; a modern- és posztmodern kultúraelméletek és identitások ismerete.

Stíluskommunikátori kompetenciák a menedzsment és profiltervezés aspektusából: a divatmarketing és a branding értelmezési képessége ; a profilépítő ter-

vezés és a megvalósítás gyakorlata (pl. kereskedelmi arculattervezés, áruház-, hotel-, divatszalon-, szépség-egészség üzlet-profil tervezés), tájékozottság a nemzetközi cégkultúrák, a divatipar és termékei, valamint a vállalkozási jog világában; reklámelméleti ismeretek ; a cégfilozófia, a stílusérték- és imázsmenedzsment problémavilágának ismerete ; a médiapiaci helyzetek elemzése ; az intermediális tapasztalatok hasznosítása ; médiatervezési ismeretek ; a piaci kultúra- és stílusváltás elemzése, versenyképes hasznosítása ; az eseménykommunikáció és a public relations világának ismerete ; a marketingorientált gondolkodásmód alkalmazása ; a „Branded Content" és a „Corporate Newsroom" értelmében a cégek saját tartalmat előállító tevékenységében résztvevő stíluskommunikátori tanácsadás ; a számítógépes szoftverrel történő prezentációkészítő jártasság ; a több idegen nyelven is működő prezentációs beszédkészség ; az információmenedzsment integratív rendszerének strukturáló és hatékony felhasználása ; a nyomtatott és elektronikus médiatípusok információtartalmának kritikai felhasználása ; a mediális kultúratechnikák, az elektronikus alakítástechnikák fejlesztése ; az önálló karrierépítési készségek ismerete ; projekt-szemléletű célorientált pragmatizmus ; a rendszerezést, stílus-strukturálást, eredményorientáltságot igénylő fejlesztői és stíluskommunikátori tanácsadói praxisban történő működés. Mindezek a hatékonysággal dolgozó stíluskommunikátor (Style communicator; dipl. Stilbildner) kompetenciakörébe, tanácsadói tevékenységébe tartoznak. Az összhatás értelmében, a kompetenciákban egy közös értelemképzés és emergencia hatás nyilvánul meg.

A Nádudvari Gabriella által alapított stíluskommunikátor szakirányú továbbképzés[8] a jelenalkotó áramlatban, a kreativitás, az intuíció és a módszeresség alapelvét érvényesítő tapasztalati közegben érzékeltet-közvetít-tudatosít értékeket. Performálja, bemutatja, továbbfejleszti és elmélyíti a stíluskommunikátori kompetenciákat. A stíluskommunikátor képzés a különböző áramlásokat az emberi viselkedésbe integráló felsőoktatási oktatói munkaként, valamint a praxisban működő tanácsadói területként értelmezhető. Először a stíluskommunikáció reálisan működtetett mivoltának önelvű körülhatárolására van szükség. Ez után a stíluskommunikáció elméletében és gyakorlatában érdemes lesz az emergencia-pontokat feltárni és ezekre további applikációt, kiterjesztést és fejlesztést építeni. A stíluskommunikátor egy új szakma képviselője, aki az őt körülvevő világban kapcsolódási pontokat és innovatív lehetőségeket keres. A stíluskommunikációs tevékenységben több tudományág és speciális kutatási terület szakértelem áttétele egészíti ki egymást.

A stíluskommunikátori kompetencia konstrukcióban keletkező emergencia-pontok hatására kiterjesztések jönnek létre.[9] „A média és a kommunikáció egyetlen nagy körbe fog össze mindent…" – idézzük egy Stephen Galloway – interjúból.[10] A gyakorlati észjárás szerint a hatékony működést folyamatosan biztosító feltételrendszerek felé kiterjedő alakulásfolyamatról van szó. A marke-

8 A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karán.

9 Nádudvari Gabriella: A stíluskommunikáció, mint önmegalkotó művészeti tevékenység.In: „A világ új képe a művészetben és a tudományban." Fókuszban: a vizuális kultúra pedagógiája. Konferencia kötet. 2017. 06.22–23. A művészetpedagógiai konferencia. ELTE TTK, Szerk. Kárpáti Andrea. Budapest, 2017. 126–127.

10 Galloway, Stephen: The Wonderfull World of Mr. Galloway. /Galloway-interjú/. the Room, 2013–2014. Winter, 42.

ting- és PR- célú integrált kommunikáció és a médiakommunikáció szakmai elvárási horizontjai közötti összefüggések alapján, a stíluskommunikáció további kompetenciákat fejleszt, és ezek kiterjednek a digitális kommunikáció és az új médiumok felé.

Emergencia. Innovációs távlat. A stíluskommunikáció nyitása a média felé

A befogadóra fogékony szemléletet érvényesítő hermeneutika módszerei a stíluskommunikáció ágazataiban termékenynek bizonyulnak. A szépségipari kiállítások és divatbemutatók rendezésénél, szervezésénél, a divat-show-elemzésnél, a hetilapok és folyóiratok divat témájú cikkeinek értelmezésénél, az internetes közösségi oldalak és az elektronikus média (rádió és TV- műsorok), a digitális kommunikáció stílustartalmainak vizsgálatánál a nézőpontelmélet és a felhasználói magatartás szerinti megértésmodell, a „point of view" és a „user"- centrikus megismerés orientált megközelítés kiemelt lehetséges támpontként szolgál a stíluskommunikáció számára.

A filmelemzések során a következő szempontok alapján újabb stíluskommunikációs nézőpontok tárható fel: világítás, fényviszonyok, akusztika, szó, kép, zene, testmozgás, narratív szerkezet, fokalizáció, arcjáték-tekintet, környezetfüggő vagy kontextus független metakommunikáció, egészség-szépség-harmónia kommunikátumok, tárgyak, színek, effektusok, idődinamikák, képzelt ízek és illatok, kulturális atmoszférikusságok. A mozgóképi elektronikus látványművészetek vizsgálata sok tanulságot hordoz a stíluskommunikátor számára. A film- és televízióelmélet sokszor az irodalomtudomány hermeneutikai és struktúravizsgálati eredményeit is tartalmazza. Különösen így van ez az audiovizuális elbeszélés analitikája esetében. A posztstrukturalista filmelmélet számára a narratológia, a nézőpontelméletek, a szemiotika, a pszichoanalízis, az elektronikus kommunikációelmélet, a tartalomelemzés, az irodalmi antropológia alkalmazása, a hermeneutika módszere és a befogadásesztétikai érdeklődés teoretikus hátteret és ebből kiáramló, folyton alakuló elemzési kultúrát biztosít. A filmművészet, az audiovizuális esztétikai struktúrák elemzése során több rokontudomány módszere ötvöződik. Az elektronikus szövegek stíluskommunikációs arculattervezése és megalkotása távlatot nyit. Az elektronikus alakítástechnikai lehetőségek perspektívájában folyamatosan képződnek új jelenségek. Ezeket már nem lehet a régi elemzési mód szemléleti keretébe illeszteni. A szubjektivitás felőli értelmezéssel, a narratívák többalakúságával számoló analízist előnyben részesítő szemléletformákkal találkozunk.[11]

A stíluskommunikáció nem záródik be a nyelvi közlésfajták világába. A nonverbális jelrendszer univerzumában hatékonyan működik. Jó példa erre a divat, hiszen nonverbális kommunikációs formaként érvényesül. A divat narratívájában szimbolikus rendszerek működnek. A stíluskommunikáció a proxemikából, a metakommunikációs gesztus- és rituskultúrából, a testtudatos viselkedéskultúrából, az emberi érzékelés alapjainak elektronikusan bővíthető lehetőségeiből, a virtualizáció emberarcú újjáépítéséből részesül. A környezetkultúra tudatos fejlesztésében vesz részt. Az emberi viselkedéskultúrát felépítő elemek között az in-

11 McMahan, Alison: A többalakú elbeszélés hatásai a szubjektivitásra. Metropolis, 2001. 2. 60–70.

tuíció és a harmonizáció kitüntetett szerepű. A stíluskommunikációs újraalkotásában, a folyamatos jelentésbővítő értelmezésében ezek mindig érvényre jutnak. A képi síkokról szóló értelmező nyelv számára ebben az új technikai korszakban további differenciálódás várható. Az esztétikai kommunikáció fejlesztésében új stíluskommunikációs távlatok nyílnak. A látvány, az élmény megragadásának elemző oldalát, ha nézzük, akkor az átláthatóság, a racionális megközelítés igénye felülírja a „képek érzéki szuggeszcióját", a befogadó átmeneti értelmezői zavarát. Még a pszichoanalitikus jelentéskonstrukciók esetében is, a tudatos szintre emelés jelenti az elemző számára a feladatot. A stíluskommunikáció harmonizációs kompetenciája itt is érvényesül. Érzelmi szinten teljesedik ki.

Az elektronikus szövegek értelmezésénél az empirikus módszerbázison kifejlődött, tartalomelemzés-orientált kvantitatív médiaelemzés és a hermeneutika kvalitatív interpretációs elmélete és elemző gyakorlata verseng egymással. Az elemzési cél jegyében a kvalitatív és kvantitatív megoldásokra egyaránt szükségünk van. Ezért nem is annyira a versengő elemzési módok egyoldalú különneműsége, hanem együttes praktikus felhasználhatóságuk tudományos haszna az, ami miatt érdemes figyelnünk e két fő értelmezési mód találkozására. Az új stíluskommunikációs jelrendszer folyamatosan emberarcúvá teszi a diszpozícionális gépi világ robotikus jellegét. Antropológiai, természeti és kulturális adottságaink mentén hatunk a gépi környezetre és meta-világuk számunkra való megnyilvánulását alkotó módon használjuk fel. Egy korábbi horizonton tapasztalhattuk, a video-művészet átalakította a filmnyelvet. A televízió és a video, a médiaipari ágazatok sajátos tényezőjévé válva, a filmmel együtt a legjelentősebb kommunikációs médiummá lépett elő. A reklámhordozó szerepkörük növekedése és a társadalmi médiafogyasztásban preferált népszerűségük az audiovizuális média elméletének és elemzési módszereinek megújulását, piaci vonatkozású érdekeltségek mentén kibontakozó kommunikációelméleti kutatását és közben a gyakorlati szempontok újabb érvényesítését tette lehetővé. A stíluskommunikációs szempontú film- és televízió elemzés a médium és művészet kapcsolatára, a társadalmi nyilvánosság befogadói horizontjaira, a befolyásolás jellegére, az audiovizuális elbeszélés értelmezésére összpontosít és a digitális médiák felé való nyitottságot képviseli.

Az elektronikus képszövet elemzése új utakat jelöl ki. Újabb vizualitáskoncepciók, mozgásértelmezési kiindulások, architektúra és képtér interpretációk, optika, fény és perspektíva szemléletek jönnek létre, mindezek új „szövegértelmezést" és stíluskommunikációt igényelnek. A stíluskommunikációs audiovízió tág fogalmába beletartozik az elektronikus gyártási eljárás esztétikai, médiapolitikai és marketing vonatkozása is, a nyilvánosság elektronikus publikációs helyeinek kérdéseivel együtt.

Befogadói horizont. Média érzékeny stíluskommunikáció

A befogadói horizonton jelentkező intenciók, a tér dinamizálása és az idő teresítése, a globális jelenlét mozgóképi egyidejűsége, a bemutatott dokumentumjelleg mellé applikált fiktivitás mozzanatok kezelése és értelmezése a stíluskommunikáció megjelenítő interpretációja felé nyit fejlesztő folyamatot. Mindennek aktív érintkezése van az életforma szervező értékekkel, a társadalmi megjelenési-

és viselkedési kultúra hitelességével. Stíluskommunikációs értelemben, a film- és tévénézés, mint cselekvés külön figyelmet érdemel. A kommunikatív cselekvés befogadói játékterében kifejleszthető az implicit néző stíluskommunikátori elmélete. Az elemzés során egy sor recepcióelméleti probléma új fénytörésbe kerül. Irodalomelméleti kezdeményezések is inspiratívak lehetnek itt. Wolfgang Iser, Hans Robert Jauss, Hans Ulrich Gumbrecht, Ludwig Pfeiffer és Friedrich Kittler tudományos eredményeinek a kamatoztatása távlatot kaphat. A Blumenberg-féle korszakküszöb tudományelméleti fordulatot jelző megértő tudata felől közelítve olyan horizontváltásról adhatunk számot, amelyet a média és a stíluskommunikáció megújulása jellemez. Az innovatív dinamikájú képek, hangok, narratív terek, elektronikus textúrák univerzumában külön nézőpont keletkezett a metamédia jelleg tematizálásához. Értelem átalakítás, paradigmaváltozás, belső bomlások és születő képzetek, új imaginációk építik le és fel a valóság látszatát demonstráló, tökéletességet megkísértő, szimulációs technikai megoldásokra alapozni szándékozó audiovíziót. A virtuális valóság élménye a posztszimbolikus stíluskomunikáció esztétikája felé zökkenti ki a cyberspace technikával felvértezett képalkotást. Az audiovizualitás a számítógéphez kapcsolt formájában távlatokat nyitott. A látványt a néző képes befolyásolni, komponálni. A képbe „bele lehet nyúlni", a térben való mozgás során a néző tekintete, szemszöge felveszi az általa mozgatott szereplő látószögét. A stíluskommunikátor a továbbiakban userré válván a cyberspace virtuális világában a szimulációs média paradigmájának korszakküszöbén túlra léphet. A digitális interaktív televízió realitása távlatokat mutat.[12]

A digitális kommunikációra és audiovízióra nyitott stíluskommunikációt az irodalom- és kultúratudományhoz, a kulturális antropológiához és a médiatudományhoz kapcsolódó területként értelmezhetjük. A médiaelméletek konstruktív egymásba alakulása és fejlesztése közben kialakult az általános médiakommunikációs és stíluskommunikációs alapvetés teoretikus igénye. A stíluskommunikáció átfogó keretben értelmezi újra az alkalmazott média szerepét. Kialakul a stíluskommunikáció elektronikus szövegalkotó és értelmező, médiatervező, médiakutató és média tanácsadó ágazata.

A divat mint a test kódolása. A stíluskommunikáció kód- és jelrendszere

A divat fenomenológiájával szükséges foglalkozni. A divat, a Fashion & Dressing az efemer jelenségek közé tartozik. E területen az efemer jelenségek és az örök állandóság elemei közötti összjáték és ellentmondás szerepének elemzése fontos kutatási feladat.[13] Divattrendek, érzés- és tudatáramlatok a jelenben? A stíluskommunikáció kód- és jelrendszere szórt optikájú. A stíluskommunikációs tevékenység a divat, a viselkedéskultúra és a menedzsment világában zajlik, ugyanakkor az elektromos médiának, az internetnek, a filmnek és a televíziónak is vannak stíluskommunikációs megjelenési „színterei". L. Varga Péter írja Ludwig Pfeiffer: A mediális és az imaginárius. Egy kultúrantropológiai médiaelmélet dimenziói című könyvéről szóló ismertetésében: „A televízió, a digitális techno-

12 Jenei Ágnes: Táguló televízió. Interaktív műsorok és szolgáltatások. Budapest, 2008.

13 Schiermer, Bjørn: Mode, Bewusstsein und Kommunikation. Soziale Systeme. Zeitschrift für soziologische Theorie, 2010. 1. 121–149.

lógia, az internet kultúrája nemcsak az információtárolás és – forgalmazás, de minden bizonnyal a „színrevitel", a performativitás, az ember kódolása tekintetében is ugyanolyan beszédes lehet, mint a tánc vagy a sport vagy mindezeknek allegóréziseken átívelő lecsapódása az irodalomban."[14] Erika Fischer-Lichte: Az átváltozás mint esztétikai kategória. Megjegyzések a performativitás új esztétikájához című tanulmányából idézzük:„A nyugati kultúrában már régóta elfojtott tény, hogy minden kulturális alkotásnak az emberi test az alapja és hogy a test cselekvések útján teremt kultúrát."[15] A szomatizált kultúra jelenségkörén belül a szemiotizált testtudatosság reprezentációja és az intellektus alkotó ereje közötti összefüggés vizsgálata a stíluskommunikáció érdeklődési körébe tartozik.

A médiakínálat pluralizmusa egyszerre több párhuzamos valóságszerűséget, egyszerre több stíluskommunikációs lehetőséget tételez. Ezért a médiavalóságban és a stíluskommunikációban történő részvétel a szubjektumot mindig újabb értelmezésre, identifikációra készteti. A médiával kapcsolatos stíluskommunikációs értelmezői önállóság és interpretációs függetlenség lehetőségével élni: ez a mai korszak embere számára újraértelmezési szabadságot és a saját stílus megtalálásának lehetséges maximalizmusát jelenti. A politika és a kultúra mezőnye között a média az állampolgár civil identitását befolyásoló, a nyilvánosságot a mindennapi élet szerkezetében hordozó kulturális közegként hétköznapi használatúvá lett. A médianyilvánosság széleskörű választási lehetőséget biztosít. A felhasználói magatartás érvényesíti a szükséges szelekciót és trendkritikát a dezinformálással szemben. A médiakritika nem elhanyagolható.

A néző sokszor kiszolgáltatja magát annak a véleménynek is, hogy az audiovízió képei, információi a valóságot annak torzítatlan objektivitásában mutatják be. E területen strukturális kényszerekről is beszélhetünk. Az elektronikus média széles skálán befolyást fenntartó jellegét a reklám és a teatralitásban megnyilvánuló dramaturgiai struktúrákhoz hasonló jelenségek folyamatos életre keltése is jellemzi. Ha a film- és televízióelemzés és a stíluskommunikáció célrendszerének összetevőit keressük, akkor a kommunikatív képesség fejlesztésén belül az ízlésformálásra, ennek differenciáltabbá tételére, az esztétikai befogadás észlelési érzékenységének kialakítására, az audiovízió folyamatainak átfogóbb és mélyebb megértésére és harmonizációjára gondolhatunk.

Az irodalom- és kultúratudományok e területen érvényes kompetenciája főleg a filmnek és televíziónak szövegként és elbeszélésként való értelmezésére és a stílus mibenlétének értelmezési képességére vonatkozik. Jelfolyamat, sajátos jelnyelv és kánonképződés érvényesül a médiában. Ezért hasznos lehet a filmet és televíziót szövegként, illetve ikonként értelmezni és az itt érvényesülő szabályok és narratívák mentén feltárul a közlési síkok egymással érintkező transzmediális játéka. A stíluskommunikáció értékvilágában az emberi érzékelés számára kitüntetett szerepű arányossági tényezők között a harmonizációs rítusnak, a proxemikának, a gesztusoknak, a vizualitásnak, a színvilágnak, a társuló illatoknak interperszonalitást és kulturális magatartást komponáló-formáló hatása van. A média stíluskommunikációs-kompozíciós „elbeszéléseiben", kód- és jelvilágában

14 L. Varga Péter: K. Ludwig Pfeiffer: A mediális és az imaginárius. Egy kultúrantropológiai médiaelmélet dimenziói. BUKSZ, 2007. ősz. 3. 267.

15 Fischer-Lichte, Erika: Az átváltozás mint esztétikai kategória. Megjegyzések a performativitás új esztétikájához. Theatron, 1999. /nyár–ősz/ 64.; Fischer-Lichte, Erika: A performativitás esztétikája. Balassi, Budapest. 2009.

a kép és hang egymást kiegészítése a képet elbeszélhetővé, hallhatóvá, zeneivé teszi és az elbeszélés narrativitása pedig láthatóvá válik. Weöres Sándor: Variációk című rövid versével is érzékeltethetjük az érzékelések körkörös kapcsolatát: "a hangok illata / az illatok íze / az ízek színe / az illatok színe / a színek íze / az ízek hangja / a színek hangja / a hangok íze / az ízek illata / a hangok színe / a színek illata / az illatok hangja."

A „most" pillanatainak alkotó dinamizmusában a stíluskommunikáció többféle lehetősége jelenik meg. Az intuitív megalkotottság a befogadók felőli áramlások értékszerkezetét implicit módon tartalmazza.

Az emlékezet és felejtés kölcsönviszonyában újra felismerhetővé válnak az elzáródott horizontok, klasszifikálódnak egyes korábbi stílusok és közben új stílusirányzatok és ízlésstruktúrák keletkeznek. Kibontakozik az intenzív recepció performatív horizontja. A stíluskommunikáció által olyan ikonikus, textuális és zenei mnemotechnikai jelrendszer működtethető, amely az emlékezet térbeliségét, időbeliségét, auditivitás, narrativitását, vizualitását, és mindezek egymásba játszani tudó mozgását dinamikusan ötvözi-klasszifikálja, ugyanakkor a jelen és a jövő számára új összetételű arculatot épít.

A stíluskommunikáció esetében a hibridizáció, az alkalmazott irodalom- és kultúratudomány, az integrált fejlesztés, a médiaelmélet, a transzmediális gondolkodásmód, az infokommunikáció, a tudománykommunikáció, a médiakommunikáció, az egészségkommunikáció, a szociális képesség- és viselkedésfejlesztés, a kulturális regionalisztika, a nyelvi közléskultúra, az emergencia, az innováció, a performatív kulturális pragmatika és a digitális kultúra felé történik gyors és hatékony gyakorlati elmozdulás. Ezek a kiterjesztések hálózati, csomóponti és kapcsolódási relációkban érvényesülnek.

III. ALKALMAZOTT STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ

1. A stíluskommunikáció szószólói küldetése az egészségfejlesztésben. Regionális kultúra

Arisztotelész szerint a tevékenység nem más, mint az elmélet és a gyakorlat egysége. A stíluskommunikációt pragmatista perspektívába helyezzük. Az alkalmazott stíluskommunikáció folyamatos megújítást visz át a gyakorlatba és sokágú, mert egyszerre több lehetőséget és megvalósulási hálózatot bontakoztat ki. Célorientált pragmatizmus. A stíluskommunikáció széleskörű innovatív érvényesülésére jellemző, hogy csomóponti értelemben jelen van a divat- és szépségipartól kezdve a globális világhálón érvényesülő virtuális világokat képző digitális művészeten át a reklámiparral és a tömegkommunikációval érintkező világokban is, de ezen túl folyamatosan újabb és újabb további területekkel kerül kapcsolatba.

A kifinomult közlésmódú, az alkalmazásokhoz és a hatásokhoz kötődő stíluskommunikáció a metaforikus-szimbolikus értelemképződés és jelrendszer létrehozás során mentalitásformáló szereppel rendelkezik. A stíluskommunikációs képességek kognitív, affektív és szociális összetevőkből állnak. Főleg az interperszonális és a társas kommunikáció vonatkozásában az érzelmi intelligenciában elmélyülő kompetenciák jellemzik. A stíluskommunikációs fejlesztések a szociális életviteli és környezeti kompetenciafejlesztéseket is áthatják.

Az alkalmazott stíluskommunikáció a szociális képesség-és egészségfejlesztés fenntartható erőforrásainak a feltárásában is részt vesz. Saját felismeréseink alapján, egészségünk érdekében döntést hozhatunk és a személyünkhöz illő egészségpotenciálokat harmonikusan felhasználva, egyéni képességeink és lehetőségeink mentén, egészségre való esélyünket holisztikus módon növelhetjük. Nádudvari Gabriella hangsúlyozza:„Elengedhetetlenül fontos tehát a harmóniára törekvés, ami nélkül nem élhetünk egészségesen. Amennyiben stílusunk önmagunkhoz való közelségünket és a világhoz való viszonyulásunkat mutatja meg, egészségmagatartásunk és a mozgáskultúrához való viszonyulásunk is a stílusunk szerves része."[16] Az egészségmagatartás területén a kihívások jelen vannak. A kulturális sokszínűség értékeinek tiszteletben tartása közepette szükség van a természetközeli egészség potenciálokat hasznosító regionális szempontú egészségfejlesztésre. Az egészség potenciál a természet közelségében magasabb értékű, a rurális térségekben a mindennapok életmód szervező értékeiben folyamatosan jelen van és ez hatást gyakorol az emberek pszicho-szociális jólétére. Az egészségmagatartás kultúrája szerteágazó és sokszínű. Az egészségfejlesztés és a szociális képességfejlesztés a megújulás során több szakterületbe integrálódik, így a stíluskommunikációba is.

16 Nádudvari Gabriella: A média jelentősége az egészségfejlesztésben: tömegkommunikációs és stíluskommunikációs alapfogalmak. In: Lippai László (szerk.): Testmozgás, aktív szabadidő-eltöltés és a holisztikus egészség. II. Szeged, 2018. 90.

Az alkalmazott stíluskomunikáció kompetenciáit a kulturális örökséget becsben tartó regionális település marketing, a multidiszciplináris ország- és régiómarketing és a tájkultúra kommunikációja is felhasználja. A régió, a természeti környezet, az ember, a táj és a kulturális örökség együtt létezik. A regionális kultúra stíluskommunikációja a régió, a táj, a település élhetőségi minőségét és arculati alapüzeneteinek kommunikálását, a tájesztétikai jelenségekhez érzelmi kötődést elmélyítő imázsképzést erősíti. A kultúratudomány és a regionális tudományok akceptálják ezt és a stíluskommunikáció távlatai a régió kulturális szimbólumrendszerének érzékeltetése területén nyílnak. A régió tájtörténeti értékeinek megőrzésében és kulturális örökségének védelmében fogalomtisztázó előrehaladásra van szükség, ezért a kultúratudomány területén bevezetem az ökomuzealitás stíluskommunikációs fogalmát.

2. Stílusújítás, gazdag árnyalatú nyelvi közlés, stíluskommunikáció

A múlt jelenre átmutató jelenségei újraértelmezhetők. A létezés harmóniára hangolt teljességéről szóló, empátiával és érzelmi intelligenciával telített árnyalt és kifinomult kommunikáció mindenkit megérint. A kultúratudomány pedagógiai és szociológiai vetületében elméleti és történeti szempontból a kifinomult közlés igényrendszerén belül a nyelvi újítások, a stílusújítások területén, a beszédmagatartás- és kommunikáció körében, a kultúra közléstechnikáiban és imázs alkotó törekvéseiben a mediális gondolkodásmódot érvényesítő stíluskommunikátor megtalálja fejlesztői feladatát. Feltehető a kérdés, időszerű-e az újabb nyelvújítás?

A nyelvi stílusújítás, a kifinomult közlés és a stíluskommunikáció értéklánccában a stílus és a nyelv viszonyát érdemes áttekinteni. Kazinczy Ferenc stílusát vizsgálta Tolnai Vilmos a nyelvújításról szóló monográfiájának Stílusújítás című alfejezetében:„Stílusújításai sokkal fontosabbak, mint szóújításai; nyelvújító működésének súlya ezen van. A régi magyar egyházi nyelvezet a XVIII. században moralista színezetűvé válik, a nyelvújhodás korában pedig, elsősorban Kazinczy által szépirodalmivá lesz. A nehézkes, merev, egyhangú és egyszínű stílust fölváltja az erő és szépség, a sokszínűség és árnyalati gazdagság, rövidség és változatosság, az előadás sokoldalúsága, tárgy- és időszerűsége; elválnak a stílus fentebb nemei a mindennapitól; az író sugallója ezután már nemcsak az érthetőségre való törekvés, hanem csín és íz, ami Kazinczy szótárában műveltséget és fejlett ízlést jelent."[17]

A nyelv, a beszéd, a dialogicitás, a viselkedés és stílusújítás öt pillérén a kifinomult közlés, a stíluskommunikáció igénye ez.

Egyetérthetünk Szathmári István következtetésével, aki a Kazinczy stilisztikai nézeteiről – még egyszer című, a Magyar Nyelvőr 2009. 2. számában megjelent cikkében a 150. oldalon nyelv- és irodalomtudományi, valamint beszédmagatartás kutatási szemléletekre hivatkozva, a művelődési megújulást említve ajánlja Kazinczy és a nyelvújítás kérdéskörének újragondolását. Ennek érdekében érvelését így érzékelteti: „(…) a nyelvtudomány, különösen az utóbbi negyedszázad alatt – éppen a nyelvelmélet, a modern szemantika, a szövegtan, a szociolingvisz-

17 Tonai Vilmos: A nyelvújítás. A nyelvújítás elmélete és története. Budapest, 1929. 149.

tika, a kommunikációtan, a pragmatika, a kognitív szemlélet stb. révén – nagyot lépett előre. Hasonlóképpen a stilisztika: a jelzett diszciplínák segítségével, illetve a modern irodalomelmélet, a poétika és a hermeneutika hatására szintén nagymértékben fellendült, két formában is. Először részben vagy teljesen új szemléleti és megközelítési módszerek születtek, amelyek nagyon is megtermékenyítették a funkcionális stilisztikát. Kiszélesedett továbbá a stilisztika területe: az idevágó kutatás immár inter-, sőt multidiszciplinárissá vált, vagyis ezek csak az új nyelvészeti , irodalomelméleti, esztétikai, poétikai, retorikai, filozófiai és pszichológiai eredményeknek a megfelelő felhasználásával lehetnek sikeresek."

Kazinczy Ferenc stílusát és kommunikációját az egykorú német stílusszemléleti kánont meghatározó művekben kifejtett nézetrendszerekkel és nyelvfelfogással érdemes újra összehasonlítani. Ebből a szempontból figyelmet érdemlő Johann Christoph Adelung Über den deutschen Styl című, először 1785-ben, Berlinben kiadott könyve és Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart című szótára is (Leipzig, 1774-1786. 5 köt.).[18]

Folyamatos változás. Újabb magyar nyelvújítás?

Pomogáts Béla Nyelvvédelem és nyelvújítás – megőrzés és megújulás című, az Irodalmi Jelen című lapban, 2014-ben megjelent cikkében az idegen szavak és kifejezések nyelvünkbe történő befogadását, indokolható esetekben, szükségesnek tartja. Főleg akkor, ha másik új szó vagy fogalom nem áll rendelkezésünkre. A nyelvújító leleményt szerinte érdemes felújítani és szükség lenne egy új nyelvújító mozgalomra.

A nyelvújítás folyamatos. Számol az elavult szavakkal. Tájszókat alakít újjá, de ugyanakkor sok régi szót kivon a forgalomból. Az élő tájtörténeti hagyomány és a modernitás közötti utolsó évszázadban a lerombolódó közösségek, a szórvánnyá váló, majd megszűnő nyelvi világok feledésbe vitték a rájuk vonatkozó szókészletünk egyik hányadát. Az új folyamatosan keletkezőben van, a régi pedig elveszőben? Megújulás.

A számítógépes, digitális nemzedék nyelvújítási törekvéseire rávilágító példaként Háhn Judit: Honlap, weblap, webhely: terminusok útvesztőjében című, a Magyar Nyelvőr 2010. 2. számában megjelent tanulmányából, a 240. oldalról idézem: „Az internet számos új terminust hozott a magyar informatikai szaknyelvbe, komoly fejtörést okozva nyelvészeknek és számítás-technikusoknak egyaránt. Találunk példát olyan esetre, amikor az angol elnevezés kiejtés szerinti írásmóddal ugyan, de átkerült a magyar nyelvhasználatba (pl. fájl, bájt, stb.). A homepage terminus hazai története viszont magyarítási törekvésekkel kezdődött: az informatikusok és az internet első magyar felhasználói mindenképpen szerették volna egy magyar megfelelővel helyettesíteni. Néhány év alatt kezdeményezéseik eredményeként a honlap elnevezés terjedt el. Ez a néhány év azonban elég

18 Vö.: Benkő Loránd: Kazinczy Ferenc és kora a magyar nyelvtudomány történetében. Budapest, 1982.; Csetri Lajos: Egység vagy különbözőség? Nyelv- és irodalomszemlélet a magyar nyelvújítás korszakában. Budapest, 1990. 11-12., 98.; Tolcsvay Nagy Gábor: A nyelvi és irodalmi ízlésvita nagy, nyilvános szakasza. In: Szegedy-Maszák Mihály - Veres András /szerk./: A magyar irodalom történetei. II. köt. Budapest, 2007. 40-56. Glatz Ferenc (szerk.): A magyar nyelv az informatika korában. Budapest, 1999. 143-154.;

volt ahhoz, hogy némi zavar okozzon a nyelvhasználatban. A homepage fogalmi jegyei ugyanis nem teljesen azonosak a honlap terminus fogalmi jegyeivel."

Az informatika korában a magyar nyelv e tárgykörre vonatkozó szókincse megújul és újralétesül. Ezt a folyamatot mutatja be Bódi Zoltán: A világháló nyelve. Internetezők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban (2004) című könyve és Tölgyesi János A számítógéppel és az internettel kapcsolatos fogalmak útja a köznyelv felé című tanulmánya (1999). Szécsi Gábor az újabb információtechnológiai-nyelvhasználati és közösségi konvergenciákkal külön fejezetben foglalkozik a Nyelv, média, közösség című könyvében (2013). Az internethasználat által az emberek gondolkodásmódja is változik. Ezt a jelenséget vizsgálja a Veszeszky Ágnes által szerkesztett, A világhálóba keveredett ember. Hogyan változtatta meg az internet az Ön gondolkodását? című kötet (2013). Prószéki Gábor tanulmányában az elektronikus kommunikáció és az internet hatását vizsgálta (2017).[19]

Kosztolányi Dezső Pár szó a nyelvújításhoz című, 1932-ben megjelent írásában olvasható:„A nyelvet, mely eleven, folyton változó és fejlődő folyamat, sohasem lehet véglegesen „rendbehozni" kisöpörni és fényesre kefélni, de annyit igenis elérhetünk, hogy az öntudat résen álljon és csöndben, rejtetten munkálkodjék."[20] Kosztolányi Dezső a magyar nyelv ügyéért sokat tett, ezt bizonyítják nyelvművelő írásai.

„Nyelvében él a nemzet." Négy érzelmi telítettségű szó: anyaöl, anyaméh, anyanyelv, anyaföld

„Nyelvében él a nemzet." Kereshetjük e szállóige szó szerinti megalkotóját. A kijelentés eszmetörténeti és filológiai eredetét is vizsgálhatjuk. Montesquieu írta: La langue, c'est la nation, azaz a nyelv a nemzet. Bessenyei György Magyarság című röpiratában szerepel a mondat: „Minden nemzet a maga nyelvérül ismertetik meg leginkább." Himfy szerelmei című műve 1807-ből származó második kiadásának előszavában írta Kisfaludy Sándor: „Amely nemzetnek nyelve nincs, annak nincs hazája… a nyelv a lelke a nemzetnek." Kisfaludy Károlytól, 1819-ből származik a mondat:„Nyelv teszi a nemzetet." Ez A kérők című vígjáték szövegében olvasható. Kölcsey Ferenc a Magyar játékszín ügyében elmondott beszédében (1827) szerepel:„Nemzeti életet nemzeti nyelv nélkül gondolni sem lehet." Széchenyi István Hitel című könyvének Mit kell tenni s min kell kezdeni? című fejezetében olvasható:„Az egészséges nemzetiség fő kísérője a nemzeti nyelv, mert míg az fennmarad, a nemzet is él." Arany János 1850-ben írta A költő Egressy Gábornak című versében:

Félre, kishitűek, félre! Nem veszett el-
Élni fog nyelvében, élni művészettel,
Még soká e nemzet!

19 Prószéky Gábor: A számítógép, az elektronikus kommunikáció és az internet hatása. In: Tolcsvay Nagy Gábor (szerk.). A magyar nyelv és jövője. Budapest, 2017. 321-334.

20 Vö.: Kosztolányi Dezső: Nyelv és lélek. Szerk.: Réz Pál. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.; Fábián Pál: Kosztolányi nyelvművelés-történeti helye és szerepe. Magyar Nyelv, 1986. 82. 257-263.; Szegedy-Maszák Mihály: Kosztolányi nyelvszemléletéről. Alföld, 1994. 8. 46-59.

Szó szerint, a szólás Kőváry László erdélyi történetírótól származik. A kolozsvári kiadású, 1842-ben megjelent hatkötetes Erdély története című művében Kőváry László a Székelyhonról című kötetben szerepelteti a „Nyelvében él a nemzet." kijelentő mondatot. Szállóigévé váló előtörténetét Grétsy László: Nyelvében él a nemzet. Egy szállóigénk eredetéről című, az Édes Anyanyelvünk című folyóirat 2014. 1. számában megjelent cikkéből is megismerhetjük.

Gál Sándor vallomása az anyanyelvről így szól (Gál Sándor: Vallomás az anyanyelvről. Édes Anyanyelvünk, 1991. 3. 4.) :„Van három szavunk, amely meghatározza létezésünk teljességét. Az első az „anyaöl", a második az „anyaföld", a harmadik pedig az „anyanyelv". Az első az életet adó, az életre nevelő, a második létezésünk, sorsunk, munkánk, sikereink és kudarcaink színtere, s majdani nyugvóhelyünk is. És ami e kettőt egybefogja – a harmadik – az az „anyanyelv". Hogy nyelvünk létezésünk hármas egységét az „anya" szavunkkal kapcsolta egybe, az nemcsak azt jelenti, hogy e három fogalom milyen mértékben meghatározója életünknek, de egyúttal a nyelv, a magyar nyelv sűrítő erejét és képességét is fölragyogtatja."

„Csak anyanyelvemen lehetek igazán én." – vallotta Kosztolányi. Megállapításaival egybevág az agykutatók véleménye, mely szerint az agykéreg anyanyelvi beszédrégióinak döntő szerepe az ember minden szellemi tevékenységében érvényre jut.

Érzelmi intelligenciánk igénybe vételével, a nyelvi hazához való viszonyunkban, közös hullámhosszunkon mondhatjuk ki a következő szavakat. Anyaöl, anyanyelv, anyaföld. Kiegészíthetjük a sort, mert fontos szavunk az anyaméh. Tudjuk, tapasztaljuk, „beszélni nehéz." A csecsemő megszületése előtt, az anyaméhben nagy szerepe van a hallásnak. Első kapcsolatunk az anyanyelvünkkel nem a beszéd, hanem az anyanyelvre hangolódó hallás és hallgatás volt. Az anyaméhben már hallgattuk a beszédet, az anyanyelvet. A szülőföld szeretetének áramlása az anyanyelvi kódolású hallgatólagos tudásban nyilvánul meg, már az anyaméhben. Anyanyelvünk és hagyományunk kísér bennünket a bölcsőtől a koporsóig, az anyaméhtől az anyaföldig.

Anyanyelvünkben élünk, él nemzetünk. Bensőséges hazára találunk. Íme, egy példa: vérehulló fecskefű. A növénynév szóhangulatában érezzük a nyelvi haza jelenlétét. Szinte minden szavunknak és szókapcsolatunknak van és lehet kifinomult közlési képessége, a metafora felé bővülő lehetősége.

3. Alkalmazott kultúratudomány. Az ökomuzealitás stíluskommunikációs fogalmának bevezetése

Városiasodás, modernizáció, iparosodás, gyorsított haladás: ezek a fejlődés vezérszavai. A haladás belső ellentmondásaira érdemes odafigyelnünk. Milyen károkat okozott a modernizáció és kik a vesztesei? Alkotó rombolás? A 19. század végétől máig megnyilvánuló kulturális hagyománytörések, értékváltozások mentén, hosszú folyamatban őrlődött fel a régi hitek és szokások évezredes emlékezete. Felbomlott a régebbi, szerves fejlődésű életmódkultúrák világa. Különböző világképpel rendelkező, eltérő értékrendszerek vettek részt ebben a folyamatban. A vidéki élet változástrendjei sokrétűen megerősödtek. Az emlékezés és a lassú felejtés az értékőrző

ökomuzealitás jelenségét tartja fenn. A romantikus művészet felbomlásával párhuzamosan ment végbe a régi kultúra természetes életvilágának fokozatos átalakulása. A polgárság, a parasztság, a munka világa átalakult, a helyi közösségek életmódja megváltozott. A hagyományos életformáknak a fenntartható élet jegyében érvényes és értékes kultúráját a modernizáció stíluskommunikációja tovább fejleszti.

A régiók stíluskommunikációja, az ökokritikai kultúrakutatás, a kultúratudomány, az irodalomtörténet, a kulturális narráció kutatása, a néprajz és a kuturális antropológia, valamint a muzeológia területén javaslom az ökomuzealitás stíluskommunikácós fogalmának bevezetését.

Mi az, hogy ökomuzealitás és milyen stílusban kommunikáljuk az értékőrző társadalom felé?

Az ökomuzealitás az emberek környezethez való viszonyában élő, történetiséget hordozó értékelő, megismerő sajátossággal rendelkező, helyhez, kulturális örökséghez, közösséghez, azaz társadalomhoz kötődő kapcsolat, amely az ökomuzeálissá váló táj vagy tárgy, néprajzi vagy környezeti- és építészeti emlék és befogadója között jön létre, majd változások közepette, a múltra-jelenre-jövőre utaló jelleget ölt. Az emlékezésben és a lassú felejtésben elmélyülő időben hogyan bontakozik ki a jövő?

A stíluskommunikáció, a kultúratudomány, az új muzelógia, az ökológia, az egészségfejlesztő kommunikáció, - tehát mindezek és az ezekkel kapcsolatos oktatás összefüggéseinek regionális, lokális nézőpontú, egyúttal globális kulcsszavai: Style Communication; Enviromental Style; Health-Conscious Behaviour; Health Promotion; Mental Health Promotion; Environmental History; Ecocriticism; Cultural Studies; Kulturwissenschaft; Cultural Heritage; Environmental Tradition; Social-Ecology; Environmental Ethics; Environmental Psychology; Strategy for Education for Sustainable Development; Biodiversitas; Kulturlandschaftforschung und Umweltplanung; Landscape Research; Environment and School Initiatives; Cultural Property Preservation; Cultural Diversity; Culture Theories of Modernity; Nature Writing; Study of Literature and Environment; Museum Studies; Museum Education; New Museology; Ecomuseum Concept; Patrimonalisation.

Nézőpontom szerint a kulturális regionalisztika a kommunikatív cselekvés része. A régióba illő stíluskommunikációs feltételrendszerrel működik. Ennek a kommunikatív cselekvésnek mindig van kulturális dramaturgiája, kreatív elbeszélés stratégiája, nézőpontszerkezete, térbeli látványképző és idősűrítő dinamikája, kognitív és affektív belső kódja, aktuális hívószava, térbeli élményszerkezete és térhez kötődő távlatot jelölő stíluskommunikációs üzenete.

Kultúratudomány, stíluskommunkáció, múzeumpedagógia

A stíluskommunikácó szószólója lehet a kultúratudománynak és a múzeumpedagógiának is. A múzeumpedagógia látógatóbarát nevelési eszközrendszere a társadalom számára felhasználhatóvá teszi, kulturálisan közvetíti a múzeumi tudástár tárgyi-szellemi kincseit. A mediatizált világban az audiovizuális információt, a virtualitást és az interaktivitást biztosító digitális eszközök használata megnövekedett.

A muzealitás története valójában eszmetörténet és hátterében értékképzetek konstrukciója áll. Az élő hagyomány és a modernitás, valamint az utómodernitás közötti időszakok évszázadnyi időtartamában a táj alakzatai, a szabadtéri emlékezet-

történeti helyek folyton átalakultak. A muzealitás fogalmát alkotó tartalmak változtak. A lerombolt közösségek, az összedőlt tanyák és kastélyok, várak, manufaktúrák, régi ipari létesítmények, technikai eszközök, gépek, a kézműves kultúra, a beszántott ősi földutak, a boltíves régi hidak, a széthordott, lebontott szélmalmok világában az ember ősi tudása rejtezett. E vonatkozásban a tárgyi emlékek a hozzájuk kapcsolódó tudásstruktúrákkal, szellemi hagyománnyal együtt képezik a kultúrakutatás tárgyát. A földművelés, a gabonatermesztés, az állattartás kultúrája az esztendő ritmusára hangolt harmóniában állt a természettel. Mindez a jövőorientált biológiai-ökológiai megmaradást, az emberi gyarapodást, a fenntartható fejlődést szolgálta. A kultúrtájba ágyazott, emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elemekhez tartozó és a természethez közvetlenül kapcsolódó helyszíneknek, a városi vagy rurális környezetben lévő szabadtéri épített emlékeknek, a régészeti-muzeális örökségnek és ökológiai emléknyomoknak fontossága van az ember életében. Ezek a kulturális örökség részeiként gondoskodást kapnak, törvény által szabályozott védelmet élveznek. Jelenlétük, restaurálásuk, fenntartásuk növeli a környezetükben élők életminőségét.[21] A tárgy- és környezetkultúra állapotát a fenntartható fejlődés szemléleti keretében érdemes értelmezni.

Az emlékezettörténeti rekonstrukció idősíkjaihoz mindig hozzárendelődik egy biológiai sokféleségben, öröklött változatosságban élő világ (biodiverzitás) élőlényekkel népes tértartománya. Ebben a tértartományban az épített emlék és örökség a saját történelmi létét éli és folyamatos kölcsönhatásban van a környező természeti és emberi világgal, a regionális identitással. Az ökokritikai szemlélet a történeti-ökokritika módszerével a kultúra tárgyi és szellemi emlékezetében élő ember világát idézi fel. A múlt képmását az emlékezettörténet töredezett varrataiból, a mában kibontakozó történelmi látleletek körvonalaiból alkotja meg. A városok környezetében és a rurális jellegű települési zónákban a muzealitást hordozó mikrovilágokat, termeléstörténeti, régészeti-történeti, néprajzi, művészettörténeti, irodalmi emlékhelyeket szűkebb környezetükkel együtt a kultúra indikátoraiként értelmezzük.

Milyen a környezeti kompetenciák helyzete a muzeológiában? Az új muzeológia és az ökológiai kultúratudomány kutatója egy megváltozott környezetben természetszemléleti tapasztalatot gyűjt. Már-már kibogozhatatlan ökológiai és metafizikai változások épülnek egymásra a történeti időben. Valami új keletkezik, valami régi elveszik? A múlt a jelen részeként értelmezhető. A történeti emlékezet az időben nem visszafelé, hanem a jövő felé tart. Ezeket a megállapításokat a múzeumok, emlékhelyek, kiállítóhelyek fejlesztésénél fő stratégiai szempontként ajánljuk. A jövő alakítása fontosabb, mint a múlt konzerválása, a megtörtént dolgok egy jövő felőli nézőpontból alakulnak? A környezettudatos megfontolások mentén a kulturális hagyományból, az ember és természet viszonyából, a tájtörténeti múltból számos megválaszolatlan kérdés és kutatási tematika születik újjá. Az emberi életvilág, a természeti erőforrások, a muzealitás, a régészeti örökséget hordozó környezet védelme az ipari termelés növekedésével járó káros hatásokkal és a természetet megrabló modernizációval szemben? Tájrégészet? Mederszabályozás és biodiverzitás? Az organikus történelmi alakulásfolyamatok felszámoló-

21 Vö. Laszlovszky József: Az Európai Táj Egyezmény és a hazai tájrégészet. Műemlékvédelem, 2008. 2. 101-104. ; Rab Árpád.: Néprajz az információs társadalomban. Mindenes Gyűjtemény II. Artes Populares 22. Budapest, 2005. 357-371. ; Káldy Mária.: Múzeumpedagógia a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. Budapest, 1991.

dása? Az emlékezet visszaszorulása? A környezetkultúra és a természetes anyagok szerepe a középkori európai társadalomban? A magyar történeti mikrorégiók és környezetük felemelkedése a török hódoltság előtt és hanyatlásuk a félhold árnyékában? Szélmalmok, vízimalmok és néprajzi-természeti környezetviláguk? Az ipari forradalom kibontakozása és a környezetkultúra változása a Kárpát-medencében? Az Osztrák-Magyar Monarchia regionális- kulturális-történeti öröksége? A régi magyar fürdővilág és környezeti kultúrája?

Értékőrző látásmód a polgárság kultúrájában, épített örökségében és környezeti viszonyaiban? A premodern életmódvilág kapcsolódása a természeti környezethez a városok kialakulásától a huszadik századig? Néprajz és tájszemlélet az információs társadalomban? A természet mítosza és bőkezűségének élménye a magyar és a távoli tájak költészetében? A jellegzetesen magyar városok kultúrájának kutatása, történelmi hangulatuk természeti, környezeti vizsgálata? Várkertek, kastélyparkok, kolostorkertek, történeti-ökológiai értéket hordozó erdők, fák, növényzetek? A zöld területek, a nyílt tájak visszaszorulása az ipari forradalomtól a jelenkorig? Természetes környezet a kertes kisvárosi és falusi tájképeken? Az antroposzféra kultúr(-tér)képe és a társadalom hatása a vizekre, az éghajlatra, a felszínre, globális-lokális vetületben? Az egyedi tájérték felismerése, kutatása, tájökológiai muzealizációja és az erre alapozandó értelmezői közösség fejlesztése? A magyarországi nagyrégiók természetes és urbánökosziszteméa modelljei? Homo consumens: kulturális fogyasztás a térszerkezet vetületében? A társadalmi, környezeti szempontból fenntartható, egyensúlyos fejlődés kulturális feltételeinek kutatása? A múzeum kultúraközvetítő, szociokulturális szolgáltatásainak modernizációja a komplex tájszemlélet jegyében? A kulturális-turisztikai fogadóképesség minőségfejlesztése és a múzeumi tudástár látogatóbarát használatba vétele? Új konstrukciók a történeti tájkarakterizációban a kultúra szimbolikus építőköveivel: variációk szövegre, hangra, képre, mozgóképre? A táj mint kulturális jelenség? Mentális- és kulturális modellek, sémák a természet és ember kapcsolatáról szóló gondolkodás történetében? Muzeális hang- és képkonstrukciók, zenei egyedi tájértékek, kották és táncok? A táj dimenziója az örökségben, hagyományban, múzeumban? A történelemábrázolás látványtára, a történelmi festészet és fotográfia ikonográfiája?

Stíluskommunikációs kompetenciával, háromdimenziós filmen, optikai-akusztikai „időgép"-en életre keltett történeti ökotáj emlékanyaga, faunája és flórája? Ökomuzeális térmodellezési technikák térinformatikai (GIS) számítógépes háttérrel, távérzékelési (légi fotó, műholdfelvétel) technikával? Naturális és digitalizált táj(kép) terek, emlékezetképek (optika és akusztika) a kulturális örökségben? Ökomuzealitás és új történeti térszemlélet? Igen, az ilyen és más, de szemléletileg ehhez hasonló, a muzealitás fogalmát megújítva vizsgáló kultúrakutatási és stíluskommunikációs tematikák időszerűek. Az utóbbi háromszáz év magyar társadalmának városi és vidéki településviszonyai, épületei, gazdálkodása, táplálkozása, biológiai kultúrája és természethez való viszonya közötti kapcsolatrendszer a tájtörténeti-ökológia szempontjából is értelmezhető és stíluskomunikációs eszközökkel bemutatható. A stíluskommunikáció kifinomult közlési metódussal, felhívhatja a figyelmet arra, hogy az utóbbi fél évezred környezetváltozási folyamataiban a flóra és vegetáció változásának evolúciógenetikai következményei is vannak.[22]

22 R. Várkonyi Ágnes.: Táj és történelem. Tanulmányok a történeti ökológia világából. Budapest, 2000 ; Kósa L.ászló: A természeti környezet és a tájat átalakító ember. Liget, 1991. 1. ; Victor András.: A környezeti nevelés rendszere. Iskolakultúra, 1993. 24. 8-10.

A modernitásban és a modernitás utáni korszakban élő ember természethez kötődő újrafelismerési kultúrája, ökokritikai gondolkodása az utóbbi fél évszázadban elmélyült. A különböző társadalmi rétegek életmódszervező értékei, az ember és természet viszonyrendszerei az interaktív megismerésre, az emocionális és kognitív tanulásra nyitott új muzeológia eszközeivel és a célorientált pragmatizmust jól működtető stíluskommunikáció metódusaival látogatóbarát módon bemutathatók. A múzeumok, emlékhelyek, közgyűjtemények oktató-nevelő szerepköre egyre inkább bővül. A múzeumok, emlékhelyek, közgyűjtemények közönségkapcsolatot fejlesztő munkája a különböző korosztályok számára kidolgozott környezettudatos nevelésben, a környezetpedagógiai tevékenységben is kiteljesedik. Az egyes szakmuzeologiákhoz (régészeti-, történeti-, néprajzi-, irodalmi-, természettudományi-, műszaki és technikatörténeti-, művészettörténeti muzeológia, stíluskommunikációs, stb…) kapcsolódó múzeumpedagógiai törekvésekben és a történelemtanítás, az irodalomtanítás, a földrajzoktatás, a biológiatanítás, a filozófiaoktatás, a humánkörnyezeti kulturális térinformatika nevelési céljainak kijelölésekor is szerepet kap az ökológiai szemlélet.[23]

A fizikai környezet és a történelem között kialakult viszonyban egy mély ökológiai érzékenység fejlődött ki. A hely nagy témái történetírói, kulturális örökségvédelmi és kulturális antropológiai szinten is megnyilvánulnak. Az emberi élet hagyományvilága a történeti kontextus újraértelmezési folyamatába került. Ember és környezete kapcsolatában az ökokritikai gondolkodásmód szellemtudományi és természettudományi értelemben fontos kompetenciákat fejleszt. A kulturális műtárgyakkal, a természetben, a tájban sorsukra hagyott emlékekkel, romokkal, a történelmi idő mélyén tehetetlenül hányódó entitásokkal hogyan tudunk értelmező kapcsolatba lépni? A múlthoz való viszony változik. Az emlékezet háttértapasztalata látszólag átmenetileg feledésbe merül. Egy lappangó nyugalmi időszak után ebből az állapotból új megismerési vágy keletkezik. A múlt, az eredet megismerésének vágya ellenállhatatlan erővel keríti hatalmába az embert. A hely (place), az örökség (heritage), a közösség (community) hármas egységében, a kulturális emlékezet jegyében születik meg a muzealitás utáni vágyakozás. A jelenkornak alapvető igénye van a kulturális örökség megismerésére, élményszintű befogadására, gazdaságilag működőképes bemutatására.

Mire képes a múlt felidézett képmását bemutató látogatóbarát muzeológia, az ökológiai, kulturális antropológiai irányultságú történelemértés, a tájkarakter adottságaiból kiinduló, azt felismerő környezeti nevelés, a kulturális gazdaság és a stíluskommunikáció? Az eredetre emlékeztető történeti tér szerves kultúrája léptékében, minőségében különbözik attól a múzeumi emlékhagyaték területtől, ahol régi dolgok mozaikszerű emlékanyagából rendezett kiállítást tekintünk meg. A történelem és a társadalmi nyilvánosság egymásra ható szerkezetében látogatóbarát módon cselekvő muzeológia és stíluskommunikáció egyre inkább a múltidéző jelen kreativitására támaszkodhat. A kulturális örökséggel történő interaktív stíluskommunikációt mindig megelőzi az örökségvédelem. A kultu-

23 Vö. Horváth Dániel: Környezeti nevelési lehetőségek a történelemtanításban. Új Pedagógiai Szemle, 2006. 5., Vásárhelyi Tamás – Victor András (szerk.): Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia (alapvetés). Budapest, 2003. , Foghtűy Krisztina – Harangi Anna (szerk.): Múzeumpedagógia. Budapest, 1993. ; Kurimay Ágnes (szerk.): Múzeumpedagógiai tanulmányok. I. ELTE PPK Budapest, 2003. Vö. Manes, Christopher: Természet és hallgatás. Helikon, 2007. 3. 348-361. ; Hartog, François: Örökség és történelem.: az örökség idején. Regio, 2000. 4. 3-25.

rális örökség védelme "…a művészettörténeti, történelmi szempontból jelentős emlékek védelmétől kiindulva egyre bővíti a megőrzésre érdemes objektumok körét. Előzményei között tarthatjuk számon a természetvédelmet is; részben innen érkezik az a gondolat, hogy a még meglévő, de az ipari-fogyasztói társadalom hatására eltünedező javak, mintegy utolsó pillanatban, megmentendők a pusztulástól. Egyik tipikus megnyilvánulási formája – kultúra és természet találkozásánál – az ökomúzeum, ami a népi kultúra életformáját, technikáit mutatja be az attól már eltávolodott látogatónak."[24] Az új muzeológia a jelenhez ad vonatkoztatási pontokat, interaktivitásra, intenzív élménymegújításra törekszik. A kulturális tájtervezés és a kulturális településfejlesztés számára fordulópontokban bővelkedő új kiindulásokat nyújt.

A muzeológia és az ökokritikai kultúrakutatás területén az ökomuzealitás megújított stíluskommunikációs fogalmának differenciált bevezetését javaslom. Hogyan változik a táj természeti-történeti életvilága az évszázadok során? A kulturális antropológia, a látogatóbarát muzeológia, a múzeumpedagógia és a stíluskommunikáció a jelent megelőző hétköznapi életmódok világát a természeti környezet kontextusában mutatja be. A kultúra, a történelem, a múzeum, az emlékezés és felejtés kérdésköreit a tájat alkotó értékelemek történeti-ökológiai dimenziójában, a nyelvi-képi-emlékezettörténeti megismerés és a stíluskommunikáció eszközeivel is érdemes értelmezni. Hogyan olvasunk a természet nyitott könyvében? A múzeumok, emlékhelyek, közgyűjtemények nyitottak a táj és történelem látogatócentrikus stíluskommunikációjára, az intermediális értelmezésre, a hatékony stíluskommunikációval a működést elősegítő kultúragazdasági szemléletre.

4. A stíluskommunikáció értéklánca a természet közelségében. Gondolatok a szegedi Tisza-part és a makói Maros-part tájesztétikájáról

Milyen stíluskommunikációval közelítünk a tájproblematikához? Milyen modalitásban beszélünk a természetről és a tájról?

A szétszóródottan jelenlévő múltból és a folyamatos jelenben képződő jövőből bontakoztatjuk ki és mutatjuk be a stíluskommunikáció értékláncát. Ember és természet érzékeny viszonyának megközelítéséhez idézeteket is segítségül hívunk – elsősorban irodalmi és tudományos szövegekből válogatva – , azzal a törekvéssel, hogy a természetből az ember felé áramló harmóniát érzékeltessük.

24 Vö. Erdősi Péter – Sonkoly Gábor.: A kultúra melankóliája. A kulturális örökség fogalmának megjelenése. Világosság, 2005. 6. 72-89 . ; Turner, Sam: Historic Landscape Characterisation: a landscape archeology for research, management and planning. Landscape Research, 2006. 31. 4. 385-398. The ecomuseum definition in the contemporary museology. In: http://www.osservatorioecomusei.net

Milyen összetettségben és hogyan bontakozik ki a stíluskommunikáció értéklánca? Az értéklánc által, a tradíció felszámolása nélkül, a folyamatos jelenünkkel kerülünk kapcsolatba. A gondolatmenetek és idézetek mentén az értéklánc a folyamatjellegű integrációt és az értékalkotó összekapcsolódást jeleníti meg. Az értéklánc elemei hogyan kerülhetnek egymással harmonizált kapcsolatba? A harmonizált kapcsolatot a stíluskommunikáció biztosítja. A fogékony befogadók számára az ember és természet viszonyának erőforráspontjait a stíluskommunikáció a kifinomult közlés eszközrendszerével érzékelteti és mutatja be, miközben új értékeket teremt. Milyen a kifinomult közlés szerepe a természet és az emberi természet értékeinek bemutatásakor? Mi jellemzi az ember és környezete közötti harmonizációs áramlatot? Kontingencia? Milyen beszédmódban és hogyan tudjuk érzékeltetni az egyedi tájértékeket és életmódértékeket? A Dél-Alföld természeti világát milyen stíluskommunikációs eszközökkel jellemezhetjük? A természetközeliség horizontján finom, egymásba kapcsolódó impulzusok érintkeznek, s éppen ezek érzékeltetésére vállalkozunk most.

Egyrészt a természetben, a tájban élő rejtelmet kívánjuk megérteni, feltárni, másrészt átélő módon szeretnénk ráhangolódni a természetközelségből fakadó értéktelített környezetre és azonosulni azzal.

Mindkét megközelítésre létezik alkalmas beszédmód.

Mi a stíluskommunikáció? Nádudvari Gabriella meghatározása szerint: „A stílus értékeink harmonikus egysége, a stíluskommunikáció ennek az egységnek a külvilág felé történő közvetítése.

A jó stíluskommunikáció a tartalmi, formai, érzelmi létezésünkben megteremtett összhang."[25]

A természet apró, finom rezdülésekben, az összhangra ráhangolódást előhívó látványképződésben és a befogadó belső élményében mutatja meg saját arcát. Erre figyelve, a stíluskommunikációs értéklánc kibontakozását a természetközeli kontextust kiemelve mutatjuk be. A biofizikai sajátosságokon túl a tájlátásmód, a tájesztétika és a táj érzékelésének kulturális és irodalmi dimenziói is figyelembe veendők. Ember és természet viszonyát lehetséges állapotérzékeltető, természetérző, tapasztalásközvetítő, de ugyanakkor tájesztétikai módon is bemutatni. Ebben a tekintetben ne feledjük azt, amire Horváth Róbert hívja fel a figyelmet:„Az aiszthézisz, eredeti értelmében, nem tudományág volt, hanem egyszerre érzéki és szellemi tapasztalás (ilyen módon komplex észrevétel és érzékelés). A formai külső, érzéki, tárgyi tényező nem volt oly meghatározó benne, mint napjainkban."[26]

A természetre, a tájra és a tájesztétikára vonatkozó stíluskommunikáció kérdései újragondolhatók. Az ember és természet viszonyának bemutatásakor a térbeliség konnektivizmusa és a természeti környezet-diskurzus összekapcsolódik és ezzel a stíluskommunikáció megújul. Az önmegalkotásra vonatkozóan, az ember és természet kapcsolatában, a harmonizációs kultúra körében keressük a kifinomult közlés befogadásának és működtetésének feltételeit. A világra nyitottság személyiségre illően valósulhat meg.

Nádudvari Gabriella írja:„Az ember önmegalkotásának feltétele egyfelől a lélek képességének nyitott állapotban tartása, másfelől annak az elfogadása, hogy

25 Nádudvari Gabriella: A média jelentősége az egészségfejlesztésben: tömegkommunikációs és stíluskommunikációs alapfogalmak. In: Lippai László (szerk.): Testmozgás, aktív szabadidő-eltöltés és a holisztikus egészség. II. köt. Szeged, 2018. 95.

26 Horváth Róbert: Tudatökológia és mélyökológia. Ars Naturae, 2016. 13-14. 81.

folyamatos mozgásban, átalakulásban vagyunk. Önmegalkotási folyamatunk során a múlt általunk kiválasztott értékeit tehetjük élővé, amennyiben azok a mindenkori jelen körülményei között működtethetők".[27]

Milyen az a stíluskommunikációs értelemben kifinomult közlés, amivel a természet és az emberi természet együttesen értelmezhető? A tájesztétika és a tájfilozófia horizontja: kitekintés a tájfogalom változására

Itt – a tájfilozófia horizontján – Unamuno kezdeményezésére és a heideggeri bölcseletben közvetetten, mozaikosan meglévő tájfilozófiai elemekre szeretnénk felhívni a figyelmet. Csejtei Dezső A táj filozófiája Unamuno esszéiben című – tájesztétikai és tájfilozófiai értelemben figyelemreméltó – tanulmányában kifejti: „A tájba tehát belelátjuk az időt is, még ha az nincs is közvetlenül »a szemünk előtt«. Unamuno tájfilozófiájának egyik legmaradandóbb vonása épp az, hogy számára a táj – minden szemléleti telítettsége ellenére is – eredendően idő, vagyis a tájba belelátja az időt, mégpedig nem a fizikai, hanem inkább a történeti, de legfőképpen az egzisztenciális időt. Az, hogy a táj eredendően az idő, az egzisztenciális idő függvényében értelmezhető, arra az általánosabb momentumra utal, hogy – minden látványszerűsége ellenére – a táj végső gyökere eredendően a szubjektumban keresendő, benne rejlik bármely táj megnyithatóságának kulcsa. (…). Az autentikus táj szemlélésekor – írja Heideggert megelőlegezve – megállni látszik az idő, a gondok nemzője; vagyis időlegesen felfüggesztődik az a szemléleti időben gyökerező teleologikum, ami az embert a gondokkal terhes örök holnap felé lendíti tova. (…). Egyfajta egzisztenciális platonizmus ez, ami a konkrét, mozgó létezésben pillantja meg a változatlan, mozdulatlan, látványszerű esszencialitást." [28]

A Filozófiai elmélkedések a tájról című könyvben a Csejtei Dezső - Juhász Anikó szerzőpáros Simmel, Ritter, Weber, Unamuno és Ortega tájfilozófiai nézeteire utaló bevezetés után a Heidegger szerinti tájfilozófiai megközelítés lehetőségét mutatja be. A tájfilozófiai aspektus Martin Heidegger bölcseletében burkoltan van jelen. Hagyományosan a táj a művészi-esztétikai érdeklődés tárgya, de Heidegger szerint inkább az eredendő lét föltárulásának külső helyszínét és belső, egzisztenciális élményét adja az ember számára. A táj része az ember létbe vetettségét környező elsődleges létföltáró eseménynek. A táj áthatja és körülveszi az embert. A természet a létező önmagát kibontakoztató működéseként élő és eleven. A tájérzékeny ember a tájlátásmódban kiegyensúlyozódva bontakoztathatja ki önmagát. A natura és a kultúra szoros egymásra utaltságában a rejtőző természet őrzi önmagát és föltárulásakor az ember számára megtörténhet a „Lét látása", éppen akkor, amikor a finom hangoltságból fakadóan megnyílik a Lét jelenlévősége. Heidegger gondolkodásából vezeti le a szerzőpáros a következtetést:„a tájat nem az ember teremti, nem ő hozza létre

27 Nádudvari Gabriella: A stíluskommunikáció, mint önmegalkotó művészeti tevékenység. In: Kárpáti Andrea (szerk.): A világ új képe a művészetben és a tudományban. Fókuszban a vizuális kultúra pedagógiája. Konferenciakötet. Budapest, 2017. 126. Vö. Bogoly József Ágoston: Irodalom-és kultúratudomány, média és stíluskommunikáció. Hibridizációs jelenségek és alkalmazások. Magyar Tudomány, 2015. 2. 214., 217.

28 Csejtei Dezső: A táj filozófiája Unamuno esszéiben. Pompeji, 1998. 1. 74., 91., 92.

– ennélfogva az nem szubjektív termék – hanem, a feltárás révén, legfeljebb önmagához segíti".[29]

A tájnak hangoltsága van. Heidegger gondolatmenetei alapján a természethez kapcsolódó ember megfelelő érzékenységű, finom ráhangolódását, a természettel való érintkezés és a természetről szóló stíluskommunikáció előfeltételeként értelmezhetjük. Ebben a beillesztő helyzetű, eredetre emlékező, föltáró látást adó, ébredő kontaktusban „a felébresztés a hangulat lenni hagyása." Ráhagyatkozás. Az elidőző tágasságban, a tájban a phüszisz poiészisszé alakulhat, azaz a természethez illő önteremtéssé, önmegalkotássá. A tájon át, az eleven harmónia élőhelyén és világló tisztásán, a ráhangolódás után elmerülés történik a megnyilvánuló Lét-értelemben. Feltehetjük a kérdést: hogyan segíti a testhez kötöttségben (phüszisz) lévő ember saját önmegalkotását (autopoézisét) a tájhoz, természethez kapcsolódó aktív viszonya?

A stíluskommunikáció oldaláról mindezt Nádudvari Gabriella szavaival egészíthetjük ki:„Az értékek átörökítése azonban nemcsak kedvező külső, környezeti tényezők függvénye, hanem szükséges azok saját lelki adottságaink szerinti bensővé tétele is. Az értékteremtő dinamizmus akkor tartható stabilan, ha az ember képes élő, stílusalkotó energiává alakítani saját boldogságfaktorát: az ember önmegalkotása akkor nem álalkotás, ha örömét leli benne. Az értékteremtő dinamikus önmegalkotás tehát folyamatos mozgásban tartja a történelmi beágyazottságuk miatt a múltban elzáródni látszó értékeket és egyben lehetetlenné teszi a prezentizmusban való elzáródást."[30]

Az ember közel férkőzhet-e a teremtő alkotóként „viselkedő" természet önmegalkotási képességének titkához? Pierre Hadot: A költői minta(kép) című írásának bevezető gondolatmenetéből idézzük:„Az antikvitás kezdete óta úgy gondoltak a költőre, mint a természet hű tolmácsolójára, aki pontosan ismeri annak titkait, amennyiben úgy képzelték a természet költőként viselkedik, és amit létrehoz, az költemény."[31] Goethe: A növények metamorfózisa című írásában kifejti, hogy a természet formákban és szimbólumokban tárulkozik föl.[32] Kulcsszó: a metamorfózis. Alakváltó továbbélés.

A Csejtei–Juhász szerzőpáros fentebb idézett könyvét Tóth Gábor így ismertette:„A műben kibontakozó gondolatmenetek konklúziója egyszerre tekinthető fennköltnek és borúlátónak. A táj szemléletének élménye a Lét misztériumának kinyilatkoztatása által a szubjektumot az elképzelhető legnagyszerűbb adományban részesíti, melyre semmilyen más forrásból nem tehetne szert. Ennek ellenpontjaként a modern technikai civilizáció egyre nagyobb mértékű tevékenysége tűnik fel, amely »a létező létének módszeres gyilkolása« által megfosztja az embert a létmegértés lehetőségétől és képességétől."[33]

Az önmegalkotó tevékenységre fókuszáló stíluskommunikáció aspektusából, az értékeszményeket tekintve Nádudvari Gabriella harmonizációra és kiegyensúlyozásra vonatkozó megjegyzését érdemes említeni:„Az elidegenedés miatt kiala-

29 Csejtei Dezső, Juhász Anikó: Martin Heidegger gondolkodása mint egy lehetséges tájfilozófia alapja. Magyar Filozófiai Szemle, 2012. 3. 92.

30 Nádudvari Gabiella: i,m. 126.

31 Ars Naturae, 2016. 13-14. 58-66.

32 Goethe, Johann Wolfgang: A növények metamorfózisa. Mosonmagyaróvár, 2005.

33 Csejtei Dezső, Juhász Anikó: Filozófiai elmélkedések a tájról. Máriabesnyő, 2012. Vö. Tóth Gábor: Az ember a tájban, a táj az emberben. Különbség, 2013. 1. 215-216.

kult szakadék a világ és az emberi lélek között ily módon áthidalhatónak tűnik. E szemlélet a görög kultúrában volt tetőpontján, azóta is fennmaradt, jelen volt és alakváltó továbbélésében mindig újra megerősödött. Hozzánk legközelebb Goethe életének művéből szól tisztán, így a stíluskommunikáció valójában az irodalom szelleméből született."[34] Kiegészítésként hozzátehetjük, hogy a stíluskommunikáció valójában a metafizika és az irodalom szelleméből született.

A táj fogalma folyamatos jelentésváltozáson megy át. Ezt a jelentésváltozást például Eszenyi Orsolya: A kultúrtáj értelmezésének változása a kultúrföldrajzban című elemzésében követhetjük nyomon. A szerző az új kultúrföldrajz jelenben alkalmazott tájkutatási módszereire is rávilágít:„A kultúrtáj kutatásában a táj szemantikája az egyik legfontosabb területté vált, ami a bennünket körbevevő szimbólumok dekódolásában és interpretációjában lehet segítségünkre (…). Az új kultúrföldrajzban két fő interpretációs irány honosodott meg – részben a szemiotikára épülve – a kultúrtájak vonatkozásában: a textualitás és az ikonográfia. A táj »olvasásának« metaforája a kulturális antropológus Clifford Geertztől (1973) származik, aki szerint a tájat társadalmi dokumentumként olvashatjuk az irodalomelmélet technikáit és módszereit használva."[35] Csorba Péter és Csatári Dániel a Tájföldrajz és táji önazonosság című tanulmányban a tájérzékeny ember és a természet kapcsolatát Pierre Gentelle gondolatát idézve világítja meg:„Az emberek javarésze különös meghatottságot érez, ha harmonikus elrendezésben látja a füvet, a fát, homokot, hegyet, partot, felhőket és az ég színeit. Vajon ez az érzelem azon időknek az öröksége-e, amikor a természeti látvány még kollektív jelképes értéket hordozott? (…) talán ebben a pillanatban születik meg az a jelképes földrajz, amely a humanizált és a nem humanizált természet kollektív észlelései alapján alakul ki".[36]

A Tisza: környezettörténet. Az ártér tájértéke

A Tisza völgyében, a humánkörnyezeti viselkedéskultúrában és a települések közötti térben az ember és természet egymásrautaltságát érzékeljük. Feltárulnak-e a folyó menti mocsáremlékű táj archaikus jelképmaradványai? Megmutatkozik-e még nyomokban az ősi táj- és vízrajz világa és tájértéke a mai ártéri környezetben és a holtágmelléki miliőben? A folyó menti régi ártéri területekkel, a fokok vízgazdálkodási szerepével és néprajzi hátterével kapcsolatban viták bontakoztak ki.[37] Az Alföld történeti–földrajzi–településtörténeti kutatási témájáról

34 Nádudvari Gabriella: i. m. 126.

35 Eszenyi Orsolya: A kulturtáj értelmezésének változása a kultúrföldrajzban. Földrajzi Közlemények, 2016. 8.

36 Csorba Péter, Csatári Bálint: Tájföldrajzi és táji önazonosság. Magyar Tudomány, 2017. 3. 285. Vö. Gentelle, Pierre: Látvány és táj. In: Yann Arthus-Bertrand: Földünk a magasból. Budapest, 2003. 169-176.

37 Molnár Géza: A középkori vízrendszer összeomlása és az Alföld elmocsarasodása. In: Fejér László, Kaján Imte (szerk.): Mérlegen a Tisza-szabályozás. Egy XIX. századi mérnöki természetátalakító munka, mai szemmel. Budapest, 1992. 47-70. ; Dunka Sándor, Fejér László, Vágás István: A verítékes honfoglalás. A Tisza-szabályozás története. Budapest, 1996.; Kohán Zoltán: A tradicionális középkori ártéri gzdálkodás geomorfológiai környezete. Földrajzi Értesítő, 2003. 1-2. 5-21.

számos könyv és értekezés áll rendelkezésünkre, de a természet világát történelmi–ökológiai–irodalmi dimenzióban is átélhetjük.[38]

A régi magyar vadvízország fokgazdálkodását Győri Róbert így jellemzi: „Az alacsonyabb térszíneket minden évben hosszabb-rövidebb ideig víz borította, domborzatukat elhagyott meanderek, morotvák, náddal fedett mélyedések tagolták. A természetes növénytakaró is eltért a két területen, míg az alacsony ártér puhafa-ligeterdő nyárasait, füzeseit tocsogós rétek és nádasok szakították meg, addig magasabban tölgy, kőris, szil, éger telepedett meg, kedvezőbb vízgazdálkodású réteket ölelve körül. (…). Az itt élő népesség egy természetközeli megoldással élt együtt a folyókkal, teremtett gazdag és virágzó, majdnem önfenntartó kultúrát; ezt a komplex gazdálkodási formát fokgazdálkodásnak nevezzük."[39]

Juhász Gyula Tisza-költeményeiben, a szegedi és Szeged-környéki egyedi tájértéket érzékeltető tájverseiben (Tiszai csönd, A Tiszánál, Vízimalom, Szonett Szegedhez, Stanza a Tiszánál, A Tisza, A kis Tisza hídján, Egy régi nyárból, A nyári Tiszánál, Magyar táj, magyar ecsettel) ember és természet kapcsolatának rejtett részleteit fedezhetjük fel. E költeményekben a természet az önmegalkotás fizikai és lelki terepe. Phüszisz és (auto)poiészisz. Nádudvari Gabriella rámutat:„Paul Valéry felfogása szerint a költészet egy transzformációs sor utolsó tagja, amely egyben kezdet is. Az önmegalkotás Valéry költészetfelfogását követve műalkotás, »költészet«, önnön lényegünk folyton változó alakot öltő besűrítése, szívből, lélekből, önazonosságból származó teremtő képesség. Az ember önmegalkotásból születő stílusa tehát a cselekvő lét, amely egyértelműen a testhez kötött."[40]

Juhász Gyula A nyári Tiszánál című verse, a Maros folyóra utalva, sorsképletet sűrít:

„Az öreg Tisza szörnyen zavaros.
Keserves kedvvel ostromolja partját.
Szilaj bánatát küldi benne
A nyugtalan Maros
S a távoli, koldus Máramaros

Én hallgatom e hosszú zokogást,
Én értem e messze üzenetet,
Máramaros zagyva, fájó zenéjét,
Hol bujdokoltam
S a Marosét, hová most megyek.

38 Bellon Tibor: A Tisza néprajza. Ártéri gazdálkodás a tiszai Alföldön. Budapest, 2003.; Andrásfalvy Bertalan: A fok és jelentősége régi vízgazdálkodásunkban. In: Kázmér Miklós, Végh József (szerk.): Névtudományi előadások. Budapest, 1970. 224-228. ; Deák Antal András: Fokok és délibábok. Hidrológiai Közlöny, 2001. 39-41. ; A táj és az idő függvényében, lásd: Blazovich László: Szeged történeti helyrajza.A kezdetektől a középkor végéig. Online forrás: www.varosatlasz.hu/images/pdf/atlaszok/szeged/03_Helyrajz-Topography_Szeged.pdf ; Bogoly József Ágoston: „…vedd példának a piciny fűszálat." Kultúratudomány, ökokritika, irodalom. Szeged /folyóirat/, 2013. 24-28.

39 Győri Róbert: Vadvízországtól a fokgazdálkodásig. Ember és természet viszonyának változó értékelése. Korall, 1. 21.

40 Nádudvari Gabriella: i.m. 126.

Öreg Tiszám, te régi, jó rokon,
Be egy a kedvünk, sorsunk, és dalunk.
Találkozunk, búcsúzunk százszor
És végre végtelen
Idegen ágy ölén csak elhalunk!"

Az emberléptékű természetszemlélet stílusteremtő erővel rendelkezik. Számos irodalmi szerzőtől született Tisza és Maros ihlette mű. A buja ártéri növényzettel átszőtt folyópart erős harmonizációs hatást gyakorol a költők, írók, a festőművészek és fotóművészek alkotó fantáziájára.

A táj és ember ihletett kapcsolatában a stíluskommunikáció holisztikus értéklánca közvetítheti az áramlást. Hogyan nyilvánul meg a Tisza és a Maros árterének sajátos tájesztétikája a természeti környezet és az ember kapcsolatában? Az élő természet közelségében, a folyópart mentén, a vadszőlő által befutott óriási nyárfák lombkoronáján, a vízre hajló ágakon, az árnyak és a fények játéka tündöklő. Margóczi Katalin írja a holtágakról:„Változatos úszó, lebegő és gyökerező hínártársulások alakulnak ki bennük. (…). Legszebbek az úgynevezett tündérrózsahínárok, ahol a névadó védett fehér tündérrózsa (Nymphaea alba) mellett megtaláljuk a sárga virágú vízitököt (Nuphar luteum) és az érdekes, horgas, gesztenyeszerű terméséről ismert sulymot (Trapa natans)."[41] Megfigyelhetjük, hogy e leírás miként egészíti ki a táj esztétikai értelmezését, s összekapcsolhatjuk József Attila: Megfáradt ember című versével, mely a Maros folyó makói ártéri környezetében történő költői képalkotást reprezentálja.

A természeti értékeket közvetítő, az egyedi tájértékeket kiemelő, a kiegyensúlyozódást előmozdító stíluskommunikáció számára a Dél-Alföld távlatot nyit. A Tisza és a Maros partjainál elterülő tájon a természet megragadó szépségével találkozunk. Olyan értékek felismerésére ad lehetőséget, amelyek a harmonizációra fogékony, környezettudatos életmód szervezőerői.

A stíluskommunikáció természetérzékeltető értéklánca. A Maros-partszakasz természeti környezete

Hogyan függ össze a makói Maros-partszakasz tájesztétikai–ökológiai hagyománya és az irodalom emlékezete? A Maros Makóhoz közeli partszakaszainak tájesztétikai, földrajzi-élettani, kulturális antropológiai és környezetbölcseleti vonatkozásait kutatjuk és az irodalomra és művelődésre vonatkozó hagyományát tárjuk fel. Stíluskommunikációs értelemben megállapítható, hogy a tájérzékenységet föltáró tájfilozófia és tájesztétika, az új kultúrföldrajzi törekvéseket ötvöző tájszemiotika és az irodalomtudományi ökokritika módszereivel a tudományközi összefüggések távlatában még az ártéri széna este áramló illatának versemléke is újabb megvilágításba kerülhet.

A Maros ökológiai hagyománykörében a szépirodalmi példák az ember folyóparti területhez tartozó, egyetemes érvényű alapviszonyát világítják meg. József Attila: Megfáradt ember című verse a makói Maros-parton szerzett élményből született, 1923. augusztusában.

41 Margóczi Katalin: Napfényország. Csongrád megye természeti értékei. A Tisza és a Maros árterülete című fejezet . Szeged, 2002. 22.

„A földeken néhány komoly paraszt
hazafele indul hallgatag.
Egymás mellett fekszünk: a folyó meg én,
gyenge füvek alusznak a szívem alatt.

A folyó csöndes, nagy nyugalmat görget,
harmattá vált bennem a gond és teher:
se férfi, se gyerek, se magyar, se testvér,
csak megfáradt ember, aki itt hever.

A békességet szétosztja az este,
meleg kenyeréből egy karaj vagyok,
pihen most az ég is, a nyugodt Marosra
s homlokomra kiülnek a csillagok."

A tájérzékenység feltárulásakor az ember képes-e megnyílni a mindenség felé?[42]

Az ökokritikai irodalomtudomány nemzetközi kutatási eredményeit bemutató Helikon folyóiratszám bevezetőjében Nemes Péter kiemeli:„Az ökológiai hagyomány például olyan írásokra is ráirányította a figyelmet, amelyeket egy ideje már csak tudománytörténészek olvastak: az úti leírások mellett, a taxonómiák, tudományos értekezések, erdészeti traktátusok, térképek és más földrajzzal kapcsolatos írások értelmezése a helyhez való viszony minél alaposabb megértésére irányul."[43]

Vajon nyílhat-e időkapu régmúlt korok természeti környezetére? A Maros című lap lesz segítségünkre. Halász Árpád A növények elterjedéséről című írásának első fele 1886-ban, a január 31-i számban jelent meg. Rövid részletét idézem:„Kik ezelőtt tizenöt évvel a Maros túlsó partján fekvő s akkor még fiatal fákból álló Csanádi-erdőben jártak, bámulattal tapasztalhatták, hogy a vadszőlő minő rohamos gyorsasággal terjeszkedett az erdők sűrűjében. Két-három ujjnyi vastagságú venyigéi harminc-negyven lépésnyi hosszúra nőve, egyszerre tíz-tizenöt fát öveztek körül s gátoltak növekedésükben. Egész hosszában fürtökkel rakva, évenként egyetlen venyige is ezernyi ezer szőlő magvat szórt szét holdnyi területen, s a következő évben mindenütt apró szőlőnövények keltek a földből s folytatták a romboló munkát, összekuszálva, járhatatlanná téve az elhanyagolt ültetvényt. (…). A Csanádi-erdő szőlő óriásai, a temető buja líciumai és a Csipkés kuszált szedertömege előtt minden más kórós és cserjés növény visszahúzódott." A Maros árterében fákra tekeredő vadszőlőt ma is látjuk.

Halász Árpád cikkének második részében olvasható (Maros, 1886. február 7.): „...álló vizeinket gyakran úgynevezett békalencse borítja be. Ez a kis zöld növény a vad és szelíd kacsáknak köszöni elterjedését. (…) a kacsa hirtelen fölzavartatván, tollain és lábain egy-két apró lencsét visz magával a szomszéd tóba."

42 Bogoly József Ágoston: Történelem, ökomuzealitás, kultúratudomány. In: Forgó Géza (szerk.): Szirbik Miklós léptein… Makó, 2008. 170.

43 Nemes Péter: Az ökokritika rövid története. Helikon. Irodalomtudományi Szemle. 2007. 3. 346.

Lucretius Carus, ókori római költő és filozófus írta a magyar fordításban Természetről címmel ismert munkájában: „Nincs, ami nem változnék, minden vándorol egyre, / Változtat s felforgat a természet keze mindent."[44] Halász Árpád, a makói gimnázium egykori tanára pedig az említett cikkében (Maros, 1886. februr 7.) így folytatja gondolatait: „ a természetet régi teljességébe visszahelyezni, de úgy, hogy jobban alá legyen rendelve az ember célszerűségi törvényének. Egykoron sikerülni fog és kell, hogy sikerüljön az embernek a természetét fölszabadítani azon iga alól, melybe most süllyedve van. A távol jövő homályában a béke és szépség birodalmát látjuk eljövendőnek a földre, de addig még sokáig kell az embernek a természet iskolájába járnia, s mindenekelőtt önmagát kell felszabadítani az önzés bilincsei alól." Az ember a hosszútűrésről ismert természet része, ezért ez sikerülhet.

A Maros-parti táj növényi emlékezetét sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Rekonstruálható-e a Szegedtől Makóig és ezen túl a mai országhatárig kiterjedő Maros-parti táj növényzeti emlékezete? Feichtinger Sándor növényföldrajzi gyűjtése (1870) a Maros-torkolat medrének 19. század végi állapotát érzékelteti. Halász Árpád „Makó város és környéke növényzete" című tanulmánya (1889) tartalmazza a hullámtéri növények listáját. A növényzet kutatása mellett Halász négy éves gyűjtéssel felmérte a Makó-környéki bogárvilágot is és a Maros hullámteréről származó adatokkal gazdagította a taxonómiai összképet. Tímár Lajos kutatta (1947–1950) a Maros és melléke növényzetét. Eredményeit A Maros-meder növényzete című munkájában tette közzé. Tóth Mária növényföldrajzi kutatómunkájához, doktori disszertációjához a felmérő gyűjtést 1964 és 1966 között végezte. A Maros Szeged és Makó közötti szakaszának természetes és természet közeli élőhelyeit, ártereit megóvó eddigi kísérleteket, a folyó magyarországi szakaszának ökológiai leírásait Gaskó Béla részletesen összefoglalta, és a jövő hosszú távú területrendezési terveit figyelembe véve egy közel háromszáz oldal terjedelmű tanulmányt készített, amely könyv formájában jelent meg.[45] Oroszi Viktor György: Hullámtér-fejlődés vizsgálata a Maros magyarországi szakaszán címmel írt doktori disszertációt (2009).

Történeti és földrajzi föltárás. A kis- és nagylépték közötti különbségről

A Makó körüli Maros-térség történeti és földrajzi feltárásának Szirbik Miklóstól, Reizner Jánostól, Vertics Józseftől, Giba Antaltól, Szathmáry Sámueltől, Mátéffy Páltól, Eperjessy Kálmántól, Márton Györgytől és Peja Győzőtől induló régi ösvényét a monografikus léptékű művek sorát létrehozó tudósok széles tudás-sztrádává bővítették. A Maros-térség földrajzi neveinek kutatásában Inczefi Géza eredménye (1970), a Körös–Tisza–Maros-köz középkori településrendjét feltáró monográfia megalkotásában Blazovich László munkássága (1985) említendő.

A helytörténeti néprajz és irodalomtörténet tárgykörében publikáló Péter László és Tóth Ferenc könyveit, tanulmányait is említhetjük. Andó Mihály a

44 Titus Lucretius Carus: A természetről IV. 817-818. Debrecen, 1957. 161.

45 Gaskó Béla: Csongrád megye természetes és természetközeli élőhelyeinek védelméről III. Adatok a Maros folyó alsó szakaszának élővíágához. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Természettudományi Tanulmányok. Szeged, 1999.

környezet- és tájföldrajz területén, a Maros–Körös-közi síkságmorfológia kutatásában ért el eredményeket. Mészáros Rezső a mikrorégióról is értekezett, a kibertér és a településviszonyok témáiban kutatott, a térkapcsolatok időföldrajzi vonatkozásait vizsgálta.

A 21. századi ember infokommunikációs identitása globális érvényű.[46] Viszont mindig lokális vetületben élünk. A táj és az ember a történelemben összeforr. A kis- és nagyléptékűség egymást váltakoztatja. Martin Heidegger A Föld című rövid versének globális értelmét és regionális jelentését együtt érzékeljük Keresztury Dezső fordításában:

„A Föld romlatlan
és szelíden
virágzik –

Légy
elpusztíthatatlan
tüzének fénye!”

Lenyűgöző, ahogyan a kis léptékű jelenségekben meg tud nyilvánulni a nagyformátumú természet előrelátása. Garanciálisan működik a korláttalan anyatermészet? A kisléptékűség nézőpontjából is válaszokat keresünk. Tényleg semmi nem háborgatja a természet tövises vadvirágát és a nyírfaerdőben fészkelő visító vércsét? Kérdezhetnénk Petőfivel. Sajátos öngondoskodás érvényesül? Amikor esőfelhők gyűlnek, a vihar előszele fúj, apró történések zajlanak az avarban: az ártéri száraz fatörzsről menekülő hangyák rejteküregeikbe óriásmorzsákat cipelnek.

Természet vagy táj? Az elveszett éden keresése. Kitekintés Szerb Antallal, József Attilával és Aldobolyi Nagy Miklóssal

Természet vagy táj című esszéjében Szerb Antal kultúrtörténeti, eszmei, irodalmi vonásokkal vázolja fel e két fogalom kapcsolatát. Hosszabban idézzük, mert gondolatmenete a mi szempontunkból is fontos esztétikai vonatkozásokra világít rá: hogyan váltja a „természet” kifejezést a „táj” fogalma a maga irodalmilag és történetileg értéktelített, teremtő jelentés-összefüggéseivel.

„A két fogalom tartalma bizonyos fokig azonos. Mind a kettő egybefoglalja a hegyeket, erdőket, mezőket és a rajtuk termő flórát és faunát. Mind a kettő a városon kívül terül el, mind a kettő a festészet témája néhány évszázad óta. A két fogalom egy-egy szegmentuma fedi egymást, de a természet fogalmában van valami, ami hiányzik a táj fogalmából és viszont.

A természetet, amint ismeretes, Rousseau és kora fedezte fel. Addig csak táj volt, a szónak bizonyos, a mainál szűkebb értelmében: táj, mint háttér a festményeken, táj, mint az elbeszélésben lefolyó cselekmény színhelye – mindig second planben, sosem az érdeklődés és az érzelem gyújtópontjában. Rousseau, a proméneur solitaire és kortársai eszméltek rá, hogy a természet szép, a természet jó, sőt furcsa módon igaz is, a természet megvigasztal és visszavárja eltévedt gyermekeit. (…).

46 Vö. Sonnevend Júlia: Google Earth mint hiperpanoráma. A geográfia esztétizálása. Élet és Irodalom, 2007. 36. 12.

A német és angol romantikában a »természet« szó egy fogalmi árnyalattal gazdagabb lett. A francia, a rousseaui és chateaubriandi természet elsősorban társadalmi fogalom: a civilizáció ellentéte. Az angol–német természet-fogalom, a német idealista filozófia hatása alatt, metafizikai tartalommal telik el. A természetben istenség lakik. Az a mély borzongás, amelyet a német erdők sűrűje, az angol tengerek végtelenje ébreszt fel a lélekben, a Numen adest érzése. A természet szó pantheisztikus színezetet kapott.

A »természet« szó azonkívül erősen emocionális jellegű, minthogy a század, amely köréje épül, annyira érzelmi beállítottságú. A természetbe belevetítik az emberi érzésvilág egész gazdagságát, a természet vidám, melankolikus, sivár, ujjongó, játékos, vigasztaló, Erósszal telített, haragvó.

Ha a »természet« szót kimondjuk, mindmáig ez a három komponens van benne: rousseaui dac az emberi mesterkéltség ellen, pantheista sejtelem a természetben rejlő istenségről, és bizonyos érzelmi készség, hogy az ember együtt érezzen a természettel, »átélje«, felolvadjon benne.

De azóta lassankint elvesztették vitalitásukat azok a szellemi hatóerők, amelyek a 19. században oly centrálissá tették a természet fogalmát. (…).

Azt, amit régebben természetnek neveztek, az újabb irodalom tájnak nevezi. A táj szót ma már nem csak abban a szűkebb összefüggésben használjuk, ahogy a tájképfestészettel kapcsolatban szokás tájról beszélni. Beszélünk emberi tájról, lelki tájról, történelmi tájról stb. A fogalom köre egyre tágul, mint mindig, amikor egy fogalom vitalitása megnövekszik; ebben a pillanatban nem is lehetne megszabni a táj szó határait.

A táj mindenekelőtt abban különbözik a természettől, hogy nincsen semmi dialektikus jellege, nem áll szemben a társadalommal, nem kapcsolja ki magából az emberi mesterség jelenségeit sem. A tájba beletartozik az ember és az ember műve is. Fontos színe a város a hegy lábánál, a távoli falvak, a várromok és kolostorok, amelyek megváltoztatják a hegyek kontúrjait; sőt a közeli házak is. Mindezek etnikai vagy művészi milyensége még a tisztán természeti jelenségeknél is erősebben befolyásolja a táj jellegét.

A tájba nemcsak hogy beletartozik az ember, hanem meg is határozza azt, illetve korrelációban van vele: amilyen a táj, olyan az ember, aki hozzátartozik. (…).

Egy másik döntő különbség természet és táj között: a természet ahistorikus, időtlen fogalom, szinte ellentéte a történelemnek, a táj pedig csupa történelem. Amikor Ortega y Gasset csodálatos esszéket ír a spanyol tájról, a tájban a történelmet keresi, amely ezt a tájat determinálta és amelyet ez a táj determinált.

Ennek megfelelően az érdeklődés áttolódik a csak-természet tájakról, mint Svájc, az emberileg gazdagabb tájakra. Újra és újra felfedezik Olaszországot, a legemberibb és legtörténelmibb tájat, a modern tájirodalom nagymestere, Huxley, Olaszországról írja legszebb sorait. Mellette újra kifényesedik a spanyol és a görög táj, nálunk pedig az itthoni táj, amelynek történelmi megértése és lényegének irodalmi kifejezése mind jobban izgatja íróinkat és költőinket.

A pantheizmus kora lejárt. Ma már nem akarunk felolvadni a természetben, nem akarjuk átélni a benne rejlő titokzatos Istenit, egészen más ambíciónk van: meg akarjuk érteni a tájat.

Proust óta mind úgy érezzük, a tájnak van valami kifejezhető emberi mondanivalója és az irodalomnak kell rejtélyét megfejteni. Az érzelmi együttrezdülés

helyét az értelmi feszültség foglalta el. A »természethez« az ember a szívével fordult, a »tájhoz« a szemével és a lelki szemével, a lényeglátó intuícióval.

A természet végre is mindenütt ugyanaz, mondták régen és örültek ennek. A táj mindenütt más, mondjuk mi, és ennek örülünk. A régebbi ember a természetet mindenütt azonosnak találta, mert mindig csak önmagát, saját kivetített érzelmeit találta benne meg. Ma tárgyilagosak szeretnénk lenni: a tájban nem önmagunkat keressük, hanem a táj saját jellegét, azt, ami által minden más tájtól különbözik. A »táj« fogalma hidegebb, mint a természeté, amely akkora elragadtatásba emelt költő- és festő-óriásokat – de sokkal gazdagabb. Természet csak egy van – de ihletett kifejezőjére a földnek még mennyi tája vár!"[47]

Fontos tehát, hogy vizsgáljuk a tájszemlélet esztétikai aspektusát is, amely számos felismeréssel gazdagíthatja a környezettudatos gondolkozást. Horváth Róbert Tudatökológia és mélyökológia című tanulmányában a folyton megnyilvánuló esztétikai aspektusról írja:„Az esztétika ott van valamennyi tudatos szemlélésben. Nemcsak a kimondottan művészeti alkotások mögött – amelyek sokszor műviek és mesterkéltek –, hanem például a természeti táj, sőt bármilyen környezet közvetlen tapasztalásában (beleértve az emberi környezetet)."[48]

Pontosan ebben az összefüggésben József Attila A Paradicsom életté lesz című verse az értéktelített táj és az ember egymást kereső, benső boldogságigényét és e kapcsolatban az odafordulás esetlegességét (kontingencia) érzékelteti:

A fák megálltak mozdulatlan,
A vizek nyugtalanok lettek,
Különös zaj támadt a kertben,
Valami bántotta a kertet.

Egy hattyú énekelt és úszott
Hullámos, karcsú lebegőben,
Meghalt, ott fönn a levegőben.

A fűszálak elszomorodtak,
Kis homlokukat eltakarták,
A bogarak szívére köd jött
S a fűszálakat összemarták.

Éhes lett minden, a virág is,
Melyet jószagú szellő ápol,
A harmatból a légy kimászott
S Isten eltűnt a trónusáról.

Fellegbe ment, hogy majd a porban
Megsirassa szép, álnok testét.
S két ember – átkozták őt egymást
S zokogva már egymást keresték.

47 Nyugat, 1940. 10. Online forrás: http://epa.oszk.hu/00000/00022/00657/21067.htm
48 Horváth Róbert: i. m. 83.

A táj a kifelé nézés és a befelé tekintés médiuma. A földrajztudós, az egykori szegedi főiskolai tanár, Aldobolyi Nagy Miklós (1911–1973) a dél-alföldi tiszai táj és a Maros-part értékeire hívta fel a figyelmet:„Ma már úgy tudom, hogy csak a táj az élet, a keretet adó és szabályt vonó, az erőt sugalló és elpihentető, a cél és értelem. Ma már úgy tudom, hogy minden festett minta és emberi erőlködés nevetségesen hiú ahhoz a nagyszerűséghez képest, amit az alföldi nyár és a kékségében úszó tavaszi felleg mutat, minden szabadság csak kurtább-hosszabb rablánc ahhoz a boldog reménységhez képest, amit a hosszú tél után a szélben megsejdülő tavasz ígér, de ígéri a tiszai táj novemberi aranya is. (…). Veszendő és marcangolt házak helyett igazabb és jobban birtokolható a senki ösvénye a kunhalmok magasán, minden tulajdonod sok tízezernyi hold rét és szántó, malom, játszi ház és legelésző nyáj, amit egyetlen pillantással tieddé tehetsz (…). Béke kell? (…) menj ki alkonyatkor a sziki laposra és hallgasd a békák kuruttyolását vagy nézz tűzcsóvás Lőrinc-éjjelen a bársonykék ég ezüst csillagszőnyegére. És ha megfáradtál: ne keress idegőrlő narkotikumokat, hanem feküdj ki langyos őszi napon a marosi töltés csöndes, nem járt hajlatába és hallgasd, hogy zörren a lehulló levél és hogy múlik el mindenütt és mindenütt jajszó nélkül az élet."[49]

Az irodalomtudomány új térszemléletéről és ökológiai hagyományáról

Az irodalom- és kultúratudomány új térszemlélete (Spatial Turn) az irodalmi művekben szemlélhető természet közeli terekre is fókuszál.[50] Az irodalmi táj- és útirajzok, a tér tematikájú elbeszélések, tájversek és visszaemlékezések topografikus szemléletű megközelítése sok tanulsággal szolgál.

Ha távozunk a megszokott hazai, alföldi tájból, távoli vidékek szokatlan szépségű arculatát szemlélve eddig nem ismert mélységben tárulhat fel a régiók különbözősége. Például Petőfi: Az alföld, A Tisza, a Kis-Kunság című verseit összehasonlíthatjuk Shelley toszkániai várost idéző Este a pisai Ponte al Marenál és a Mont Blanc című költeményével. A tér poétikája szerint a „couleur locale" fontos eleme az irodalmi műalkotásnak. E perspektívában például József Attila Megfáradt ember című verse a világirodalom horizontjára helyezi a makói Maros-partot.

A helyi színek az emberi létezést a nyelvhez, az identitást képző táj természettel érintkező, vizuálisan átélhető, irodalmi művekben szereplő és a valóságban tapasztalható élményvilágához kapcsolják egy jellegadó kultúrtörténeti térben. Létezik, él-e még ma is a Makón és környékén húzódó Maros-part irodalmi mikrokozmosza? A Maros környezeti és tájtörténeti értékeire fogékony kortárs irodalom választ ad a kérdésre. Lator László: Nyugalmas éjszaka című, 1948-ban Makón kiadott verse a szemlélődésre késztető folyó sötétedés utáni képét idézi fel, finom ökológiai érzékkel. Néhány sorát idézem: „Barna kenyeret ettem az este / és parázson sült halat, / békesség néktek. // Mozdulatlanul hömpölyög a nagy folyó, / a fák meghajlanak egy kicsit a csillagok súlya alatt, / a tücsökzene átlátszó oszlopokat rak az ég alá. / Halkan evezz, ne verd fel az alvó vadkacsákat, / emlékezz barna kenyerünkre. // Elpihenünk mi is a fáradt madarakkal, / nyugalmas lugast fontam menedékül, / meghallgattam az

49 Tiszatáj, 1947. 1. 3.

50 Vö. Helikon. Irodalomtudományi Szemle. Térpoétika című tematikus szám. 2010. 1-2.

éj hangtalan csobogását, / a pelyhek súlytalan lebegését, / a nehéz köveket, / s megtaláltam az utat is."[51]

A vers metafizikai töltésű metaforái a természettel önzés nélküli azonosságot kereső emberi magatartásra utalnak. Rozsnyai János: Maros-parti mesék (1999) című prózakötetének és a három kisregény fűzéréből álló Vizek között című könyvének (2009) régi történetei a Lelei-réten, a Lelei-tó nádasában, az erdőszélen, Földeák és Makó környékén és a Maros-parton játszódnak. Jámborné Balog Tünde Árapály a Vizes utcán című novelláskötetében (2005) feltárul a régi Maros-meder makói rejtélye. Szombathelyi Árpád: Gencsháti fogócskafa (2012) című, a 20. század ötvenes-hatvanas éveire visszaemlékező kötetének helyszíne a Maros-közeli határban lévő egykori Návay-birtok, a gencsháti major. „Sáros, mocsaras, ragadós szürkésfeketeföld" – így említi az író.

A Sátrat lehet verni a Maros közepén című cikk, az időföldrajzi valóságot, a koraősszel kiszáradóban lévő Maros medrének közepét mutatta be.[52] A szárazság esetében az 1863. évi országos aszály a legemlékezetesebb. Érkövy Adolf: Az 1863. évi aszályosság a Magyar Alföldön címmel írt és adott ki könyvet, Pesten 1863-ban. Ekkor hét hónapon keresztül nem volt eső. A várható esőzések után megtelik a Maros-meder. Esőzés vagy hóolvadás idején töltekezik a folyó, a kezdet kis vizei a vízgyűjtő területen, széltében, hosszában mind összegyűlnek, belefolynak a Marosba, hömpölygő mozgással tovafutnak és a végtorkolat után belevesznek a Tiszába.

A Maros ökológiai hagyományát vizsgáló és a táj látványát befogadó ember számára felvetődik a bölcseleti kérdés: a mozgó kezdet és a sodró vég egymásba olvad egy időpontban a közös kör kerületén? Ismétlődés? Változás? Tér-időben él az ember. „Nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni." Hérakleitosz ókori filozófiai töredékeiből (91a.) ez a mondat örökérvényűvé vált.

A stíluskommunikáció értékláncából, bölcseleti értelemben, az életmód szervező értékekre utalóan, két láncszemet villantunk föl. Az első Nádudvari Gabriella összegzése:„A stíluskommunikáció harmonizációs kultúrája által közvetítendő értékeszmények nem új keletűek. Az élet értékére vonatkozó kérdés mindig olyan időkben kerül előtérbe, amikor az ember érzékelni kezdi a környezete által produkált élettartalom kétséges voltát. Intellektuális alapú magyarázatokkal nem minden esetben megközelíthető a változásra szoruló világ, így célszerűvé válhat az egyes emberhez való közvetlen odafordulás."[53]

A stíluskommunikációs értéklánc második láncszeme: a társas önmegalkotó természetünk boldogságteremtő újrafelfedezése. Ez az interperszonális jóllét eredetét tárja fel, az üdvkereső irányultságú szalutogenetika felé irányul, az önmegalkotó személyiség természetes lelki hangoltságával. A boldogságot és a boldogulást kutatva, megtaláljuk-e a kulcsot, amellyel beléphetünk az elveszett édenkertbe?

A boldogság és a boldogulás megtalálásának lehetőségét az emberi természethez közel álló, a természettel együtt létező életmódszervező értékekben fedezhetjük fel. A szociális életviteli és környezeti kompetenciafejlesztés a stíluskommunikáció természetközeli értékláncában kibontakozó potenciált nem nélkülözheti.

51 Csanádi Kalendárium, Makó, 1948.

52 Délmagyarország, 2012. szept. 7. 16.

53 Nádudvari Gabriella: i. m. 126.

5. A szociális képesség- és egészségfejlesztés stíluskommunikációs értéklánca. Kultúrakutatás, ruralitás

„Néha úgy viselkedünk, mintha lenne
valami fontosabb az életnél. De micsoda?"
Antoine de Saint-Exupéry

A stílus- és egészségkommunikáció és a szociális képességfejlesztés vetületei a kultúratudományban. A kutatás problémaköreiről (Cultural Studies, Life Style, Mental Health)

Stílus, egészség, életminőség. Milyen kulturális feltételrendszerei vannak az egészségtudatos életstílusnak? Milyen mentalitástörténeti előzményeket tárhatunk fel, ha az egészségkommunikáció, a stíluskommunikáció és a szociális képességfejlesztés világát tanulmányozzuk? Milyen párbeszéd bontakozik ki az egészségkommunikáció, a stíluskommunikáció és a szociális képességfejlesztés között? A test és a lélek egészsége és a formaadó szellemiséget közvetítő stílus és a szocális képesség hogyan kommunikálható? A kulturális magatartási-viselkedési értékeinket hogyan nyilvánítja meg a stílus- és egészségkommunikáció és a szociális képességfejlesztő tevékenység? Ezekre a kérdésekre interdiszciplináris értelemben keressük a választ.

A kultúrakutatás és a stíluskommunikáció a társadalom felől érkező újabb modernizációs igényekből származó problematikát a töréspontok és a nyíló távlatok hálózatában vizsgálja. A modernizáció globalizációs értékvilágának gyors térnyerése közepette, számolva az előnyökkel, számos hátrányos irányba vivő jelenséggel találkozunk. Az elrabolt jövő elkerülése érdekében védőfaktorok kidolgozására és működtetésére van szükség. A kulturális intelligencia képessége a stíluskommunikáció által fejleszthető.

A modern kultúrakutatás terén egy sajátos értékláncba szerveződve, az ember egészségtudatos fejlesztése, gyógyítása, az életmód és az egészségi kulturális szintek tanulmányozása során az életstílusokban megnyilvánuló deviancia jelenségekre is kiterjed az érdeklődés. Család- és lelki egészség; család és devianciák: ezek a kutatási problémakörök jelen vannak. Az egészségfejlesztés, a szociális képességek fejlesztése és a viselkedés fejlesztése, az egészségtudatos életstílus kommunikációja, a stíluskommunikáció szerepének hangsúlyozása során is foglalkozunk ezekkel a témakörökkel. A kultúratudomány eszközeivel történő viselkedésvizsgálatnak kulcsszerepe van. A viselkedésre vonatkozó megállapítást olvashatunk a Hiedelmeink. Az emberi gondolatok építőkövei című, Tóth Balázs - Csányi Vilmos szerzőpáros által írt könyvben: „A viselkedésből is következtethetünk a tudatra. A legelterjedtebb tudatvizsgálati irányzat tulajdonképpen a pszichológiából fejődött ki, és a látható, megfigyelhető viselkedésből igyekszik a tudat létezésére, komplexitására következtetni. Vizsgálja a szándék esetleges meglétét, amely mindig egy gondolat; a problémamegoldó képességet, az imitációs képességet; a kommunikációt és más egyéb, az emberi viselkedésben is meghatározó szerepet

játszó magatartásformákat." [54] Ezeket előre bocsátva, a mentális kórképek kialakulásának pszichogén-szociogén okait és szociálpszichológiai előtörténetét több nemzedékre visszamenőleg tárhatjuk fel.[55] A mentálhigiénés problémák a lelkileg feldolgozatlan ellentmondások, a hiedelmek és a társadalmi-lelki interferenciák mentén keletkeznek. Stressz, anómia, depresszió, melankólia. A társadalmi-lelki egyensúly elvesztése nyomán fellépő tünetek közül a depressziós és szorongásos tünetcsoport jelenléte, az önkárosító deviáns viselkedés elterjedése gyakori. Csepeli György jegyzi meg Ember 2.0 című könyvében, hogy a modernizáció fokozta, elmélyítette az embereknél a szorongást, a „hátborzongató idegenséget" és széles körben neurózist, pszichózist és kifinomult differenciáltságú lelki zavarokat idézett elő.

A stressz által kifejlődő immunbetegségek hátterében, a rákbetegség pszicho-onkológiai vetületű kialakulásában és a kardiovaszkuláris betegségek esetében a pszichés tényezők szerepe merül fel. Az egészségkárosító viselkedésmódok és a betegségek közötti kapcsolat nyilvánvaló. Az addiktológia területéről az alkoholizmust, a kábítószer fogyasztást említjük és a függőségi állapotokat okozó káros szenvedélyek közül többek között a gyógyszerfüggést és a játékszenvedélyt nevezzük meg. Mindezek a tanulást, az emlékezetet, a figyelmet, a családi életvitelt károsító tényezők.

Amikor a személyiség természetet átélni képes egységélménye megsérül

A testi, lelki és társadalmi életfeltételek tudatosítása mentén bontakozik ki az egészségre történő szocializáció. Az egészség- és viselkedésfejlesztés a természet környezeti hatását átélni képes szocializációs megoldási lehetőségeket kínál. Az élhető környezeti hatásokból építkező egészségtudatos értékorientáció a falu felé, a ruralitás értékvilága felé is nyitott. A ruralitásról szóló gondolkodás területén a fogalomvilág átalakulóban van. Ez nemcsak a falu romantikus képzetén való túllépést jelenti, hanem a város és térsége urbán-rurál peremvidékének az urbanizáció felé történő átfejlődését túlértékelő nézetek kritikai felülvizsgálatát is. Az urbánus-rurális paradoxonok természetét érdemes feltárni. A tudásalapú információs társadalomban az érintkezési világ elektronikus kiterjedésével, az internet-felhasználás nyomán átalakulások történnek, a zárt információblokkok kinyílnak, növekszik a kreatív felhasználás lehetősége. A településeken élők közötti kommunikációban a hálózatszerű virtuális valóságban történő összekapcsolódás megsokszorozódik. A világháló az interperszonális interakciók életvilágává vált. Az egymáshoz közel állók éreztetik az összetartozást. A barátok, családtagok virtuálisan együtt tölthetnek időt, a világhálón leveleznek egymással, megoszthatják egymással élményeiket, képeiket és szövegeiket.

Az egyébként sok hasznos tulajdonságot hordozó közösségi oldalaknak a személyiségre árnyékot vető hatásai is vannak, hiszen ezeken a közösségi oldalakon a manipulációs kommunikáció széleskörű exhibíciós folyamata zajlik. A jelenkutatás érzékeli, hogy miféle jövőkirablás ez. A virtuális világ által rabul ejtett

54 Tóth Balázs – Csányi Vilmos: Hiedelmeink. Az emberi gondolatok építőkövei. Budapest, 2007. 22.

55 Kopp Mária – Skrabski Árpád – Szedmák Sándor: A testi és lelki egészség összefüggései országos reprezentatív felmérések alapján. Demográfia, 1999. 1-2. 88-119.

személyek önmutogató önreprezentációja tömegesen vetül ki a világhálóra. A valóságos személyesség elzáródása, deformálódása is elmélyül. Az önmagát, nem szerencsés módon, a világ középpontjaként értelmező és átélő személyiség torzul, miközben újraidentifikálja magát. Saját eredeti forrásától eltávolodik. Egy sajátos szóródás történik. A decentralizáció széles értelemben zajlik. A centrum és periféria korábban rögzült konvenciója átalakulóban van. A társadalmi rétegződés alapján különböző egészségkulturális és viselkedéskulturális problémaszintekkel találkozunk. A modernizáció regionális innovációs szisztémáit a nemzetközi szakirodalom is vizsgálja[56] A kulturális- és szociális életstílus előtörténetét kutatóként, az életstílusban megnyilvánuló ruralitást hordozó jellemző jegyeket szociálpszichológiai szempontból közelítjük meg. A múltba kapaszkodó magatartás megrekedést idézhet elő. Ha a jelenkor dinamizmusát kerülő konzervativizmus (maradiság) a folyamatos állagőrzésre rendezkedik be, akkor ez egyrészt megóvó, védő jellegű, másrészt az újjal szemben ellenálló. Visszahúzó szerepe is van. Ebből a belső ellentmondásból bontakozik ki a rögzült társadalmi vágyképek visszajáró kísértése a mai gondolkodásban, a világ hétköznapi megértésében és gyakorlatában. Megfontolandó kérdés: a felvilágosodás még mindig tart és egyáltalán befejeződhet ez a folyamat? Immanuel Kant: Válasz a kérdésre: mi a felvilágosodás? című írása 1784-ben jelent meg. A mű harmadik bekezdésében olvasható mondatok időszerűségükből szinte alig veszítettek: „Az egyes embernek nagyon nehéz tehát a szinte természetévé vált kiskorúságból kivergődnie. Valósággal megszerette, s egyelőre valóban képtelen arra, hogy a saját fejével gondolkodjék, mivel soha nem is engedték, hogy megpróbálja." [57]

A pszicho-szociális kölcsönhatás körében vizsgálódunk

A korábbi generációk agrárszociológiai-szociálpszichológiai előtörténetére és az ebből fakadó viselkedés lélektani és mentalitástörténeti kényszerpályák kialakulására is figyelemmel vagyunk. Már több generációval ezelőtt sajátos, felemás helyzet alakult ki. Ez a felemás helyzet a modernizációval való együttélésben az egyik oldalon korlátozó a másik oldalon dinamizáló hatások összetételéből ered. A városok és térségük kapcsolatára jellemző jelenségek összehasonlító kutatása mellett külön figyelmet kap a falu mentális állapota. Az elszegényedés szociális kezelése mellett kiemelten fontos a jelenben élő emberi alkotó dinamizmusok feltárása és megerősítése a rurális térségekben. A mindennapi tudásnak és tapasztalatnak a rurális térségek életében az évszázadok során kialakult együttese alapértéknek számít. A falun kialakult életvitel a természeti környezettel szorosabb kapcsolatot őriz.

A család közösségi-érzelmi funkciójában a nemzedékről-nemzedékre egy közösségen belül hagyományozódó értékek és tapasztalatok sokszínűsége és ezek folyamatosságot biztosító életvilága nyilvánul meg.[58] A családnak ez a pszi-

56 Vö. Gerstlberger, Wolfgang Dieter: Regional innovation systems and sustainability-selected examples of international discussion. Technovation, 2004. 24, 749-758.

57 Kant, Immanuel: Válasz a kérdésre: mi a felvilágosodás? In: A vallás a puszta ész határain belül és más írások. Budapest, 1974. 80-89.

58 Vö. A. Gergely András: Faluantropológiáról – másképpen szólva. Kultúra és Közösség, 2012. 3-4. 7-11.

cho-szociális funkciója szerepet visz a társas kultúrában, a hagyományápolásban, a családok egészségmegőrzésében, a családi gazdaságban, a rokoni, ismerősi-baráti kapcsolatokban. A családok reprodukciós és szocializációs funkciója, valamint gondozó-ellátó funkciója a gazdasági termelő-fogyasztó és szellemi-kulturális funkcióval együtt, erős jövőt alakító és értékmegtartó lehetőséget jelent. A rurális életmódkultúra átadására, közvetítésére ilyen értelemben, tehát az életmód korszerűsítés egészségtudatos pozitív alapjainak bevonásával a továbbiakban nagy szükség van. A passzív befogadásról, a reproduktív magatartásról átkerül a hangsúly a modernizációs egészségtudatos kultúra elsajátítására és aktív használatára. A pozitív feltételek folyamatos kialakítása során az ellentmondásokból adódó kölcsönös kompromisszumok mentén alakul ki a párbeszéd a régi és az új között.

Az ellentmondások a belső lelki dialógus alapján is feloldhatók. Az emberi élet minden szegmensének van mentálhigiénés vonatkozása. A rurális térségekben, falun kifejlődött saját értékeket megbecsülni tudó magatartás, a meglévőben az értéket felfedező, megtartó magatartás tudatosítása fontos. A lakosság egy részénél a hagyomány terhe, a régitől való eltérést kísérő nehézkesség terhe, a megszokott normativitás terhe adott esetben elég nagy lehet. Ehhez járul még egy, az új valóság megismerését kísérő sajátosság, az előítéletes magatartás. Védekezésről, a régi értelemvesztését megvédő magatartásról lenne ilyenkor szó? A régire való hivatkozás ellehetetlenülésével párhuzamosan szorongásos kórképek alakulnak ki, hiszen az új tájékozódás elmaradása mindezt előidézi.

A múlt respektusát a hétköznapi életben a technikai civilizáció fokozatosan aláásta. A folyamatos jelennek egyre inkább kitüntetett szerepe van. A régi típusú tekintélyelvűséget felváltja egy újabb. A technikai civilizáció, a tömegkommunikációs eszközök által, a televízión, a digitális világon, a világhálón és a nyomtatott sajtón keresztül kitermelt módon új típusú tekintélyelvűség alakul ki, amely átmenetileg átalakítja a falu és a rurális világok hagyományos értékrendjét is. A társadalmi kinyilvánítás gesztusának túlzott szerepét azonban felválthatja a belső szemléleten alapuló magatartás. Ezt fejleszteni tudja a ruralitás, a falu természeti környezetbe való beágyazottsága. Ennek közvetett hatása újból nyomot hagy az élet minőségén, emelve azt. A környezet kultúrája, belső értékeinek újbóli felfedezése és rehabilitálása hatni fog a vidéken élők életszemléletére.

Környezetkultúra, életstílus, egészségkommunikáció, viselkedésfejlesztés

A rurális környezetkultúrában résztvevők életmódjának nagy értéktartalékai nem a deklarált ismeret, hanem a szótlan tapasztalati tudás területén vannak. A szótlanság bölcsessége (tacit knowledge) az életszemléletben és a hétköznapi cselekvésekben érlelődik meg, válik egyedi tapasztalattá. Az élhető élet lehetőségéhez való hozzáférést, ha keressük, akkor az egyik kulcsot az ember és környezete kapcsolatában találhatjuk meg. A nem logocentrikus episztémének az életmód szerkezetében széles ágúan kiterjedt jelenléte a rurális világban tapasztalható.[59] Korábban, az érzésvilágot és gondolkodásmódot reprezentáló népművészet ebben a nem logocentrikus alapú kultúrában alakult ki. A szöveg és szó nélkül befelé növő élet érzékenysége fejlődött ki. A modernitás előtti viselkedési kultúra képzet- és

59 Béaur, Gerard – Schlumbohm, Jürgen: A rurális társadalmak problémája a német és francia történetírásban. Korall, 2005. 19-20. 76-98.

érzéskincse sajátos módon alakul át, formálódik át. Szinte már a mai kor negativitásának túlélését tartalmazó elemek folyamatos jelenlétét is megláthatjuk ebben a folyamatban. A rurális társadalomban az emberi gondolkodás, a mentális élet másik oldala, a beleérző, empátiás tudás- és érzéskincs, a család-alapú érzelemvilág oly módon fejlődött ki, hogy e területen szinte még mindig elegendő tartalékot tud képezni. A mobilitás során ezek az értékek átkerülnek, integrálódnak egy másik, adott esetben városi környezetbe és ott folytatják további életüket.

Az életmódszervező értékeket közvetítő stíluskommunikáció képességfejlesztő szerepe növekszik

A társadalomtudomány ez utóbbi folyamatokra még kevés figyelmet fordított. Ezért az egészségkommunikáció és az életmódszervező stílusértékeket közvetítő stíluskommunikáció oktatási területei előtt nagy jövő áll, a közoktatásban és a felsőoktatásban egyaránt.

A színek, a formák, az arányok, az illatok, a fények, a tágasság térélménye, az ízek, a szokások falun mások. Az emberek sok vonásban különböznek a városiaktól. Falun még az idő múlása is más életmódkeretek között zajlik, ezért lassúbbnak tűnik? Az eredeti, fontos kapcsolat ember és természet között falun még elevenen élhet. A közvetlen természeti környezettől való elidegenedés egyre nagyobb foltokban jelentkezik a városokban, de a mai faluban is megjelent ez. A falu világának a város felé, a város arculatának a falu felé fordulásából származó folyamatokra érdemes odafigyelni. Eddig inkább csak a falunak a város felé irányuló értékkövetésével és ennek jelenségeivel foglalkoztak a társadalomkutatók. Időszerű lesz a rurális térségek, a falusi értékek városi megélésének lehetőségét feltáró szempontok alkalmazása e területen. A viszonosság értelmében.

A rurális térségekben kialakult archaikus kommunikációtípusokra vonatkozóan megjegyezzük, a nem logocentrikus episztémén belül a belátó megértést nem a kijelentések, nem a szavak képviselik, hanem a cselekvések és az ezeket kísérő kevés szó, maga az életmód. A rurális térségekben létrejött életközösség szervessége, célrendszerének koherenciája adja az élet egyik fenntartható, belátható perspektíváját, jövőjét. Ebben találhatja meg helyét a magát kiegyensúlyozni óhajtó, harmóniára vágyó ember? A város és vidéke viszonylatának elemzése során ezeknek a kérdéseknek és szempontoknak a következőkben érdemes nagyobb szerepet biztosítani.[60] A szociálpszichológiai előtörténet tanúsága szerint, a hagyománykövető, primér módon az indulati, az érzelmi alapon történő világérzékelés jellemezte a rurális térségek, a falu mentalitását. Egy hosszú korszakon át így volt ez.[61] A változásfolyamatok hullámai torlódnak és folyamatosan jutnak érvényre.[62] A hagyománytörések keresztútjait járó rurális környezetű ember vi-

60 Miklós Péter: A Dél-Alföld, mint történeti régió. In: Miklós Péter (szerk.): Régió, hagyomány, történet. Szeged, 2020. 9-18.

61 Juhász Pál: A neurózis morbiditásának emelkedése egy magyar falu közösségében. In: Andorka Rudolf, Buda Béla, Cseh-Szombathy László (szerk.): A deviáns viselkedés szociológiája. Budapest, 1974. 504-528. Eme alapvető publikáció eredményeire építünk.

62 Vö. Beluszky Pál – Síkos T. Tamás: Változó falvaink. Magyarország falutípusai az ezredfordulón. Budapest, 2007.; Bognár László – Csizmady Adrienne –Tamás Pál – Tibori Tímea (szerk.): Nemzetfelfogások - Falupolitikák. Budapest, 2005. 32-34. ; 36-41. ; 42-50. ; 141-152. ; 153-168.

lágban történő eligazodását, tájékozódását a várossal való kapcsolattartás segíti. A rurális térségek értékszerkezeti átalakulása a 19. század utolsó harmada óta egészen máig több hullámban megerősödve történik. A családban, szeretetben, faluközösségben, rokonságban átörökített és megőrzött értékek a változások folyamatában csiszolódnak, ugyanakkor ezeknek az értékeknek az egyik hányada felőrlődve veszít eredeti jellegéből és maradványaiban átalakul. Félig falu, félig város. Ilyen hibridizáció zajlik a jelenben.

A korábbi generációk tünetegyüttesének terhe. Az egészségfejlesztés, a szociális képességfejlesztés, a viselkedésfejlesztés és az életstílus oktatás szükségessége

A rurális térségek mentalitásvilágában zajló eddigi folyamatokból mennyire lehet a jövőre következtetni? Ez egy külön kérdés. Emeljünk ki egy jellemző korábbi tünetcsoportot!

A tünetcsoport szociálpszichológiai modelljének megalkotásakor a sűrítés módszerét alkalmazzuk. A rurális térségek mentálhigiénés állapotát, ha szemügyre vesszük, akkor az egyes kórképek szintjén még mindig megjelenik a modernizációval lépést tartani nem tudó szorongás, a pánikbetegség, az alkalmatlansági érzés és ezek következményeként a személyiség benső dinamikájának elvesztése. Még a daganatos betegségek mennyiségi trendjei is összefüggésbe hozhatók a jövőtlenség átélésének társadalmi és személyes tényeivel. A régi kapaszkodók felszámolódnak. Újabb kapaszkodók keresésére szánja rá magát az egyén? Szalmaszál effektusok lépnek föl a krízishelyzetekben. A kényszervállalkozások a gazdaság területén ugyanezt a párhuzamos folyamatot mutatják. A változásfolyamatok elleni benső indulat átalakulása spontán védekezési mechanizmusokat indít el. Ennek során a hétköznapokban a józan tisztánlátás és a korábban bevált szokásos észjárás elvesztése mentén, a megkerülő pótcselekvések sorozata lép föl. A halogatás, az önbecsapás, az ön-sorsrontás kísérőjelensége mindezeknek. A torzuló énkép, az én-ontológiák sérülése, a személyes életút feldolgozásának sérelmi-indulati megközelítése szintén ide tartozik. A fékezőerők önkéntelen beindulása emberi dolog. Meglepő találkozási pontok alakulnak ki a modernizáció ellenes szolidaritásban. A kockázatvállaló dinamizmus kerülése, a kihívásokra való válaszadás elodázása távlatvesztéssel jár.

A mobilitás során a városba kerülő, ott tanuló, ott dolgozó ember, a falusi család védett légköréből kikerülvén nehézségeket hordozó változásfolyamatokat él át. Ez megjelenik a szemléletalakulásban. Az értékrendszer interferenciális jelenségeket mutat, belső feszültségpontok alakulnak ki. A vegetatív tünetképződés pszichofiziológiai szintjén is nyomon követhető mindez. Az addig megszokott életmódkeretek lazulásával, a fölgyorsuló változások sodrában a mentális sérülések kitettségében élnek az emberek. A külső elvárások fokozzák a belső feszültséget. Frusztráció, értéklabilitás, szociális visszahúzódás alakul ki. Az átalakulás mentén neurózis, lelki egyensúlyvesztés, téves jelentőség tulajdonítás, a zárt gondolkodási típusból következő szorongás és félelem, depresszió, pesszimizmusra való hajlam, negatív önértékelés és pánikbetegség alakul ki. A kiszolgáltatottság érzése fokozódik. Mindezeket nem mindenki tudja földdolgozni és fölismerni. Elszenvedő és nem aktívan életalakító alapmagatartások, passzív emberi sorsok

ismétlődnek meg. Ez éppen abban a rurális környezetben történik, ahol korábban, a történelem évszázadain át a falusi mezőgazdasági munkásnak a kiszolgáltatottság volt a sorsa. Ilyen és ehhez hasonló helyzetben nagyon is érthető a zárt típusú magatartás, az indulati viselkedés, a logocentrikus, racionalizált elemek viszonylagos hiánya, az életvezetés értékeinek nehéz „megszülése".

Az irányjelölő vízió fontosságát a rurális térségek fenntartható gazdasági fejlesztésével foglalkozó kutatók is elismerik.[63]Az elégedetlenség, az örömtelenség, az érzelemkifejezés visszafogásának attitűdje pedig egy belső bizonytalanságot, kifáradt érzelemvilágot sejtet. Ehhez társul a közömbösség és a jövő beláthatóságának problematikája mellet a kilátástalanság érzete.

Neveléstudományi-pszichológiai szempontból, a szociális képességek fejlesztése, a viselkedés fejlesztése területén sok az aktuális feladat. A stíluskommunikáció értékközvetítő szerepe növekszik. Az életstílus kimunkálása összetett feladat, számos gyakorlati feltétel szükséges hozzá.

A személyes tapasztalati folytonosságot biztosító világ, ha diszharmonikussá válik, akkor a külvilágban szerzett sérelmek „felülfertőzik" a személyes világot, a magánéletet. Egy negatív élménykörben rögzült mentális kelepce alakul ki. Az ember a „fészkéből kizuhant madár fájdalmát hordozza szívében", érzéseiben pedig a meg nem értettséget és az önbizalomhiányt. Észleli, elszalad mellette a világ. Beleszorul a viszonyaiba, kitörni nem tud, elveszíti azt az életrevalóságát is, ami még korábban megvolt. Ha saját maga nem veszi kezébe a sorsát, akkor senki más nem fog segíteni rajta. Helyettünk nem gondolkodik senki. Az egészelvűség hétköznapi tudata sérül meg. A saját világán belül kis dolgokból képtelen újraépíteni, szervessé tenni, új energiával, életbizalommal ellátni önmagát. Ezért kifelé orientált, elvárásokkal élő, külső irányítású személyisége saját korlátait nem ismeri föl. Elszenvedi magát. Az önvád állapotából a hiperaktivitás felé, a passzivitásból a mozgalmasság felé leng ki időnként. Csoport-hovatartozását keresi, de ugyanakkor ezt folytonosan föl is függeszti. Énképe tisztázatlan elemekkel dúsul. Hullámzó érzés- és hangulatvilágának kiszolgáltatottja lesz. A modalitását, a külső világhoz való viszonyának „alaphangját", harmóniát adó benső nyugalmát nem találja meg. A fiatalabb generációnál is az önkárosító deviáns viselkedés, az alkoholizmus, a drogfogyasztás gyakori. Önbecsapások sorozatával önsorsrontó módon kerüli meg önmaga alapvető szükségletét. Önreflexiója ingadozik. Hibáztatja magát, majd menekül a problémák elől. Sokszor ismétel, sokszor ugyanazt a „gumicsontot" rágja. Dinamizmusa, ha ébred, ismét becsapni készül önmagát. Zárul a kör: a pótcselekvések és a téveszmék eluralkodását saját magán már nem érzékeli. Egyesek „…a kinek van igaza…(?!), akkor is csak nekem van igazam!" - típusú igazságosztásra való hajlam szerint élik meg a világukat. A családon belüli erőszak előfordulási lehetőségét is növeli ez a magatartás, hiszen az odamondogatás gerjedelme szabadon fut és sokakat elragad. Túllépni az indulati és érzelmi indíttatású megközelítésen és cselekvésen. Ez hozhatna megoldást, de ez bizonyul adott esetben a legnehezebbnek.

Az életmódban bomlási folyamatok lépnek föl és ezzel párhuzamosan újabb életmódelemek belépése történik. Bizalomhiány, hangulatzavar, örömtelenség-érzés, lehangoltsági állapot, alvászavar, fizikai és pszichés fáradékonyság,

63 Luda Szilvia: Az „iránymutató vízió" szerepe a rurális térségek fenntartható fejlesztésében. In: Fenntartható fogyasztás? A fenntartható fogyasztás gazdasági kérdései. Budapest, 2011. 177-188.

keringési zavar, a munkaalkalmasságot aláásó történések lépnek fel. Megtörik az ember és környezetének korábban megszokott és begyakorolt harmonikus állapota. A neurózis válik jellemzővé.[64] A közvetlen tapasztalati világból hiányzó urbanizációs értékvilágra való utalások terében pedig vajon mi található? Sokszor a saját tapasztalat túlzott kiterjesztése a saját világon túlra is, az előítélet-alkotás gyors bekövetkezésével. A falu kisközösségi társadalmán belül a másik személy megítélésére való hajlam amúgy általában erős. Az élet konfliktusainak megélését morális síkra vetítő világértelmezés pedig eléggé szokásos. Az egyéni gondolkodási és cselekvési függetlenség elvesztése a vonatkoztatási csoport, a csoportfüggés és a többségi vélekedések átlagosító mezőnyében való alárendelődés pedig szintén gyakori jelenség. A térségi elzáródás, a saját életvilágon túlról kiinduló folyamatoktól való térbeli távollét túlértékelése is jellemzi a rurális társadalmat. Agrárszociológiai következtetések igazolják, hogy a paraszti, fölművelői életmódmodell folyamatos átalakulása, a mezőgazdasági termelés változása és a vállalkozói szemléletű gazdálkodás következményei új mentálhigiénés problémavilágot teremtettek.[65] Sokszor hiányzik annak a tudomásulvétele, hogy amit egyszer valaki birtokba vett, az nem tart örökké. Egy életúton belül kétszer-háromszor, sőt még ennél többször is szakmát, foglalkozást lehet és kell változtatni. A szükségszerűségek felülírják a vágyott harmóniák tartósságát. Folyamatos újratervezésre van szükség.[66] A folyamatos, a teljes élethosszon át tartó tanulás fontos. A folyamatos küzdéshez, az „akadályversenyhez", a statikus kép átalakulásának elfogadásához van-e elegendő lelki erő?[67] A lelassult reagálásokat konzerváló hagyományos felnőttség bevett konvencionális kritériumait a felgyorsult világ felülírja. Az egyetlen, valamikor birtokba vett igazság eluralkodása bénítja a felnőttkori megújulást. A saját világon belül, a saját érték és a saját érdek fölismerése elvezethet a lelki békéhez. A vallási hagyomány alapértékei értékszerkezeti hátteret képeznek a rurális társadalmakban. Még akkor is, ha az életben irányulást adó korábbi vallási normák feloldódását, eltűnését is tapasztaljuk.

A lelki egészségnek milyen védőfaktorai vannak? Az egészségügyi ellátás mennyiben érzékeny a rurális térségekben élő emberek mentális állapotára? A szociális-mentálhigiénés védőháló létezik-e? Van-e a falunak régebbről körvonalazódott önképe és ez milyen viszonyban van a mai identitásával. Milyen a rurális térségek jövőképe? A falu újulva fejlődik vagy reprodukál a megszokások szintjén? Milyen újabb neurózis típusokkal találkozunk? A politikai és gazdasági rendszerváltás idejétől számítható újabb időszakban újabb neurózisok keletkezése tapasztalható. A rurális térségek fenntartható fejlődésének vizsgálata külön kutatás tárgyát képezi [68] A mentális problémákon való túllépés képességének kifejlesztése az életmódszervező értékek ösztönös-tudatos jobbító szándékú megválasztásával történhet.

64 Juhász Pál: i. m. 1974.

65 Ludescher Gabriella: A vállalkozások és a közösségek szerepe a rurális térségek megújulásában. Pécs, 2010.

66 Peisser-Puli Edit: Szociális alapszükségletek mérése Magyarország rurális kistérségeiben. Tér és Társadalom, 2009. 1, 79-99.

67 Kopp Mária – Skrabski Árpád: Magyar lelkiállapot. Budapest, 1992.

68 Szörényiné Kukorelli Irén: A fenntartható fejlődés stratégiai elemei a rurális térségekben. Tér és Társadalom, 2005. 3-4. 111-137.

A szórakoztató tömegkultúra romboló, beállító hatásáról és érvényességének korlátairól való valódi tudomás hiányában, például, a fiatalok is veszélyeztetve vannak. A jelenben érvényesülő kultúrafogyasztói magatartás élményközpontúvá válásáról Kucsera Tamás Gergely Túl művészeten, túl emberen című tanulmányában a személyiségre vonatkozóan ad látleletet: „Az istenképmásságból induló személy(iség) fogalom individualista túlhajszolásának gyakorlati szárazmaradéka a jelenbeli szenzáció- vagy élményközpontú kultúra, illetve kultúrafogyasztás , valamint az – ezt igényként megfogalmazó – egyén, aki magát személyiségként csak akkor éli meg, ha saját(os) élményben van része, azt egyedül, vagy legfeljebb kiscsoportos élményként bírhatja, sőt – lehetőség szerint – az „alkotásban is részt kíván venni". A tömegtársadalom tagjai így tömegesen „piacra dobott", „egyéni" élményeket várnak el a kultúriparágaktól (oktatás-nevelés, tudomány, művészet, sport)."[69] A generációk között a másik világára érzéketlen magatartás, a kölcsönös figyelem kizárásával növeli a szakadékot. A kivezető utat a dialógus, a belátás, a megértés kifejlesztése jelenti. A civil szervezetek, az iskola közösségi rendezvényei, a művelődési élet, az egyesületi élet jó útra vihetik még a nemzedékek közötti különbségek csökkentését célul kitűző kommunikációt.

A változó körülményekhez való alkalmazkodás képességének kifejlesztése erőfeszítéseket igényel. Sok kudarc éri a személyiséget. A kudarcok nyomán tünet együttesek alakulnak ki. A kihívásokra adott kóros, védekező válaszreakciók között megfigyelhető a világ egy szótlan részének árnyékba borítása a túlzott, saját személyiségbe zárt obszerváció személyes dominanciája által. A felszabadult önfeledtség hiánya, a játékosság hiánya, a mosoly, a gesztus hiánya, a metakommunikatív érzékek fejletlensége, az élethelyzetre vonatkozó szocializáció felemássága jelzi ezt a bezáródó világot. A kérdések nélküli, a konvenciók által irányított világra való konformista, fogyasztói ráhangolódás, a valódi individualitás, az alkotó gondolkodás sajátszerűségeinek fel nem ismerése, az eddigi megszokástól való eltérés furcsának tartása pedig még tartósabbá teszi a már meglévő tüneteket. Ezért van szükség az adott élethelyzetben működőképes, személyiségfejlesztő stíluskommunikáció oktatására.

A metakommunikáció szintjén, a szemkontaktus és a végtagok kommunikációjának erőtlensége, az intimitás, a tapintat, a bensőségesség lelki légkörének fontosságáról való nem-tudás vagy ennek elhanyagolása szintén jellemzőek. A családi együttlét lehetőségét a számítógéphasználat-függőség veszélyezteti. A televíziózás lefokozza a családi beszélgetések bensőségességét, zajt, erőszakot visz még a hálószobák intim lakóterébe is és így már több mint fél évszázad óta veszélyezteti a család valódi értékeit. A nemzedékek között szakadék keletkezett, a családon belüli beszélgetések kerülése már ennek az egyik következménye. A vegetatív létezés gyakorlata sokszor felülírja a metafizikait. A viszonylagos érzéketlenségről való nem-tudás viszonyai között alakul ki a párbeszédre való képtelenség. A személyiségek egymás mellett élő monadikus elzáródása, a másik iránti nyitottság elfedése és ennek a nyitottsági lehetőségnek a megelőző megsemmisítése valami jól hangzó indoklással, gyakori jelenségnek számít. Félvak, felemás reflexió érvényesül az embert és környezetét egyre tompábban érzékelő, sietős mai világban. Pedig a világ, a természet akkor „szólal" meg számunkra, ha arra a kérdésre válaszolunk és figyelünk, amit a természet, a másik ember tesz föl számunkra. Ezt a

69 Kucsera Tamás Gergely: Túl művészeten, túl emberen. Válogatott művészetelméleti írások. Budapest, 2019. 158.

kérdést lehetne jól meghallani. Nem pedig elnyomni, az „én úgyis tudom" önhitt megnyilvánulásával. A gyakorlat nem a differenciált valóságon való erőszaktételt jelenti, hanem a felismerésen, helyzetérzékelésen alapuló dialogikus, racionális cselekvést. Gyakran előfordul, hogy az autoriter hajlamúak intellektuálisan élményszegény környezete próbálja a trendjeit ráerőltetni az érzékenyebbekre.

A mentálhigiéniai tünetcsoport szociálpszichológiai modelljében sűrítetten jelen lévő kórképi összetevők alapján az egészségfejlesztő mentálhigiéné és a stíluskommunikátori életstílus oktatás és a képesség- és viselkedésfejlesztés egymást kiegészítő szükségességét hangsúlyozzuk.

A természet közeli élet értékeit közvetítő stíluskommunikáció. Természet ihlette megoldások keresése az egészség fenntarthatósága érdekében

Az életstílus kommunikációja milyen csatornákon keresztül valósul meg?[70] Mi adhat egyensúlyt, elegendő lelki jóérzést ebben a világban? Mindnyájan ezt keressük a magunk módján. Ha valami túl közel van, akkor nem könnyű meglátni benne a lényeget. Kérdezem: tudunk-e olvasni az emberi természet könyvében?[71] Tudunk-e jól bánni a saját természeti és testi-lelki adottságainkkal, lehetőségeinkkel? A városi élettel összehasonlítva miben áll a rurális térségek különlegessége? Melyek a védőtényezők?

Az értékek átalakuló rendszerében a bizonytalanságot adó fájdalmas hiányérzet helyére a természet közvetlen jelenléte, a szabad levegőn mozgás, a napfény, a növények, állatok, a kert, a virágok, a mező, a föld, a rét, a madarak, a fák, az évszakok megélt, értelmezett vonulása léphet. Ebben a folyamatban újra értelmezhetővé válik az ember és környezetének jótékony viszonya is. Az otthonteremtés, a család, a bizalom légköre az, amiben a nehézségekkel való szembenézés sikeres lehet. Van egy régi családmodell, de ez már ritka. A több nemzedék együttélése a családi, kertes házban, egy nagy lehetőség. Az unoka a nagyszülők közelében él, kettős eleven kapcsolat van szülő és gyermeke között. Öröm, boldogság, szeretet veszi körül így a világba illeszkedő embert. Örülhetünk annak a természetbe, tájba ágyazott életmód lehetőségének, ami a rurális térségekben már régóta megvan, ami továbbra is az élet kereteit biztosítja.

A rurális térségek, a falu hátrányos helyzetéből fakadó hiányokat már sokszor számba vették. A városnál kisebb település, a falu közösségének derűs, nyugodt életét biztosító értékek megőrzésében és alkotó továbbfejlesztésében rejlik a jövő boldogsága? Az információs társadalomban a tér kibővült. A zárt viszonyokat megbontó folyamatoktól való félelem oldódik. Az elfeledett, elveszett eredet iránti tudásvágy növekszik. Egyre világosabbá válik, hogy a mentális életben a lét nem végrehajtásforma, hanem ennél sokkal tágabb valami. A rurális térségben, az ehhez szervesült életvilág közvetlen természeti környezetében az értékek fölismerése mentén a testi-lelki identitás újból megszilárdulhat. A stresszt kerülő

70 Nádudvari Gabriella: Életstílus és egészség a németországi családokban. A családegészség-kommunikáció egy sajátos példája a stíluskommunikáció tükrében. „Család-tükör" Konferencia. SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Alkalmazott Egészségtudományi és Egészségfejlesztési Intézet, Szeged, 2014. 35-36.

71 Bogoly József Ágoston: „vedd példának a piciny fűszálat" Kultúratudomány, ökokritika, irodalom. Szeged /folyóirat/, 2013. 11. 24-28.

életmód és az életcélok folyamatban tartása, az élni érdemes élet megvalósítása a középkorúak és az időskorúak számára egyaránt fontos.

Az elveszett édenkert című tanulmányában Fülöp Tamás a teljes bolygónkra, Földünkre vonatkozóan fogalmazza meg következtetését:„Ember és természet, egyén, közösség és a bennünket körülvevő világ kapcsolatrendszere időben változó képet mutat, ami azt is jelenti, hogy a kialakult helyzet elszántan, következetesen, szisztematikusan megváltoztatható, vagyis nem kell elfogadni azt, hogy pusztulásra ítéltük a bolygónkat. Lehet visszatérni, közelebb húzódni a természetes életmódokhoz, lehet tudatosabban viselkedni a természettel és az élővilággal szemben, lehet a természet adományait sokkal jobban hasznosítani, az erőforrásokat kevésbé pazarolni, az ökológiai lábnyomunkat kisebbre vonni, a gépjárműveinket kevesebbet használni, az energiafogyasztásunkat és a környezetszennyezést csökkenteni. Lehet zöldebben élni, lehet önfenntartásra képes módokon gazdálkodni, lehet élelmiszer-termelésünket újragondolni, fogyasztási szokásainkban mértékletességet tanúsítani, természeti erőforrásainkkal takarékoskodni, erdőket telepíteni, ökokerteket kialakítani, megújuló energiaforrásokat hasznosítani. Elődeink „lassú tudását" segítségül hívva megváltoztathatjuk a természettel kapcsolatos gondolkodásunkat, átalakíthatjuk a tájhoz, a környezethez, az élővilághoz fűződő viszonyunkat, képesebbé válhatunk hosszabb távon gondolkodni, és tetteink következményeit megismerni."[72]

Az egészségmegőrző életstílust közvetítő, viselkedésfejlesztő stíluskommunikátor üzenete

Minden életkori szakaszunkban, gyermekkorban, felnőttkorban, érett időskorban, arra a kérdésre jó figyelni, amit a természet úgymond kérdez tőlünk.

Élő párbeszédben lenni önmagunkkal, a belső hangunkkal. Ez jó érzés. Ne a saját kérdést erőltessük rá a természetre, a másik emberre és önmagunkra, hanem tanuljunk meg újra türelemmel együtt olvasni a bennünk lévő emberi természet és a bennünket körülvevő természeti környezet élő könyvében. A természetben felfedezhető szépségre és a bennünket megtartó lelki erőre érdemes nyitottnak lennünk. Kidolgozható és oktatható az egészségmegőrző és egészségfejlesztő életstílus stíluskommunikátori programja. Az információs-kommunikációs távlat lehetőségeit alkalmaznunk kell. Stílus, egészség, életminőség. Egészségpedagógia, szociális képességfejlesztés, viselkedésfejlesztés, stíluskommunikáció, kultúrakutatás. Ezek összetartoznak.

Milyen kulturális feltételei vannak az egészségtudatos életstílusnak? Milyen mentalitástörténeti előzményeket tárhatunk fel, ha az egészségkommunikáció, a stíluskommunikáció, a viselkedés fejlesztés és a szociális képességfejlesztés világát tanulmányozzuk? Milyen párbeszéd bontakozik ki az egészségkommunikáció, a stíluskommunikáció, a szociális képességfejlesztés és a viselkedésfejlesztés között? A tanulásra és az oktatásra milyen hatással van az információs-kommunikációs paradigmaváltás?[73] Az információs-kommunikációs

72 Fülöp Tamás: Az elveszett édenkert. Forrás, 2020. 7-8. 11. Vö. Csepeli György: Ember 2.0 A mesterséges intelligencia gazdasági és társadalmi hatása. Budapest, 2020.

73 Molnár Gyöngyvér: Az információs-kommunikációs technológiák hatása a tanulásra és az oktatásra. Magyar Tudomány, 9. 2011. 1038-1047.

távlatban a test és a lélek egészsége és a szellemiséget közvetítő stílus hogyan harmonizálható?

A lélekkönnyítő stressz oldás miként valósítható meg? A kulturális magatartási-viselkedési értékeinket hogyan nyilvánítja meg a stílus- és egészségkommunikáció? Ezekre a kérdésekre a válaszok interdiszciplináris értelemben születnek meg. A neveléstudományi kutatások az innovatív módszerek, az újabb stíluskommunikációs eljárások, a viselkedést és szociális képességet és az egészséget fejlesztő pedagógiai eszközrendszerek irányában nyitottak. Az oktatásban digitális revolúció zajlik. Újabb perspektívák nyílnak. A multimédiával kiegészített tanulás és oktatás körében a mobileszközök tanulási folyamatba integrálásával, a tanulási analitikával és az online diagnosztikus értékeléssel az oktatás eredményessége növelhető. A digitális revolúció a stílus- és egészségkommunikáció számára is távlatot nyitott.[74] Ha a stíluskommunikáció, a családegészség, a szocializáció és a képességfejlesztés egymást kiegészítő és egymást kölcsönösen erősítő kompetenciái a jövőt megalapozó módon rendeződnek értékláncba, akkor bizonyságot nyerhetünk afelől, hogy az alkalmazott társadalomtudománynak figyelemre méltó hatékonysága van.

74 Molnár Gyöngyvér – Turcsányi-Szabó Márta – Kárpáti Andrea: Digitális forradalom az oktatásban. Perspektívák és dilemmák. Magyar Tudomány, 2020. 1. 56-67.; Bogoly József Ágoston: Irodalom- és kultúratudomány, média- és stíluskommunikáció. Hibridizációs jelenségek és alkalmazások. Magyar Tudomány, 2015. 2. 210-218.

IV. ÉRTÉKLÁNC. KONSTITUTÍV STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ

1. Lényegkiemelő stíluskommunikáció. A lélek és a személyes műalkotás. A vers és olvasója

„Ne mástól várd a szót, a
szó belőled fakad."
Angelus Silesius

Gondolatainkat, érzéseinket személyiségünkhöz illő szavakba önteni. Stílus. Írásmód. Stílusárnyalat. Mi az, hogy konstitutív stílus? Stílusalkotó írásmód? Stílusalkotás. A konstitutív stílusú írásmód a kreatív írásnak az a válfaja, amely a személyes alkotó stílust alapozza meg. Lélek és műalkotás. Önmegalkotás. Alapító stílus. Alapállás. Gondolatvilágot alapító létmód. Lényegalkotó és lényegkiemelő stíluskommunikáció.

Az írásmódot illetően az érzelmi intelligencia fontos alaptényező. Hogyan és mit írsz? Mit adsz? Mit kapsz? A befogadó horizonton olvasók várnak? Az alkotó és a befogadó horizontjai összeolvadnak. A konstitutív stíluskommunikáció kreatív írásra kiterjesztett érzékeltetését A vers és olvasója című esszémmel mutatom be.

A vers és olvasója

Az olvasó nincs egyedül. Nyelvében él. A szavak, a mondatok kötnek bennünket egymáshoz. A nyelvből épülő szabadság élhető, olvasható külvilágot teremt maga köré. Az írás a nyelvi világmegértés dialogikus tapasztalatából született. Az alkotó olvasás távlatot ad a kultúra szövegének és a véges megértés zárja felpattan. Minden írásműben egy hang újra kérdez.

Az író és az olvasó az alkotó emberi természet útjait járja be. A közönség befogadóképessége nélkül a kultúra, az irodalom, a hagyománytörténés jelene aligha képzelhető el. Hol keresendők a kultúra szövegeinek, a költészet jelenének igazi értékei? Amikor kinyílik az idő, a költészet olyan mint a vetés.

A termés az olvasóközönség világában érik be. Az anyanyelv ölén a költő és az olvasó hazatalál. Az olvasói élmény a verset saját légkörrel tölti fel. Nyelvi, kulturális metaforáival az olvasó újra felfedezi és ismét beárja a nyelvi univerzumot. Az olvasásban a teremtő képzelet és a nyelv gondolatvilágot alapító létmódja nyilvánul meg. Az értelmező olvasó áll a kultúra szövegének középpontjában.

A költészet, a költői beszédmód emlékeztet az ember eredendő mivoltára, a világhoz való viszonyára. A költői műalkotás az emlékezet és felejtés szóikonjain

keresztül megnyilvánuló világból egyszer előrefutó, másszor visszatekintő módon üzen. A nyelv költői képessége túléli a művelődés szemléleti változásait. Folyamatos teremtés, újraírás jön létre. Angelus Silesius írta:„Ne mástól várd a szót, a szó bened fakad, / Ha némán hallgatod, megszólal benn a hang." („Das Wort schallt mehr in dir, als in des andern Munde: / So du ihm schweigen kannst, so hörst du es zur Stunde.")

Az emberi sors a költői nézőpont szerint kerül át a nyelvbe, a versbe. Esetlegesen? „Talán eltűnök hirtelen. / Akár az erdőben a vadnyom. / Elpazaroltam mindenem, / amiről számot kéne adnom." – idézhetjük József Attila Talán eltűnök hirtelen kezdetű versének első strófáját.

Az olvasó az írásmű alkotótársává válhat. Olvasás közben részesül a hagyományból. Olvasói befogadás és kreativitás nélkül nincsen írás, nincsen kulturális kommunikáció? Az írott szövegek a beszéd narratív jellege szerint épülnek fel. Az írás az élőbeszédre is visszavezethető. Minden egyes írás a hagyománytörténés, az elbeszélhetőség új dimenzióját képviseli. Ugyanakkor az olvasott szövegben bármikor visszalapozhatunk. A kulturális emlékezetkutatás, az irodalmi hermeneutika, a hagyomány értékeit őrző gondolkodás és a kultúratudomány együttes megújulása tapasztalható.

Az írott kultúra nyitott beszéd. Kifejez, közöl, megsokszorozódik. Világgá megy és hazatér. Az olvasott szöveg együtt él a befogadóval. A leírt mondat az olvasás aktusában éled újjá. A befogadói élménykészség nyitott és az írás az univerzum csillapíthatatlan rezgéséhez hasonló természetességgel éri el az olvasót. Az írásban megnyilvánuló képzelőerő hatást gyakorol az olvasóra. A kultúra, az irodalom, a megtartó anyanyelv a hagyománytörténés jövőjét hordozza.

Harmónia és egyensúly. Alkotó és befogadó

Az alkotó és a befogadó közötti stíluskommunikációban együtt épül a kérdés, a válasz, az egyensúly és a harmónia átfogó hatásúvá és személyessé válik. A konstitutív stíluskommunikáció intellektuális és életmódszervező értékeket és alapvető élhető életenergiákat közvetít.

Az egyensúly elvesztése közben új metamorfózisok képződnek. Megnyilvánulással, írásmóddal kiutat vagy átjárót keresni és találni a harmónia felé. Ez a nagy lehetőség. Mit követsz? „Te hogyan csinálod?"

A stílus-konstitúciós, azaz a stílusalapító írásmű megvalósítások széles skálán mozognak. Ez a skála az alkotó gondolkodásban elmélyülő, kísérleti free style írásoktól egészen a kifinomult stílusigényt képviselő esszé jellegű írásművekig terjed. A konstitutív stíluskommunikáció esetében a belső fontosságú önazonos értékek képviselete elsődleges. Az itt követező értéklánc-esszék a stílusértékek harmonikus egységbe ötvöződését képviselik.

A stíluskommunikáció a harmonizációs kultúra értékeit elsődlegesnek tartja.

2. A stílus születése a metafizika szelleméből. Kiterjesztések a metafora felé

A szórt optikájú, mozaikalkotó közlés lehetősége nyitva áll mindenki előtt. A stílus a metafizika szelleméből születik. Ennek távlata a következő nézőpontokból bontakozik ki: stílus és harmonizáció, a szív és az ész érvei, az egyensúly megtalálása ; a stílus és metafizika egymásba szövődése, a bensőleg hordozott finomhangoltság stíluskommunikációja ; az irodalmi kommunikáció és a reflektált intertextuális olvasásmód kiterjesztése ; a hermeneutika, az alkotás és a befogadás stíluskommunikációja ; a művészet- és tudományközi heurisztika ; a kép, a szó, a hang, a zene kreatív átkódolása a konstrukció és dekonstrukció után a tér-idő-tapasztalatban, a múlt, a jelen valóság és az egyidejűség egymásba kapcsolásával.

A teremtő képzelet szempontjából mindez kommunikálható. A metaforák nyelvén örök befejezetlenül szól és képben él minden.

Stefan George:

A szőnyeg

Itt kavarognak emberek, növények
és keveregnek selyemrojt-keretben,
kék sarlókon fehér csillagok égnek
s minden lebűvölt, dermedt táncba retten.
Kopasz vonalak vége dús cikornya
s ellentmondó a rajzok furcsa teste.
Nincs senki, aki e rejtélyt feloldja,
de az egész felébred egyszer este.
Akkor borzongnak a halotti ágak,
miket körök, ívek zártak be folyvást,
a bogzott bojt elé nyíltan kiállnak
és végre hozzák az igaz megoldást.
Nem szóra és nem minden percben éppen,
a durvák mitse látnak itt e mintán,
sokaknak sose szólanak beszédben,
csak keveseknek szólnak képbe, ritkán.

(Ford.: Kosztolányi Dezső)

Az ember csak „hazamegy" abba a kicsi lelki hazába, amibe korábban a megelőzöttségében beleszületett-beleszeretett. Metafizikai érzékünk az elején megvolt már. Érzékelhetjük a kicsiben hagyott nagyot. A gyermekkor világának mintázata továbbszőhető. A gyermekkor kreatív tudattartományából tovább indázva, miként a növényeknél a tenyészőkúp csúcsa a fényből a kiteljesedéshez szükségest magához vonzza, az érésben lévő személyiség magát építi fel.

A világ számunkra ellenpontokat képző kontextusában sokszor kallódásban élünk. Hajt a vágy? Valami a homályban lebeg? Vákuum-örvénycsapda? Van fék, az impulzuskontroll működik? Nem szeretnénk leválni eredeti egyensúlyunkat biztosító horizontunkról. Hogyan tovább? Az ember a teremtéssel együttműködő módon, a folyamatosan élő önalkotásával, a felvillanó és ritkán mutatkozó jelző fényekből gyűjt és alapít saját értelmezési tartományt. Így lesz saját harmonizálású jelene. A rejtett kristályszerkezetben ősformák, fényes átjárók, változó nézőpontok, történetek, képsorok, stílus metamorfózisok, fényporok, rezgőkörök és a dimenziók közötti közlekedést biztosító integrált billenő kapcsolók vannak. A határoltságok oldódnak. Van megújuló heurisztika? Megjelennek az elrejtett szimmetriák? Nicolaus Cusanus írta: „Mors nihil aliud est quam separatio ad communicationem et multiplicationem essentiae." („A halál semmi más, mint a létező szétválása a lét továbbadására és megsokasítására." A megdermedt szív képes felmelegedni. Az áramkörök újra élednek. Azzá válunk, amik valójában vagyunk? Hol található a horizont az eligazodáshoz? A megismerő ember a saját maga alkotta konvenciók lavinahatásának kiszolgáltatva bolyong. Ember és világa külső nézőpontból is szemlélhető.

Hang-szó-kép-látvány-újraalkotás. Az első szülőföldünk a Világegyetem, a második pedig az a hely, ahol itt a Földön véletlennek tűnően megszülettünk. Van egy kép, soha ne feledd! Egy ellipszis alakú pályán Földünkkel a Nap körül keringünk. Ezen a pályán magadat újra felfedezheted. Kallódás közben, lelki röppályánkon is érzékeljük a felvillanó fényt, a lehetőséggel.

Vedd észre, lelkedben van belső Napod! Rád ragyog. Kommunikálj vele! Képzeletedben a metaforádat megalkothatod. Minden átbillenhet egy másik világba is és van feltétel nélküli ráhagyatkozás és találkozás. Keresésedből egy finom érintkezési felület, interface épül. Átkódolható lesz, ami eddig lehangolt. A gyász-zene már halkul benned. Majd minden zörej elcsitul. Zárványaid között átjáró nyílik. Saját magad készítette szerszámot tudsz alkotni. Saját létedhez illő „kulcsod" lesz és általa veled az idő kinyílik a metaforák felé. Az emberi lejegyzés tér-idő tapasztalata leszel. Rögzített jelentésű szavak átkódolt változása után ősformákból teremtesz. Megszülethet a stílus a metafizika szelleméből. Erre vonatkozóan írtam ezt a verset:

Kallódás

Hol, mi voltál? Áldozati oltár alatt
a víznyelő edény, a napozó árnyék,
kóbor indaminta? Nyári konyhában

kiskanna, sonka vagy a tormástálka
a zöldmázas gyertyatartók mellett?
Ólomsúllyal anyagba süllyesztett

mézcsurgató álom? Kockaköveket
golyóbissá formáló vasakarat átka?
Forró véred hűs agyagverme a korai

szerelem után? Vagy disznóöléskor,
zsíros farámán a félbevágott nyak?
A kihunyó fény a széttört kerámián?

Piros télikabátod gallérján, az öltésen
ide-oda lengő-rezgő árva cérnavég?
Téridő kallódó húrja? Hullámvonal?

.

A valóságnak tartott látványképződési struktúrán belül a néven nevezés konkrétuma fellazul? Hans-Georg Gadamer írta az Igazság és módszer című művében: „Az értelmező nem úgy használja a szavakat és a fogalmakat, mint a kézműves, aki a maga szerszámait kézbe veszi vagy félrerakja. Sokkal inkább arra kell rádöbbennünk, hogy minden megértést bensőleg átsző a fogalmiság (…)" A szellemiség, az érzelem és az értelem ötvözetéből a metafizikai természetes képességünk alapján kimunkálható stílus születik újra.

Keresed a hozzád illő saját stílust? Már csak egy finom áramlás hiányzik? Néha szinte jobb, ha nem teljesen tökéletesek a dolgok, legalább tudod, hogy valódiak? A stíluskommunikáció többféle lehetőséget tár fel. Mi ez? Kívül és belül szét vannak szórva a részletek. Hogy is van? Az ember sokat gondolkodik azon, hogyan viselkedjen, mit mondjon, milyen szót írjon le? Nem tudom, de emlékszem még a kékre, az égre, a lélek eredetére, a szirmokkal táncoló szélre. Szavak merednek az égre. Ami benned él, József Attila írta: „…az ég fölött, mint lent a fellegek, egy cirógatás gazdátlan lebeg" A szél szirmokat hint.

3. Az érzelem és az ész harmonizációja Márai Sándor Füves könyvében

Kassa, Budapest, San Diego. Egy polgár vallomásai, Európa elrablása, A gyertyák csonkig élnek, Szindbád hazamegy, Füves Könyv. Ha csak ezekből a könyvcímekből állna a világtenger hullámain hánykódó, palackpostába zárt üzenet, akkor már ennyiből is tudhatnánk, valaki Márai Sándor világát idézi.

A csend meghallásának személyes időpontjában nyílnak ki Márai Sándor Füves Könyv című művének lapjai? Az olvasói élményre várakozás csendjében, a Füves Könyv lapozgatását megelőzően a mérlegelő szóra, a gyógyító gondolatra, az egymás értékeit méltányoló párbeszédre formálódik igény. A ráhangoló olvasást követően kereső kérdés éled. Az írói szöveghez az értékkereső személyes gondolatok könnyedén társulnak.

Az olvasói és az írói világ találkozása egy folyamatosan teljesedő élményben forr össze. Az élet értékéről című fejezet egyik fontos részlete így szól: „Embermódra élsz, ha igazságosan élsz. Ha minden cselekedeted és szavad alján a szándék van: nem ártani az embereknek. Ha megkísérled – feltűnés és hiú szerep nélkül – segíteni az embereknek. Néha csak azzal, hogy nem hallgatod el az egyszerű igazságokat. Néha csak azzal, hogy nem mondod tovább, amit mások hazudnak.

Néha csak azzal, hogy nem mondasz igent, mikor mindenki kiabál:„Igen, igen!" Egy életen át, következetesen, nem beleegyezni abba, ami az emberek hazugsága, nagyobb hősiesség, mint alkalmilag hangosan és mellveregetve tiltakozni ellene." Az életbölcselet és a lélekgyógyító gondolat emberi szükséglet. A benső életet élő ember számára életbölcseletet, vigasztaló gondolatokat, lelki orvoslást nyújtó üzeneteket tartalmaz Márai Sándor könyve. Az ember mindenről saját képet formál. Útkeresés közben, ha a világhoz való viszony kiépülése túl közvetlen, akkor számos konfliktus jöhet lére. A távlatról címmel olvashatjuk a Füves Könyv lapjain: „A dolgok nem csak önmagukban vannak: perspektívájuk is van. Ezért soha ne mondjad egy tüneményről: ilyen vagy olyan" – csak ezt mondjad: „ebből és ebből a távlatból ilyennek látszik." A saját nézőponthoz fűződő igazságnak külön élete van?

Értéktávlatokra nyitott olvasásmódban és személyiségalakulási életkorok szerint Márai Füves Könyv című művében az ifjú, a középkorú és az idősebb olvasó is talál magának szóló üzenetet a hazáról, a szerelemről, a szomorúságról, az emberi jellemről, a bölcsességről, a betegségről, a türelemről, a szeretetről, a változásról, a félreértésről, a hiúságról, a halálról, a zenéről, a természetről. Mindenki tudja, tapasztalja, múló életidőnkön, megadatott időtávlatunkon belül a kiemelkedő pillanatok felejthetetlenek. Az idő folyamata nem állítható meg, az emberi életben sok az ismétlődés. Az idő szerkezetében lévő üres helyek személyesre szabott sorsként várnak ránk. Nyílik tér, élni kell, az embernek dönteni kell. Márainál olvassuk: „Mikor az élet, valamilyen emberi helyzet döntésre kényszerít, vigyázz, hogy az elhatározásokat a változás törvényének forgatagába állítsd: mert minden „döntés" az időben kap csak végső tartást és alakot. (…) Adj az elhatározásnak időt és térfogatot, hogy magtalálja igazi helyét és formáját a világban. (…) Cselekedjél, de ugyanakkor bízz mindent az időre is. Meglátod, holnapra vagy esztendő múltán, hogy nem te döntöttél, hanem a térfogat, melyben minden emberi ügy eldől: az idő." Távolra ringó csónakokban az üres helyek feltöltődnek.

A Füves Könyv elején Márai hivatkozik a sztoicizmus emlékezetét közvetítő szerzőkre. Seneca Vigasztalások címmel ismert munkája, Epiktétosz Kézikönyvecské-je, Marcus Aurelius Elmélkedései vagy Montaigne Esszék című műve, de Boëthius A filozófia vigasztalása című, párbeszédet, megszólításokat tartalmazó írása is ebbe a Márai által nagyra becsült hatástörténeti, gondolkodástörténeti folyamatba tartozik. Cicero a vigasztalás (consolatio) sztoicizmusra jellemző műfajában született írások üzenetét így jellemezte: a vigasztalás retorikai eszközeivel bizonyítható, alapjában rossz nem létezik, de ha mindennapi jelenségként mégis találkozunk vele, akkor jelentőségét, szerepét ne túlozzuk el. Az élet törvénye szerint megtörténik velünk a halál. A bánat és a gyász ennek természetes velejárója. Ha tudjuk az értelmetlenségét, a lehangoltságban, bánatban, lelki őrlődésben ne merüljünk el. Az emberi természet fény- és árnyoldalait tudomásul vevő, a lélekben szabad, az igazság megismerésére törekvő, de a végzet hatalmával nem küzdő magatartást követték a sztoikusok.

Aki Márai Sándor Füves Könyv című gondolatgyűjteményét olvassa, az szinte észrevétlenül egy művelődési-bölcseleti irodalmi értéklánc részévé válik. Az irodalom az emlékező emberi gondolkodás (anamnézisz) és a történetmondásból eredő szövegalkotás ősmintáira vezethető vissza. A Ciprusról származó kitioni Zénon (kb. i.e. 336-264) Athénban tanított bölcseletet a Sztoa Poikilé-ben, a

„tarka csarnok"-ban. Bölcseleti iskolájában kifejlődő gondolkodásmódját erről a helyszínről nevezték el: sztoicizmus. A későbbiekben a sztoikusok tanítványai összefoglalták a tanításokat, majd pedig egységes gondolkodási stílussá, a sztoicizmus életbölcseletévé alakították az eredeti gondolatmeneteket. A sztoicizmus hatástörténete az ókortól egészen máig érvényesül.

A reneszánsz korszak újraértelmezte Plótinosz lélekről, szellemről szóló tanait és vele együtt a sztoa bölcseletét is. Az európai gondolkodásmódra jellemzően az ókori görög-római szellemet a kereszténység életvitelével ötvözték. Walter Pater írja: A renaissance című könyvének Pico della Mirandolaval foglalkozó fejezetében: „Összeférhetetlennek látszó gondolatokat és érzelmeket egymással kibékíteni, egymáshoz közelebb hozni. Az emberi lélek megnyilvánulásait, sokoldalú szellemi körképben összpontosítani. Az emberi szellemmel a szívnek annyi táplálékot nyújtani, amennyit az befogadni képes, – ez hozzá tartozott annak a kornak nemes ösztönéhez."

A megfelelően működő életritmus megtalálása, az ész és az érzelem nehezen összebékíthető elemeinek és arányainak megválasztása, az életformát felépítő értékek személyességének felismerése az életbölcseleti és életviteli célok között szerepel. Arról, hogy szívünkkel is kell élni, így ír Márai: „De egyszerre kell élni szívünkkel is, azzal a másik életütemmel, mely titkosabb, leplezetlenebb, nehezebben megismerhető, mint a világ áramlásának rendje. (…) Kinek érzékeit eltompította a becsvágy, a szenvedély, nem hallja többé e hangokat. Az ilyen ember teste, lelke és a világ üteme ellen él; emberhez nem méltó módon él, tehát embertelenül bűnhődik."

A Füves Könyv című, először 1943-ban megjelent kötet a sztoikus gondolkodási stílust képviselő hagyományba illeszkedik. A Márai-könyv olvasása közben, saját szubjektív idejében az olvasó természetes életértelmező kapcsolatra talál. Az olvasás pillanataiban szinte időfeletti, korszakokon átmutató tapasztalatokkal szembesülünk és az európai gondolkodástörténeti-irodalmi értékláncba kapcsolódunk. Különösen az Arról, hogy az ember része a világnak című szövegrész olvasásakor érzékeljük ember és világ összetartozó értékkapcsolatát: „(…) Az ember, testi mivoltában, nem is magas rangú eleme a világnak; inkább csak szánalmasan pusztulásra ítélt anyagok összessége. A kő, a fém is tovább él, mint az ember. Ezért mindaz, amit testünkön át jelentünk a világban, jelentéktelen. Csak a lelkünk erősebb és maradandóbb, mint a kő és a fém – ezért soha nem szabad másképp látnunk magunkat, mint lelkünk térfogataiban. Az erő, mely a romlandó testi szövetben kifejezi magát, nemcsak alkatrésze, hanem értelme a világnak. Ez az erő az emberi lélek. Minden más, amit a világban jelentünk és mutatunk, nevetséges és szánalmas." Márai Sándor gondolatai megerősítik azt a stíluskommunikációs felismerést, hogy mindent a belső világ fejlesztésével kell kezdeni.

A külsőt a belsővel harmonizálni nem kis feladat. Márai Sándor Füves Könyv című műve az ember önmegértésének világához nyit távlatokat, de ugyanakkor az interperszonális kommunikáció működésének is értékes dokumentuma.

4. Divat, stílus, érték

„A divat azok utánzása, akik különbözni akarnak azoktól, akik semmiben sem különböznek egymástól." Karl Lagerfeld mondta ezt. Ez a szellemes megjegyzés tovább árnyalható. A divat a tág körben utánzásként ható népszerű ízlésjelenségeket öleli fel. A divathordozó egyéniség az általánosság tömegértékein képes túllépni. Giorgio Armani megállapítása szerint divatos holmit vásárolhatunk, stílust viszont nem. A divat, az ízlés, a harmóniaérzék és a társadalmi konvenciók viselkedésben érzékelhető megújuló és változó elemeinek világa nyomon követhető. A stílusújító értékteremtésnek érdekes kulisszatitkai vannak.

A művészetek belső törvényszerűségei című tanulmányában a művészeti és nyelvi ízlésváltások, a szokás- és értékváltozások, valamint a divatújító jelenségek természetéről írta Martinkó András: „(…) a divat mindig társadalomhoz van kötve: létezésformája kollektív, de valóságosan csak egyedi alkalmazásban létezik. (…) Aztán: a divatteremtők egyéni találmányát az utánzás ösztöne teszi társadalmivá. (…) Ha valami új művészi forma (stílus) általában tetszést arat, az sokkal kevésbé írható a sznobizmus rovására, mint gondolják: ezreknek, millióknak őszintén tetszik, esetleg anélkül, hogy tetszésükben akár a biológiai, akár a gyakorlati, akár az esztétikai motiváció szerepet játszana. Divatból tetszik, és e tekintetben a divat nem pejoratív kifejezés, s az utánzás egyáltalán nem alsóbbrendű lelki készség. Még tovább: a divattal szellemi manifesztációk párosulnak, mint például az ízlés és az érték."

A hiúság, a nárcizmus és az önhittség felemésztő ereje a divat körül jelen van, azonban mindezek nélkül is lehet és érdemes stílust fejleszteni. Belülről, szívünk mélyéről hozzuk fel a kincsünket. Ha még ehhez kívülről befogadjuk a legnemesebb hozzánk illő formaalkotó stílust, akkor mindebből könnyedén épülhetünk.

Az idő fontos szerepet játszik. Van elavulás és megújulás. A divatjelenségek jelrendszerét komplex módon vizsgálhatjuk. A nyelv is folyamatosan „átöltözik". A nyelv jelrendszere képes a folyamatos megújulásra. A jelenkutatás igazolja, a változás törvényében egy gyorsuló dinamika érvényesül. A stílusújítások az utánzás kapcsán az információs társadalomban megsokszorozódottan és rendkívül gyorsan terjednek.

A kifinomult beszédmagatartás, viselkedés és öltözködés iránti stíluskommunikációs igény folyamatos. A stílusteremtés eleganciájában tetten érhető a lényeg. „Az elegancia nem a kiállásról szól, hanem arról, hogy mennyire vagyunk emlékezetesek." – mondja Giorgio Armani. A stílusújításnak, a divatnak értékteremtő szerepe van. A ciklikus változások közepette, a divatjelenségek a jelen arculatát folyamatosan átrajzolják. A társadalmi érintkezési világban a divatjelenségek az egyik emberről a másikra terjednek át. A tömegdivat az elavulási folyamatnak kiszolgáltatott. A divatban megnyilvánuló örök eleganciát azonban csak a külsőt a belsővel egyedien harmonizáló személyiség tudja képviselni és megjeleníteni.

5. Életstílus, visszhang, utórezgés

Fokozódó dinamikával, mindent átható erővel megújuló perceket, órákat, heteket és hónapokat teremt a tavasz. Csodás ciklikus ismétlődés. Vivaldi: A tavasz című zeneművében a harmónia és az újraéledő természet magára találá-

sának erőpróbája lenyűgöző. A harmonikus hullámzás képe kivetül. Azonos rezgésszámok, állandó fáziskülönbségek. Hullámok szabályos váltakozású gyorsuló és lassuló szakaszokkal. A szívritmus egészséges változékonysága a hétköznapok tevékenységkörébe szervesül, a vegetatív idegrendszer vezérlése megbízható.

A tavaszvárás stílusa, a lélek éltető atmoszférája és a szív összehangoló ritmusa hogyan kommunikálható? Képben él minden. Előcsalogatjuk a tavaszt váró természet képeit. A tél után, a tavaszi váltó ritmusban az élet dúsul. Tavasszal, a még hideg földfelszín felett lebegő melegebb légtömegek hatására, a hanghullám, az emberi beszéd nagy távolságokat is képes átjárni. Hallhatóbb a sírás és a nevetés. A mosoly újjászületik. A tavasz bensőnket örömre, szeretetre hangoló képessége növekszik. A szív intelligenciája és érzelemközvetítő áramköre varázslatos módon aktiválódik. Sodró hullámok és kromatikus érzésnyalábok csillognak. A fúgához hasonló zenei áramlásban minden ugyanaz, de már másként?

Az ember energetikai kommunikációja nyitott a kifejlő tavaszra. A szívünk olyan érzékszerv, amely a dobbanásaival és a dobbanásai közötti időtartamokkal kommunikál. Egész testünkre és agyműködésünkre hatóan küldi rezgéseit és összehangoló ritmusát. A szív erős elektromágneses mezője pulzáló energiákat közvetít, az egész emberi testre vonatkozóan, még az agykéregtől független módon is. A szív finom rezdülésének összetett következményei vannak. Szólásokban is kifejeződik, „Isten lakik a szívében", lehet „a szív hangja után menni". Mondják:„a jó szív a legjobb rokonság". Pascal is felvetette, az ész és a szív igazságai különbözhetnek?

A szívével látó ember, a felnőttben tovább élő gyermek és az elveszett gyermekkor világának értékei értelmező megvilágításba kerülhetnek. Antoine de Saint-Exupery írta:„Jól csak a szívével lát az ember". A lényeg láthatatlan. A kis herceg mélylélektani elemzése című könyvében így ír Eugen Dewerman: „A kis herceg visszaállít valamit a feltétlen, hűséges szeretetbe vetett bizalomból, az egymásért való felelősség és gondoskodás eszményét ígéri és testesíti meg, megmutatja, hogy a szeretet olyan összetartozást jelent, melyet a halál sem győzhet le, – varázslatosan egyszerű és szép képekben a barátság és a bajtársiasság himnusza." Érdemes újraértelmezni a gyermeki gondolkodást, a gyermek felnőtteknek szóló gesztusait és stíluskommunikációs üzenő képességét. Saját egyéni stílusát mindenki kialakítja? Még akkor is, ha a szavuk régóta nem a szívükből fakad már? Sok a máz. Megvannak még a gyermekkor szublimált tiszta mintázatai? A gyermeki rácsodálkozás és szeretet felnőttkori kihalása nagy veszteség.

„Egyszerűen csak teszem a dolgom: szívből gondolkodva élek." Tiszta hang, életstílust sűrítő mondat ez. Olyan emberi megnyilvánulás, amelyben benne érezzük a Világegyetem rezgését. Van felemelkedés. Földi viszonyok között az emelkedő aljáról felfelé jól terjed a hang. Az égi fohász mégis néha elakad? Aki a szívére hallgat, az a szív ritmikus jelküldő rendszerében a szigorú tudatosság mögötti területeken túl különös érvényű üzenetet találhat. Szavak nélküli érzésvilág ez.

„Hallgatni arany"– mondták a régiek. Az ember a saját maga alkotta szavai foglyává válhat. Azon sok múlik, hogy a szívünk érzéseivel mit tudunk kezdeni. Az érző szív érveinek utórezgése és csillapíthatatlan visszhangja képződik. A teljesülésből öröm, szeretet és szépség fakad. A nem teljesülés lelki gyászban, majd tartós melankóliában fogva tart. „Az emberiség többsége csendes kétségbeesésben éli életét." – jegyezte meg Henry David Thoreau.

A szív képes emlékezni és a „sötétben látni". Az ész nem mindig hajlamos elismerni a szív érveit? A tavaszi természetben folyamatos virágzás és színpompa tenyészik. Az emberi agy szürkeállományának egyik része nemcsak a ráció számára dolgozik, hanem az érző szívvel is kapcsolatban van. A hétköznapi vitákban, az okos szavakkal a nehéz könnyűvé válhat, de mi lesz az élet valóságos érzésekkel teli gyakorlatában? Tavasz akar lenni a szívekben és a világban.

Letagadta magát ajkaidon a szerelem? Az érzelem energiakeringése akkor is él. A szerelem építő és romboló energiája, két alapelem. Mit mondhatunk a testben létező ember érzelmi intelligenciájáról? Van aki így vélekedik: „A test nem észtarisznya." Az ösztön és a szerelem metakommunikációs testi rezgése ráhangolódik a vágyott árnyalatokra és a vitális mintázatokra. A szív érvei és Erósz mindenen átragyogó örömei kibontakoznak. „Ő maga boldog volt. Gyöngysorral drága nyakában karja között ragyogott arany Aphrodité, maga is gyöngy: gyöngy, ki a tengeren át kagylóban törve előre kyprosi parton szállt ki a vízből…" (Devecseri Gábor: Ankhíszész)

Az ember égi visszhangot hordoz. Ragyog. A létezésre való teljes ráhagyatkozásban van az igazi találkozás.

V. IRODALMI MENTALITÁSOK ÉS STÍLUSDIMENZIÓK

1. What is a Gentleman? Az angol klubokról és a párizsi szalonokról.

A régi angol klubok rétegzett hagyományában élő művelődési-magatartási modellre, a gentleman típusú viselkedésben megvalósuló kulturális harmonizáció értékeire érdemes figyelmet fordítanunk. : Horkay-Hörcher Ferenc eszmetörténeti könyvet írt A gentleman születése és hanyatlása címmel. Hozzátehetjük: a gentleman magatartás kifinomultsága még ma is él.

A párizsi szalonok 18-19. századi világában a különböző művelődési témákról folytattak megbeszéléseket. Ezek a szalonok a nyitott érdeklődésű, könnyed társalgási stílusban történő kultúraközvetítés és művelődési információáramlás színhelyei voltak. Az irodalom, a zene, a képzőművészet, a történelem, a társadalmi élet és az egyes tudományágak területeit érintő társalgásban a művelt közönségből, tehát a befogadói oldalról is voltak érdeklődő résztvevők és ott volt néhány kiválasztott alkotó, író, művész, tudós és közéleti hírességek is.

A hazai szalonélet párizsi minta szerinti kialakításáért Justh Zsigmond sokat tett. A művészetkedvelő társaságok hazai és párizsi környezetét felelevenítő kontextusban Justh Zsigmond is bemutatható.

Miként honosodott meg nálunk a párizsi szalonélet társalgási stílusa? Hogyan nyert teret az irodalmi kommunikációban, a tárcairodalomban az a csevegő hangnem, amely eredetileg a szalonias társalkodás stílusának összetevője volt?

Később, a 19. század végi bécsi, prágai, pozsonyi, soproni, győri, budapesti, szegedi, aradi, temesvári, kolozsvári, zágrábi, abbáziai, fiumei és trieszti kávéházi életben is tovább élt ez a művelődési témákat megbeszélő könnyedebb társalgási stílus. Az élőbeszédre emlékeztető stílus az újságírásban is megjelent. A tárcaíró a vélemények áramlásába kapcsolta a befogadót. Az újságíróként dolgozó Bródy Sándor, vagy Tömörkény István például merített a közvélekedést érintő beszédhelyzetek világából és ott folytatta a téma megbeszélő bemutatását, ahol a hétköznapi kíváncsiságot és a művelődési érdeklődést fokozni tudta.[75] Ezekben a jelenségekben szinte közvetlenül szemlélhető az irodalmi-művelődési stíluskommunikáció egykori működése.

Feltehető a kérdés. What is a gentleman? A mai stíluskommunikációban a látszólag régiesnek ható alapkérdésekkel is foglalkozunk. Minden lényeges múltban élt jelenség egy kristályszerű fényvillanással kapcsolatot és újuló életet keres

75 Tömörkény alkotói nyelvének népi fordulataira először Ortutay Gyula néprajzkutató hívta fel a figyelmet. Vö. Miklós Péter: Ortutay Gyula Tömörkény-képe. In: Bene Zoltán (szerk.): Tömörkény 150. Tanulmányok a 150 éve született Tömörkény István tiszteletére. Szeged, 2016. 313-330.

a mában? Az első világháború kitörése előtt egy hónappal, 1914. június 29-én tartották az évzáró ünnepélyt a makói gimnáziumban. Milyen szellemi útravalót adott ekkor a makói gimnázium? Az 1913/14-es tanév „Értesítő"-je dr. Magyar József latin-görög szakos tanár vakációra szóló, szellemi útravalóként leírt gondolatait közölte.

A szellemi útravalót adó tanár az értékőrző látásmód jegyében az emberségre hívta fel a figyelmet. John Henry Newman (1801-1890) angol anglikán, majd katolikus teológus és bíboros szavait idézte:

„A gentleman definitiója egyszerű: olyan ember, aki másoknak soha fájdalmat nem okoz… aki gondosan kerül mindent, ami embertársait bánthatja vagy megsértheti, minden durva ellenmondást, feszélyezést vagy gyűlölséget, minden gyanúsítást vagy elkedvetlenítést és aki szívvel-lélekkel azon van, hogy embertársai mindig kellemesen és otthonosan érezzék magukat. Semmi sem kerüli ki a figyelmét; bátorító a félénkekkel, előzékeny a tartózkodókkal és elnéző a nevetséges gyengeségekkel szemben; mindig tudja, kivel van dolga; társalgás közben előtérbe nem tolakszik és soha sem untat. Készséggel áll másoknak szolgálatára s hogy ezt teheti, neki juttatott kegynek tartja. Csak kényszerűségből beszél saját magáról, sohasem védekezik éles visszavágással, rágalmazást és pletykát nem szívesen hallgat. Senkiről sem tételez fel aljas szándékot, aki ügyeibe avatkozik és azon van, hogy mindent a legjobbra fordítson. Soha sem beszél kicsinylőleg s nem kicsinyes nézeteltérésekben. Soha sem él vissza fölényével, soha megsértve nem érzi magát; szúrós célzásokat nem tesz, sem erős kifejezésekkel nem él eszmecsere közben s nem célozgat olyan dolgokra, amelyeket nyíltan kimondani nem mer… Bölcsebb, hogysem durvaságok megsérthetnék; nincs ideje arra, hogy kisebb bántódásokon rágódjék és egykedvűbb, hogysem haragot tartson… Nézeteltérések alkalmával fegyelmezett esze megóvja őt a szellemileg talán kiválóbb, de műveletlenebb emberek durva beszédmódjával szemben (…). Akár igaza van, akár nincs, belátása nem engedi őt igazságtalanságra ragadtatni. Ép oly egyszerű, mint meggyőző, ép oly rövid, mint határozott. Senki sem múlja őt felül őszinteségben, figyelmességben és elnézésben. Ellenfeleit megérteni igyekszik s azok gyengeségeire mentséget tud találni mindig. Ismeri az emberi természetet hibáival, előnyeivel, ismeri annak terjedelmét s határait." A lesüllyedés ellenszere ez. Teljes életre szóló útravaló. John Henry Newman mértékadó gentleman-meghatározása ugyanúgy a történelembe ágyazottan van jelen, mint minden más jelenség, ami emberi. Azon érdemes elgondolkodni, hogy minek, mikor, hol és hogyan lehet az ellenszere a gentleman-stílus.

Newman nekünk üzen a múltból? A stíluskommunikáció lényegéből a viselkedésre, az emberi magatartásra vonatkozó harmonizációt hangsúlyozza. Newman emberi együttélésre vonatkozó idézetét most olvassuk, szavai a ma emberének szólnak. A Newman-idézetet tartalmazó makói gimnáziumi értesítő a stíluskommunikációt, a viselkedéskultúrát, az interakciók történetiségét kutató kultúratudomány művelői számára becses forrás. Mai olvasatát a stíluskommunikáció értelmezői távlatába helyeztem. John Henry Newman szavai a méltányos emberi magatartást igénylő és megvalósító harmonizációs kultúrát képviselik.

2. A nagyvárosi szalonélet stíluskommunikációs modellje a Magyar Salon című folyóiratban

A stíluskommunikációs modell

A Magyar Salon című folyóirat feltárása és elemzése során a szalonélet stíluskommunikációs modelljének képes havi folyóiratra vonatkozó, 19. század végi tovább élését tanulmányozhatjuk. A Magyar Salon első száma 1884. május 1-én jelent meg. Az 1891-es év szeptemberi számával bezárólag vizsgálandó időszakban a képes havi folyóiratot Fekete József és Hevesi József szerkesztette. A két szerkesztő törekvése és célja a magyar polgárias művelődés reprezentálása és színvonalának emelése volt. Fekete és Hevesi lapszerkesztésében a revü típusú folyóiratok, az irodalmi-művelődési körképet nyújtó Rundschau-típusú irodalmi-művelődési szemlék szerkesztési módját alkalmazta.

A Magyar Salon francia mintaadójának számít a Revue des Deux Mondes című folyóirat is. Feketének és Hevesinek azonban a Revue des Deux Mondes csak távoli mintakép lehetett, a francia folyóirat szerkesztési módjából keveset vehettek át és valósíthattak meg. Németországban 1874-ben a Revue des Deux Mondes mintájára szerkesztett folyóiratként indul a Deutsche Rundschau. A Magyar Salon a Julius Rodenberg által szerkesztett német revünek, a Deutsche Rundschaunak és a Julius Rodenberg és Ernst Dohm szerkesztésében megjelenő német Salon című folyóiratnak volt legközelebbi rokona, magyar mintakövetője. Tanulmányt, nagy elmélyedést igénylő írást a Magyar Salon keveset közölt. Hiszen ez a 19. század végi Magyarországon a Gyulai Pál – féle Budapesti Szemle című folyóirat tisztje és feladata volt. A csevegő hangnemű művelődési-irodalmi tárcát sokkal inkább igényelte a Magyar Salon olvasóközönsége, mint a részletező tanulmányt vagy a történetfilozófiai fejtegetést tartalmazó analitikus esszét. A folyóirat saját szerepének akart megfelelni. Színvonalas, a korszakban kiugróan jó minőségével a városi középpolgárság irodalmi-művelődési ízlését képviselte.

Az értekezői színvonalat és a művelődési-irodalmi tárcaműfaj rangját a Magyar Salon című folyóiratban Pulszky Ferenc, id. Ábrányi Kornél, Vajda János, Falk Miksa, Pasteiner Gyula, Tolnai Lajos, Bodnár Zsigmond, Beöthy Zsolt, Simonyi Zsigmond, Marczali Henrik, Vámbéry Ármin, Reviczky Gyula, Beksics Gusztáv, György Aladár, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Vészi József, Palágyi Menyhért, ifj. Apáthy István, Justh Zsigmond, Neményi Ambrus, Fekete Ignác, Kaas Ivor, ifj. Ábrányi Kornél, Hatala Péter, Lázár Béla, Szabó Endre, Endrődi Sándor és Ambrus Zoltán írásai jelzik. A népnemzeti ízlésirány képviselői közül Gyulai Páltól, Szász Károlytól, Lévay Józseftől, Lauka Gusztávtól, Vargha Gyulától, Dalmady Győzőtől közöltek verseket a szerkesztők.

Értékszerkezeti változások

Az 1880-as évek szemléleti változásában, a folyóirat-irodalom által is közvetített értékszerkezeti alakulás jegyei az 1850-es években született költők, novellisták, tárcaírók Magyar Salonban megjelent publikációiban markánsan mutatkoznak meg. Valójában ők azok, akik az 1867 utáni irodalmi alakulás második

szakaszának fő képviselői. Számottevő műveiket az 1880-as évek elejének vezető műfajában, a lírában alkották. Szerepük, amit műveikkel, magatartásukkal töltöttek be, nem a kiteljesítőé, hanem az előkészítőé. Azé, akinek választani lehetett és eltérni a korábbi irodalmi-művelődési tradíciótól. Alkotói magatartásukkal, polgárosultabb ízlésükkel eltértek a népies nemzeti irodalmi-művelődési hagyományrendszertől és annak az 1880-as évtizedben már idősödő védelmezőitől és ifjabb epigonjaitól is. Az előkészítő szerepkörbe tartozók közül említendő a Magyar Salonban verseket publikáló Endrődi Sándor, Reviczky Gyula, Rudnyánszky Gyula és Ábrányi Emil.

Az időszak irodalomkritikai gondolkodásában kiemelkedő két művével (Századunk pesszimizmusa ; Tolsztoj főműve) Reviczky Gyula irodalmi-művelődési tárcaíróként is bemutatkozik a Magyar Salonban. Palágyi Menyhérttől, az irodalomszemléleti ellenzéket reprezentáló kritikustól, a Faust lelke című írás jelent meg a revüben.

A hangnemben újat hozó novellisták közül az 1840-es évtized végén született Mikszáth Kálmán anekdotikus elemekkel átszőtt életképszerű prózájával és képviselőházi tudósításaival volt jelen a folyóiratban. Gozsdu Elek és az 1850-es évtized elején született Petelei István prózáját is közölte Fekete és Hevesi a Magyar Salonban.

A két szerkesztő, Fekete József és Hevesi József is az 1850-es években született nemzedékhez tartozik. A maguk folyóirat szerkesztői területén, főleg Fekete József pontosan érzékelte az irodalmi korszakforduló folyóiratokra vonatkozó értékszerkezeti problematikáját. A Magyar Salon szerkesztői a Revue des Deux Mondes című párizsi folyóiratnak és német követőjének a Deutsche Rundschaunak, valamint a Julius Rodenberg és Ernst Dohm szerkesztésében megjelenő Salon című lapnak a szerkesztési metódusát a hazai városi középosztály ízlésének megfelelően, közművelődési jelleggel alkalmazták.

A szalonélet művelődéstörténeti és kommunikációs modelljét a két szerkesztő, Fekete és Hevesi, igyekezett hangnemben és modorban is a revüre transzformálni, adaptálni. A szerkesztők nem nemzedéki szempont szerint szerkesztették a folyóiratot, hanem az 1880-as évtized híres költőit, novellistáit, publicistáit igyekeztek művelődési törekvéseiknek megnyerni. Fekete József és Hevesi József az 1880-as évtized budapesti viszonyai között a közművelődési képes folyóirat típusba tartozó Magyar Salon című folyóirat létrehozásával a polgári arculatú magyar irodalom kialakulása számára nyitott teret. A szerkesztők a Magyar Salonban a tárcát, mint a folyóirat olvasóközönsége számára a polgári művelődés céljait és igényeit kanalizálni alkalmas publicisztikai megnyilvánulási formát tette meg fő szerepvivővé, jellegadóvá.

Olvasóközönség

A Magyar Salon olvasóközönsége a polgárias rétegekből, leginkább a középpolgárságból származott, de a szerkesztők számítottak a polgárság felső rétegére és kisebb mértékben az arisztokrácia érdeklődésére is. Ebben a tekintetben a Magyar Salon az 1880-as évek egyedülálló irodalmi-művelődési folyóirat vállalkozása volt. A Magyar Salon tárcairodalma a polgári önszemlélet kritikai közvetítőjeként 1885-ben, már a folyóirat második évfolyamában korszakváltást

mutató hanghordozással tárgyalja az olvasóközönséget érdeklő társadalmi kérdéseket (Beksics Gusztáv: Polgári elem a magyar társadalomban ; Mezei Ernő: Népünk és demokráciánk ; Vajda János: Üdv a szépirodalomnak című kritikus hangú írásában súlyos következtetést von le:„Az irodalom nyerészkedési üzletág lett." Mielőtt e mondatot leírná, jellemzi az egykorú sajtóviszonyokat. Ambrus Zoltán az 1880-as évek nagyvárosi életformaváltásából a hírlapírásra vonatkozó problematikát A hírlapírók és a közönség címmel tárcában örökítette meg, amely a revüben az 1880-as évek végén jelent meg.

Stílus és hangnem

Az 1880-as évek elejétől és közepétől az 1890-es évek elejéig fellépő irodalmi értelmiség tagjai főképp az 1860-as években születtek. Az időszak legjelentősebb szerzői az 1867 utáni magyar irodalmi fejlődés harmadik szakaszának alkotóiként leginkább a novellairodalomban jelentek meg. A novellistáknál stílusbeli kevertség, kialakulóban lévő beszédmódok, átmeneti formák jelentek meg. Jelentősebb szerzőknél a magyar prózastílus alakulásának 1880-as évekbeli intenzív szakaszában az új stílusáramlatok befogadásának esztétikai hozadéka regionális színekkel egészítődött ki. Az említett kiegészülés jellegzetes stílust és hangnemet adott a 19. század végi magyar novellának, melyben impresszionisztikus, naturalisztikus, néha-néha még szentimentalisztikus-romantikus, szimbolisztikus és szecessziós stíluskeveredés, ritkábban stílusszintézis jutott kifejeződésre. Tematikában pedig a városi, nagyvárosi életet érzékeltető novellák jutottak többségre. A szerzők világképében, szemléletében nem szűnt meg még a pozitivizmus hatása. A Magyar Salon 1850-es években és az 1840-es évek végén született prózaírói közül Petelei Istvánra, Gozsdu Elekre és a fiatalabbak közül Tömörkény Istvánra vonatkozik mindez.

Az időszak legjelentősebb novellistája, Bródy Sándor is publikált a Magyar Salonban. Bródy Sándor szemléletében a naturalizmussal kacérkodott és követte Zolát. Viszont stílusában mégsem volt igazán naturalista. Hazai mesterei Jókai Mór és Mikszáth Kálmán voltak. Bródy Sándor a naturalizmus szociális részvétet támasztó írói eszköztárát alkalmazta, de a naturalizmus után, annak ellenhatásaként létesülő áramlatok közül a szecessziós életkultusz individuum-mentő hajlamát is magáénak tudhatta és írásaiban az impresszionizmus, szimbolizmus és szecessziós stílus jellemzői egybefonódtak. Bródy Sándor novelláinak hangneme az egyén törekvései mögötti tragikumot tudta érzékeltetni.

Bródy Sándor Faust orvos című regénye feltűnést keltett az 1880-as évek második felében. A Budapesti Szemle című folyóiratban Péterfy Jenő is írt a regényről. A Magyar Salonban Fekete József, aki naturalizmus ellenes hangnemével már 1887 őszén feltűnt a folyóiratban, most két hónappal később Bródy Sándor regényírói módszerét a naturalistákéval azonosítja (Fekete József: Bródy Sándor: Faust orvos. Magyar Salon, 1887. dec., vö. Fekete József: Mozgósítás a naturalizmus ellen. Magyar Salon, 1887. okt.). Bródy Sándortól a revü első periódusának végén, az 1880-as évtized utolsó három évében jelentek meg novellák. Bródy írásai még abban az időszakban is a Magyar Salon színvonalát emelték, amikor az 1867 utáni második és harmadik irodalmi alakulási fázis írói közül a Magyar Salonban korábban többször publikált szerzők

már az 1890-ben induló A Hét című irodalmi-kritikai hetilapban is közölték folyamatosan írásaikat.

A regionális, szegedi és Szeged-környéki élményekből formálódó realisztikus novella későbbi mesterétől, a Bródy Sándornál három évvel fiatalabb Tömörkény Istvántól húszéves korában a Magyar Salonban két részletben jelent meg szentimentalisztikusra hangolt novellája, a Margit című. A nem is annyira szépirodalmi, hanem inkább irodalomszociológiai szempontból jelentős szerzőtől, a Bródy Sándorral egyidős Justh Zsigmondtól elbeszélések és a párizsi művészéletet bemutató írások jelentek meg. Az 1886-ban megjelent két Justh-írás közül az egyik Paul Bourget írásművészetéről szól, a másik pedig a Párisi típusok című, a francia főváros 19. század végi művészkaraktereit, író- és tudósvilágát és szalonéletét mutatja be. Justh Zsigmond Kiss József A Hét című folyóiratánál 1890-től főmunkatársként szerepel. Az 1880-as években Justh Zsigmond volt a Magyar Salon munkatársai közül az egyik, aki saját kultúraközvetítői szerepét komolyan véve fáradozott a párizsi és budapesti művelődési élet egymáshoz közelítésén. Justh Zsigmond a középpolgárság Magyar Salont olvasó szűk rétege számára a századvégi francia orientáció térnyerését szerepével előmozdította és egyszersmind előkészítette a befogadókat a francia irodalmi hatásokat bőven közvetítő A Hét című irodalmi hetilap számára. Jean Richepinről Justh Zsigmond barátjától, ifj. Apáthy Istvántól egy irodalmi tanulmány olvasható a Magyar Salon lapjain. Az 1860-as években születettek közül Malonyai Dezső, Szomaházy István, Rákosi Viktor, Werner Gyula, Kozma Andor, Lenkei Henrik, Palágyi Lajos, Barna Izidor, Radó Antal, Lázár Béla és Kabos Ede publikált a Magyar Salonban. Az ifjan meghalt Makai Emiltől irodalomtörténeti tanulmányt olvashatott a közönség. Az irodalmi ízlésváltás egyik szerepvivőjétől, a Justh Zsigmond baráti körébe tartozó Czóbel Minkától, valamint Szalay Fruzsinától, a neoromantikus hangulatlíra századvégi költőjétől versek jelentek meg a Magyar Salon című folyóiratban.

A szerzők gondolatvilágáról

A 19. század utolsó harmadában a polgárosuló értelmiségnél és annak irodalomolvasó részénél a gondviselés-elv és a világrend jellegű elképzelések szakadozóban voltak. A gondolkodásban valamikor személyes biztonságot adó hagyományos, vallási eredetű világképi elemek fogyatkozása felkészületlenül ért sokakat (vö. Bodnár Zsigmond: Az új világnézlet. Magyar Salon, 1890.; Reviczky Gyula: Századunk pesszimizmusa. Magyar Salon, 1884. ; Ambrozovics Dezső: Pesszimizmus az irodalomban. Magyar Salon, 1891.). Elhagyva az előző szokásrendszert, az irodalmi értelmiség egy rétegénél olyan helyzet jött létre, amelyben az emberi élet célja, feladata , a cselekvések hatóokai vagy egyáltalában az emberi lét filozófiai-antropológiai kérdéskörei az értékszerkezeti elmozdulás következtében a magyar irodalmi gondolkodás addig csak kevésbé jellemző jegyeként az 1880-as évek közepén az irodalmi gondolkodás homlokterébe kerültek. Beöthy Zsolt: A tragikum című műve 1885-ben jelent meg, Rákosi Jenő A tragikum címmel írt könyvet (1886), Péterfy Jenő: A tragikum és A tragédiáról címmel írt tanulmányt, de ezek nem a Magyar Salonban jelentek meg. Bodnár Zsigmond: A tragikum két magyarázójáról című kritikai írását a Magyar Salon közölte 1886-ban.

Az élet materialisztikus vonásait előtérbe helyező prosperitás, haszonban és érzéki élvezetekben életcélt kereső új magatartásformákat hozott. A polgárias berendezkedésből adódóan a társadalomban egy laicizálódási folyamat éledt meg és a pozitivizmus tudománybeli eredményei sem az irodalmi gondolkodásban, sem a közvélekedések szintjén nem maradtak elvi következtetések nélkül. Értelmiségiek sokan a változó, majd halódó pozitivizmus, Taine és Renan jegyében munkálkodtak, de az 1880-as években mind többen fordultak el Comte és követinek irányától. Az antipozitivista attitűd a Magyar Salonban publikáló Palágyi Menyhértre is jellemző.

Az 1870-es évektől Schopenhauer, Baudelaire, később Nietzsche lett a magányban, írói kívülállóságban élő költők irányt jelölő alakja. Az egyéniség kibontakoztatásának költészeti lehetőségeit keresők közül Vajda János és Reviczky Gyula Schopenhauer bölcseletéhez, Baudelaire költészetéhez és Komjáthy Jenő is hozzájuk, majd Nietzsche gondolatvilágához fordult. Az értékek mozgásirányát át nem látó, az alakulást értékelni nem tudó, zártabb gondolkodási módozatokban az átmenetiség értékcsökkenésként jelent meg. A volt és a régi hagyományrendszerből származó, még meglevő, de már lassan tűnő értékek vesztésének tapasztalása a külső világ konvenció-rendszerében és a lelki kultúrában is, értékválság-szerű megnyilvánulásokat idézett elő. Szomory Károly: Világgyűlölet című, a Magyar Salonban 1891-ben megjelent verse erre a mentalitásvilágra világít rá. Valami régtől meglévő folytonos fontosság megszakadását kellett az időszak alkotóinak életidejükben szakaszosan vagy váratlan hirtelenséggel megélniük (vö. Rudnyánszky Gyula: Magány című verse, Magyar Salon, 1887.). Ösztöneiket zárójelezni vagy lázadni hagyni az ellen, ami a tragikusnak érzett értékveszteség tudat személyes meggyőződés szerinti feltételezett ható okának látszott. A mentalitásokba az értékkonfliktusok beépültek, a kívülállóság annak okát meg nem szüntette. Az 1880-as évtized költőinek egy szűk körénél a szubjektív alapú, önreflexiós irányba kérdező és tapogatódzó, új értékeket kereső magatartás és világszemlélet kezd kialakulni. A Magyar Salonban publikáló költők közül Endrődi Sándor, Vajda János és Reviczky Gyula világára jellemző ez.

Az 1880-as években az átalakulási folyamatból eredő egyéni érzés szerint sokan életvezetési problémákkal küszködtek, mások az irodalmi értelmiség rétegéből, a megélhetést csak újságírói robottal tudták maguknak biztosítani. Erre világít rá Justh Zsigmond: Egy elhunyt költőnkről írván…című írása, amely a Magyar Salonban jelent meg, 1891-ben. A társadalmi problémákra reagáló indulatban Komjáthy Jenő elődjének számító Ábrányi Emil, ifj. Ábrányi Kornél, Rudnyánszky Gyula és később Palágyi Lajos is szenvedéllyel szóltak a társadalmi ellentmondásokról és igyekeztek ezeket verseikben, retorikusra sikerült költeményeikben is kifejezni. Az 1880-as években az egyén konfliktushelyzetei a társadalmi felemásságból eredően is, a kétértelműségekkel átszőtt jelenségekkel együtt szaporodtak és erőteljes disszonáns motívumokat vegyítettek a Tisza Kálmán korszakában stabilizálódott magyar társadalom „Isten, Haza, Család" három pillérén nyugtatott közmentalitásába.

A Magyar Salon művelődéstörténeti és stíluskommunikációs jelentősége

A történeti ízlésalakulás szempontjából a Magyar Salon művelődéstörténeti és stíluskommunikációs jelentősége nagyobb irodalomesztétikai-szépirodalmi

jelentőségénél. Igazi szerepe abban áll, hogy az 1875-ös fúzió utáni társadalmi stabilizálódás idején, az értékszerkezeti és ízlésalakulási szempontból is előkészületinek számító irodalmi korszakforduló 1880-as évtizedében gyűjtőmedencéje volt a hírességgé váló vagy már korábban azzá vált irodalmi szerzők műveinek és egyúttal közvetítője az irodalmi fejlődés fellendülése előtti, irodalomtörténeti szempontból hét szűk esztendő szemléleti, tematikai és magatartásbeli sokszínűségének. A Magyar Salon stíluskommunikációs karakterével, hanghordozásával, tárcairodalmának jellegével, irodalmi-művelődési érdekű szerkesztésmódjával az 1880-as évtized olyan folyóirat vállalkozása volt, amely a többségében középosztálybeli olvasók irodalmi-művelődési igényeit szem előtt tartva a 19. század közepén elterjedt angol, francia, német revük hazai közművelődési változataként a polgári művelődés Európa nyugati felén honos jellegét ebben az átmeneti időszakban a magyar folyóiratok közül leginkább megközelítette.

Az 1884-ben induló Magyar Salon című folyóirat első periódusa az 1887-es évfolyammal zárult. Ebben az első periódusban a szerkesztők törekvései folyamatosan érvényesültek. A folyóirat befogadói horizontján a középpolgári értelmiségi-irodalomolvasói réteget találjuk. A Magyar Salon olvasóinak irodalmi befogadói igénye és ízlése egy olyan olvasóközönséget körvonalaz, amelyből az 1880-as évtized végére már egy irodalmi hetilap olvasótábora bontakozhat ki. Irodalmi szerzőit tekintve a Magyar Salon már az 1887-1888-as évfolyamától A Hét című irodalmi hetilap előkészítője, elődje volt. Az 1880-as évtized utolsó három évében a Magyar Salonban publikáló irodalmi szerzők közül többen megjelentek az 1890-ben induló A Hét című irodalmi hetilap írói-munkatársi gárdájában.

Az 1880-as évek új életformaszervező értékeinek stíluskommunikációja

Az 1870-es évek végén és az 1880-as években a rendi világ maradványainak életforma szervező értékeire láncreakciószerű megrázkódtatások hatottak. A polgárosodás új életforma szervező értékei pedig még csak felemás módon, szűk területen, az önmagát túlélő félfeudális intézményrendszer szokásvilága és az általa érvényesülő mentalitás által körülvetten jutottak szerephez. Az 1880-as évektől a társadalom alakulási folyamatának irányát, főleg városainkban, a polgárias jegyek egyre inkább befolyásolták. 1875-től a rendi világ mentalitásai, zárt gondolkodási típusaik történeti alapú eszmei és morális elemei beépültek Tisza Kálmán rendszerének ideológiájába és továbbéltek a magyar viszonyok ekkori középbirtokosi világképében. A középbirtokosság a 19. század utolsó negyedében modernizációs törekvéseket is támogatott, de hatalmi helyzete, dominanciája a társadalom alakulási folyamatában az egykorú Európa nyugatibb feléhez mérten fejlődésbeli fáziskésést idézett elő. Az 1880-as években a polgárság beilleszkedési készségét, a középbirtokosi mentalitáshoz való viszonyát az alkalmazkodás és az önállósodott polgárias tudat törekvései is áthatották.

A polgár mintakövető, alkalmazkodó attitűdrendszerében az arisztokráciától átvett életforma szervező értékek és a dzsentritől átvett eszmék és magatartási elemek vegyültek egymással. Az alkalmazkodási motívumok együttvéve vagy külön-külön is nehézkessé tették az egységesebb polgári tudat kialakulását, torzították a magyar 19. század végi polgárság identifikációs törekvéseit és ez időben

megjelenő önszemléletének kritikus pontjait alkották. Az 1880-as évek új életformaszervező értékeinek és irodalmi-művelődési értékeinek stíluskommunikációjában a Magyar Salon című folyóirat első időszakának (1884-1891) fontos szerepe volt.

3. A főváros, a szalon, a művelt társaság és a divat stíluskommunikációja. Női nézőpont

Mintha egy szalonban folyna a művelt társasági beszélgetés, a szellemes női csevegés hangnemében. 1896. június 21-én, pénteken egy emancipált pesti polgárasszony kedélyes csevegés közben kritikai véleményének adott hangot: „A szürke cilinder nagyon szép viselet, örülök, hogy egyre jobban hódít, csak olyankor furcsállom egy kicsit, ha lawn-tennis ruhához hordják és sárga cipővel korrespondáltatják." Ez a mondat bizonyítja, az öltözködés és ízlés területén a fejlesztő stíluskommunikációnak olyan előtörténete van, amely az irodalom, a művelődés és a művelt társasági élet témáit tartalmazó 19. század végi sajtó tárcairodalmi forrásaiból is feltárható.

A Budapesti Hírlap 1881-es évfolyamának egyik számában Acsády Ignác publicista és történész a tárca jellegére vonatkozó találó megállapítást tett: „A modern tárca egy nagy szalon, melyben minden nap más valaki viszi a szót, melyben a komoly tudás, a kérlelhetetlen kritikus, a könnyed causeur és a kedélyes humorista találkoznak egymással." Greguss Ágost esztéta szerint a tárca nem más, mint levél a nagyközönséghez.

A 19. századi információs technológián belül, a sajtótermékek egy sajátos stílusú sajtóműfajt hoztak létre, a tárcát. Az irodalmi-művelődési-politikai hírlapokban és folyóiratokban közölt hagyományos olvasói levél és az élőbeszéd könnyedségét hordozó tárca hibridizációja a tárcalevél. A tárca és a tárcalevél a szalonélet és a művelt társaság interaktív beszédmódjainak élőbeszéd stílusú kommunikációját éltette tovább, a nyomtatott sajtó keretei között.[76]

Emma asszony levelei címmel tárcaleveleket gyűjtöttek össze és adtak ki külön kötetben. A harminchét levelet eredetileg A Hét című folyóirat számára 1893 novemberétől, kisebb-nagyobb megszakításokkal, Emma asszony aláírással az 1906 szeptemberében megjelenő levéllel bezárólag Veigelsberg Hugó, későbbi nevén Ignotus Hugó, az irodalmi berkekben Ignotus néven ismertté vált publicista írta. Az olvasóközönség, a századfordulón történt közlés utáni időszakban, csak később tudta meg, hogy valójában Ignotus Hugó az Emma-levelek írója. Stílusban és hanghordozásban, az első megjelenés idején, ezek az írások a feuilleton, a tárca Európa-szerte divatozó műfajához álltak legközelebb. Formailag pedig A Hét szerkesztőjéhez, Kiss Józsefhez címzett olvasói levelek voltak. A levélíró egy harmincas éveiben járó pesti polgárasszony nézőpontjából tekintett a világra és A Hét című folyóirat befogadói ízlés- és értékhorizontját érzékelve írta „Kedves Kiss (…)" kezdetű tárcaleveleit.

76 Mindezekre jó példákat szolgáltat egy vidéki magyar sajtóorgánum, az 1868-ban alapított Kecskeméti Lapok tartalmának és tematikájának áttekintése. Vö. Miklós Péter: A Kecskeméti Lapok története. 1868–1956. Szeged, 2016.

A 19. század végén és a 20. század elején a tárca hazai mesterei előtt leginkább az egykorú francia írók és publicisták stílusa, modora és hangvétele lebegett eszményként. Meg kell jegyeznünk, a berlini, bécsi lapok irodalmi-művelődési tárcairodalma legalább akkora hatással volt a műfaj hazai jellegének alakulására és Ignotus stílusára, közírói magatartására, mint a francia feuilleton Jules Janin-féle, akár Sainte-Beuve-, Pierre Veron-, H. Rochefort-féle változatai. Ludwig Speidel, az egykorú Bécs tárcaírásának egyik fejedelme a Neue Freie Presse lapjain a tárcát a napi halhatatlanság műfajának nevezte. „Das Feuilleton ist die Unsterblichkeit des Tages." – írta Ludwig Speidel.

A társalgás nőimitációs stíluskommunikációja

A társalgás szabad formáját hordozó, csevegő és néha kritizáló Emma-levelek a fővárosi középpolgári réteg életviteléből származó éppen aktuális témaköröket érintik. A levélíró imitációs szerepkörében Ignotus A Hét című folyóirat közönségízléséhez illeszkedik. Ezt teszi még akkor is, amikor gondolatban elkalandozik és tárgyát jellemző módon, saját szemléletének kifejtésére szolgáló ürügyként kezeli. Többször a lezárult hét eseményéhez fűz szabad asszociációs, könnyed, szellemes, vázlatos, ironikus, szubjektív megjegyzéseket. A történetmondásban Emma (Ignotus) az élőbeszéd, a társalgás indázó beszédmódját érvényesíti. A művelt városi asszony társalgási konvencióit ragyogtatja. Ugyanakkor gyors véleményalkotása feltűnővé és újszerűvé teszi mondanivalóját. Az Emma asszony levelei című kötetben a női narráció él. Ez a tematikát is meghatározza. Van itt szó divatról, a városi polgárság életmód szervező értékeiről, az emberi testről, piruló kisasszonykákról, a holnap asszonyairól, gyermeki dolgokról, öregekről és fiatalokról, méla akkordokról, fakuló színekről és illatokról, napi problémákról, szakácsnéról, költői szerelmekről, családok ünnepéről, címekről és rangokról, arisztokratákról, az erkölcsökről és az unalomról is.

A divatról, a jó benyomást adó elegáns és stílusos megjelenésről, a városi öltözködésről szóló korabeli kommunikáció bemutatása, dokumentálása céljából az 1896. június 21-én, pénteken keltezett Divatlevél című írásból idézünk részleteket. A Millennium évének társalgási stílusa és hangulata érzékelhetővé válik. „Írni különben csak azért írok, hogy meggratuláljam a szép szürke cilindereért, amiben tegnap este láttam a kiállítási korzón. (…) Kedves barátom, maguk férfiak folyton kiviccölik a mi puffos ujjainkat s a veteménykertes kalapjainkat. (…) Maguknak ezt bátran meg merem írni, mert maguk még tűrhetően öltözködnek, de istenem, miket lát az ember! Hogy a sárga cipőnél maradjak: a sárga cipő nagyon szép viselet, világos délelőtti ruhához illik is, de ha más nem, már a hazafiság is eltiltja a fekete kimondhatatlan alól. A múltkor a millenniumi sokadalmak napjaiban vezetőül hozzám csatlakozott egy ismerős fiatal úr, aki az ezer év tiszteletére ünnepi dresszbe vágta magát, mely is állott fehér szalmakalapból, fekete szmokingruhából, miket merész leleménnyel egészített ki a fehér babos kék nyakkendő, vászonszínű ing és a sárga cipő. Mondja kedves Ernő, mit szólna hozzám, ha én most kivágott fehér báli ruhában állnék itt az utca közepén, kerti kalapban, szegedi papucsban és papírlegyezővel?

Mondják, kérem, hogy lehet általában szmokingban végigmenni az utcán? Szmokingban? De még frakkban is? Majd kiestem nevettemben az ablakon, mi-

kor a nagy díszmenet napján a kordonon belül megláttam a tudósítókat frakkosan, cilinderesen meg lakkcipősen. Szemmel láthatóan bántotta őket ez a dísz, s egyikük föl is jött megmagyarázni, hogy ez a főkapitány rendeletéből történt. Főkapitány úr! az isten szerelmére! úriembereket világos délben frakkban állítani az utca közepére! Persze mindennek az oka az a furcsa irtózás a fekete kabáttól, a redingote-tól, amely a nyugaton minden úriembernek kötelező és nagyon szép viselete, s nálunk úgy látszik, a Bach-korszak tette gyűlöletessé. A riporterek királya nem is állta ezt a dicsőséget, és felöltőt húzott a frakkja fölé, felöltőt, június nyolcadikán! De mit nem tűr az ember a jó ízlésért meg a hazáért! (…).

Mondja, kedves barátom, hát nem nevetséges például az a lakkcipő, ami a kellnerektől a kaszinó elnökéig mindenkire kötelező? Milyen nevetséges a lakkcipő, amit beföcskendelt az utca sara, s fölpattogatott a nap melegsége! De az urak abban járnak, s nálunk, mondom, mindenki úr. S ez a lakkcipő adja meg a kulcsát az én összes megfigyeléseimnek. Kocsiban járó emberek csinálják a divatot, s a gyalogosok nyögnek bele. Persze aki nem jár gyalog, az járhat lakkcipőben, s kocsiból nem röhög ki sem a frakk, sem a szmoking. Azok a szegény gigerlik, akik a legnagyobb esőben is sétabottal járnak, áldozatai azoknak a boldogoknak, akiknek nem kell esernyő, mert ha esik, beülnek a kocsijukba. Akik téli havazás évadján nyitott kebellel mennek neki az északi szélnek, kora haláluk vagy legalábbis állandó náthájuk azoknak a lelkére szárad, akik a kocsijuk üvegablakai mögül nézik érdeklődve a hókaparókat. (…) Magam mondtam egy fiatal polgárasszonykának, aki, tudtam, nem veszi tőlem rossz néven: lássa, kedvesem, a maga ruhája igazán gyönyörű; meglátszik, hogy első házban készült; a selyme, amilyen virágú, olyan gyönyörű is, és a díszítése, amilyen gazdag és szerény, olyan ízléses is. De nem gondolja, hogy az utcán egy kicsit feltűnő? Nézze, akiket olyan irigyen bámulnak meg, a mágnásasszonyok milyen egyszerű szövetruhákban járnak az utcán.

– Aranyosom – felelt az asszonyka –, magának olyan igaza van, hogy no. De lássa, nekem kocsim nincsen, és szobában sem vagyok másutt, mint otthon. Kétszer egy évben telik egy-egy toalettre valóm, a szabónál látom a szép ruhákat, s megkívánom magam is. S ugye a ruhákat nem azért csináltatja az ember, hogy elzárja, hanem hogy megbámultassa magát bennük? A mágnásasszonyoknak megvannak a maguk látogatásai, társaságai meg összejövetelei, ahol megbámultathatják magukat; minket nem láthatnak másutt, mint ha délután elsétálgatunk. S istenem, azonkívül, hogy sehova se járunk, semmi társaságunk és semmilyen mulatságunk nincsen, még szép ruhánk se lehessen, s hamupipőke-kosztümben kelljen átunatkoznunk azt a pár évet, mely után úgyis az örök unalom következik, a vénség?... (…) … ezzel a méla akkorddal maradok a maga mélabús barátnője, Emma." (Ignotus: Emma asszony levelei. Egy nőimitátor a nőemancipációért. Szerk.: Kardos Péter. Budapest, 1985. 53-58)

Emma asszony levelei a női autonóm véleményformálás alapján keletkeztek és a női és férfi szerep kölcsönviszonyának az emancipált nő számára fonák helyzeteit tárják fel, az asszonyiság új, finoman indázó szecessziós érzelemvilágát rejtik el a harciasnak ható kijelentések és eszmefuttatások mögé. Az emancipált nő identifikációs törekvései során képződő tematika tükrében egy művelődési rétegre jellemző magatartást figyelhetünk meg. A városi életforma, a beszédmód és mentalitás, a társalgási tematika és a nagyvárosi érzelemvilág bemutatása miatt fontos az Emma asszony levelei című kötet.

Ignotus Hugó tájékozottsága legalább annyira széleskörű volt, mint legjobb publicista kollégáié az Osztrák-Magyar Monarchia és az európai kontinens nyugatibb felén. Használta is ismereteit bőségesen. Fölényesen és könnyedén mozgósította anyagát, ha valamit a világirodalom vagy a közgazdaságtan bevonásával akart megvilágítani. A szecesszió volt rá hatással. Modorát, stílusát impresszionisztikus vonások is jellemezték.

Az Emma-levelek keletkezési időszakát irodalomtörténeti korszakváltás előzte meg. Ez áthatotta azt a szellemi atmoszférát, amelyben az 1890-ben indult A Hét című folyóirat a leveleket közölte. Az 1880-as évektől modernizációs fordulatévek következtek és változások zajlottak az ízlés, a mentalitás, a tematika és a stílus irodalmi vonatkozású területein. Az 1880-as évektől az 1900-as évek első évtizedéig terjedő időszakban a közgondolkodás és a vélekedések rétegszintjén bekövetkezett stílus- és mentalitásváltást, az ízlésbeli, magatartásbeli alakulást a sajtótörténeti források alapján vizsgáljuk.

Női nézőpont

A női szociokulturális szemléletmód az irodalomban sokszor a „gyengébb nem" erősségét bizonyítja.

A női szubjektum kódolása a társadalomban, a test, az individuum, az öröklött és a szociokulturálisan szerzett különbségek szerint, a 20-21. századi irodalomtudomány érdeklődési körébe került. Ez nem a nemek mechanikus címkézését jelenti, hanem a nemek szerinti megoszlás differenciált, szociokulturális feltárását és vizsgálatát, amely a mai irodalomtudomány társadalmi aspektusát illetően a Gender Studies tudományterületén érvényesül. Mi a Gender Studies? A „gyengébb nem" erőssége? Egyes irányzatok még a nemek szerinti megoszlás szemléletmódját is elvetik, túllépnek a berögzött konvenciókon. A nők a társadalomban, és a nőről alkotott képzetek irodalmi rendszerében? Izgalmakkal teli tudományos kérdésfeltevések közepette új távlatok nyílnak. A 21. században a nők a régi civilizációs normákba való bezáródásból kilépő (poszt)modernitás utáni korszakban élnek. Feltárul sok újabb, heurisztikus lehetőség a női nem társadalmi és egyéni alapjellegének megélésére. Valójában még most, a 21. században is mélyrehatóan érvényesülni képes az a hatás, amit egykor Virginia Woolf: Saját szoba című esszéje közvetített.

A női szociokulturális szemléletmódnak főleg az ideológiamentes alapon szerveződött irányzatai tájékozódnak az esztétikum, a művészetek és az irodalom felé. Például Jean Rhys Széles Sargasso-tenger és Virginia Woolf említett művét ilyen szempontból érdemes a mai érdeklődő olvasóközönségnek is újraolvasásra ajánlani.

A társadalmi nemek kutatása körén belül, a női szociokulturális szemléletmódnak több irányzata él. Feminista irodalomkritika? Gender Studies? Gender a nyelvészetben és az irodalomtörténetben. Nyitott szemléletű elméleti megközelítések és irodalomtörténeti elemzések születtek a hazai tudományos világban is. Külön szellemi galaxis lenne a nőírók világa?

A magyar irodalom történetéből is emelhetünk ki karakteres mintákat, például Erdős Renée, Czóbel Minka, Szalay Fruzsina, Kaffka Margit és Török Sophie írásművészetéből, de ugyanígy érdekes lehet az Ignotus-féle nőimitációs

Emma-szerepkör is, melyben a társalgás nőimitációs stíluskommunikációja tárul fel. Ez utóbbi jelenséget itt röviden megvilágítottam.

4. Az irodalmi ízlésváltás stíluskommunikációja. Költészettörténeti összjáték Makai Emil, Juhász Gyula és a fiatal József Attila lírájában

Ady Endre megrendülten fogadta Makai Emil halálhírét és a harmincegyedik életévét még be sem töltő költőről Makai halála című versében így írt: „Szomjúhoznak egész világért / S enyhítő percük, de kevés!... (…) Letépi mind durván az élet, / Mi ifju szívünkben nyitott, (…)" József Attila születése előtt két nappal, egy a Bácskai Hírlap, 1905. április 9-i számában névaláírás nélkül megjelent, utólag Kosztolányi Dezsőnek tulajdonított cikkben, a Budapesti Szemle konzervatív kritikusával vitatkozó gondolatmenet keretében, Makai Emilről szóló markáns értékelésre bukkanhatott az egykori újságolvasó:„Kijelentem, hogy Makai az ő igénytelennek nevezett versikéivel többet ér el, mint a nagy magyar zseniket követő, őket utánzó, most már végleg kivénült írógárda. Makai egy egész új világot nyitott meg a magyar költészetben. Oly dolgokat vett észre, melyeket tán franciául évtizedek előtt megírtak, de – ne feledjük el – ő volt az első, ki a modern élet természetes hangján szólal meg."

Kosztolányi Makai értékelését mérlegelve az egykorú antológiákban, irodalmi folyóiratokban megjelent költői művekhez viszonyíthatunk. A századforduló magyar költészetének panorámáját bemutató Újabb magyar költők (1890-1910) című gyűjtemény Elek Artur válogatásában és a Nyugat című folyóirat kiadásában jelent meg, 1911-ben. A 19. század vége és a századforduló irodalomolvasó közönségének ízlésváltását, költészettörténeti alakulásfolyamatát a Magyar Salon, A Hét és a Nyugat című folyóiratok költőit olvasva is jól érzékelhetjük. A Nyugat című folyóirat elődjeinek számító irodalmi-művelődési lapok szerzői között Makai Emil előkelő helyet foglalt el. Ezt tudatosította Kosztolányi, amikor így írt Makairól: „A könnyed formákban páratlan, a nyelvtechnikában felülmúlhatatlan. Neve bekerül az irodalomtörténetbe, mely csak a legnagyobbakról emlékezik meg." Reviczky Gyula, Komjáthy Jenő, Endrődi Sándor, Palágyi Lajos, Kozma Andor, Czóbel Minka, Zempléni Árpád, Kiss József, Ignotus, Heltai Jenő és Makai Emil lírája egy sajátos költészettörténeti regiszterként van jelen az ekkoriban induló költőnemzedékeknél. Az említett költők stíluskommunikációs előkészítő szerepe az újabb költőnemzedékek lírai hangnemét, gondolkodásmódját és poétikai formakultúráját illetően vitathatatlan.

Makai Emil két nagy verse, a Roráté és A bolygó a tradicionális eszmény-hit elvesztésének megrázó élményét, a misztikus hangnemnek a modernségbe való átmenetét, a régi világhorizont szétesését a költői képzetvilág játékterében örökítette meg. A bolygó című Makai-versben a gnosztikus tradícióra utalással együtt nyilvánul meg a bolygó zsidó ősképe. Makai Emil az ahasvérusi poétikai beszédmód költői konvencióját is felidézi. A költemény elbeszélője millió évek halmazán át bolyong az időben. Belsőleg mindenhol idegenné lett. Mégis, mint-

ha misztikus módon, a végtelen homályán át, metaforikusan átfogná, megértené az emberi történelmet, miközben a kozmosz felé tekint, célt már nem talál. Makai Emil A bolygó című verséből a második versszakot és a lezáró hetedik strófát idézzük:

„Pirosló lángok csókja nyaldos
És vágytól reszket a nagy ég;
Izzóvá lesz a könnyű pára -,
Bölcsőm a végtelen homálya,
Sirom az örök semmiség!"

„Megannyi nyughatatlan lélek,
Ki velem együtt kóborol;
Versenyt futnak őrült rohamba',
Nincs senki, aki elmaradna-
És nem találunk célt sehol!"

Európában a nyugati kánon szerinti fausti kultúrának sajátos sorseszméje van. A 19. század végén a sorseszmében és az idő szerkezetében valami döntő módon megváltozott. A dinamizmusát és értékcélját veszített ember ironikus hangneme valójában egy mélyülő tragikumot fed el. Ezt a tragikumot készül játékosan elfeledni és feloldani a művészet, a zene, az irodalom. A költészettörténet tanúsága szerint poétikai értelemben ezért is kap teret a dalszerűbe, a könnyed látszatba forduló lírai beszédmód. A rotációs gépekből özönlő újságok a tömeges létfeledés új irodalmi hangnemeit, műfajait népszerűsítve igyekeztek megfelelni a modern piac törvényeinek, az olvasók elvárásainak. Az új hangnemet a hazai modern újságok, folyóiratok olvasóközönsége az 1870-es évek második felétől egyre határozottabban igényelte. 1884-től Hevesi József és Fekete József már ebben a szellemben kezdte szerkeszteni a századvégi Magyar Salon című folyóiratot és az 1890-ben induló A Hét című lap szerkesztésénél Kiss József és Makai Emil már tovább is fejlesztette ezt az irányt. Az új nemzedék megújult tematikája és irodalmi ízlése megteremtette a modern városi olvasóközönséget. Makai Emil Margit című versciklusa kötetben 1895-ben jelent meg. A Magyar Szalon című irodalmi-művelődési folyóirat egyik ekkori száma az irodalomkedvelő közönség örömére a Margit-versekből egyszerre többet is közölt. A nyilvánosságot modernizáló sajtó ekkoriban már szinte nagyhatalommá nőtte ki magát. A költő és kora és az ars poetica nagyot változott. Az értékváltás és az értékválság elhúzódó, hosszú korszaka ez. Ezért is éli reneszánszát az elégikus, melankolikus modalitású költészet Tóth Árpádnál, Juhász Gyulánál, Kosztolányi Dezsőnél, az én és a világ kapcsolatát feltáró költői beszédmód Babits Mihálynál, Szabó Lőrincnél és József Attilánál.

Juhász Gyula miért tartotta saját elődjének Makai Emilt és miért volt fontos a fiatal József Attila számára mindkettőjük költői világa? A modernitást előkészítő költészettörténeti játéktérben most már világosabban látjuk ezt is. József Attila első kötetéhez (Szépség koldusa) Juhász Gyula írta az előszót. József Attila Szegedről Makóra 1922. december 17-én hozta magával az első, zöldbe kötött füzet formában megjelent verseskötetét. A makói újságok december 24-i számaiban ismertetések jelentek meg a kötetről. A Szépség koldusa című kötet versei a századforduló magyar költészetének ismert költői regisztereiből még számos poétikai beszédmód elemet hordoznak. József Attila első kötetének versszövegét a hatástörténeti kapcsolatok összjátéka és az intertextuális megalkotottság szövi át. József Attila Makón Espersit János könyvtárát sokszor hosszan búvárolta. Itt találhatott rá Makai Emil munkáira is. Emellett nagy annak a valószínűsége, hogy

Hódmezővásárhelyen Makai Ödönéknél is olvashatta a költő kötetben megjelent írásait. József Attila tanulmányozta azt a Makai Emil-életművét tartalmazó két kötetet, amely Molnár Géza sajtó alá rendezése nyomán a Singer és Wolfner cég kiadásában jelent meg, 1904-ben. József Attila A Kozmosz Éneke című szonettkoszorújának egyes sorai a képzetvilág szintjén rokonságban vannak Makai Emil A bolygó című versével. A Szépség koldusa című kötet fiatal szerzője a saját lírai hangnemét keresi, a költészettörténeti hagyomány többszólamúságából választ magának költői nyelvet.

József Attila Jelen, mult, jövő című versét 1921. április 15-én írta. Ez a fiatalkori vers az időszemlélet szokásos hármas felosztását követi és a személyes sors értelmezéséhez ad poétikai keretet. A verset erős rokonság fűzi a századvégi magyar költészet konvencióihoz. Az első és második strófáját idézzük:

„Az elmultba szemem tétován tekint
Egy percre csak! Üldözi a jelen.
Nem pihenhet régi emlékeken,
Unos untalan visszatér megint."

„A jelen, óh! A jelen mindig bántott,
Amerre én, mindig arra haladt.
Tövisekkel hinté bé utamat
S elvett tőlem reményt, boldogságot."

József Attila zsengéi közül való a Bolyongok című vers is, 1921. szeptember 14-én keletkezett. Ebben a versben a fiatal költő oldott hangnemű kérdése, válaszra váró lelki-szemléleti nyitottsága, tájékozódó keresése tárul fel. A népdalok és népies műdalok ismétlősoros szerkezete és képzetvilága, de a Makai Emil-versek románcos, játékos, dalszerű könnyűségének hatása mentén a formateljesség igénye és az önbeteljesítésre, szeretetre vágyó attitűd is megcsillan itt.

József Attila:

Bolyongok

Hol van az a kis ház, hol kevesen járnak?
És ahol szeretnek, és csak reám várnak,
és csak reám várnak.

Merrefelé menjek? Balra-e vagy jobbra?
Fönn csillagok vannak, fölnézek azokra,
fénylő csillagokra.

Merre nincs csillagfény – arra fogok menni,
ott fognak engem igazán szeretni,
igazán szeretni.

1923. május 20-án Szegeden ünnepelték Juhász Gyula negyedszázados költői pályafutását. Természetesen József Attila is ott volt az ünneplők között és sikerült is megismerkednie Kosztolányi Dezsővel, Babits Mihállyal, Szabó Lőrinccel, Török Sophie-val. József Attila itt adja át ajándékként Juhász Gyulának A Kozmosz Éneke című szonettkoszorút. Makón is megünnepelték Juhász Gyula huszonöt éves költői működésének jubileumát, 1923. június 17-én és 18-án. Ekkor József Attila a Juhász Gyuláról való nóta című versével köszöntötte a költőt. Az ünneplő baráti körben ott volt Móra Ferenc is. Ez az ünneplő társaság Makai Emil sírjánál is tiszteletét tette.

Juhász Gyula és József Attila jelenléte Makai sírjánál szimbolikusnak számít az utókor szemében. Befogadástörténeti szempontból ettől az 1923. június 17-én, délelőtt történt ünnepi találkozótól számíthatjuk a költészettörténeti folytonosság közönség és nyilvánosság által hitelesített karakterizálódását. A századfordulón egymást követő költőnemzedékek világa találkozik itt egymással. Makai Emil, Juhász Gyula és a fiatal József Attila összetartozásáról a költészetet pártoló közönség Juhász Gyula huszonöt éves költői működését ünnepelve tett tanúbizonyságot. Makai Emil sírját Espersit János koszorúzta meg. R. Étsy Emília, dr. Rapaport Samu felesége pedig Makai Emil verseiből mondott el néhányat. Érdekes egybeesés, hogy az emlékünnepélyen jelenlévő szegedi orvos, Rapaport Samu később majd József Attila első analitikusa lesz. Makai Emil sírja mellett ekkor az emlékünnepély tagjait megörökítő fénykép készült. A csoportképen több szegedi író és ismert makói értelmiségi látható. Ott áll Juhász Gyula és József Attila, a Makai-család képviseletében pedig Makai Ödön. A Makói Friss Újság 1923. június 19-i számában tudósítás jelent meg Juhász Gyula jubileumáról. Juhász Gyula Régi költő. Makai Emil emlékének című versét a Pesti Napló 1924. július 8-i száma közölte.

A makói irodalmi kánon fő költőalakjait Espersit János Három költő. Makai Emil, Juhász, Gyula, József Attila címmel egy Csanád vármegyei kiadványban, 1929-ben a helyi szélesebb olvasóközönségnek is bemutatta. Espersit János írása a huszadik század első harmadában a makói irodalmi kánont alakította ki. A Makóhoz kötődő három költő műveiben a korforduló értékszerkezeti átalakulása, az irodalmi ízlésváltás és a poétikai beszédmódok változása mind nyomon követhető. A három költő befogadástörténetének kapcsolódási pontjai, a költészetük összjátékát jelölő érintkezések még számos tanulsággal szolgálnak. A fausti kultúra sorseszményének válsága, a végtelenbe hömpölygő időfolyam élménye, a végtelenséget érzékeltető térszimbólumok és a halandó ember esetlegességét hordozó versvilágok feszültsége megjelenik Makai Emil, Juhász Gyula és József Attila költészetében is. A nagy ismeretlent antropomorfizáló poétikai keretben próbálja kérdőre vonni Juhász Gyula Kérdés című verse. A világidegenség, a végtelen idő és tér ember iránti részvétlenségének érzése kérdést formál és visszavetül a feltételezett, nagy ismeretlen világalkotóra. Az első és a záró, negyedik versszakot idézzük:

„Nagy ismeretlen, ó mondd meg nekem,
Magányos-e a szörnyű végtelen,
Egyedül állasz a világ fölött,
Mint óriás rab, örök számüzött?”

„Talán szíved nincs. Közönyös szemed
E mély világ titkára rámered
S mint kevély jéghegy, csillogva úgy néz le
Hervadt rózsára, eltiport vetésre?”

A három költő líratörténeti összjátékára és az intertextuális kapcsolatokra vonatkozóan Makai Emil A bolygó, Juhász Gyula Kérdés, Az Időnek, Nincs búcsúzás, József Attila Mult, jelen, jövő, A Kozmosz Éneke, Bolyongok című költeményeinek összehasonlító elemzését érdemes lesz majd részletesen elvégezni. Ha mindezt távlatba helyezzük és az előbbieket némely ponton szűkítve, máshol meg tágítva Komjáthy Jenő A homályból, Makai Emil A bolygó, Tóth Árpád Lélektől lélekig, Juhász Gyula Nincs búcsúzás, Szabó Lőrinc A belső végtelenben, József Attila Óda, Eszmélet című verseinek összevetését is elvégezzük, akkor különösen érdekes következtetéseket vonhatunk le a térhez és időhöz kevéssé köthető dolgokról, a gnózis tanának befogadásáról, az idő újrafelfedezéséről, a tiszta bensőség fogalmi-költészeti megjelenítéséről, a testben élő értelem eszméletéről, a történelembe ágyazott én és a világ kapcsolatáról, a világhiánnyal, a semmivel küzdő képzetalkotásról, a melankolikus modalitásról és az önmegértés igényéről. Az összevetés alapján az a 19. és 20. század fordulójára jellemző poétikai beszédmód- modell bontakozik ki, amely a klasszikus modernségtől egészen a kései modernség határáig érvényesül a magyar líra hagyománytörténetében.

VI. A GENIUS LOCI TÖRTÉNETI VETÜLETE. RETRO-STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ

„A mozgás minden lét okozója. A folyóvíz, melyet érintesz,
az utolsó elfutó hab és az első érkező: így vagyunk a jelennel is."
Leonardo da Vinci

1. Bertrandon de la Brocquière lovag úti emlékei a középkori Szegedről

A múlttal való szakítás civilizációs fázisában élünk? Az újabb információs és kommunikációs technológiákra hivatkozva, az információs társadalomban tudatváltozást átélők közül sokan a múlttal való szakítás híveivé váltak. M. Cartier: Les inforoutes, mythes et realité (Montreal, 1995.) /Információs sztrádák: mítosz és realitás/ című könyvében külön foglalkozik a múlttal való szakítás jelenkori problematikájával. Azonban tudjuk jól és érezzük, hogy a múltban a jövőt meglátó ember gondolkodási stílusában még a legkisebb múlt-rögöknek is szerepük van.

A történelem a képzeletünkben megelevenedhet. A szegedi Szentháromság utcán, arra a középkori francia lovagra gondoltam, aki úti naplójában a régi Szegedről írásos emléket hagyott ránk. Egykor errefelé járt. Ki volt ő? A középkori nyugati érdeklődő világ számára Szegedet és környékét először Bertrandon de la Brocquière, a városon átutazó burgundi lovag mutatta be.

A francia lovag úti emlékeit felidéző naplójában a mozgásban láttató téralkotó erő, a Szegedhez közelítő nézőpont különösen érdekes. A francia lovag az életmódban, szokásban megnyilvánuló helyi sajátosságokat és élményeit rögzítette Voyage d'outre mer et retour című könyvében:„A Tiszánál Szegedre érkeztem. Furcsa volt, az ide vezető utamban, hosszan, egy patak melletti mocsaras és nádas, bokrokkal, fűzekkel dús kis területen kívül, egyetlen fát sem láttam. Az itt lakók szalmával és a folyókat szegélyező rengeteg sok mocsárból származó náddal tüzelnek és fűtenek. Lepényfélét esznek, nem kenyeret. Szeged nagyváros, de csak egy egymérföldes utcából áll. Termékeny föld öleli körbe. Szántóföldek a gabonák sok fajtájával. Sok darvat és túzokot fognak errefelé. Egy teljes piacot láttam telis-tele ilyen madarakkal itt. A szárnyasokat gyenge higiéniával sütik és eszik. Temérdek halat ad a Tisza és még eddig egyetlen folyóban sem láttam ekkora nagy halakat, mint itt. Rendkívül sok szilaj lóval is találkoztam. Őket képesek szépen megszelídíteni és féken tartani. Ez különös látványban részesít. Mondták nekem, három-négyezer lovat is lehet egyszerre venni. Aki ezt szeretné, ebben a városban megteheti. A lovaik nagyon olcsók. Tíz magyar forintért csodás, szép csődört lehet venni. Az uralkodó Szegedet, az erős várát egy püspöknek adományozta. Volt szerencsém látni a főpapot. Eléggé tág lelkiismeretűnek tűnt.

A ferencrendieknek van a városban szép templomuk. Hozzájuk mentem istentiszteletre, ami magyaros volt. Aztán Szegedről tovább indultam és egy másik városba érkeztem. Gyönyörű síkságon utaztam át. Az ám, a lovak akár a vadállatok, szabadon élnek. Egymásba ér a sok ménes. Szeged piacán éppen e lovakból sokat lehet látni."

Körülvesz bennünket a történelmi képzelőerő. A képzelet játéka a múltat a jelenbe vonja. Mintha a francia lovag az utcán az autók közt büszkén lovagolna. Bertrandon de la Brocquière visszajött Szegedre? Sok ház és ember a mából viszszanézett rá réveteg. Az Aradi vértanúk teréről a Mátyás térre vezető úton újra patazaj.

Hétszáz éves vagy még ennél is régebbi a szegedi Szentháromság utca. Vár, Palánk, alsóvárosi ferences rendház, az egy mérföld hosszú utca ezeket kötötte össze. A francia lovag 1433-ban írt a Szentháromság utcáról. Itt volt. Aztán elporoszkált. Visszatérő áramlás az idő körtáncában. Francia középkori lovag a szegedi utcán.

2. Liszt Ferenc szegedi nézőpontból. Zene, testbeszéd, divat és stílus

A Honművész című folyóirat egy 1833-ból való tudósítása alapján a zene hatását zongorajátéka közben élénk testbeszéddel felerősítő Lisztről megállapíthatjuk, hogy egyik első kezdeményezője volt az intuitív stíluskommunikáció megjelenítő eszköztárát és a performativitást alkalmazó hangversenytermi előadóművészi magatartásnak és komponistaként pedig, több hozzá hasonló kreativitású pályatársához hasonlóan, a folyamatos önmegalkotó stílusnak.

Zene, divat, stílus és metakommunikáció. Mindezek művelődéstörténeti és ízléstörténeti dimenzióban is érdekesek számunkra. A romantika korának zenével átitatott városi életvitele Szegeden is megnyilvánult. A hangversenyt látogató szegedi zenekedvelők megjelenésükben, öltözködésükben követték a nyugat-európai trendet. Mi történt 1833 első félévében a szegedi „városi színjáték" nagytermében?

Liszt Ferenc párizsi sikereinek szegedi párhuzamos időszakára vagyunk kíváncsiak. A romantikus zene üzenetét, hatását előadás közben testbeszéddel felerősítő intuitív stílus dokumentumait mutatom be. Paganini zenei előadó-művészetének közönségre gyakorolt hatásában nagy szerepe volt a hegedűművész játék közben érvényesített szuggesztív mozgáskultúrájának és életörömöt közvetítő vibráló testbeszédének. Ez a fajta testbeszéd felébreszti, fokozza a közönség zenebefogadási beleérző képességét. Liszt e tekintetben sokat tanult Paganini koncertjein. 1833-ban Párizsban konzervatív zeneértő körökben néha nehezteltek a romantika által bevezetett szabadabb interpretációt és élénk előadói testbeszédet alkalmazó Liszt Ferencre: „A (…) remekműveket kellemetlenül szokta megprémezni, s ezáltal elcsonkítja. Ezenkívül szemére hányják, hogy játszás közben kezeivel 's lábaival igen heves mozgásokat tesz" – írta a Honművész című folyóirat külföldi tudósítója az 1833. ápr. 14-i számban. Liszt Ferenc részt vett a zene áramlásában, impulzusokat közvetített, nem zárta el az utat a zenei megérzések elől.

A Honművész 1833. június 9-én megjelent száma Tavaszy szerzői névvel Türnauer György szegedi hangversenyéről szóló írást közölt. A régi helyesírás és stílus szépségeit is élvezhetjük: „Szeged Máj. 28. Legfeljebb-is egyszer tündöklik egy évben a' hangverseny csillaga Szegednek e' tárgyban még szomorú egén. Sietek tehát örömmel közleni, (*) hogy ezen üstökös évi utjait befutó csillag csak ugyan feltünt Szeged egén Május 26-ik napján. E' napon a' városi szinjáték csinos nagy teremében tartotta hirdetményekint Hangászati Zengzetét (Hangverseny) Türnauer György a' helybeli hangászati kar tagja.

Szeged közönsége-is meg mutatá, mennyire kedveli, és ohajtja a' szépművek czélirányos terjedését; mert ámbár az időnek meglepőleg ijesztő vihara akadályoztatá főkép a' Szépnem érkeztét, még-is számos hallgatók jelenlétével örvendeztetett művészünk, kitől egyedül a' nagyobb láb-derék- és fej-mozgásokat ohajtottuk volna elmellőztetni.*Vajha más, hasonló lelkesedéstől ihlelt, honfiak-is megtisztelnének ilyen becses közleményeikkel, hadd tudná a' haza, mi történik keblében művészeti tekintetre nézve-is, 's ne kellene illyeseket külföldi hirlapokban keresnünk." A csillaggal jelzett megjegyzést Róthkrepf Gábor (Mátray Gábor), a Honművész című folyóirat szerkesztője illesztette a Szegedről tudósító cikk végére.

Milyen volt a női divat 1833 tavaszán? „Párisban 's Bécsben az elegant dámák tavaszi ruhája: fél fejkötő blonde-csipkéből rózsa ággal ékesítve; chemisette-is blonde-csipkéből. Ruha Chaly-ból. Két vállon, mell, és hát középen a' ruha szélen ollyan szinű szalagbokor, mint övpántlika. - Házi viselet: Hajékesség (Coeffure) a la Ninon. Kötényke Gros de Naples" (Honművész, 1833. ápr. 11. 24.) Nyár elején viszont már selyem kalap dukál, „mellybe halcsont van huzva, rajta marabout-toll lebeg. Zöld foulard-ruha, melly nyakig ér, 's belőle feszes csipkegallér látszik-ki." (Honművész, 1833. június 23. 194.) A női divat párizsi ízlést követő, 1833-ból származó egyik változatát így mutathatjuk be: a paradicsommadár tollazatából néhány szál ékeskedik a finomfényű bársonykalapon és boák kúsznak fel és omolnak alá az aranyfonállal dúsan átszőtt atlaszruhán.

Az előkelő, intellektuális zenei körökben elfogadott bécsi férfidivat ugyanezen a nyáron: „Olajszinű frakk, vagy setét zöld rövid köntös oldalas két zsebbel 's halavány bronz gombbal; schawl forma piquet-mellény, lekanyarult gallérral, ugy hogy csak három gombja legyen zárva, a' galléron 's mellényen végig virágfüzér fut-le. Fehér vagy rőtbarna nyári nadrág." (Honművész, 1833. június 20. 186.)

A szegedi hangversenytermi látlelet mellett egy országos zenei jelenség utólagos tanúi lehetünk és még egy érdekes divatjelenségre is felfigyelhetünk. Kerengők magyar stílusban. 1833. április 14-én, a Honművész című lap Hangművek rovatában ez áll: „Kerengők (német tánczok) magyar szellemben Tomala Ferdinandtól (Fortepianóra). A' gyönyörű czimképen (kőmetszet) magyar öltözetű tánczosok látszanak." A Tomala Ferdinánd-féle zenei anyag később búvópatakként bukkan fel Liszt néhány átiratában, a szabad átdolgozásokban követhető a zenei újrahasznosítás folyamata.

A tizenkilencedik század első harmadában egy jellegadó zenei átalakulás zajlott. A forma- és hangzáskincs, a zenei közízlés és a zenei köznyelv változott. A konvencióktól már túrterhelt, „kihűlt" formák új erőre kaptak és megújulási stílusok éledtek meg a tizenkilencedik század második felében. Az 1880-as években az idős Liszt Ferencnél a „lebegő hangnem", a „hangnemnélküliség", a

gazdag kromatika „modernizálja" a romantika korának zenéjét. Később, a huszadik századi magyar zene történetében majd Bartók Béla művészetére is hat ez a kibontakozási irány.

A nagyárvíz idején, 1879-ben, Liszt Ferenc hogyan támogatta Szegedet? Szegedi Liszt-epizódokat elevenítek fel. Vörösmarty Mihály: Liszt Ferenchez című költeményének 11. versszakában a romantika szókincsével utalás történik a mindenkori jelenre:„És ha honszerelmet költenél fel, / Mely ölelve tartja a jelent, / Mely a hűség szép emlékezetével / Csügg a múlton és jövőt teremt, / Zengj nekünk hatalmas húrjaiddal, / Hogy szivekbe menjen által a dal." Liszt zenéjében a magyarság és az egyetemesség nem különálló, hanem egybeforrott minőség.

Liszt műve a folyamatos jelenben a túlélő alkotás példája, a „jövő zenéje." Liszt Ferenc zenéje „áthallatszik" hozzánk a 21. században, még a multimédiás-elektronikus zene világába is. Juhász Gyula: Liszt Ferenc emlékezete című versének 4. strófáját idézzük:„Művész hazája széles e világon / Minden táj, hol megértés fénye ég, / Ó téged is tárt karral várt a távol / S ölelt a szabad, dús emberiség / S te tékozoltál lelked aranyából, / De messze nép hitt bár s idegen ég: / Magyar rapszódiák költője, bátor / Hittel hirdetted a magyar zenét / S távol világban te el nem feledted, / Hol ringatták bölcsőjét Liszt Ferencnek!" Juhász Gyula: Liszt Ferenc emlékezete című költeménye mitologikus-heroikus emlékművet állít Liszt Ferencnek. A 3. versszak: „S ha bús hazád sorsán könnyítni kellett, / Könnyet törülni, vigaszt önteni, / Te jöttél s mély zenéd összhangja mellett, / Uj Amphion, épültek kövei, / Tanúk rá Pest, Pozsony, Szeged, amelynek / Vészét túlzengte büszke zongorád, / Mely szabadságot hirdetett s szerelmet / S bánat nyomán művészet mámorát. / És a magyar, mint hálás, árva gyermek, / Rajongva hódolt a hű Liszt Ferencnek!" Liszt az árvizek idején (Pest, 1838 ; Szeged, 1879) áldozatkész volt.

Liszt Szeged városa felé kinyilvánított gesztusai és anyagi segítséget nyújtó tettei megőrződtek a kulturális emlékezetben. A Dugonics-szoboralap javára fölajánlott támogatásról, Liszt szándékáról, a Szegedi Híradó1875. márc.12-i száma tudósít. Előzetes fölkérés alapján az 1876. évi ipar-, termény- és állatkiállítás idején, az aug. 18-tól aug. 21-ig tartó negyedik országos dal- és zeneünnepély második napjára tervezték Liszt szegedi koncertjét. Dugonics András közadakozásból emelt emlékszobrát Reizner János 1876. aug.19-én avatta föl. Még ez előtt, közbejött elfoglaltságára hivatkozva, Liszt levélben lemondta a föllépést. A Szegedi Híradó aug. 23-án még halasztásként értelmezte ezt. Úgy vélték, Liszt majd később megérkezik. Tény: a szegedi Liszt-koncert elmaradt.

1879-ben, az árvíz idején Liszt miként segítette Szegedet? Szőkefalvi-Nagy Erzsébet részletkutatásai alapján Liszt Ferenc Szeged városa megsegítése céljából alkotott két zeneművét fontos kiemelni. Liszt hazafias lelkiismereti kötelességének tartotta a szegedi árvízkárosultak anyagi támogatását. Az 1879-es kolozsvári, budapesti és bécsi koncertjeinek bevételét küldte el Szegedre. A Revive Szégedin! és a Szegedy Csárdás című műveit Szegednek ajánlotta. Mindkét Liszt-zongoraművet a kevéssé ismert időskori parafrázisok között tartja számon a zenetörténet. A Szegedy Csárdás motívumai szerepelnek Liszt: Nagy Potpourri című kéziratos gyűjteményében és ezek a motívumok fölismerhetők Liszt: Magyar Rapszódiák című zongoramű sorozatának 12. rapszódiájában is. Szabadi Frank Ignác (1824-1897) a Török-Magyar Induló (Marche Turque-Hongroise) címmel 1877-ben megjelent magyar és francia szövegű színes, díszes kottacímlapon Mid-

hat pasának (1822-1884) ajánlotta művét. Még a Párizsi Világkiállítás (1878) közönsége is hallhatta ezt a mozgalmas indulót Szabadi előadásában.

Jules Massenet fölfigyelt a darabra, zenekari átiratot készített és 1879. június 7-én mutatta be művét a szegedi árvízkárosultak javára szervezett, a Le Figaro c. lap által kezdeményezett és népszerűsített koncerten Párizsban, a Grand Operaban. A koncerten Massenet dirigálta Saint-Saëns, Delibes, Gounod műveit és saját nagyzenekari átiratát, a Szabadi Frank-féle Török-Magyar Indulóból készített parafrázist Hősi Induló (Marche Héroïque de Szabady) címmel.

A Hősi Indulót Massenet Lisztnek ajánlotta. Liszt Ferenc pedig Massenet Hősi Induló című sikeres nagyzenekari átirata alapján készítette el a szegedi árvízkárosultaknak ajánlott saját zongoraátiratát. A francia nyelvű cím és a műjegyzékszám: Revive Szégedin! Marche hongroise de Szabadi, orchestrée par Massenet, (S572). Liszt a nagyárvíz által lerombolt városnak ezzel a távlatos címmel küldte zeneművét: „Éljen újra Szeged!"

3. A szegedi nagy árvíz stíluskommunikációja Tömörkény István emlékezetében

Tömörkény István A nagyvíz (1912) című, makói élményeket is felidéző novellája az 1879-es szegedi árvízről szól. Itt olvasható:„ (…) A szomszéd város nehéz sorsa mély kedvetlenséggel töltötte el a népeket. Valami különös megilletődés volt ez. Szeged még állt, de már mindenki sejtette, hogy ezen a viharos, süvöltőszeles éjszakán el fog veszni. (…)" A szegedi vasúti hídnál 1878 decemberében a jégtorlódás után sokan dolgoztak az árvízveszély megszüntetésén, de a töltések átmeneti megerősítése nem bizonyult sikeresnek. A Maroson is tetőzött az árhullám.

1879. március ötödikén este hét órakor a Tisza átszakította a Szegedtől harminc km-re északra lévő petresi töltést. Az áradat negyven méter szélességben zúdult át a gáton. A sövényházi keresztgátat elsodorta, az algyői vasúti töltést és a baktói töltés egy részét is elmosta a megvadult folyó. Március tizenegyedikén este az északnyugati széllel rohanó vihar korbácsolta a haragos szürke vizet Szeged felé. Özönlő áradatként először a Makkos-erdő közelében tört a városra a Tisza, aztán hamarosan szétterjedt. Március tizenkettedikére virradó éjjel, Gergely napján az árvíz elöntötte Szegedet. Szélvihar volt Makón is. A nagypiac körüli házak tetejét tépdeste a szél. A tizenhárom és fél éves Steingassner-gyereket, későbbi nevén Tömörkény Istvánt, édesapja az öreg Sándor kocsissal lovas fogaton küldte be Szegedre, hogy az ott maradt rokonokon segítsen, hozza át őket Makóra. A két város között szembe utaztak a menekülőkkel:„Hát mentünk, a szürkék kocogtak, átmentek a Maroson, (…) áthaladtunk Ferencszálláson, elértük Klárafalvát, amit rácul Kukutyinnak hívnak (…). A fogadó előtt sok kocsi állott, hideg volt az idő, s az emberek pálinkával élesztgették magukban a melegséget. (..) Átmentünk Deszken, s azon túl már, valamely útkanyarulatnál, a lapos tájon odalátszottak a magasabb szegedi épületek. (…) Már ahogy Szőregre értünk, mondták a szemközt jövők, hogy hiába mennek, úgysem eresztik be magukat sem. (…) Újszegeden, amely akkor még Torontálhoz tartozott, a

vármegye pandúrjai meg is állították a kocsit. Nem lehet bemenni, mert nagyon sok a hajóhídon a szemközt jövő. (…) Így az öreg fahídon tolongók között átfurakodtam, s egyszerre elvesztem, eltűntem a nagy sokadalomban. A belső városnak egy kis része, a legmagasabb hely mindjárt a Tisza-parton száraz maradt, s most minden élő, aki el nem szaladt hazulról, erre a kis darab szigetre szorult. Itt eleven, nyüzsgő élet élt, miután a siralom jajszavain már mindenki átesett, és az Istenbe vetett törhetetlen bizalom nyomán, a megpróbáltatás után, az új erő beleköltözött az emberekbe. (…) A parti töltésen gyékényponyvák oltalma alatt hevenyészett vendéglők, sült hús a szabad tűzön, és pirult a vaslábasban az illatos tarhonya. Ahol víz volt, de sekélyesebb, padlókon jártak az emberek, s az egy-két itthon maradt fiáker is fuvarozott a vízben azokon a helyeken, ahol olyan sekély volt, hogy nem folyt bele a kocsiba.

Beljebb, a mély, vizesebb utcákon különféle vízi edények jártak-keltek, a halászladiktól kezdve a műszaki katonák vaspontonjáig; volt, aki hirtelen összebarkácsolt tutajon, volt, aki mosóteknőben haladt a dolga után. Hűvös idő volt, de napfény feküdte meg az eléntött várost, s a belső részeken, ahol a víz romlását még állták az erős téglafalak, olyan volt, mint valamely Velence, bár a víz piszkos volt és szemetes, s ott, ahol festékkereskedéssel is foglalkozó matralista-boltokat (a fűszerkereskedés neve volt ez akkor a Materialen-Waaren-Handlung nyomán) öntött el, ott az elolvadt festék folytán tarka-barka volt a színe. Ilyen volt a színe az eléntött patikák körül is." Tömörkény István, a nagyárvíz szemtanúja így folytatja:„E kavarodásban, ami akkor volt, kerestem a rokonokat. (…) Hordók voltak az udvar vizén, a hordókra keresztben létrák fektetve, ez volt a járda, s ahogy omlott be apránkint a lakóház, innen csáklyázták ki azokat a tárgyakat, amik a víz színén úszva maradtak." Anyai ágon rokon nagynénjére ilyen helyzetben talált rá. Mentette is volna, de elutasító választ kapott: „-Eredj csak haza, fiam. Mondd meg otthon, hogy amíg itt minden össze nem dűl, addig én innen nem megyek el sehova."

1879. március tizenkettedikétől három-négy méter mélységű víz terült el a városban. A Tisza száznyolcvanhat nap múlva, csak augusztusban vonult vissza a medrébe. Szeged hatezerháromszázötven házából hatezer összedőlt. Hatvanezernél is több ember lett hajléktalan. Százhatvanan hullámsírban lelték halálukat. Szegedért szólt a harang. Az elmúlás és az élni akarás olvadt eggyé Szeged romjain. Az újjáépítés során Szeged az egykorú európai nagyvárosok architektúráját követte. Szeged történetében a nagyárvíz sorsformáló és jövőalakító eseménnyé vált.

4. Klauzál Gábor szegedi stíluskommunikációja és beszédmagatartása

Kommunikációkutatás. A történeti stíluskommunikáció retorikáját jellemző szövegek

A korábbi történeti korszakok stíluskommunikációját és médiakultúráját a sajtóorgánumokban tanulmányozhatjuk. Klauzál Gábor stíluskommunikációja,

beszédmagatartása és közéleti viselkedéskultúrája történeti értékű mintapélda elemeket tartalmaz. Klauzál Gábor (1804-1866) ügyvéd (1824), táblabíró és Csongrád vármegye követe, kiváló politikai szónok, a szabadelvű Deák Ferenc követőjeként, eszmetársaként aktívan részt vett a reformországgyűléseken (1833-1836, 1839-1840, 1843-1844). A pozsonyi diétán (1839) többek közt a cenzúra elleni óvás kilátásba helyezése, a szólásszabadság törvénybe iktatása érdekében is mondott szónoki beszédet. A reformpolitikus Klauzál a népképviseletet, az örökváltság általi jobbágyfelszabadítást, az ipar- és kereskedelem fejlesztését célul kitűző törvények alkotásának előmozdításáért nagy hatású szónoklatokat tartott. Klauzál Gábor az ipar- és gazdaságfejlesztést elősegítő Szeged-Csongrádi Takarékpénztár első választott elnöke (1845), a Batthyány-kormányban 1848. április 7. és szeptember 11. között földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter, a céhrendszer átalakításának kezdeményezője. 1848-ban a mérsékelt álláspont híve volt, szembekerült Kossuthtal. Több mint egy évtizednyi időre Kistétényi birtokára vonult vissza, gazdálkodással foglalkozott. Majd a hatvanas évtized elején Szeged város országgyűlési képviselőjévé választották (1861, 1865).[77]

A stíluskommunikáció szempontjából a politikai szónoki nyelvi formáló képességet, a választók felé irányuló kifinomult közlést mutatom be. Az emlékezet és felejtés váltakozó hullámainak kitett hírlapi kommunikáció szövegeit tárom fel. Az országgyűlési követ, képviselő és választói közötti beszédmagatartás sajtótörténeti forrásaira összpontosítok. Egy 1861-ből származó, nyilvánosságnak szánt, stíluskommunikációs bravúrral megfogalmazott Klauzál-levélben ez a megszólítás szerepel: „Különösen tisztelt tekintetes városi közönség!" A Szeged város közönségéhez írt és 1861. március 17-én a Szegedi Híradó című lap első oldalán megjelentetett nyílt levelet a választókkal történő, kifinomult közlésen alapuló kapcsolattartás stíluskommunikációs példájaként értelmezem. Az országgyűlési képviselő választóihoz szóló hanghordozása és a napisajtóban megjelentetett, levél műfajában történő személyes közlés stíluskommunikációja kitüntetett kutatói figyelmet érdemel. A Szegedi Híradó 1865. novemberi számaiból két elfeledett cikk jellemző részleteit tárom a mai olvasó elé. A szövegek az 1865. évi választási kampány és országgyűlési követválasztás stíluskommunikációja szempontjából érdekesek. A Szegedi Híradó című lap a Deák-párti érdekeket képviselte.

Mire fókuszálhatunk, mi az, ami a stíluskommunikáció, a viselkedéskultúra szempontjából érdekes? A megfontoltan haladó gondolkodási és cselekvési életstílus, a hatékony, gyakorlatias megoldást feltáró politikus, a konfliktuskezelésben kitűnő, bizonyos értelemben Deák Ferencéhez hasonló kvalitású Klauzál Gábor habitusának forrásközpontú stíluskommunikációs bemutatása hiányt pótol. Deák Ferenc és Klauzál Gábor tapasztalati alapú, pragmatikus magatartást valósított meg. Személyiségük a polgárosulásban szerepet vivő szabadelvű, kiegyező és alkotó karaktertípusba sorolható. Klauzál Gábor racionális feladatvállaló és magas szinten teljesítő, messzemenően megbízható személyiség. A forradalom után, a kiegyezés előtt, eszményei védelmében még a józan passzivitást is vállalta. Sztoicista lelki alkattal rendelkezett, az emberi személyiség méltóságának őrzője volt.

77 Klauzál Gáborról, mint – ahogy kortársai nevezték – a reformkori „ellenzék kalauzáról" Miklós Péter művelődéstörténész írt részletesebben. Miklós Péter: Tisztázatok. Esszék, tanulmányok a magyar múltról. Szeged, 2018. 42-45. Sáfrány Tímea monográfiát ír Klauzál Gáborról.

Négy hírlapi cikkből idézek. Az első három cikkben egykori stíluskommunikációs mentalitáselemek és közéleti-követválasztási politikai szónoklati emlékrészletek találhatók. Klauzál Gábor Szegedhez kötődő politikai szerepe kap megvilágítást. A követválasztással foglalkozó kommunikációt és mozgalmas közelképet adó, említett írásokat a Szegedi Híradó című újságban, 1861 márciusában és 1865 novemberében közölték. A negyedik cikk szerzője Móra Ferenc, aki A vármegye emlői címmel írt Klauzál Gáborról (Magyar Hírlap, 1932. jún.12.). Móra kimutatja, a vármegye emlői kifejezés a Klauzálról szóló írások emlékezeti sémájában gyakran visszatér. A cikket Móra Ferenc: Napok, holdak, elmúlt csillagok című (1936) posztumusz-kötetében is olvashatjuk. Klauzál Gábor emlékezetével, pályájával, halálával, temetésével az egykorú sajtó élénken foglalkozott. A Klauzál-kultusz ma is él (vö. Klauzál Gábor: Iratok, beszédek, megemlékezések. Vál. és szerk. Dobos Károly. Klauzál Gábor Társaság, Budapest, 2009.)

Stíluskommunikációs bravúrral megírt Klauzál-levél. A nyílt levél címzettjei: a szegedi országgyűlési követválasztók (1861)

A stílus a viselkedés és magatartás nyelvi kommunikációjában realizálódhat. A stílus szövegszervező funkciójának működése Klauzál Gábor választóihoz írt, napisajtóban közölt levelében nyomon követhető. A követ és választói közötti bizalomépítő hangnemű politikai beszédmagatartás példaértékű dokumentumaként, az alábbi nyílt levelet a Szegedi Híradó 1861. március 17 -én, vasárnap megjelent számából, az akkori helyesírási formát megőrző módon, teljes terjedelmében közlöm. A választókra hatást gyakorló stíluskommunikációs nyelvi-retorikai eszközöket, a nyílt levél üzenetének szerkezeti felépítését közvetlenül tanulmányozhatjuk. A címzettek iránti megbecsülés, udvariasság és tapintat atmoszférájában az értelem és érzelem kitűnően felépített összegződésben van jelen.

„Klauzál Gábor levele Szeged város közönségéhez.
Különösen tisztelt tekintetes városi közönség!

Hálás megilletődéssel értesültem szabad királyi Szeged városa részéről országgyűlési követté történt választásomról. Mélyen érzem én ezen kitüntetés nagyságát, melyet még becsesebbé tesz rám nézve azon körülmény, hogy ezt az engem erre érdemesnek talált választókerület osztatlan bizalmának köszönhetem.

Őszinte köszönetet nyilvánitok e nagybecsü megtisztöltetésemért Szeged belés fölsővárosa tisztelt választóinak, és alárendölvén mindent a forrón szeretett hon iránti tartozásnak, polgári kötelességemnek ismerem – kivált hazánk jelen kétes állapotában – a rám ruházott képviselői megbizást elfogadva, a jövő hó 2-ik napjára összehívott országgyűlésen az ország törvényes önállása, függetlensége és alkotmányos szabadsága tökéletes helyreállítására és biztositására irányzott nehéz küzdelemben hű ragaszkodással, tisztelt választóim előtt is ismeretes nyilvános életem elveihez, gyönge erőmhez képest résztvenni.

Csak azt sajnálom, hogy egészségem gyöngélkedő állapota, mely javulásnak indult ugyan, de tekintve kivált az országgyülés e közelgő határidejét, még mindig óvatosságot igényel, szándéklott megjelenésemet tisztelt választóim becses

körében meg nem engedvén, megfoszt az irántok érzett őszinte tisztöletem és köszönetem személyes kijelenthetősége ohajtott élvezetétől.

Soha nem változható tisztöletömet nyilvánitván egyszersmint a nékem számtalan okoknál fogva elfelejthetetlenül kedves Szeged városa nagyérdemü összes közönsége iránt s e nyilatkozatomat a bel- és fölsővárosi választókerület tisztelt közönségével közöltetni kérvén, hazafiui őszinte tisztelettel maradok a Tekintetes Városi Közönségnek

Budán, 1861. tavaszelő 14-én

alázatos szolgája
Klauzál Gábor , s. k."

Klauzál Gábor és a szegedi „alkotmányos örömünnep" stíluskommunikációja (1865)

A politikai stíluskommunikáció történeti-szociológiai dimenziójában az interakciós tér szereplőinek attitűdjeit, Klauzál Gábor követjelölti fellépésének dramaturgiai elemeit, a választóihoz az élőszó erejével oda forduló dinamikáját szinte mozgóképszerűen mutatja be a Szegedi Híradó című újság. Az 1865. nov. 2-án, csütörtökön megjelent Szegedi Híradó című lap első oldalán szerzői aláírás nélkül olvasható, Klauzál Gábor Szegeden című cikkből, az egykorú helyesírást megtartó módon, részleteket közlök:

„Klauzál Gábor Szegeden

Köztiszteletben álló hazánkfia s városunk első polgára a bel-felsővárosi kerület több választóinak felkérésére okt. hó 27-ike éjjelén körünkbe jövén, másnap falragaszok hirdeték, hogy ugyanazon hó 29-én d.e. 10 órakor a kaszinó termében óhajtja választóit üdvözölni.

A mondott nap Szeged népére nézve alkotmányos örömünnep vala.

Reggeli 9 órakor a nép minden osztályából számosan gyűltek össze a kaszinó díszes teremében, s nagy néptömeg foglalta el a ház előtti tért is. Innen Osztróvszky József 61-iki polgárnagy vezetése alatt kocsikon, az ünnepelt férfiú nevét viselő nemzeti zászlóval, küldöttség ment idősb Felmayer Antal ur házához, hol Klauzál szállva volt, őt a választók gyülekezetében megjelenésre felkérni. Nemsokára visszatérvén a küldöttség, Klauzál az utcán álló sűrű néptömeg öröm „éljen" kiáltásai közt jelent meg a teremben; – hol Osztróvszky József a szószékre lépvén, – az ünnepelt hazafit következő rögtönzött beszéddel mutatá be választóinak:

„Tisztelt polgártársak! Klauzál Gábor ur, ki az 1861-iki országgyülésen oly dicsőn képviselte kerületünket, számos választó fölkérésére szives volt körünkben megjelenni, hogy önöket itt személyesen üdvözölhesse, s egyuttal képviselői programját is megismertesse. Más alkotmányos nemzetek példájára hazánkban is szokássá vált immár, hogy a követjelöltek ugynevezett programm kibocsátása által politikai hitvallásukat, s a lényegesb napi kérdések megoldásánál követendő elveiket és irányukat választóik előtt föltárják.

Nem levén már honunkban sem a követek küldőik utasítása által kötve, eme szokást nemcsak fölöslegesnek nem tartom, hanem szükségesnek látom, főleg

akkor, midőn valaki oly kerületben lép föl, melynek választói előtt politikai hitvallása ismeretlen.

Azonban a jelen esetben ennek szüksége nem forog fenn, mert azt tartom, hogy reánk nézve a legmegbizhatóbb programm maga Klauzál Gábor (harsány „éljen!" és „ugy van") a legbiztosabb kezesség Klauzál Gábor politikai multja, s e dicső multban azon nemes harc, melyet számos országgyűlésen a nemzet szabadságaért s hazánk jobbléteért soha nem csüggedő kitartással vívott. (Kitörő „éljen" és ugy van!" kiáltások.)

Én tehát meg vagyok győződve, hogy az önök osztatlan érzületét fejezem ki akkor, midőn köztiszteletben álló hazánkfiát programm adás helyett arra kérem fel, hogy azon alapelveket, melyek a jövő országgyülés főfeladatát képező kérdések megoldásánál, nézete szerint követendők lesznek, velünk tudatni sziveskedjék. Ezt én szükségesnek tartom minmagunk végett. – Mert uraim válságos időket élünk! S az ily válságos időben sokkal nehezebb a tájékozás, mint rendes állapotban; főleg most, midőn a birodalmi tartományok változott viszonyai uj követelményeket s uj eszméket szültek, melyekre nézve sokfelé ágazhatván a vélemények, vajmi könnyen fogalomzavart idézhetnek elő.

Ámde az ily nehéz időkben mindig adott a gondviselés oly férfiakat nemzetünknek, kiknek bölcsessége az eszmék tisztázásában és egyesítésében üdvös kalauzul szolgált. Ilyen kalauzzal áldott meg minket a gondviselés Klauzálunkban is; – ki nemcsak nevénél, de épen lényénél fogva hivatva van arra, hogy a jelen válságos időben utmutató vezérünk legyen. –

Tiszteletteljesen kérem tehát nagy hazánkfiát: sziveskedjék saját nézeteinek előadásával számunkra is kijelölni azon irányt, mely közérzületté képződve keblünkben, azon magatartás alapjául szolgálhasson, mely minden alkotmányos törvényhozásnak legerősebb erkölcsi támasza. Éjen a haza!" (…)

Nagyérdemű követjelöltünk üdvözölvén választóit, megköszönte a bizodalmat, melylyel iránta folyvást viseltetnek; a felhivást kötelességének ismerte elfogadni, s változó egészsége dacára lejött választói közé. Az 1861-iki országgyülés után választói előtt szintén változó egészsége miatt nem jelenhetett meg; s ezuttal sem biztosíthatja választóit, hogy elválasztatása esetére megjelenhet-e megköszönni a bizalmat, azért előre is fogadják köszönetét. A hazafiúi kötelességekre térvén át, azokat teljesíteni – mint mondá – mindenki minden jutalom nélkül tartozik; mindamellett ha a hazafiak a hiven teljesített kötelességért jutalmat osztanak, e jutalom legszebbike azon bizalom, mellyel országgyűlési képviselőséggel ruháznak fel valakit. Szólót programm előterjesztésétől megkimélték, mivel a választók nagy része ismeri őt, ki velük öröm és üröm-napokat hosszu évek során át együttélt; nyilvános élete pályáját a haza és választói ismerik; az ujabb nemzedék, mely a szomoru idők alatt serdült fel, az idősebbektől szerezhet tudomást.

Némely tárgyakról, melyek az országgyülés folyama alatt lesznek elintézendők kiván szólani, nem irányadásul ugyan, mint Osztróvszky József barátja mondá, hanem csupán tájékozásul.

Mindenekelőtt a sarkalatos törvények helyreállítása szükségeltetik, mert a törvények közül egyet fenntartani, másikat elejteteni nem lehet, mert más körülmények között ismét más törvények jöhetnek szóba, és igy sarkaiból kifordulhat az egész törvényes állapot; minek kedvezőtlen eredményei előre láthatók.

A szeptember 20-iki manifestumról, melyet Ő Felsége népeihez intézett, melegen beszélt. Nagy elhatározásra és szilárd akaratra mutat az, – mondá – midőn

maga az uralkodó kimondja, hogy a kormányzási-rendszer hibás, s felhívja népeit, hogy az ország ügyét alkotmányos uton intézzék.

Az eddigi kormányférfiak a birodalmat egygyé akarták olvasztani az egyeduralkodás, az absolutismus által; azonban az experimentatio nem sikerült, mert a helyett, hogy az akár a birod. külhatalmi állását növelte, akár a kereskedést, ipart közvagyonosodást elősegítette volna; inkább gyengítette és a közelszegényedést idézte elő, s midőn a fejedelem meggyőződött arról, hogy a tanácsosai által követett eljárás Ő Felsége magasztos célját elő nem mozditja, saját elhatározásából kibocsátotta szeptember 20-iki manifestumát és felfüggesztette a februári alkotmányt, mely hogy nem is volt alkotmány, ezt, ugyhiszi, senki sem vonja kétségbe.

A sanctio pragmatica a mi alaptörvényünk, mely a magyar szt. korona népeit a többi örökös tartományokkal e g y ü t t e s életre utalja ugyan, de e g y g y é nem olvasztja.

A megnyitandó országgyűlésnek magasztos hivatása bennünket az alkotmány teljes élvezetébe visszahelyezni; de lehet, hogy addig nagy küzdelmek várnak reá, mert ne feledjék, hogy olyanok is vannak, kik az alkotmánynak nem barátai, s kik annak fejleményén nem örülnek. Mit fog eredményezni az országgyülés, előre látni nem lehet; de arra különösen figyelmezteti a választó közönséget, hogy ne itéljen az országgyülés folyama alatt azonnal, s ha valami épen nem megy mindjárt kedve szerint, ne dobjon az országgyülés müködése elébe követ, hanem legyen türedelmes, higgadt; férfias magatartásával kísérje figyelemmel az országgyűlés munkálkodását befejezéseig; ne szolgáltasson szomorító eljárásával okot az alkotmány elleneseinek a gyanusításra és a jó siker kockáztatására. (…)

A közös ügyek elintézésére nézve Deák Ferenc nagy hazánkfia husvéti cikkére utalt. Szóló Deák Ferenc leghübb kisérője, s vele tökéletesen egy véleményben van; ismeri a nagy hazafi vágyait, óhajtásait, tanuja a forrón szeretett haza ügyébeni küzdelmeinek; ismeri tántoríthatlan jellemét, bölcsességét. Századok múlhatnak el, - mondá – míg a hazának ismét ily bölcs fia leend. Megható és elragadó volt beszéde, midőn nagy hazánkfiáról a szeretet meleg kifejezésével s egészen elérzékenyülve szólott, kinek nevére a közönség háromszoros éljennel válaszolt.

A felelős ministeriumról és a megyei, városi municipiumokrol szólván fölemlíté, hogy némelyek e kettőt nem tudják egymással megegyeztetni, pedig azok telyesen összeférhetnek. Előadá, mikép 1848 előtt a kormányzásban collegialis rendszer volt gyakorlatban és a felelősségre vonatkozó törvényeink is vannak. Az 1848-iki törvényben a collegialis administratio egyes kezekbe ment át, hogy egyes névhez köttessék a felelősség. 1848 előtt a megyei municipiumok a kormány rendeletek ellen felirtak, representáltak, és ha a kormány nem akarta megmásítani rendeletét, királyi biztost küldött a megyére rendeletének végrehajtására.

A megyei helyhatóság jogköre az 1848-dik év előtti gyakorlatból lévén fejlesztendő, a megye a ministerium irányában a régi eljárást gyakorolhatja: felirhat, reprezentálhat, és ha a minister kiadott rendelete végrehajtása mellett marad, a régi kir. biztosi hatalommal küldhet ki valakit a megyére a rendelet foganatosítására, miért azonban az országgyűlés előtt felelős. Tehát a vitát mégis az országgyűlés dönti el s vagy helyesli a minister eljárását vagy kárhoztatja; a megyének mindkettőbe bele kell nyugodni s igy a kérdés megoldást nyer.

A szabad kereskedésnek embere lévén szóló, már akkor midőn alkalma volt a téren rövid ideig müködhetni a haza és birodalom érdekében, ez irányban indította meg a tárgyalást, felszólítván a Bécsben székelő ministert, miszerint

bizonyos számú egyéneket nevezzen ki, s ő maga is kinevez, kik aztán ahol a bécsi ministernek tetszik összejöhetnek. Az értekezés meg is indult, azonban ezen ügyet be nem fejezhette, mivel bekövetkezett a szomoru idő, melyben hazafias kötelességének tartotta lelépni.

Szóló ugy hiszi, hogy bizonyos évek, például 8 év alatt elrendezhette volna ez ügyet, fokonként egyengetvén az utat a szabad kereskedés felé, kezdetben védvén az ipart, fejlesztésére irányt adott volna.

Gyárosaink s iparosaink külföldre küldvén gyermekeiket, hogy azok ott szorgalmuk által elsajátítsanak mindent, mi a verseny megállására kivántatik; a sorompók önként lehullhattak volna.

Ugy de hol vagyunk ma? Egy pár példát hoz fel, felvilágosításul a magyarországi borokról és szeszgyártásról, előadá mily balul fogják fel az illetők az ország állapotát, és mily kevés az eredmény. Oly szerződéseket kötöttek, melyek igen csekély mértékben eszközlik az óhajtott cél elérését; mit is lehet tőlök várni, midőn az ország belviszonyát nem tanulmányozzák, egyoldalu szempontból indulnak ki, minek mindig káros hatása van.

Ha a kereskedelem és ipar mezején előhaladt Belgiumra vetjük figyelmünket, mely hajdan Ausztria fenhatósága alá tartozott, bámulva szemléljük virágzó állapotát, vasutai csillag formában szelik keresztül az országot, kereskedése, ipara nagyszerű, vasutain a szállítás egy harmaddal bizonyosan olcsóbb, mint nálunk. Vasutaink igazgatóságai Bécsben székelnek igen szép fizetéssel; ha valami előadja magát, leirnak a vidékre az alárendelt és csekély fizetéssel ellátott hivatalnokokhoz, kik a szállítás gyorsításával a munka szaporítással, miután ebből magukra nézve semmi haszon sem hárul nem törődnek; oly jelentéseket terjesztenek fel, miknek az országra nézve semmi jó következése sincs. A tarifák leszállításával bizonyos a forgalom növekedése s ezáltal a vasúti személyzet napi-munkája szaporodnék, a fizetés pedig maradna a régi; az illetőkre jobb ha minden ugy marad, mint azelőtt volt. A kereskedés tehát nem haladhat. Már az is különös, hogy a liszt kivitel drágább mint a buzáé, holott nem buzát, de lisztet kellene kiszállítanunk.

A birodalom fővárosa aggodalommal tekint az alkotmány fejleményére, és azon bal hiedelmet táplálja, miszerint merev központosítás nélkül vagyonosodása csökken; már pedig ha mi nem boldogulhatunk, a mi szegénységünket előbb-utóbb ők is érezni fogják, az elszegényedés hozzájok is beköszönt, pedig azt kényelemreszokott nép jobban meg fogja sinleni, mint mi, kik megszoktuk a szegénységet már, mig lelkünk a szenvedések alatt megerősödött. – Én ugy hiszem, tisztelt választók – emelé ki a szónok – bennünket nem lehet kiéheztetni. – De, folytatá, ha mi saját ügyeinket rendezhetjük, vagyonunkban gyarapodhatunk, miután a fejedelem köztük lakik, az udvartartás is ott van, s hazánkból is hihetőleg sokkal több fog kiszivárogni hozzájuk mint eddig, midőn életerőnk mind-inkább fogy; nekik épen nincs mitől félniök.

Az administratio is a lefolyt évek alatt különös volt, csupa ellenőrző egyénekkel volt minden hivatalnok körül hálózva, és mi történt? az, hogy egy helyet mindig többen gazdálkodtak s ha például valamit építtetett a kormány, az mindig majd még egyszer annyiba került, mintha valami magán egyén épittette volna a maga számára. Alkotmányos életben teljes nyilvánosság mellett ily eljárás alig képzelhető; több ellenőrködő embert százszorosan potol egy becsületes ember.

Miután szóló az alkotmányosságot szivből szereti, kivánja hogy a közigazgatási tisztviselők és törvénykezési birák választás alá jussanak. Ez utóbbiakat

illetőleg némelyek azon véleményben vannak, hogy a választott biró nem oly független és részrehajlatlan, mint kinek hivatala, kinevezés által teljesen biztosítva van; de ez téves vélemény. Igaz ugyan, hogy csak a legközelebbi multban is nem mindenütt az értelmiséget, jellemet, becsületességet keresték, hanem sokat engedtek a rokon érzelmeknek is a választásoknál; azonban ezen, a rendkivüli viszonyokat tekintetbe véve, megütközni nem lehet; ugy de ha a politikai hullámzások lecsendesülnek, nem lehet azt hinni, hogy az emberek magán személyes ügyöket a közügy érdeke felé emeljék, s ha a becsületes és igazságos tisztviselők és birák a teljes nyilvánosság mellett müködnek, jellemekről, eljárásokról a nép biztos tudomást szerez, nem fogja őket a választási sorsolásnál elhagyni.

Szóló halgatóinak többszörösen nyilvánitott helyesléséből azt tapasztalja, hogy választói elveiben osztoznak, ezt örömmel fogadja. Legyenek meggyőződve, hogy az országgyűlés a nemzet sarkalatos jogaiból feladni semmit sem fog, de mindent el fog követni, hogy a Szt. István koronája alá tartozó országok a többi örökös tartományokkali együttes létezését, a birodalom nagy hatalmi állását, a felséges uralkodó trónjának fényét biztosítsa. Ezek után szólló egy és fél óra hosszáig tartó és számtalan „éljen" és helyeslés által félbeszakitott beszédét bezárandó, választói jóindulatába és szíves emlékébe ajánlván magát, a szószékről lelépett."

Az országgyűlési követválasztás hírlapi kommunikációja 1865-ben, Szegeden

1865-ben, a Deák-párt által befolyásolt újság szerkesztési koncepciója szerint, fontosnak tartották az országgyűlési követválasztás stíluskommunikációjának és dramaturgiájának a bemutatását. Forrásértékét tekintve és a korszakba történő stíluskommunikációs beavatás szempontjából Az utóbbi napok eseményei s a követválasztások Szegeden című, a Szegedi Híradó 1865 november 16-i, csütörtöki számából, az első oldalon szerzői aláírás nélkül megjelent cikkből, az egykorú helyesírást megőrizve, a Klauzál Gáborral foglalkozó szövegrész részletét betűhíven idézem:

„**Az utóbbi napok eseményei s a követválasztások Szegeden**

Az a hír, hogy Klauzál Gábor, országosan tisztelt nagy hazánkfiával szemközt az utolsó napokban néhányan egy másik jelöltet is akarnak fölléptetni, - nem kis mozgalomba hozta városunkat.

Szombaton reggel, amint a hir szétterjedt városunkban, a meggondolatlan törekvés ellenében a Klauzál nevével díszlő zászlók a bel- és felsőváros részekben mindenfelől előtüntek. A választók – kik ellen-törekvésre nem gondoltak – többek figyelmeztetése s különösen a bel- és felsővárosi lelkészek szónoklatai által történt lelkes felhívás folytán tömegesen siettek magukat bejegyeztetni, nehogy a választási-jogtól elessenek. – Hogy mily nagy volt azok száma, kik e napon magukat beiratták, megitélhető abból, hogy midőn szombaton este majd 14 napi beiratás a két városrészben csak 625 választót eredményezett, – vasárnap estig a szám 1186-ra növekedett, s igy e napon 561 iratta be magát e kerületben.

Este a szinházban szines cédulák szórattak le a páholyokból és a karzatról következő felirattal: „Éljen Klauzál Gábor, városunk jeles fia, a haza kitűnő szónoka, Szeged palánk-felsővárosi kerületének országgyülési követe!" Másnap reggel már minden ember fövegén a fentebbi sorok voltak olvashatók, s nemcsak a bel- és felső - városi polgárok, hanem az egész város sietett kifejezést adni azon meggyőződésnek, hogy Szeged városát Klauzál Gábornál méltóbban senkisem képviselheti. (…)

Hétfőn az ellentörekvés minden nyoma elenyészett, s mindenfelé csak Klauzál Gábor nagy hazánkfia nevével diszlő jelvények voltak láthatók. Estve Zsótér Andor ur egy ívet bocsátott ki városunk előkelőbb polgáraiból, melynek folytán mintegy 150 választó a felsővárosi volt kaszinó helyiségében lakomára gyűlt egybe. – Az étterem az ünnepelt hazafi élethű, koszorukkal és zászlókkal ékitett arcképével volt diszítve; minden vendég fövegére tüzé az „Éljen Klauzál Gábor követünk" feliratu jelvényt; a társaság a zene vidám hangjainál fellelkesült, s e lelkesültség határtalanná vált, midőn Osztróvszky József ur szokott ékes nyelvén az ünnepelt férfiu, a másnap választandó követ, a haza érdemkoszoruzott fiára, Klauzál Gáborra emelte poharát. Az éljenek egy hatalmas és szünni nem akaró menydörgéshez hasonlítottak. – Több jelenlevő indítványára azonnal következő távirati sürgönyt intéztetett az ünnepelt követjelölthez: „Mintegy 150 választó lakomára gyült össze s leirhatlan lelkesedéssel harsogtatja: „Éljen Klauzál Gábor követünk!" – Egyik felköszöntés a másikat érte, s a társaság 11 óra körül a legjobb kedélylyel oszlott szét.

Kedden délután az utcákon két kiáltvány volt olvasható, egyikkel több belvárosi választó felszólította a belvárosi összes választókat, hogy szerdán reggel 8 órakor a kaszinóban sziveskedjenek összegyülni, honnan zászlóval s zenekíséréttel vonulandnak a választás helyére. A másik tartalma következő:

„P o l g á r t á r s a k !

Alig volt nemzetünknek országgyülése, mely annyira igényelte volna a haza legjelesebb fiainak közremüködését, mint a küszöbön levő; mert a nemzet jogai, alkotmánya, önállósága, szellemi és anyagi érdekei forognak kérdésben. Ez okból minden választókerületnek szent kötelessége odatörekedni, hogy a haza ügyét a legderekabb, kipróbált s értelmesb fiaira bizza.

Az ország szive a haza legnagyobb fiát, D e á k F e r e n c e t választja meg egyhangúlag. – Szeged, az ország legnagyobb magyar városa sem képviseltetheti magát méltóbban, mint ha Deák Ferenc pályatársát, annak legbuzgóbb követőjét, az országgyülési küzdelmekben edzett hazafit, az érdemekben gazdag s kitűnő szónokot, e város jeles fiát – K l a u z á l G á b o r t választja meg most, ugy, mint 1861-ben, egyhangúlag országgyűlési képviselőül, azon férfiut kit 100 kerület méltán irigyelhet tőlünk, s ki mellé követjelöltül más nem állhat, mert sértené az ország közvéleményét, sértené Szeged hazafias érzületét, mert a haza Klauzált várja tőlünk. (…)

Szerdán, vagyis tegnap reggel mindkét kerületben a követválasztáshoz fogtak, és Szeged város választó polgárai ujra gyakorolták az emberi s alkotmányos jogok legszebbikét: megválasztván országgyülési-képviselőiket. –

A palánk-felsővárosi kerület választói reggeli 8 óra után a belvárosi kaszinó helyiségében gyültek össze, s onnan huzódtak, példás rendben, harsogó zene s lengő zászlók elölvitele mellett a választás helyére, a felsővárosi volt kaszinó teremébe, melynek karzatát szép női közönség foglalta el.

A terem, mely Klauzál Gábor arcképével s zászlókkal volt díszítve, egészen megtelt választókkal, kik egy felkiáltásra, mely Klauzál Gábor nagy hazánkfia nevét hangoztatta, harsogó szünni nem akaró éljennel válaszoltak. (…)

(…) K l a u z á l t egyhangúlag kikiáltották Szeged város országgyülési képviselőjének. – A viharos és hosszantartó éljenzés után a központi választmány elnöke lépett a szószékre, s egy jeles beszédben, melyet jövő számunk hozand, előadta, hogy mit kíván ő az országgyülési követtől, s az utóbbi napok történetére vonatkozólag rövid, de velős megjegyzéseket tett, melyek átalános tetszéssel s a helyeslés élénk kifejezésével fogadtattak. A beszéd végeztével ismét szünni nem akaró éljenekben nyilatkoztak a választók Klauzál mellett. Végre a választási elnök ismételve kérdést intézett a választókhoz, hogy nincs e valaki, ki mást kivánna képviselőül. Mire ismét harsogtatták Klauzál Gábor nevét. Mire az elnök Klauzál Gábort egyhangúlag megválasztott követnek, s a gyűlést befejezettnek nyilatkoztatta. Ezután a választók szép rendben szétoszlottak, mig egy nagy rész zeneszó mellett, zászlókkal bejárta a bel- és felsőváros utcáit; a nap közörömének adva kifejezést. – (…)."

A jogi szemléletű szónoklás eszménye. Stíluskommunikáció és retorikai kultúra

Előző korszakokra utalóan a művelődés stíluskommunikációjáról és retorikájáról írta Kornis Gyula: „A katonanemzetet a folytonos sérelmi politika, a bécsi abszolutizmussal szemben állandóan vívott küzdelme jogásznemzetté avatja. Művelődési eszményének fővonását a retorikai szellem kölcsönzi: a magyar kultúra ebben a hosszú korszakban velejében retorikai kultúra. Mind a hivatalos közoktatási kódexek, mind a magyar társadalom lelke előtt a deákos műveltségű, a megye- és országgyűléseken jól szónokló, a hivatalokban deákul ékesen fogalmazó ember eszménye lebeg. S mikor a nemzeti nyelvű iskolázásért megindul a harc, ez magának a művelődési ideálnak retorikai jellegén mit sem változtat: csak a latin helyébe a magyar nyelv lép. A Széchenyivel meginduló nemzeti renaissance a vitéz katona és a szépen szónokló jogász eszménye helyébe mindinkább a modern gazdasági ember alakját állítja." (In: Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei. (1777-1898). Budapest, 1927. I. XVII.) Az orátori és rétori műveltség klasszikus eszményei a magyar politikai szónoklat hagyománytörténetében mintaadó szerepet vittek.

A vármegye társadalmi-politikai irányítási-igazgatási és népképviseleti keretei biztosították Klauzál Gábor pályafutását. A vármegyei politikai életben meggyökerezett és tovább örökölt hangadó és mintaadó gondolkodási-érvelési stílusvilágok csiszolták Klauzál Gábor politikai szónoki képességét, fejlesztették érdekvédő politikai vitakultúráját. Klauzál Gábor országgyűlési beszédei közül A szólásszabadságról (1839), A magyar nyelv ügyében (1843), A zsidóemancipációról (1844), A megyei választások szabályozásáról (1844), A felirati javaslatról (1861) című beszédek nagy hatású szónoki teljesítményt mutatnak. „Az ő beszédei a magyar parlamentáris ékesszólás legszebb példányai." – írta róla Szathmáry Károly. A reformországgyűlések reformpárti politikusai, szónokai közül az alsótáblán kiemelkedett Wesselényi Miklós, Deák Ferenc, Klauzál Gábor és Kölcsey Ferenc. Erről az országgyűlésről írta először Országgyűlési Tudósításait Kossuth Lajos.

Klauzál Gábor életrajzának tömör összefoglalását az Új Magyar Életrajzi Lexikon III. (H-K) jelzésű kötetéből idézem: „1824-ben Pesten ügyvédi vizsgát tett. 1824-től Csongrád vm. t. törvényszéki ülnöke. 1827-ben Csongrád vármegye egyik ogy. követévé választották, ezt azonban betegsége miatt nem fogadta el. Az 1827. évi orsz. összeírás alkalmával Esztergom vm-i összeíró biztos, 1828-ban Horváto.-ban Deák Antallal együtt nádori biztos. Az 1832-36-i, az 1840. és 1844. évi ogy.-en Csongrád vm. követe és a reformellenzék egyik vezére. Az 1840-ben felállított, a Btk. és az ezzel kapcsolatos intézkedések bevezetésére létrehozott orsz. választmány tagja. Az 1843-44. évi ogy.-en a haladópárt és az ellenzék vezére. Amikor 1844 után megerősödött az abszolutisztikus hatalom, a politikai élettől lényegében visszavonult, s a társ. és egyesületi életben fejtett ki élénk tevékenységet. Az 1847-i évi ogy.-en rossz egészségi állapota és feleségének halála miatt nem vett részt. 1848-ban kezdettől fogva támogatta a forradalmat. 1848-ban a pesti közcsendi bizottmány tagja, a Pest városi központi választmány h. elnöke. 1848. márc 23. – ápr. 7. között az ideiglenes rendőri orsz. bizottmány tagja; 1848. ápr. 7.-szept. 11. között gr Batthyány Lajos kormányában földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi min. volt. A min.tanácsban Batthyány Lajossal és Deák Ferenccel következetesen a mérsékeltebb és az udvarral való végső szakítást elkerülni akaró álláspontot képviselt. A pesti népképviseleti ogy-ben erőteljesen támadta a radikális baloldalt, gr. Lamberg meggyilkolása után követelte a felelősök megbüntetését. Kossuth Lajos politikájának teljes győzelmét követően, 1848 őszén visszavonult a politikai élettől. 1849 után gazdálkodott, tétényi szőlőit művelte, rokonait segítette, rossz egészségi állapota miatt gyakran kereste fel a helgolandi tengeri fürdőt. Az 1861-i és 1865. évi ogy.-en Szeged képviselője volt. F.m.: K. G. földmívelés, ipar és kereskedelmi minister által 1848. jún. 9. kiadott céhszabályokat módosító rendelet. (Pest, 1848, 1861, németül, 1848) ; K.G. és Tanárky Gedeon beszédeik (Pest, 1861). – (…)”

Móra Ferenc írta A vármegye emlői című cikkében: „ (…) régi könyveket szedtem elő, amiket gyanúba vehettem, hogy Klauzál Gábor nem maradhatott ki belőlük. Például a Politikai szónoklat kézikönyvé-ből, amelyet Toldy István állított össze, szemelvényekből és méltatásokból, semmi esetre se maradhatott ki a diétai szócsatáknak ez a ragyogó orátora.

Nem maradhatott ki, benne van. Mutatványokban és jellemzésben. A jellemzésnek ez a legplasztikusabb mondata: – Klauzál Gábor a megyei közélet emlőin növekedett… (…)”

A Móra Ferenc által is emlegetett „a vármegye emlői” kifejezéssel érzékeltetett megközelítés eredetét Klauzál Gábor biográfiai adatai támasztják alá. Ha a Szegedi Híradó című lap Klauzál Gábor alakját bemutató, néhány egykorú cikkét Móra Ferenc feltárta- és ismerte volna, például a szegedi követválasztási témában1861-ből vagy 1865-ből, akkor cikkét az általa keresett emberi vonások, attitűdök ismeretében, ezekre az írásokra hivatkozván, a sajtó forrásainak környezetet és személyiséget érzékeltető, megelevenítő emberközeli nézőpontjából formálhatta volna meg. Móra Ferenc kétszer említi tárcacikkében, hogy Klauzál Gábor Kossuth minisztere. Ez feledésbe fordult emlékezeti torzulás, hiszen Klauzál Gábor nem Kossuth minisztere, hanem Batthyány Lajos kormányának minisztere. Ebben a kormányban Kossuth a pénzügyminiszteri posztot töltötte be.

Klauzál Gáborral foglalkozó, elfeledett forrásokat tártam fel. A Klauzál Gábort jól ismerő, töredékes visszaemlékező megnyilvánulások közül Eötvös József

naplójából idézek egy fontos, hiteles mondatot: „Szegeden voltam Klauzál gyásztiszteletén. Soha tisztább, becsületesebb s jobb embert nem ismertem."

(In: b. Eötvös József: Naplójegyzetek-gondolatok 1864-1868. MTA Budapest, 1941. 206. p)

A történeti stíluskommunikációt források alapján feltáró értelmezésem során tapasztaltam, az elfeledett szövegek hermeneutikai megközelítést igényelnek.

5. Öko-stíluskommunikáció és ökomuzealitás. Szélmalom- és hajómalom emlékek

Két példa a megújuló energiaforrások premodern előtörténetéből

A szélmalmok és hajómalmok valójában gabonaőrlési munkát végző premodern szél-, illetve vízerőművek. A megújuló szélenergia és vízenergia forrásokat felhasználó szélturbinák és vízerőművek ősi rokonai. Dél-Magyarország nagy gabonatermő területei mentén, a tiszai és dunai hajómalmok a tizenkilencedik század végéig, a huszadik század elejéig hozzá tartoztak a két folyóparti város mozgalmas összképéhez, a Tisza parti Szegeden és a Duna látványát magába foglaló Baján.

Az öko-stíluskommunikáció módszerével a békéscsabai Gabonamúzeum szabadtéri kiállítóhelyén látható, egykori Csókási szélmalom emlékezettörténetét tárom fel. A kultúratudomány tájesztétikai szemléletét és a hozzá kapcsolódó múzeumpedagógiai megközelítést alkalmazom.

A bajai hajómalom látványképi tájértékét már csak rekonstruálni lehet. Emlékét leírások, elbeszélések, visszaemlékezések, régi fényképek, tájképek és rajzok őrzik.

Tájtörténeti értéktárunk újraértelmezését az ökomuzeális értékek megbecsülése övezi.

A szélmalom. Tájtörténeti stíluskommunikációs értékek

A villamos energiát előállító szélturbinák és szélerőmű parkok az öko-stíluskommunikációt figyelembe véve tervezett és épített, a természeti környezetükbe nem minden probléma nélkül illeszkedni igyekvő látványt keltenek. A szélvitorlára emlékeztető forgólapátok, szélturbinák viszonylag alacsony zajértékkel, jó akusztikus teljesítménnyel dolgoznak. A szélturbinák magas függőleges tengelylyel és általában három, azonos szögben beállított forgó széllapáttal működnek. Az energia közvetlenül helyben felhasználható, akkumulátorokban tárolható és csatlakoztatni is lehet a villamos energiahálózathoz.

Visszaemlékezünk a szélmalomra. Hogyan beszélünk róla, hogyan kapcsoljuk a természet emlékezetéhez és a jelenünkhöz, ezek fontos ökö-stíluskommunikációs kérdések. A harmonikus természeti állapottal kapcsolatot tartó, belső nyugalmat sugárzó emberi kommunikáció fenntartása, az ezt megvalósító kommunikatív cselekvések személyiségfejlesztő potenciálja jelentős.

A visszaemlékezés stíluskommunikációs értékláncán keresztül az áramló jelenhez érkezünk el. Az áramló jelenhez tartozó öko-stíluskommunikáció eszközeivel a szélmalom tájtörténeti-ökológia dimenzióját érdemes újra értelmezni. Ki mit mond kinek és ezt milyen retorikai-kommunikációs eszközökkel teszi? Hogyan változik a táj történeti életvilága és emberre gyakorolt hatása az évszázadok során? Az öko-stíluskommunikáció, a látogatóbarát múzeumpedagógia és kulturális antropológia a mai korszakot megelőző hétköznapi életmódok tapasztalatvilágát a természeti környezet kontextusában érzékelteti.

Az öko-stíluskommunikáció értéklánca az ember és természet viszonyában alapértékeket köt össze. Ember és természet viszonya az interaktív megismerésre, az emocionális és kognitív tanulásra nyitott öko-stíluskommunikáció eszközeivel bemutatható. Az öko-stíluskommunikáció alkalmazása céljából, a tájesztétikai értéktárból, a megújuló energiaforrások premodern előtörténetéből választunk egy feledésbe merült példát.

Az ökológiai értékőrzés stíluskommunikációja. A Csókási szélmalom

Az őrlési folyamatot tükröző belső terével, fából készült forgó alkatrészekből álló felszerelésével a makói tanyavilág csókási részéről származó, majd pedig Békéssámsonhoz tartozó és később Békéscsabán látható Csókási szélmalmot szabadtéri múzeumi látványosságként tartjuk számon. Az újra felépített Csókási szélmalom a történeti-kulturális-ökológiai értékőrzés egyik mintapéldája.

Az öko-stíluskommunikációs üzenet befogadásakor, a szélmalom megtekintése közben és után egy megértő-feldolgozó-alkotó gondolkodási stádiumba kerül a látogató. A látott dolgok hatására a befogadó világában egy kreatív átrendeződés veheti kezdetét. Egy sajátos emlékezeti mintázat alakul ki. Megkezdődik a szimbolikus üzenetté válás folyamata is. Az érzésekkel, hangulatokkal telített emlékezeti mintázatot az öko-stíluskommunikációs és múzeumpedagógiai eszközöket alkalmazó kreatív írás irodalmi eszköztárával és az ökokritikai írásmóddal is feltárhatjuk. A Békéscsabán található szélmalom a környezetbarát szabadég-iskola programok, a drámapedagógiai-múzeumi foglalkozások, a fenntarthatóság örökségét az öko-stíluskommunikatív szemlélet jegyében bemutató fejlesztő szemináriumok és előadások helyszínévé válhat.

Az öko-stíluskommunikáció a mai korszakot megelőző hétköznapi életmódok tapasztalatvilágát a természeti környezet kontextusában képes bemutatni. Nyitott a táj és történelem újabb szempontokat alkalmazó bemutatására. Az öko-stíluskommunikáció jegyében, a fizikai környezet és a történelem között kialakult viszonyban egy mély ökológiai érzékenység fejlődött ki. Az életet adó fizikai elemek, a fény, a föld, a tűz, a víz, a szél metaforái előtérbe kerülnek. Az irodalomtudományban Gaston Bachelard és az école thématique képviselői több könyvet írtak a természeti elemek metaforáiról.

1978-ban az Országos Műemlék Felügyelőség szakmai útmutatásai szerint a békéssámsoni határban álló Csókási szélmalmot darabokra szedik szét. Teherautókon a megnyitás előtt álló békéscsabai gabonamúzeum szabadtéri kiállítóhelyére szállítják. A 44-es számú úthoz közel, a szabad ég alatt újra felépítik. Az egykori Csókási szélmalmot a Csabai Tanya és Gabonatermesztés-Történeti Kiállítóhely (Békéscsaba, Gyulai u. 56.) területén 1980-óta lehet megtekinteni.

Történeti értelemben mai helyén, a Csókási szélmalom egy töredékes szegmens, amely egykor Csanád megyében, a makói határ Csókás nevű külterületi részén állt. Csanád megye megszüntetésekor ez a terület Békés megyéhez, Békéssámsonhoz került. A Békéscsabán újra felépített Csókási szélmalom belső terében a bemutatásra kerülő tárgyi néprajzi kultúra jól mutatja a hitelességre törekvő muzeológiai célkitűzést. A szélmalomhoz tartozó tárgyak, eszközök néprajzi, kulturális antropológiai sajátosságai a szélmolnárság aranykorát, a működés dolgos hétköznapjait idézik.

A szélmalom-emlékek öko-kommunikációs mozaikszerűsége. Az idő és a tér történelmi zárványai és romjai. Emlékezet, rítus, történetalkotás, szimbolikus üzenet. Képzetkincs

A dolgok utólagos rendje és mozgása a külső és belső harmónia megvalósítását és folytonosságának fenntartását szolgáló emlékképekben nyilvánul meg? Térbeli-természeti keretben bontakozik ki a történet. Az emlékek mozaikszerűségéből az érzések és benyomások mentén kiemelkedik, újraformálódik a szélmalom architektúrája.

Az öko-stíluskommunikációs beszédmagatartásban, a látogatóbarát múltidézés folyamatában a beleérző és az absztrakciós képesség párhuzamosan működik. A történetiséget kielégítő történelmi megokolás és ténytörténet az emlékanyagra irányítja a figyelmet. Az ezekhez társuló perceptív és reproduktív fantázia, a történelmi képzelőerő és a velük együtt életre kelő „mintha"- mozzanatok új jelentéssíkokat mozgatnak meg és tárnak fel. Mindez kreatív múltértelmező játékba vonja a múzeumlátogatókat. A látogatóbarát muzeológia, a környezeti nevelés, az ökológiai kultúrát közvetítő drámapedagógia eszköztárának segítségével, a történeti montázsok felvillantásával szemlélteti tárgyát.

Az öko-stíluskommunikáció, a múzeum és a pedagógia párbeszéde mindig újabb kreativitást szabadít fel, az élményszerű nevelés és oktatás, az „edutainment" eszközvilágával újra felfedezhetővé teszi kulturális örökségünk színhelyeit és emlékhelyeit. A jelenből mintha egy átlátszó képen át a múlt historikumába tekintenénk. A történések folyamatossága áramlást biztosít az emlékeknek. A romok mögé nézünk, az eltűnt idő nyomába szegődünk. A múzeumlátogatói, befogadói élmény hatástörténetébe „in vivo" is betekinthetünk.

A Csókási szélmalmot, mint látványt és visszaemlékező elbeszélést a tájtörténeti ökológiai szempontokat alkalmazó, mozgóképekben történő gondolkodást megvalósító kreatív írás újra megjeleníti. A retorikai hagyomány felkínálja a vizuális motívumok kiemelését, a metaforikus beszédmódot, a részletek változatos kontextusban történő visszaemlékező ismétlését.

A külső látvány és a belső élmény együtthatása harmonizálható és a közösségi jelenségeket is magába foglaló ökö-stíluskommunikáció kifinomult beszédmagatartásával érzékeltethető. A természetben felfedezhető tájesztétikai értékekre, a természettel fenntartott kapcsolatból származó, bennünket megtartó lelki és fizikai erőre érdemes nyitottnak lennünk. Az öko-stíluskommunikációs szemléletű, történeti képzetkincset felelevenítő, kreatív írással történő ismeret- és élményközvetítés eredményesnek bizonyulhat. Az emberi kreativitás a visszaemlékező és jövőalkotó gondolkodást megerősítő módon harmonizálhatja. Az

öko-stíluskommunikátor a természetbe ágyazott életmódszervező értékekre hívja fel a figyelmet. Miről és kinek írunk vagy beszélünk, ettől függhet a beszédmód és a hangnem megválasztása.

Öko-stíluskommunikációs beszédmagatartás. Ökokritikai írásmód. Megelevenedő mondatfoszlányok és szavak a múltból

Hóka lován öreg vándor járja a dűlőutakat. Amikor a hold fenn van az égen, világos éjeken a pusztai templom, a tanyai elemi iskola, az út menti kereszt, a bolthajtású híd, a gyermekkor tornáca, a tanyarom, az öreg szélmalom hosszú árnyékkal búcsúzik. Még visszaint? Az emlékek ősformái, az emlékezet és felejtés metaforái visszatérnek a jelenbe? Az emlékek milyen életmintát és életmódot közvetítenek? A képzelet, az álom, az intuitív emlékezet képi világa megőrzi a múlt sziluettjeit. Az idő zárványából kitörnek a régi emlékek és szavak.

Archetipikus álomvilág. A régi tájra emlékezők gyakran gondolnak a természet és ember kapcsolatának metaforájára, a szélmalomra? A szélmalom alakja, a jellegzetes építészeti formaalkotás emlékezeti sziluettje még a környéken gyermekkorukat megélt emberek álmaiban is visszatér. A Kiss - féle szélmalom a csókási tanyavilágban élők számára határozott irányjelző és tértagoló szereppel rendelkezett.

Tájhoz illő építészeti arculata élő középpontot, a tájon átszáguldó szélhez szorosan kapcsolódó mozgalmas otthonosságot, életet varázsolt a környékre. A csókási tájhoz tartozó érparti szélmalom történeti folytonossága a változó tulajdonosok nevéhez köthetően hét mozzanatban követhető nyomon. 1. 1856-60 körül, az 507-es számú tanyán a szélmalomépítő: Dobsa nevű gazdaember. 2. Vajnai Pál szélmalom tulajdonos. 3. Molnár István szélmalomgazda. 4. Bokor Mihály szélmalomgazda. 5. Kiss Antal (1855-1937) szélmalom tulajdonos. 6. ifj. Kiss Antal (1884-1964) szélmalom tulajdonos. 7. Kiss Jenő (sz.: 1922) az utolsó szélmalom tulajdonos, szélmolnár. A molnár házát a szélmalom mellé úgy helyezték el, hogy a malomvitorla elől lehetőleg ne fogja el a szelet. Még néhány esztendővel 1860 előtt, az első szélmalomgazda udvarán, a Dobsa-tanya falát a vihar döngeti, tépi. Tíz év múlva a nádkévék mellett tönkrement malomkövek, romok hevernek szanaszét. Évtizedek jönnek-mennek, másik tulajdonosa lesz a szélmalomnak. A Vajnai Pál felesége által meszelt házfalból is leválik egy darab. Vajnai Pál ezt követően megerősíttette a szélmalmot és korszerűsíttette a berendezést.

Szél szárnyán terül szét az emlékek pora. A tavaszi szél itt mindig földet szárít, az őszi eső pedig vizet áraszt. A ködben álló november kevés szelet hoz. Az öreg Kiss Antal egykori szélmalom tulajdonos és leszármazottai időszakából sok a viszszatérő emlék. Őrlés közben a malomnál az emberek találkoztak egymással. Még az 1920-as években is jókat beszélgettek. Mondták, a pusztai csárda vendégei közt manapság sok a fura ember. Ekkoriban egy elhíresült makói kuruzsló járja ezt a csókási környéket. Az őrletőket látván, a szélmalomnál egy jó szóra még a hátas vándor patikárosok és biberások is megállnak. A fal tövében két öreg az első makói tanyai iskolát, a jó Sztaholyák György tanító emlékét idézi. Hallottad már? Kérdezi a Kristó nevű ember, de választ sem várva máris mondja: „… nemsokára iskola épül az igási ugarokra." Mellettük, a malom árnyéka alatt két

nagybajuszú férfi a gúzsban úszó, kéményen járó, rontó és gyógyító asszonyokról mesél. Itt a szekér elé fogott lovak is jókat pihennek. Abrakolnak és közben a hatrongyosi útvég meg a közeli patkoló kovács műhelye felé tekintgetnek. Egy szúrós tekintetű öreg a makói Akasztófa-dombon fölakasztott betyár balladáját énekli. A többiek csodálkozva hallgatják. Aztán a hírek jönnek-mennek tovább, csöndes pipaszónál. Szóba hozzák, most meg egy ánglus hölgy, valami Miss tesz hintón körutat a tanyák közt, errefelé. Mondják azt is, a tanyaszomszédtól hallották, a bogárzói dűlőt nemsokára kinyitják, aztán majd a Fekete-eret is kitisztítják. A vadlibák a Száraz-ér mentén a húszas évtized végén, az egyik esztendőben a vetést szinte teljesen elpusztították.

Ezek voltak a korabeli hírek és beszédtémák. Eredeti helyén, Makótól és Vásárhelytől egyaránt huszonkét kilométerre, a Csókási szélmalom vajon milyen nyomot hagyott? A szélmalom emlékképei a Száraz-ér partján mintha még mindig élnének. A mederszabályozás előtti időkből Kiss Antal és leszármazottai szélmalom melletti tanyájának emlékét az ingó nádszálak sejtelmes suhogása idézi. A háborús időkben a kenyérnek való őrlése is itt történik. Visszatér a korpásliszt emléke. Őrlés előtt a búzát jól megrostálták, egy kicsit megnedvesítették. A rostán fennmaradó ördögbocskort és a többi nem oda való apró dolgot, konkolyt a molnár mind kidobálta. Sokat jelentett a molnár gondossága. Csak a tiszta búza jöhetett számításba. Kiss Jenő, az utolsó szélmalom tulajdonos, az emlékeiben élő lisztespadnál, még most is, mintha az őse, az öreg Kiss távoli köhögését hallaná. A nagyapai örökség, az apai „molnárbetegség" távoli emlékké vált. Az öreg Kiss Antal a malomkő forrósodó tengelyvége alá egy fényes rézkrajcárt szokott tenni. Ezt még most is emlegetik. Makó mai határát és egyúttal a megyehatárt is elhagyjuk. A szekérzörgető „makai makadámút" következik. Már a csókási határrész szélén vagyunk. Az érparthoz közel. Mintha szekérzörgéssel telítődne a táj. A négyökrös szekér című Petőfi-versből a második strófa utolsó sorai jutnak eszembe: „Kalmár szellő járt a szomszéd mezőkön, / S vett a füvektől édes illatot. / Az országúton végig a szekérrel / A négy ökör lassacskán ballagott." A mai békésmegyei táj itteni részlete az emlékezet mögöttes időrendjében összeforrni látszik a régi Csanád vármegyével?

A csókási táj Makó és Békéssámson felé eső szélén, az utolsó tulajdonos nevét emlegetve keressük a Kiss-féle szélmalom helyét. Az emlékezők képzeletvilágában a szélmalom még ma is szervesen hozzátartozik ehhez a tájhoz. A szélmalom képe szimbolikus üzenetet hordoz. A képzelet képekben működik. A néhai 507-es tanya helyén, az emlékőrző kis földpúp felett a széllel mozgó árnyak testetlen homályából egy óriás sziluett bontakozik ki. Mi lehet ez? Formája zömök, felfelé keskenyedő. Mintha egybeszabott zsákruha feszülne rajta. Nagyterpeszben áll. Kezeit maga mögé rejti. Telt törzse fölött rövid nyakán a fejét kúpalakú kalap takarja. Homlokirányban, a szélvitorlák tengelyén a régi emlékek forognak. Gyermekhangon megszólal az aratási ének: „A szép sík mezők ékeskednek / Sok baromcsordákkal; / Villognak a szép szántóföldek / Sűrű gabonákkal." A szélmalom, a szélmolnár és életvilágának tudáskészlete eredeti fényében ragyog. Mondatfoszlányok és szavak kavarognak a szélben. A szélmalom régi szótárából előbukkannak a szavak: szelestengely nyakvas, gombszár, nagykeresztág, vitorlagerendely, szárnyafa… Felnagyított emberi arányokat rajzol a szélmalom kontúrja.

A vén molnár visszatért. Életet őröl a világ közepén. A monoton zajban tér és idő ölelkezik. A szélmalomács mondását pörgeti a szél: „Amit kis helyen meg-

fordíthatsz, annak széles helyet nem kell keríteni." Virradatkor még köröz a négy szélvitorla. A kemény vackorfából készült belső forgórészek súrlódását távolról is hallani. A szél hatalmát nyögi a matéria. Cikázó emlékrianás a Száraz-ér partján. Reggelre már egy mély repedés tátong a szélmalom fatengelyén. Az emlékőrző szélmalom természetbe olvadó világa újra megnyilatkozik. Feltárul az élet és enyészet, az emlékezet és felejtés határvonalán. A gabona magvai újra szétszóródnak. Élet sarjad a szélmalom emléknyomán.

A hajómalmok látványképi tájértéke

A magyar vízparti városok látványképi múltját érdemes felidézni. A Duna nagy vízgyűjtő területéhez kapcsolódik a Tisza és a Maros vízrendszere is. Szegeden, Makón, Csongrádon és Szentesen a folyóparti városképhez szervesen hozzá tartozott a hajómalmok látványa. Szeged alatt, a tiszai folyószakaszon 1798-ban már hetvenegy hajómalom működött. A paprikatermesztés fellendülésével később Szegednek volt egy különlegessége, paprikaőrléssel foglalkozó hajómalmok dolgoztak a Tiszán.

A bajai hajómalmok premodern világát a stíluskommunikáció megjelenítő és felidéző szemléletmódjával vizsgáljuk. A szegedi vízi élettel rokon jelenségeket, a tiszai és marosi vízimolnárság mikrotörténelmének dunai párhuzamait is felfedezhetjük. A múló időben a régi látványa folyamatosan elhal. Viszont jelképszerűen, a régire emlékeztető lényeg időközben még újra felbukkanhat. A stíluskommunikáció eszközeivel ezt a tapasztalatot érzékeltetjük.

Mikrotörténelem és életmódkultúra. A bajai hajómalmok

A Duna lapos ártereivel érintkező kiöntései mentén, a csak csónakkal megközelíthető homokpadoknál, de mégis a folyó szélein a kis szigeteket kerítő víznél a látvány szinte megszólít. A Duna-menti táj értékképzeteit vizsgáló kultúratudomány és stíluskommunikáció nem közömbös ez iránt. A tájromantika jellegadó elemei és az ökológiai tartalmakat hordozó premodern életvilágok irodalomba, művelődésbe kapcsolódása a stíluskomunikáció érdeklődési körébe is bele tartoznak.

A premodern életvilágot feltárhatjuk, érzékelhetjük még? Bepillanthatunk az elmúlt idő kulisszái mögé? A Duna bőséggel hömpölygő vize szabályos ritmusban forgatja, erőt átadó szakadatlan munkára serkenti a hajómalom vasalt fatengelyre szerelt széles lapátkerekét. Molnárlegények, molnármesterek sürgölődnek a bajai hajómalomban. Az aratás utáni hetekben éjjel-nappal búzát őrölnek. A molnárfeleségek és segítőik sütnek, főznek. A következő napra készülnek. Amikor már késő́re jár, kicsit körbe néznek. Pár percre megpihennek és Isten áldását kérik a lisztre. Nepomuki Szent Jánoshoz, a vízen járók védőszentjéhez imádkoznak. A dunai szerencsét és a békés munkálkodást óhajtják a hajóknak, a malmoknak és az embereknek.

Aedificator mundi. A hétköznapokban hol található a világ teremtője? Belül, a malomkövek szünet nélkül forognak. Kívül, a szürkületben árnnyá váló hajómalom kerepelését hallgatja az ártér és a vén Duna. Lerakódnak az időrétegek.

Egy 1245-ben keletkezett okirat már a dunai magyar hajómalmok létezéséről tudósít. Hajómalom erőszakos elkötését emlegetik IV. Béla egyik 1237-ből származó adománylevelében. Az anyagi világ múltba enyésző része mára átmutató képet formál? Francovilla: Baja régi latin neve, 1260-ban már ferences rendi szerzetesek is laknak itt. A „baja" szó török-tatár, csagataj nyelven azt jelenti, hogy öreg, azaz tekintélyes. Már a 18. századi, itáliai hadmérnök, Marsigli térképén is jól látható a Baja-környéki Duna-szakasz kanyarulatokban gazdag szövevényessége.

Milyen emlékképeket képes összegyűjteni a hajómalom? Az átellenben lévő folyópartok addig nem sokat tudnak egymásról, amíg nincs összekötő híd közöttük. A hajómalom a maga módján kapcsolatot épít ember és ember és az ökológiai környezetek között. Természetes mozgási energiát nyer a vízből. Összegyűjti a búzát. Lisztet ad és ezzel életet. A hajómalom az élet nagy alapelemeit kapcsolja össze. A föld termését, a gabonát a víz energiája segítségével lisztté őrli, ezzel a kenyérhez jutást szolgáló eszközként a hajómalom ökológiai jelképpé válhat. Az 1863-ban történt átfogó felmérés adatai szerint országunkban 4301 hajómalom működött. Történetek töredékei bontakoznak ki az idő rétegeiből.

Baja vonalában a tekintélyes vízhozamú Duna teszi a dolgát, segíti a munkát, a vízsodor rendületlenül hajtja, fogaskerék áttétellel forgatja a hajómalom kövét. A malomház díszesen faragott orrán sirály tollászkodik. Egészen közel az ideszokott madárhoz, egy izmos hajómolnár éppen a hajómalom vasmacskáját igazítja. A „macskázást", a közelgő helyváltoztatást akkurátus módon készíti elő. Miközben visszaemlékezik, arra az időre, amikor a vasmacskát még a folyó fenekére süllyesztett, kövekkel megrakott vesszőkosarak helyettesítették. A hajómalmokat a vízben, mélyre bevert malomszegekhez kötötték ki, fűzfavesszőből és tölgyágakból font természetes kötéllánccal. Ezekben többször is fennakadtak a közlekedő hajók. Ezért később arra kötelezték a hajómalom tulajdonost, hogy vasmacskával, vasláncc kössék ki a hajómalmot. A hajómalom felépítményei fából készültek. A Duna-menti kézművesség hasznos remekművei ezek. A régi molnárok faragómesterek voltak.

Kezdetben nem is annyira az őrléssel, hanem inkább a malomépítéssel foglalkoztak. Kiválóan értettek az ácsmunkához, a hajóépítéshez, de még a kerekes mesterséghez is. A hajómolnárok jól ismerték a Duna évszakonként változó vízjárását és örvényes veszedelmeit. A hajómalmok kedvező vízfolyásnál és vízmagasságnál adódó állandósuló állomáshelyét a molnárok tapasztalata alapján választották ki. Egy időben még a hajómalomban használatos asztalt, ablakot, fazsindelyt is a molnárok készítették. A későbbiekben malomácsok szakosodtak a hajómalom és a malomház famunkálatainak elvégzésére. Super: így nevezték a hajóácsot. A super hajómalmokat, csónakokat, kisebb hajókat is épített, faragott. A super értette szakmáját, bevált tapasztalati méretarányokat alkalmazott, gyakorlatiasan, szemmértékre hagyatkozó arányválasztással készítette a fából készülő, vízen járó műveket, hajókat, vízimalmokat. A hajómalomban a csak gabonaőrléssel foglalkozó embert őrletőmesternek, malomgazdának nevezték. 1815-ben kapott szabadalmat a bajai molnárcéh, fél évszázaddal később, 1866-ban már hetvenhat hajómalom őrölt, viszont 1876-ban már csak ötven. A bajai hajómolnárok május 15-én szokták tartani vízi felvonulásukat, ez a „Jánoska-eresztés". A szentjánosi városrészben, a Duna-parton a kápolna Szent János-szobrát egy lampionos dereglyén a főtér felé szállították. Csónakokban ültek és itt találkoztak a hajómolnárok a város vezetőivel. Majd ezután kezdődhetett

a molnárok népünnepélye. 1925-ben már csak három malom maradt Baján, de rövidesen ezek is megszűntek.

A hajómalmok körüli élet milyen képet formált? A 19. század végén, Baja környékén, a hosszú Duna-szakaszán, közel száz hajómalom dolgozik. A malomházak ablakát piros muskátlik díszítik, a malomházak konyhájában halászlé készül, de kéznél van már a gyufatészta is. Baján, ha ilyenkor megszomjaznál, nem szabad vizet innod. Tudnod kell, csak a vörösbor illik a halászléhez. Bajaiak mondják, „átkozott a hal a harmadik vízben." Az elsőben úszott, a másodikban főzték, a harmadik lenne az a víz, amit innál rá?

Képzeljük el, az egyik hajómalom orránál elhelyezett tölgyfa asztal mellett diskurálunk. A friss búzaőrleményből édeskés illat és melegség árad. Hallgatjuk a molnár szavát és a régi bajai halásztörténeteket a vizafogásokról, a kilenc méter hosszú, több mázsás dunai vizákról.

A víz tetején paránynövények lebegnek, mohás deszkadarabkákon gyertyák égnek és úsznak tova. A víz fölött közvetlen közelről látjuk a pompázó naplementét. A Sugovicánál vízbe merítkező utolsó napsugár szétosztja teljes örömét a párálló víz felett. Máig ható, nehezen megfejthető rezonanciákat, térbeli és időbeli üzeneteket küld nekünk a régi hajómalom világa? Tájakon, korokon át, a természet, a víz, a napfény, a búzaszem, a mindennapi kenyér, a dunai, kisvárosi életküzdelem üzen? Száradó varsák a parton.

Kezdetben volt a kő, malomkővel végezték az őrlést. Amikor meg már az 1860-as, 1870-es évektől a gőzmalmokkal kellett egyenlőtlen versenyre kelniük a bajai hajómalmoknak, akkor a haladottabb malomtulajdonosok a 19. század végén már hengerszéket alkalmaztak. Elterjedt a szélkamrával, hengersorral, szitákkal felszerelt hajómalom. A nagy vízhozamú folyókon egymást érték a hajómalmok. Budapesttől déli irányban a Dunán, Ráckevén, Pentelén, Uszódon, Foktőn, Baján, Szentistvánon, Szeremlén, Mohácson, Apatinon túl, egészen le délre, híres-legendás hajómalmok voltak. Vén malomház is volt köztük, nem is egy. A keresett, jó hajómalom finom lisztet őröl. A molnárlegény fütyörészve dolgozik. A molnárság mestersége apáról fiúra száll. Más vidéken, nem is olyan messzire innen, a hajómolnárok régi ünnepsége volt a gyertyaúsztatás. Az alkonyatkor kezdődő vízi ünnepségen a Duna-parti település felső végénél hosszú deszkákon nagy, égő gyertyákat bocsátottak vízre. A falu alatti vizeken a hajómolnárok csónakokban, ladikokban várták a fényes lobogással közelgő vízi gyertyákat. A vízparton sokan összegyűltek. A hullámzó folyón, ez az imbolygó gyertyafény felejthetetlen látvány volt.

A nagy őrletési időszakban a környékbeli falvakból is Bajára hordták az őrölni valót. Képzeljük el, az őrletésre várakozó, búzával megrakott szekerek sorban állnak a hajómalmokba vezető deszkahidaknál. Volt torlódás. Sokáig, akár hetekig is vártak a sorukra. Előfordult, hogy az Alföld belső, távolabbi részeiről érkezők még családjukat is magukkal hozták a bajai hajómalmokhoz a szekereiken. Ennivalót, kenyeret, vizet, tyúkot, libát, birkát is hoztak magukkal, szabad tűzhelyeken főztek, sütöttek. A hajómolnártól vették a bort. A parton lévő istállót is használhatták, ide kötötték be a lovaikat. Az emberek szóban, ízes elbeszélésben hozták és vitték a híreket. A hajómalom, mint fórum és kommunikációs hely, sajátos szereppel rendelkezett. Ha a várakozási idő hosszú volt, az őrlető néha még napokra is fuvart vállalt a környéken a lovaival. A hajómolnár a malomban összesöpört, lehullott gabona magvakból és a malomkonyháról származó halap-

rólékból jól tartotta a csirkéit, ezért az ún. molnárcsirke különösen keresett volt a bajai piacon.

A Dunára települt hajómalmokkal együtt megjelent az üzleti konkurencia jelensége. Az ún. molnárhuncutságról is szól a fáma. Volt, amikor a molnárlegény az őrletőre várakozva kiállt a hajómalomba vezető deszkahídhoz és a felső szomszéd hajómalomba tartó őrlető gazdának azt találta mondani, hogy tovább már ne menjen, mert a szomszéd malom elromlott, most javítják, inkább majd ő megőrli a búzáját. A kisvárosi céhlegényi vagy a hagyományos ártéri életformákat és a halászó, pákászó, vízen járó foglalkozásokat a hajómalmi tevékenységgel felváltó legényekbe esetenként némi kalandvágy is szorult. A török időkben az ártéri erdők vastagtörzsű nyárfáiból vájt csónakokban menekültek.

A hajóra épített, partközelben horgonyzó tombácos malomnak sajátos világa volt. A hajómolnárok messzire hallatszó vízi dudával jeleztek a vízen járóknak, hajóknak ködös időjárás esetén. A hajómolnárok vidám mulatságain is megfújták ezt az öthangú bőrdudát, melyet a malom mellé rögzítve a vízben tartottak, anyagát védték a kiszáradástól. A hajómalom molnárlegényei csuvározást is végeztek. Mit jelentett ez? A hajómalom gazdájának szekerével a molnárlegény két-három napra távozott a malomból. Körbejárta a környéket, az őrletni való búzát összegyűjtötte. Zsákokban a hajómalomba szállította, majd őrlés után a lisztet szekéren visszavitte a házhoz. „A környékben csuvározunk." – így mondta a molnárlegény. A csuvározáson lévő molnárlegények a környékbelieknek sok érdekes malombéli történetet meséltek.

Rémséges lehet, amikor a holdvilágos éjszakában megreccsen a hajóhíd deszkája. Az öreg, elfáradt deszka repedése, vagy a betyárok rajtaütése következik ilyenkor. Kéznél van a malombárd? Mivel lehet védekezni? A hajómalomban a betyárok támadása is megesik. Menedéknek is használják. „Malomban való bujdosás." A hajómalom, mint menedék? Az idő múlásának itt valami végtelen nyugalma nyilvánul meg. A malomház faragott, díszes oromzata néma nyugalommal ékeskedik a víz felett. A malomház tetejét kontyolt, nyeregtetős megoldással fazsindely borítja. Javítanivaló a hajómalomban szinte mindig akad. Vándor hajómolnárok járnak malomról-malomra, fúrnak, javítanak, igazítanak, deszkaréseket óvnak a víztől, tömítenek mohával és félbevágott fűzfavesszővel. A hajómalomban sokféle javításra szolgáló szerszám van. A partról a malomhoz vezető deszkahídnak sajátos rezgő hangja volt, ha teli zsákokkal terhelten léptek rá. A hajómalom szókincse régies hangulatú szavakban gazdag. Rövid ízelítő ezekből a szavakból: malomházhajó, tárhajó, alulcsapó vízikerék, tiltó, órrbókony, kisbarát, szélcső, felvonó, daratisztítógép, lisztkeverőláda, hengerszék, malomkő, koptatógarat, hajólejáró, hámozógép, kőkéreg, szélcobor, kőemelődaru, hajólámpa.

Emlékhordozó vers

Tolnai Lajos író (1837-1902) az Uszóddal szinte azonos délkörön fekvő Gyönkön járt elemi iskolába.

Tolnai Lajos Dunaparton című, Dunaszentgyörgy- környéki, a foktői Duna-parttal átellenben keletkezett élményein alapuló táj-karakterisztikai szempontból is értékes, fiatalkori idillikus verse így hangzik:

Tolnai Lajos:

Dunaparton

Oh be édes itt a híves fűzfák alatt
El-elmerengeni,
Nézni, hogy a Duna futó habjaiba
A kis fecske magát miként meritgeti.

Hallgatni a malmok lassú zuhogását,
Nézni a kis halat,
Mint kergeti, űzi illanó pajtását
Napsugártól fénylő, csillámló hab alatt.

Amoda távolabb, zöld ligetek alján,
Óh be szép, óh be szép!
Mint fehér báránykák verőfényes mezőn:
Gyermekek fürdenek, futkosnak szanaszét.

Édes lármájukra, víg csevegésükre
Hallgatok, figyelek:
Mintha köztük volnék, mintha gyermek volnék,
Játszom, lubickolok, futkározom veletek.

És mig így lelkemet ábrándok ringatják
Híves fűzfák alatt:
Pirosokká lesznek a kékelő felhők,
Szőlőhegyek mögé nyugodni száll a nap.

Majd megcsobban a víz, habot vet a Duna,
Repül egy kis ladik,
Szép, barna menyecske dalolva evezget
S Duna eltanulja szerelmes dalait.

A ladik partot ér, menyecske kiszökken,
Megy vígan, könnyedén, -
Be boldog az a férj, ki neki mondhatja:
Édes feleségem, galambom, picikém!

Értékteremtés

A hajómalom bajai újraépítésével, folyóra helyezésével visszaszármazhat a „Genius Loci" egy töredéke. Az építészetelmélet szavai: lokáció, konfiguráció, artikuláció, konnekció. A város lokális, Duna-parti elhelyezkedéséhez jól illeszkedik a hajómalom. Az újra létesülő hajómalom a múltat idéző ökomuzealitás élettel teli vízi konfigurációjaként, jelképes mivoltában nyilvánul meg. Régi életformát képvisel a premodern világból. A hajómalom léte részleteiben utal az

ősök életmódjára. A vízi életmódot revitalizáló lehetőségre. A természettel együtt élők látványképi tájharmóniákat őrző és értékkereső tevékenységét artikulálja a következő nemzedékek felé.

A folyóparton a hely szelleméhez kötődő formák otthonosan élednek újjá. Megnyilvánulhat a hajómalmok világát újra felfedezők elődökre visszatekintő öröme és a jövő számára ökomuzeális értéket teremtő tudatossága. A vizek és emberek találkozási pontján, a hajómalom szelleme újra testet ölthet. Szinte hallani, a jelen kérdést tesz fel a múlt számára. Halászati mini skanzen és újraépített hajómalom? Mit üzen a múltnak a jelen?

6. Az örök elbeszélőkedv stíluskommunikációja. Benedek Elek, a meseíró

A mesemondás az örök elbeszélőkedv stíluskommunikációja. Benedek Elek világában a mai kor kérdéseire is értékes válaszokat találhatunk. Újraolvassuk, újraértelmezzük műveit. A mesemondásnak kitüntetett szerepe van az ember életében. Az évszázadokon keresztül szájhagyomány útján fennmaradt, nemzedékekről nemzedékekre örökített képzetkincsünk, monda- és mesekultúránk a történelmi idő mélyéről tárja elénk az egyszeri életek tapasztalati világát, gondolkodásmódját. Az ősi magyar mítoszvilágunkban tárolt szellemi kincseink mese és monda előtti állapotáról nem sok szövegismeretünk van. Ami töredékesen fellelhető, az a szájhagyományban őrződött meg. Később átszivárgott a mondákba és mesékbe. Temérdek idő múltán meséink világa a szétdarabolódott mítosztöredékekből alakult ki, formálódott meg. Benedek Elek széleskörű olvasórétegek számára teremtette meg a mesék és mondák kultuszát. Mesekönyveiben kiadta és klasszifikálta a korábbi szájhagyományozódás termékeit. Gondozta a kulturális emlékezet hagyományát. A kései romantika és a historizmus művelődési korszakában az irodalom előtti nyelv emlékezetéből, a szájhagyományból gyűjtötte össze a meséket, mondákat.

A mesékben az emberi örök elbeszélőkedv nyilvánul meg? A mesélő helyzetben a beszélőt a hallgatóval összekötő stíluskommunikáció összetettsége, a mesélőnek a mondák és legendák világába átvezető, emlékezetet működtető érzésvilága, tekintete, hanghordozása, gesztusai, nevelő jelenléte a fontos.

A mese gyermeköröm. Életkor szerint lehet válogatni a mesék közül. A gyermek és a felnőtt is részesül a meséből, de mindkettő másként. A lelki válságot átélő felnőttekre gyógyító hatással lehet a mese. A mitikus keretű nyitott stíluskommunikáció világában a mese az átadható, variálható emlékezet formájában terjed tovább. Mítosz, monda, legenda, néprege, népköltészet, szájhagyományban élő egyszerű történet. Ezek összetartoznak.

A „jóra" és „rosszra" feloszthető értékdualista világszemlélet sémái, de a változandóság átmenetei és az értékharmonizáció mozzanatai is mélyen benne vannak a mesék értékszerkezetében. A tündérmesék vagy varázsmesék, hősmesék, csodatételekről szóló mesék, az állatmesék és más tanító mesék morális üzenetet tartalmaznak. A nevettető csalimesék a gondolatritmust és a figyelem fenntartását fejlesztik, a leleplezni tudó képzelet logikai érzékével együtt. A boszorkányok, az óriások, a természetfölötti lények látogatásai, változatos kalandjai alkalmat

adnak a valóság és a valóság feletti szféra küzdelmének bemutatására. A gondolkodásmódokban áramló társadalmi igazságszolgáltatás utáni vágy a mesékben is kifejezésre jut. Gyakoriak a próbatételek és a képzeletbeli utazások. A mesékben csínytevők és furfangos szolgalegények járnak túl királyok és módos gazdák eszén. Állatok emberiesített gondolkodással és beszédmóddal megjelenített alakjai stíluskommunikációs viselkedési értékeket közvetítenek és tükröt tartanak a mesehallgató elé.

A tréfás-mesés történetek csodás elemei felszámolják a képzeletet napi görcs alatt tartó határokat és oldják a szorongást. A mese az álmok közelébe nappal is elvivő, képzeletbeli utakat teszi szabaddá. A mese bűvöletében élve vagy abból közvetlenül kilépve a valóság kontúrja erősebben érzékelhető.

Benedek Elek (1859-1929) az Erdővidékhez tartozó Kisbaconban született. Hosszabb budapesti kitérő után szülőfalujába ment vissza élni, alkotni, műveivel hatni, az ősi földön meghalni. Szülőfaluját és környékét így mutatta be: „Erdő, mező, hegy, völgy falu – minden mesél itt. A mesék földje ez – csuda-e, ha szép csendesen mesemondóvá nő az a gyermek…"

Szeretni, írni, mesélni. A mesékben is hazatalálni. A képzelet örök erő. Ezek az alapvető felismerések formálták Benedek Elek gondolkodásmódját. Benedek Elek írói munkásságának értelmezése és újraolvasása során a műveket értékrendszerbe helyező regionális kultúra, a szülőföld, Kisbacon és környéke és az Erdővidék művelődéstörténetével és néprajzi sajátosságaival is érdemes foglalkozni. Benedek Elek műveinek és írói énjének lényege a szülőföldhöz kötődik. Az értékőrző táj az élmények szintjén folyamatosan jelen van írásművészetében. Ember és természet civilizációs stressz előtti mély harmonizációs kapcsolatából, a mondákból, a mesékből, a legendákból egy megelőző történelmi tapasztalat, a népi életmód fantáziával kevert életanyaga áramlik felénk.

Ez a mesélőkedvből fakadó, elemi erővel feltörő elbeszélés nem más, mint az emlékezet időben visszakereső magatartásformája. Ez a látens stíluskommunikációs visszakereső igény egy elveszendőnek mutatkozó, de még érzékelhető értékhorizonton egészen az eredetmítoszunkig nyúlik vissza.

Benedek Elek értékszerkezetet közvetítő, legjelentősebb munkái között tartjuk számon a Testamentum és hat levél című művét. Az erkölcsi tanítás (parainézis) műfajában írta, s ez egyben irodalmi végrendelete is. Szellemi hagyatékában, a „meleg szív és kemény gerinc evangéliumában" fiai és Mária leánya számára a szeretetet, a család, a szülőföld iránti elkötelezettséget, a becsülettel és tisztességgel végzett munkát és a tanulás fontosságát hangsúlyozta. Ha a Benedek Elek-féle mese- és mondaszövegeket az életmű egésze felől tekintjük, akkor az eredeti Magyar mese- és mondavilág című ötkötetes mű a legfontosabb. Benedek Elek: Édes anyaföldem! Egy nép s egy ember története című önéletírása, és a lányregények közül a Katalin című mű figyelemre méltó. Ezért újraértékelésük nem maradhat el. Jelentős stíluskommunikáció-történeti értéke van a Benedek Elek-féle Cimbora című gyermekirodalmi lap párbeszédet fenntartó levelező rovatának.

A Benedek Elek meséiben gyakrabban előforduló mesekezdési formulák között szerepel a következő: „Volt, hol nem volt, még az Óperenciás-tengeren is túl, ahol a kis kurta farkú malacka túr, volt egy szegény ember. Ennek a szegény embernek annyi gyereke volt, mint a rosta lika, még eggyel több." Benedek Elek: Becsüld a népet! ; Öreg faültető éneke; Jőnek a fecskék ; Madárfiókák; Honvágy

című verse, A csodaszarvas című mondaátírása, A mindent járó malmocska; A világszép nádszálkisasszony ; A három kívánság; A farkas és a róka; Házasodik a daru; A kutya meg a nyúl; A rózsát nevető királykisasszony; Többsincs királyfi című meséi ízelítőt adnak a munkásságából. Benedek Elek Magyar mese- és mondavilág című műve a Magyar Elektronikus Könyvtár állományában olvasható, az értelmezést segítő Szómagyarázó című függelékkel együtt.

A képzelőerőt igénybe vevő stíluskommunikációs írói feladatot és a mesekincs kanonizálásának időszerűségét a saját korában Benedek Elek pontosan érzékelte. A mesék világát újraálmodta, újraalkotta, stíluskommunikációs értelemben egészbe komponálta, könyvekbe szerkesztette. Benedek Elek meseátírásai a szájhagyomány és a szöveghagyomány értő kezelése nyomán keletkezett stíluskommunikációs újraalkotások.

Benedek Elek társadalmi tudatrétegeket összekötő kommunikációs hatását mutatja, hogy a népi művelődési világ mesei képzetkincsét stíluskommunikációs bravúrt megvalósító átírásaival korának polgársága, a polgárok gyermekei számára és a későbbi korok részére is befogadhatóvá, élvezhetővé tette. A Benedek Elek-féle monda- és meseátírás szemléleti alapjairól a szövegfilológia előírásait figyelembe véve is születtek folklorisztikai, tudománytörténeti tanulmányok.

A mesekincs stíluskommunikációjának örök időszerűségét, a képzelőerőnek a gyermeknevelésben betöltött szerepét és az iskolák intézményrendszerét elérő értékközvetítés fontosságát Benedek Elek kitűnően érzékelte.

7. Az eltűnt öreg lovas nyomában. Történelmi látlelet a premodernitásból

Értelmezés

A korábban rögzült és mára idejétmúlt premodern jelenségek elmerülnek a múltban? Mi lép a helyükbe? A modernitás. A jelen igényei szerinti változás. A generációváltás. A megújulás? Az emlékezet úthálózata sejlik fel a tanyák között közlekedő öreg lovas történetében. Nyomok az út porában. Ez a hívóinger élénkíti a nyomokat hordozó helyzetre és helyre történő emlékezést. A társadalmi rétegek értékrendszerét, a néprajzi különbségeket, a mezőgazdasági termelési kultúrára épülő életviteli értékeket vizsgáló társadalomtudomány számára Szeged, Hódmezővásárhely és Makó környéke mindig is fontos volt. A táj, a gazdálkodás és az életforma összefüggését tükrözi a tanyai településforma.

A múlttól való elszakadás nosztalgikus-romantikus tudatán túl, az emlékezet helye, a tanya, hosszú ideje már felszámolódóban van. A mulandóságra vonatkozó reflexió, a kultikus múltidézés, a hely szellemével való találkozás mentén felvillannak a tanyai biakok elnevezésű citerás táncmulatságok és a tanyák világát látogató biberások, azaz a hátas patikárosok néprajzi emléknyomai is. A ma már nem használatos régies szavak emlékezeti nyomokként vannak jelen. A régi világban a tanyai csárda információs csomópontként értelmezhető. Az emlékezettörténet alapmetaforáinak tanulmányozása során a csárda és a romjain képződött legendák is sok tanulsággal szolgálnak. Az emlékképnek fontos szerepe van

az elmúlt idő nyomában kutató történész és a kultúrakutató irodalomtörténész számára. Az idő múlását és az életforma szervező értékek változását kísérő mentális folyamat feltárásakor, az emlékezet térbeli tájolásában, az öreg tanyai lovas látványát kibontakoztató nézőpontot vehetjük alapul.

Egy tárcacikkben az emlékezés és a felejtés szóképei, szókapcsolatai által a visszahozhatatlan pillanat látványa bontakozik ki: „Láttam egy tanyai lovas gazdát, aki kora reggel, amúgy régimódiasan kifelé igyekezett a szállására. Sötétsárga, alacsony, higgadt, kantáros, sallangos paripán, kápás fanyeregben ült a lovas, akinek sipkája füle tövéig volt lehúzva, vállán pedig keresztül volt vetve az elemózsiás tarisznya, mivel hogy a kenyér jó útitárs, mint mondani szokták…" Szinte fotografikus jellegű az emlékkép leírása. Az emlékezet tájképén egy rejtett minta tárul fel a színlátás, a térlátás és az idők változását hordozó jellegzetes alak felismerése kapcsán. Az 1923-ban nyolcvankét éves Vajda István volt ez a néhai öreg lovas. Az egykori tanyai lovas múltba vesző rutincselekvése, amint a makói Szent István-térről elindul a távoli tanyája felé, az utókor számára már jelképessé vált. Az adott látványhoz milyen és hányféle történet kapcsolódik? Minden látvány mögött egy kiterjedt emlékezeti raktár húzódik meg?

A közvetlen látványtapasztalatot megörökítő régi tárcacikk mai olvasatában a múltra visszamutató, de egyben jövőkapcsolattal rendelkező vízió szimbólumszerű képzetvilága is megnyilatkozik. Képzettársításokra épülő irodalmi és képi keresztkapcsolatok épülnek ki. Az egymásra rakódó felejtés és emlékezet rétegeiben az életmódváltásokat kísérő művészi asszociációk sora mutatkozik meg (vö. Ady Endre: Az eltévedt lovas című verse, Gárdonyi Géza: Az öreg tekintetes című kisregénye, Munkácsy Mihály: Poros út című képe, Rudnay Gyula: Lovas című képe, Dehény Lajos: Eljár az idő felettünk című képe). Az emlékezés művészete valójában azonos a felejtés művészetével.

Az esetismertetés, a mintavétel a múltból lehetséges. A hagyományos technikai médiumok körében a napilapok irodalmi-művelődési tárcáit a kulturális emlékezet metaforáinak gyűjteményeként értelmezhetjük. A paraszti életforma, a tanyai életmód megváltozását rögzítő dokumentumban az egykori külvilág kivetített képei és a belső mentális képek egymásba kapcsolódnak. Az elmondottakra vonatkozó elbeszélő forrásként a huszadik század első harmadából származó írásműként, a Marosvidék című lap 1923. december 16-i számában –a. szerzői jelzéssel megjelent Az öreg tanyai lovas című tárcát közlöm.

Szövegközlés

Az öreg tanyai lovas

A régi világban, mikor a tanyai utak ennyire sem voltak kiépítve, mint most, így télidő-tájban, a nagysarakban, a tanyás gazdák, a gazdafiak, jóformán csak lóháton jártak a tanyákra s onnan haza, mert bizony kocsival lehetetlenség volt ilyenkor az utakon közlekedni.

Fölkantározott, sallangozott szilajparipákon csak úgy a szőrén vagy kápás fanyeregben délceg legények, javakorú emberek jöttek, mentek a tanyavilág sártengerrel borított útjain, ahol a lovas emberen kívül, mint mondani szokás – csak a madár járt.

Legalább egyszer egy hónapban meg kellett ennek az utazásnak történni, meg kellett nézni a tanyát, gazdaságot, telelő jószágot s ki kellett vinni a tisztát is a cselédeknek.

Ilyenkor volt egy kis megállás is a Rákosi, vagy az Igási csárdáknál betért a lovas egy szóra, egy iccére, na meg, hogy a hátas is „fújja" ki magát, egy kicsinység.

Ezek a „megállások" hol rövidebbek, hol tartósabbak voltak. Amilyen volt az út, amilyen sürgős volt a dolog. De el soha sem maradhattak, mert hát a kifelé tartó ember a csárdában találkozott leginkább a befelé igyekvővel s ilyenkor nyílt alkalom sok minden megbeszélésére.

Az icce mellett szó esett természetesen az időjárásról, a gazdálkodásról, mulatságokról, disznóölésekről, tanyai biakokról, mindenféléről, ahogy ez történni szokott.

Így mentek, így kavargóztak akkoriban a hírek. Így cserélődtek ki a nézetek. Ott a csárdában tudták legjobban mi hír a tanyák közt, mi hír a városban.

Újságok, hírlapok nem voltak. Vitték, cserélték a hírt, a tanyára ki és haza járók, a csárdák állandó vendégei a biberások, a hátas patikárosok. Ezek mindent tudtak, ami a határban s azon túl történt…

Talán jobb, szebb idők is voltak azok, talán az emberek is mások voltak? Ki tudja? Nehéz ezt eldönteni, az igazat megállapítani.

De nem is ezt akarom én. Nem célom a régi és a mai világ erkölcseiben kotászni. Úgy volt akkor, ahogy volt. Most is van valahogy.

A lovazásról, a tanyajárás ilyen módjáról – ami majdnem kiment már a divatból, szokásból – kívántam csupán egy keveset beszélni.

Nem azért, hogy ez a régi szép szokás felújuljon, annak felújítására a mai gazdák kedvet kapjanak, nem. Tudom, hogy a mai emberek kényelmesebbnek tartják a kordét, na meg a Nagyatádit – ha az út még rosszabb is – hiába volna tehát a szó…

Nem, hanem azért beszélek erről a kedves, egyszerű, férfias, szép szokásról, mert eszembe juttatja mindazt, amit tegnap láttam.

Láttam egy tanyai lovas gazdát, aki kora reggel, amúgy régimódiasan kifelé igyekezett a szállására. Sötétsárga, alacsony, higgadt, kantáros, sallangos paripán, kápás fanyeregben ült a lovas, akinek sipkája füle tövéig volt lehúzva, vállán pedig keresztül volt vetve az elemózsiás tarisznya, mivel hogy a kenyér jó útitárs, mint mondani szokták…

A régi világ egy valódi, eleven alakja, egy öreg, nyolcvankét esztendős makói tekintélyes gazda volt a lovas, aki egyenes tartással, komoly szittyaként ülte a lovat s csendesen poroszkált a tanyája felé, ahol az utakon most csak a madár jár.

Nem káprázat, valódi kép volt ez s örült a lelkem e megkapó látványnak s felelevenedtek bennem a régi világ emlékei és ezért beszéltem a tanyai lovasokról…

Lehetnek olyanok, akik kíváncsiak az öreg régi lovasra, a patriarka korú gazdára, a régi szokások emberére, ezért ha megharagszik is érte, elárulom becsületes, tiszteletet érdemlő nevét, a fiatalság okulására.

Vajda Istvánnak hívják az öreg lovast. Ott lakik a Szent István téren. Kedves, szerény, öregúr, sokan velem együtt Pista bácsinak szólítják.

- a.

8. A mikroarea stíluskommunikációja. A kamillaillatú rét

A mikroarea stíluskommunikációjának többrétegű kibontakoztatásához a kulturális regionalisztika szempontrendszerének terepélmény alapú kommunikatív érvényesítésére van szükség.

Szegedtől légvonalban harminchárom kilométerre van Bogárzó a makói határban, autópályán és közúton pedig negyvenhét kilométerre. A közelség és szomszédság terében ember és természet párbeszédbe léphet. Kulturális regionalisztika a terepen. A mikroareák sok esetben mozaikszerűen, egymáshoz viszonyított zárványszerűségüket őrizve helyezkednek el. A makói tanyavilág észak-keleti övezetében a bogárzói templom 1907 óta áll. Makó-Bogárzó a föld, a szél és a víz finom áramlataiban él. A kis hely fontosságát sokan érzik. A templomot és környékét újra felfedezik és látogatják. Az informatikai korszak urbanizációja és a félreeső elhelyezkedés függönyözi a feledésbe merülő tájat. Azonban létezik egy érdekes jelenség, a virtuális részvétel a hagyományban. Makó-Bogárzóról és templomának környékéről a digitális kommunikáció eszközeivel már sok mindent megörökítettek, a világhálón gyakorta felkeresik a honlapját. A természeti kistáj sajátosságát, az egykori mikrorégió egyediségét ez a honlap fotók és történelmi dokumentumok segítségével mutatja be. A bogárzói pusztában az ember és természet egymásra talál. A bogárzói búcsú vonzereje szeptember elején minden évben újra érvényesül.

A kamillaillatú rétek és a sóvirágos terepek között templom magasodik. A régi időkben mezei ösvényeken futóbetyárok, a földjükre igyekvő szántó-vető dolgos emberek közlekedtek errefelé. A belátható idő mögött mi húzódik meg? Miféle kakaskukorékolása, napfelkeltéje, miféle teliholdja volt ennek a tájnak hajdanán?

A gyepösvények, dűlőutak évszázados kanyargásában, a kenyérgabonát termő mező sóhajában, a semlyékes vidéken tenyésző sziki sóvirág, bárányparaj és sziksófű színében, az állatok régi életében, a vízzel telt átlátszó üvegkorsó tiszta ragyogásában, az emberek sorsában is felismerhető a föld eltakart lényege. Élő utak vezetnek rajta. Az égen, Bogárzó fölött októberben-novemberben vadludak és darvak vonulnak át. A Föld jóakarata él együtt azzal, aki mindkét féltekén egyaránt érzi, mikor van nappal és éjszaka. Bogárzónál a fénnyel teli nappal mindent elönt. Napnyugta után a múlttal újra érintkező csendes homályban titokzatos kékesszürke fény pislákol. Az öregek emlékezetében legendák élednek. Mondják, éjszaka egy fehér kuvasz kóborol a bogárzói tanyák között. Az ősök útját járó kutya nyakában viharlámpa imbolyog.

A bogárzói templom múltját az évszakok ismétlődése keretezi. A pusztai térben a templomot ecsetpázsitos kaszálórétek, lilavirágú ágas sóvirággal benőtt szikes laposok veszik körül. A rövidfüves pusztagyepen a sziki üröm és a kamilla illatában az érzékek nyugalma lengedez. A bogárzói templom felépítése előtt, a tervezett bejáratnál 1892-ben vasfeszületet helyeztek el. A merülő idő kiálló jelzőpontja ez. Az előtte lévő kerítést krisztustüskés bokrok szegélyezik. A 20. század elejétől a környékbeli tanyákra, a vasárnapi mise után, innen indultak haza az emberek. A részletek elmúltak. Egyik nap a másikba hullt. A történelem sok mindent elsodort.

Az alacsony fekvésű rétszéleken hatalmas vízfelületek terülnek el. A semlyékes részeken tükröződik az ég. A gázlómadarak kedvében jár a természet. A

zsombékost átvilágítja a fény és a madárének. A réti vizeken átvezető régi utak hídhelyei már nem látszanak. A múltat idéző félvak tapogatózásban nyoma veszett ösvények nyújtóznak. A napfényben fürdő régi helyeket az emlékek aljnövényzete borítja el.

A Száraz-ér mentén, az ó-nádasok és mocsarak szélén ősidők óta éltek pákászó-halászó-vadászó, majd állattenyésztéssel és fölműveléssel foglalkozó emberek. Az Árpád-korban, a 13-14. században a Csanád-nemzetség birtoka volt ez a föld. A 16. század végén már a törökök tatár segédcsapatai által elpusztított Férged nevű egykori falu és a templomáról híres Mezőkopáncs közé eső területen szétszórva laktak a csókási, a későbbi hatrongyosi, sűrűtanyai és bogárzói nép megmaradásban bízó ősei. A török pusztítása alatt csökkent, majd 1711-től újratelepült, fejlődött, az 1800-as évek elejétől fokozatosan növekedett itt az élet. A 20. század első felében aztán ez a növekedés kiteljesedett. Az 1970-es évek végétől a tanyai élet visszaesett. A 21. század elején a szórtan elhelyezkedő mezőgazdasági jellegű lakóhelyeken, tanyákon, Bogárzó és Semlyék területén a lakosság száma jóval félszáz alatt van. Újabban tanyagazdaságok, tanyák építését tervezik. Van elszármazott visszaköltözés, még Amerikából is.

A szikes talajrészek és a fekete termőföld találkozásánál érezni a széna friss illatát. Az emlékek a tanyákon, a földeken sűrűn szőtt élettel, a tanyai iskolákkal, az olvasókörökkel együtt csöndesen tűntek el? A régi életek, a táj és a környék gondjai, a régi emberek sorsára rakódó befejezetlenségek a Makó felé vezető út tátongó időréseibe szorultak. A változás mindenen otthagyta törésnyomát. Makó ősi szállásföldjein hosszú lappangási ideje van az emlékeknek.

Mi maradt meg a bogárzói életből? A fákkal övezett bogárzói templomtorony a természet és a mindenség végtelenére mutat. A fohászokat rendezi örök formába a szabad ég alatt. Inog a kaszálatlan, magasra nőtt fű derékhajlása a szélben. Eső után a fűszálak majd kiegyenesednek. A külső világhoz tartozás is a belső harmónián múlik. A tanyavilág mikrokozmoszában a természet mindig megvall valamit a föld igazságából.

A nád susogását hallani itt a szélfútta árokparton. Mintha valaki halkan beszélne? Az ősöd innen gyalog vagy lovas szekéren ment Makóra és a tizenhét kilométer hosszú úton a táj költői földrajzát és szépségét testközelből élte meg. Innen nézve a világ is kerekebb? A dél-alföldi róna szellemét keresheted. Juhász Gyula írta a költeményt, a címe: Magyar táj, magyar ecsettel. Első három versszaka így szól: „Kis sömlyék szélin tehenek legelnek, / Fakó sárgák a lompos alkonyatban, / A szürke fűzfák egyre komorabban / Guggolnak a bús víz holt ága mellett. // Távolba néznek és a puszta távol / Egy gramafon zenéjét hozza nékik, / Rikácsolón, rekedten iderémlik, / A pocsétában egy vén kácsa gázol, //(…)”.

A jelenbe vetíti jövőjét a táj. Abból a régi kiáramlásból kapunk valamit, ami a mai világunkban már szinte csak itt tud újra megnyilatkozni. A táj hatására nyitott emberek jönnek el ide. Emlékező életigenlést adnak a tájnak és egymásnak. A helyhez kötő érzelem, a hit és a földszeretet örök mintázatát őrzi az emlékezet. A halálra táncoltatott múltból, a bogárzói templom tornyából a harang hívószava messzire hallatszik. Kérdést és választ formál. Megszólít.

Amikor a táj múltjára vonatkozó tapasztalat, gondolat és érzelem között kapcsolatot keresünk, akkor sokszor a szubjektív hangnem, a belső szó veszi át a kérdező szerepét. A Makó határában elterülő Csókás, Hatrongyos, Igás, Rákos és még részben a Kopáncspuszta által alkotott kör közepén, ezen a bíbic kocogtató,

semlyékes vidéken mit gondolsz, mit őriz a táj? Fénye és árnya mit ír arcodra? Mit szólított meg benned e föld? A régi teljesség látogat. Ahány csillag az égen, madár a levegőben, csepp a tengerben, homokszem a földön, annyi áldás szálljon rád. Milyen színeket terít eléd a táj?

A szárnyas idő tollazatát tépdesi a pusztai vihar? Az éjszakák embertől elhagyottak a Hold fátyla alatt. Fölkel a Nap. Kinézel az ablakodon. Mit látsz? Szalad széjjel a pocsolyák tükrén a pirkadás. Fűfoltok az árokpartokon. Nem csalnak meg az emlékeid. Piros dáliáid, fehér rózsáid, zöldellő növényeid, zsenge ibolyáid vannak. Alighanem, örökre így lesz már. A széles levelű útifű és a mezei zsálya is szeretett téged. Álmodban fűvel benőtt dűlőutakon gyalog jártad körül a tájat. Hétszer estél el a göröngyökön. Öt sebből véreztél.

Ma már tudod, e látomást varrta egykor oly szapora öltésekkel piros virágmintába édesanyád. Fehér párnád viseli e régi ábrát. Eső után gaz veri föl a földet. Rejtőző madarat, ázott túzokot hajtottak át az éjjel a réten a vadak. Letagadni nem lehet, ilyen az élet sodrása. Nehogy eltántorítson a világ! Az ősgyepen új színek, illatok, hangok keresnek párt maguknak már. Elhagyott gémeskút. Kialudt tüzek. Bedeszkázott ablakú tanyaház. Súlyos aszály. Befagyott a könnyek gyógyító forrása is? Távolabb, a Száraz-ér partján különös fényben tündököl a hajnal. A bogárzói templom körül elterülő táj emlékeidben poroszkál.

A puszta közepén, akácfákkal körülvett tisztásra érkezel. Lépsz egyet előre. Megtámasztod a lábadat. Kezeddel érinted a bogárzói templom falát. Beforradt-e már sebed e világban? Az ég harmatával és a föld erejével gyógyul. A Semlyék és Bogárzó mellett haladó út fáin ülnek és csöndben várnak a madarak.

9. A Bartók-zene hatástörténetéről. A népdalok stíluskommunikációs innovációja

Az irodalom és a zene szegedi és makói kapcsolatának hatástörténetéhez tartozó szövegeket számos érdekes összefüggés veszi körül. A Bartók-zenére vonatkozó hatástörténeti tények külön figyelmet érdemelnek. A Bartók-zenéről szóló első verset Juhász Gyula Szegeden írta. Még a versben kimondott szavak utórezgései is telítve vannak zenével és a tiszai tájhoz fűződő érzelemmel. Juhász Gyula versének képi jelentésvilága a bartóki zene befogadói élményével kapcsolódik össze. A Bartók Bélának című Juhász-vers harmadik versszaka így szól:„Tiszai tájak sírnak, / Panasza jegenyéknek,/ Halottas őszi rétek, / Zúgó, fekete nyárfák, / Magányosak és árvák / A muzsikádban."

A népdallamok zenei stíluskommunikációs innovációja területén Bartók Béla zeneszerzői munkássága korszakalkotó. Bartók Béla tanulmányozta a dél-alföldi népzenekultúrát és Szeged környéki népdalgyűjtő körútján a Tisza-menti tájak hangulatvilágát is felfedezte magának. A természetszerű kompozíciós erővonalak szabadon futása és a teremtő képzeletre ráhagyatkozó alkotó fegyelem jellemezte Bartók élő zongorajátékát. A „zeneköltő" kifejezés talán régiesnek hat ma már, de Bartókra és kis túlzással Juhász Gyulára modernségük mellett is illik. Juhász Gyula legjelentősebb verseiben a zenei hangzás érvényesül.

Juhász Gyula Bartók Szegedre érkezésének hírét a saját zenei élményével együtt osztotta meg a szegedi újságolvasó közönséggel. A Szeged című lap 1921. november 27-én a Margó rovatban egy lelkes hangnemű, cím és névaláírás nélküli rövid írást jelentetett meg a költő tollából:„Fejedelem jön ma Szegedre, bár harsonák nem hirdetik érkezését. Mert Bartók Béla ma az abszolút zene legkülönb művelője... (…) A hazai mély kultúra legmélyebb és legörökebb kútjából merít: a népköltészet csodálatosan tiszta és gazdag forrásából. Szegedre nem először jön ma a Kékszakállú herceg vára, a Fából faragott királyfi és annyi más ragyogó zenei opusz költője. A magyar népdallamok és szövegek gyűjtését végezte e város határában hosszú évek előtt és a tanyavilágban, a szomszédos falukban értékes ismeretlen dalkincsre bukkant. (…)" Bartók első szegedi népdalgyűjtő útjáról a Szeged és Vidéke című lap 1906. augusztus 5-i számában Juhász Gyula is tudósított.

A vihar és verőfény egymást űző dinamizmusához hasonló feszültségeket hordozó zene versteremtő hatását Juhász Gyula Bartók szegedi hangversenyén tapasztalta. A Bartók Bélának című vers ihlető élményét a zeneszerző 1921-ben Szegeden, a Tisza Szállóban megrendezett november végi hangversenye adta. A szegedi Bartók-hangverseny egyes darabjai (Scarlatti: Öt zongoramű, Bartók: Régi táncdalok 7-15., Székely népdalok, Kodály: Zongoramuzsika, Bartók: Három burleszk, Zongora szvit) nagy hatást gyakoroltak Juhász Gyulára. A zene szelleméből egy melankolikus életérzés hozta létre Juhász Gyula Zene (1934) című kései versét. Az ember és a világ kapcsolatának elégikus hangoltságát összszegzi a költemény:„Nem veszi észre, hogy fekete posztó / Jön a dobokra, és hogy elrekednek / A trombiták, s a száguldó ütem / Mindegyre lassúbb. Mígnem egy napon / Magában áll az utolsó zenész, / S tört hangszerén egy hang sír elhalón, (…)" Juhász Gyula a Zene című versében szereplő némuló tört hangszer az emberéletet jelképezi?

A digitális formában megvásárolható zene mai korszakában az élő zongorajáték régi hangulati hatását Juhász Gyula Zongoraszó című, Makón 1924. októberében keletkezett írása érzékelteti:„Nyitott ablak mellet egy nő zongorázik. (…) Egy Beethoven-szonáta zeng és a szoba tele van már ezüstragyogású holdfénnyel. Egy Mozart következik és hirtelen arany napfény ragyog a sötétségben. Grieg jön utána és egyszerre köd borul a szobára, majd Bartók és Kodály kerülnek sorra és a vihar és verőfény játéka váltogatják egymást.

Künn az utcán az alföldi kisváros egyenletesen fekete éjszakája borul rám nyugalmasan és közönyösen, de benn a sötét szobában egymást kergetik a színek és a fények, madarak trilláznak, zivatarok orgonáznak, virágok virulnak, lepkék ringatóznak, felhők és szivárvány követik egymást. (…) A hangok világítanak."

A zuhogó esőben vad ritmusa van a szélnek. „Sirámos dajkaének." Juhász Gyula Bartóknak üzen. Fodros felhők rohannak az égen. „A régi, régi éden / A zenédben!" Széltében-hosszában tágul a tér. Egy gyermek újra zongorázni kezd. A nyitott ablak mellett születő verőfényben.

10. Hazataláló stíluskommunikáció. Kosztolányi Dezső szülővárosába, Szabadkára küldött interjúja

Kosztolányi Dezső szándékát követve, Somlyó Zoltán a bácskai olvasóközönség kedvében járt. Egy Kosztolányi Dezsővel készült hosszabb interjúból a Bácsmegyei Naplóban, 1926 karácsonyán részletet közölt a Szabadkához, szülővárosához kötődő Kosztolányi Dezső ünnepi ajándékaként. Somlyó Zoltán megtehette ezt a gesztust a szabadkai olvasók felé, hisz nemcsak Kosztolányinak, hanem neki is volt bácskai hátországa, mert Szabadkán 1911-ben januártól októberig a Bácskai Hírlap újságírójaként volt jelen. Ismeretségükről, barátságukról Kosztolányi Dezső így írt Somlyó Zoltán. (Bevezető szavak szerzői délelőttjéhez) című, a Nyugat folyóirat 1926. 1. számában megjelent cikkében:„Húszéves korunkban kerültünk össze, mikor fölkiáltásokkal, izgatott taglejtésekkel közöltük egymással gondolatainkat, abban a korban, melyről már beszélni sem érzem magam méltónak."

A Bácsmegyei Naplóban (1926): Somlyó Zoltán kérdez, Kosztolányi Dezső válaszol

Az interjú bevezető része a Budapesten élő Kosztolányi Dezső Tábor utcai otthonát idézi fel. A Taine-féle miliőelméletet a riporteri környezetfestésben hasznosító Somlyó Zoltán szinte filmszeren láttatja, csevegő hangnemben érzékelteti a budai lakóház és a dolgozószoba hangulatát, apró jellegzetességeit. A kulisszák mögé pillantás, a régi barátság és a Szabadkához kötődés említése fokozza az interjú iránti befogadói érdeklődést. A Bácsmegyei Napló olvasója Kosztolányi világának kivételes beavatottjává válik.

Kosztolányi felidézi, az Aranysárkány című regényének élményköre szabadkai diákkorából származik. Milyen érzés Nápolyból Szabadkára érkezni? A Bácsmegyei Naplóban közölt interjúban Kosztolányi elmondja. Hazatérés közben az emlékezés metaforái táguló, jelentésbővítő gondolkozási szerepet kaptak. „Hazafelé" mondott szavai és a lelki szemei előtt elvonuló emlékképek szimbólumokká válnak, de ugyanakkor kisvártatva, a hazaérkezéskor a valóságban is tárgyiasulnak, körvonalazódnak. Újra ráismer szülőföldjére:„…honi szőlők…", temető, régi utca. „Apám az ablakban vár rám…" – ez a mondat a szabadkai emlékeit feldolgozó regényei felé nyit távlatot. Az érettségi találkozó, a szabadkai barátok, osztálytársak emlegetése közben Kosztolányi az Aranysárkány keletkezéstörténetéről is beszél. Újraidézi az elmúlt időbe vesző bácskai ifjúkorát. Elfogult pillanatában az „Aranybárány" és a „Városi Kávéház" egykori törzsvendégeként láttatja magát, a múltban. Közben átsiklik a saját jelenére. A régi szabadkai patriarkális szellemet hiányolja és az újabb nemzedék megkésett futurista irányát bírálja. A Milkó Izidornál tett szabadkai látogatás Kosztolányi számára felejthetetlen élmény volt és a méltányoló gesztusokon túl, érdemben is foglalkozott Milkó írásművészetével. (Vö. Milkó Izidor és Kosztolányi Dezső írói törekvéseiről Bíró-Balogh Zoltán írt Regény helyett novella. Világ vége, kétszer: Kosztolányi és Milkó Izidor „ikernovellái" című tanulmányában (Beszélő, 2011. 3. 67-73.).

A Somlyó Zoltánnak adott interjúban Kosztolányi Dezső elmondja még azt is, hogy Budapesten szinte minden nap olvassa a Bácsmegyei Naplót. Az 1925-1926 körüli években feltűnt szabadkai tehetséget, Tamás Istvánt lelkesedve említi. Volt osztálytársát, Fenyves Ferencet külön üdvözli. Az írói élményről szóló kérdésre rövid és célratörő választ ad. Az interjúszövegben Kosztolányi az emberszemlélet alapján mutatja be Édes Anna című regényét. Nero, a véres költő című regényének olasz és német kiadásaival, Párizsban franciául megjelenő szabad verseivel kapcsolatban említ még részleteket. A fiatalok eszményeiről, szórakozási-művelődési szokásairól, a rádióról és a moziról nyilatkozik. Az írói munka jellegéről és tizenegy éves fiáról, Ádámról is beszél.

Mi Kosztolányi Dezső véleménye az írói alkotómunkáról, a saját korszakáról, a háborúról, a tömegkultúráról? Más írásaiban is találunk erre vonatkozó szövegrészeket. A Bácsmegyei Naplóban megjelent Kosztolányi-interjú befejező részét is mérlegelhetjük e tekintetben. Kosztolányi hasonlóságot talál Néró császár korszaka és a saját időszaka között. Ebben az interjúban pontosan megfogalmazza, a Nero, a véres költő című regényének megírására ez a hasonlóság késztette. Somlyó Zoltán a Bácsmegyei Naplóban közölt interjú szövegét ott zárja le, ahol a Kosztolányi fölfogását érzékeltető távlatban a sokatmondó Pán-Európa – kifejezés elhangzik.

A Kosztolányi – interjú két szövegváltozatáról. A „szabadkai" első variáns

Somlyó Zoltán 1926-ban egy hosszabb interjút készített Kosztolányi Dezsővel. Az interjú kéziratát két részre osztotta. Külön megformálta a bácskai olvasóknak szóló, Kosztolányi Dezső szülőföldjére, Szabadkára küldendő szöveget. Ezt jelentette meg először a Bácsmegyei Napló karácsonyi számában, 1926-ban. A közlés időrendje, megjelenési helye és tartalma alapján az interjú első „szabadkai" és második „budapesti" szövegváltozata különböztethető meg. Az egymás után közölt ikerszövegek néhány szerkezeti és tematikai vonatkozásban eltérnek egymástól. A Négyszemközt Kosztolányi Dezsővel címmel a Literatura című, havonta megjelenő budapesti folyóirat 1927. szeptemberi számában (307-309.) közölt Kosztolányi – interjúszöveg ennél az elsőnél bővebb terjedelmű. A második, azaz „budapesti" változat szövegvizsgálata alapján elmondható, hogy az azonos tematikát érintő szövegrész alig harmincöt hasábsornyi átfedést tartalmaz, a „szabadkai" első szövegváltozatból csak néhány mondat köszön vissza a Literatura lapjain. A Bácsmegyei Naplóban megjelent „szabadkai" első interjú a Kosztolányi kutatástörténetben korábban az elfeledett minősítést kaphatta, de ez már nem így van, mert például Szegedy-Maszák Mihály, Arany Zsuzsanna, Bíró-Balogh Zoltán, Bengi László, Fábián László és Veres András is bevonta ezt az interjút a szakirodalmi értelmezésbe. A Kosztolányi Dezső műveinek kritikai kiadását előkészítő, Arany Zsuzsanna által szerkesztett, 2009-ben kiadott bácskai sajtóval foglalkozó forrásfeltáró jegyzékben (1016/a tételjelzés) a szóban forgó „szabadkai" Kosztolányi – interjú adata betoldásként szerepel. Somlyó Zoltán: Négyszemközt Kosztolányi Dezsővel című hosszabb interjúja a Kosztolányi nyilatkozataival, műveivel foglalkozó irodalomtörténészek számára már korábban ismertté vált. Kosztolányi két korábbi (1923, 1924) vajdasági interjúját is ismerik a Kosztolányi-kutatók Pastyik László publikációja alapján (Híd, 2012. 3. 74-83.).

Somlyó Zoltán Kosztolányi Dezsővel készített interjújának „szabadkai" szövegvariánsa az író szülővárosához való viszonyát közelről világítja meg. Ez a szöveg az 1926-os év adott félévének Kosztolányijára vonatkozó értékes értesüléseket és hivatkozásokat tartalmaz. A Bácsmegyei Napló 1926. december 25-i számának 40. oldalán megjelent két és fél hasábos interjú szövegét az egykorú helyesírás szerint, betűhíven közlöm.

Ebben az interjúban érezhetővé válik a Kosztolányi Dezsőt emlékezetében, álmaiban és írói képzeletében élő Szabadka egykori atmoszférája és az író szülőföld iránti szeretete. Az interjúszöveget ezért érdemes bemutatni.

Szövegközlés

Somlyó Zoltán: Kosztolányi Dezső házatájáról

A költő nyilatkozik regényeiről, otthoni dolgokról, Milkó Izidorról, Fenyves szerkesztőről. A mai fiatalságról, fiáról: Ádámról, a moziról és a rádióról.

Ezt a riport-cikket karácsonyi ajándéknak adom a Bácsmegyei Napló olvasóinak. Jellegzetes kedves városunk immár hiressé vált, messze külföldön és nemesnek fémjelzett talentumu szülöttét a látás figyelőlámpája alá helyezem. Senki sem lehet próféta a maga hazájában, a legprófétábbnak való néha a legkevésbbé. Akik a nagy költőt talán még nyurga fiu korában, hátán iskolatáskával, a gimnáziumból hazajövet, ólálkodni látták borzasan a cukrosbolt kirakata előtt, vagy később tovasuhanni a korzó homályában, babonás őszi estéken valamely tizenhárméves démonnal, a kétes közelség lemindennapiasító szürkeségében a nagy szellem és a rendkívüli lélek árnyékát látták csupán. És a versontás huszéves özönében a sietős olvasás talán csak a Kosztolányi-versek mély esszenciájának parfőmgőzét közelítette a napi gondoktól terhes szívekhez…

A Bácsmegyei Napló olvasói jól ismerik azt a szinte könyvtárra menő munkát, amely Kosztolányi háta mögött van. A „Szegény kisgyermek panaszai" örökéletű zengésétől kezdve bizonyára figyelik ma is, amikor a legjellegzetesebb, legforróbb, legoldottabb lira édenkertjében keményen megférfiasodva, már szivesen nyul a regény bővebb, kiterjeszkedőbb, pazarabb közlési lehetőségei felé. A pesti németuccai és józsefköruti garzonlakás megejtő poézise bekanyarodott a budai táboruccai udvarház hatszobás filozófikus derüjébe, ha nem is uj étappe nyilik a költőnek, de mélyebb emberi élet, sulyosabb irói lehetőségek és mérhetetlen lelki perspektiva. Itt ül a költő, ma már szinte emberfeletti nyugalommal áldozza magát sokszor reggeltől hajnalig a munkának: a budai nyárspolgárok házain már régen a sötétség honol, a költő dolgozószobája két ablakából még finoman szürődik ki a villanyfény, ahol a rengeteg könyvespolcok között, egy sima, hatalmas barna iróasztalon rögződnek betükké, mondatokká a legmaibb magyar költő, a legnagyobb élő pesti költő gondolatai…

A régi barát és régi figyelő bekopogtatott a táboruccai udvarház vasajtaján, hogy körülnézzen és hirt vihessen. A friss kavicshomokkal beszórt udvaron néma csönd. A nagy házőrző kutya némán bujik elő cementházából, hozzámdörgölődzik és némán visszamegy.

Pedig azt mondják, ugatós kutya. Megérezte, hogy engem nem kell megugatni… Meleg tónusú bidermayer-szobák labirintusán át egy kis benyilófélében ül

a költő – a telefonnál. Éppen a kiadójával tárgyal, valami kefelevonatokat kérnek tőle sürgősen. Szemben egy barna pianino, fölötte egy olajportré a költőről: Karinthy Elsa festette. Elevenen csap meg a mult édes ragyogása: látom Kosztolányit a legszebb évekből, egy vigasztaló folt a ma vigasztalanságában…

Bemegyünk a nagy dolgozószobába. És a többit már csak jegyzem készentartott friss, erre az alkalomra hozott blokkom lapjaira:

– Nagy boldogság nékem, hogy hazafelé mondhatok néhány szót - kezdi Kosztolányi, egy mély bőrfotelbe teljesen belebujva és álmodozva lehunyja szemét – hol is kezdjem? …Egyszer hat éven át nem voltam otthon. Aztán Sziciliából, Nápolyból jövet, hazamentem. Karácsonykor volt. Ennél izgalmasabb utazásra nem emlékszem és ennél nagyobb élményre, pedig jártam már Párisban, Olaszországban, Németországban, Belgiumban… Egész idő alatt a perronon voltam, várom, hogy mikor tünnek föl az otthoni szőlők… Apám az ablakban vár rám… Ennek a viszontlátásnak köszönöm az „Aranysárkány" című regényem születését. Ezt a regényt diákkori emlékeimről írtam. A régi dolgok… a régi gázlámpa… ez jelenti nékem az otthont, az igazi életemet. A többi: csak játék. A temető… a régi uccák… ezek a fontosak: a szimbolumok, amelyek szentté válnak az emlékezésben.

– Az érettségi találkozó idejére esett ez a látogatásom otthon. A sok barát… Kisérteties megdermedése volt ez a multnak. Egy évig irtam a regényt, akkor rögtön elkezdtem a munkát. Ez a legvaskosabb regényem. Addig is sokat és folyton otthonról álmodtam és akkor láttam a külömbséget az álom és a valóság között…

– Sokat ültem az „Aranybárány"-ban, a Városi kávéházban. Valóságos zarándoklás volt ez. Csak ott vagyok én otthon… A régi otthoni patriarkális szellemet már nem találtam: orosz menekültek, a fiatalokban bizonyos futurista tendencia… Ez furcsa volt. Én ezen már rég tulvagyok…. Éreztem, hogy társtalanná lettem…

– Meglátogattam Milkó Izidort, akit rendkivül nagyra tartok és első sorba helyezek. Mindennap olvasom az irásait, elbámulok rajta, mily örökké friss szellem mily tisztán lát! Őt tartom a legfranciásabb tehetségnek és pedig a legjobb értelemben, mert nem szellemeskedik, nem ötleteskedik, hanem megtalálja a dolgokat és folyton elemez, másokat és – önmagát. Kiapadhatatlan szellem!

– Van egyébként otthon egy uj tehetség: Tamás István. Nagyra tartom és nagy jövőt jósolok néki.

– Örömmel üdvözlöm Fenyvest. Osztálytársam volt, egymás mellett ültünk a negyedik padban, ő már akkor irodalommal foglalkozott, lapot szerkesztett. Már akkor bámultam rendkivül nagy stiluskészségét. A Bácsmegyei Napló mindennapi rendes olvasmányom, az egyetlen európai nivóju lap a vidéken.

– Élményt elmondani – nem tudok! Élményt kérni egy irótól a legfurcsább dolog. Mert az iró élményekben a legszegényebb. Mindent felhasznált munkáiban az írással mindent kioperált magából. Ez olyan: mintha egy koldustól kérünk pénzt…

– Látogatókat fogadni csak vasárnap érek rá. Egész nap dolgozom, főleg a Nyugatnak, amely most fejezte be Édes Anna c. regényem közlését. Ez a regény most karácsonyra könyvalakban is megjelenik a Géniusznál. Ezt is egy álló évig irtam, éjjel-nappal. Egy furcsa emberszemléletet akartam ebben megirni. Azt, hogy az emberek kiismerhetetlenek, egymás mellett élnek és sohasem láthatnak

egymás igazi lelkébe. Regényem egy cselédleány megrázó tragédiája. Valahol a csöndes idilli Krisztinaváros egyik polgári házában szert tettek egy mindenesleányra, aki kötelességtudó, megbizható, szerény, szorgalmas, olyan tüneményesen jó és kifogástalan, hogy hamarosan hire fut mindenüvé. Ez a mintacseléd. Hogy mi zajlik lelkében, azt nem tudják, talán nem is akarják látni gazdái. A gép, az embergép végzi a maga munkáját napról-napra. Egy éjszaka aztán ez a leány, akit a legkisebb mulasztásra és botlásra sem gondoltak képesnek, konyhakéssel a kezében besurran gazdái hálószobájába s ott legyilkolja mindkettőjüket. Hogy miért történik ez, arra ád választ a regény, mely egy uj emberszemléletet, egy bátor s egyszersmind vigasztaló erkölcsöt hirdet, feltárva a huszadik századbeli ember mélységes meghasonlottságát…. Magam is szerepelek a regényben névszerint.

– A „Véres költő" c. regényem most karácsonykor jön ki olaszul, a „Delta" kiadásában Fiumében, Antonio Vidmar forditásában, „Poeta insangvinato" cimmel, ugyancsak a második kiadásban jelenik meg Frankfurtban „Iris Verlag", mert az első kiadás egy év alatt elfogyott Konstanzban, Wöhrle kiadásában. Párisban pedig a szabad verseim jelennek meg, Béla Pogány és egy francia költő: Leon Basalgette forditásában, a Les Ecrivains Reunis" kiadásában.

– Nagyon érdekel a mai fiatalság, a melynek tipusa nekem rokonszenves, bár idegen tőlem. Ezek sportolnak, táncolnak, nem cigarettáznak, nem feketéznek, korcsolyáznak, vivnak: józanok, van bennük valami szépség: az élet egészséges romantikája. Mibennünk egy egészen más romantika élt… Mi Páris felé tekintettünk, az volt a mi lelki fővárosunk. Ezeké pedig Hollywood… Ezt a mai rádiós és mozis kulturát teljesen idegenül nézem. A müvészet, ha elszakad a szavaktól, a beszédtől, bárgyuvá lesz. A mozi nivójának folytonos emeléséről beszélnek. De bárhogy is akarják, ezt a nivót emelni nem lehet! A rádió pedig – nagyszerü boszorkányság, de nagy külömbség, hogy valaki Párisban hegedül és én itt hallgatom, vagy itt hegedül és én hallom is, látom is hegedülni!... Ez puszta térbeli csuda, de engem csöppet se hat meg…

– Visszatérve a költői munkára: meggyőződésem, hogy az iró szerzetesi életet vállal. Én csak az iróasztalomnak élek, csak a betü érdekel és csak a munkában találok boldogságot. Az élményünk pedig az, hogy megszülettünk. Élmények után futni hiábavaló dolog, az élmény mélyen be van ágyazva a lélekbe.

– A kisfiamról is valamit: Ádám most tizenegyéves, jól beszél franciául, a matematika iránt érdeklődik, mint a nagyapja. Azt szeretném, hogy valamiféle tudós legyen, de fontosnak tartom, hogy jól érezze magát az élete keretei közt, hogy amit csinálni fog, azt szenvedéllyel csinálhassa…

– A mai kor tipikusan irodalomellenes. A háboruban, amelyet kitörésétől kezdve utáltam, láttam, hogy hova visz kivétel nélkül minden európai népet… Az első hősi halott: az egyéniség volt. Az ember figyelme elterelődött arról, hogy mit gondol és mit érez az egy ember! És igy van ez még ma is. Egy silány tömegkultura kezdődik, amelyhez nekünk semmi közünk sincs. A mai kort hasonlónak tartom Néró korához és épp ez inspirált a „Véres költő" megirására.

– Ha még álmom van, az csak: Pán-európa!..."

11. Híd a Tiszán. A stíluskommunikátor üzenete: „Engedd el a múltat, adj teret a mának!”

A jövőorientált stíluskommunikáció értékláncában a mindenkori jelennek kulcsszerepe van.

Ezt arra való tekintettel emeljük ki, hogy elkerüljük azt a jelent mellőző történeti intellektualizmust, amely a jelenkihagyások mentén, szerencsétlen módon, a saját „elmúló jövőjét” hozza létre. Stíluskommunikációs célirányunkban a jelen és jövő építése áll. Ebből a szempontból foglalkozunk a mikrorégió történetiségével. Az értéklánc célirányát a térbeli idősűrítés, a folyamat tervezés történeti realitásai és pangási szakaszai, az interferenciák, a megvalósulás sikerelemei és az interregionális távlatok jellemzik.

A megvalósulás sikerelemei: híd épült és autópálya szeli át a szegedi nagytáj egyik mikrorégióját. Amikor az antik Róma városában új hidat avattak a Tiberis fölött, akkor helyi szokás szerint egy régebbi hídról a Vesta-szüzek sásból font bábut dobtak a folyóba. Hídavatáskor, az új és a régi hirtelen találkozásának drámájában az egymásba áramló régi és új időt ez a jelképes cselekvés békítette össze.

A dolgok metaforikus megközelítése, a jelképes kifejezés a megismerő ember természetéhez tartozik. Jelennel bevont szemünk látja-e még a múlt tarka képét?

A Maros jobb partján elterülő tájnak is vannak ősképei, saját legendái. Felidézek egy befejezetlen történetet. Erdély sziklái közül induló hosszú útja végén, a Tiszába igyekvő Maros mentén száguldó paripa húzza az idő tündöklő kocsiját. Egykedvű öreg hajtja a lovat. Mellette gyermek ül a bakon. Felfelé mutató ostorszárral kocsikáznak. A jelen és a múlt egymásba áramló mozgása, akár a száraz fű és a friss harmat találkozása, láthatatlan nyomot hagy a szekérülésen. Az égen óriási szárnyakat bontanak a fények, amikor Lelére érnek. Csivitelő madarak röppennek fel a templomtéren. Egy fohász hangzik el:„Adj Uram bőséget termő időt nekünk!” Merre megy az út? Kérdések záporoznak. Van-e a közelben híd? Az égi tüzek a földön mindig füsttel keverednek? Az álmokat mindig eltörli a következő nap? Egy 1799-ben írt levél így mutatja be a lelei határt, a vizekben, laposokban, nádasokban gazdag környéket: „(…) a Sár ér mentén a Sardó Partig, attól vissza fordulván a Sikra á Keresztig á Lelei fok mentén (…) az Út á Marosnak megy á Kis Melye allának az az Oldal fel az Nagy Eperjes Oldallal á Sikig (…).” A vízjárta rétek közelében utat választván a marhahajcsárok és pásztorok a gázlók, hidak mentén húzódó ökörcsapások, csordajárások helyét jól megjegyezték. A réti emberek, a rekesztőhalászok, a nádmetszők, a gyékényszedők ismerték a vadvizek szegélyén rejtőző földutakat.

A tanyákkal sűrűn teletűzdelt tájra, a Tápairét népéletére még talán a vénebb varjak is emlékeznek. A viharjósló tücskök zenélnek. Aztán nagyokat hallgat a rét a nyárfasor mellett. Vertfalak maradványai között, a gazban hosszúszárú pipa és törött cserépedény. Tört ágasfán foszlott gyékényszatyor lóg. A fekete föld hátán még látszik a halovány emlékfolt. A tanyára és a jószágra vigyázott itt egy hűséges kuvasz. Hol volt a pajori iskola? Egy emlékkereszt mutatja. A távoli nyárban, a Tápairétre vezető búcsújáró út felett a forró levegő remeg. A széles látóhatáron Algyőig is ellátni? A lemenő Nap egy duzzadó felhőbe száll alá. Majd hirtelen szétvetődik a fénysugár. Csúcsával a földre mutató, alapjával a végtelenre nyitott fénypiramis épül fenn az égen. Valamikor sok túzok fészkelt errefelé. A mezei

futó vad és a rét látványa elragadja a képzeletet. A Tápairét dűlőin, a lucerna, a kukorica, a búza és hagymatermesztés területein Malajdok, Sírhögy, Farkirét, Vetyehát, Marosszél, Pajor, Országút dűlő, Kútas, Csöbör, Vitéztelep, Bogdányérpart, Porgányérpart földjén és Lebő homokdombján járkál a hideg szél. A Tápairét legendás korszakából, mintha valaki újra erre járna. Vele együtt a réti emberek álma is elevenné válna? Újjáéledne a kérdés, hol lesz a régi életvilágok otthona, menedéke? Az emlékezet és felejtés vizén a táj tükörképe ring. A tápéi komp lejárójánál egykedvűen hullámzik a Tisza. A mélyben lüktet a folyó sodorvonala. Mégsem kelünk át a vízen.

A hely határozott visszajelzést ad. Ősi rítusa van az utazásnak. A tápéi révet, Maroslelét, Óföldeákot, Földeákot összekapcsoló régi útra fordulunk. A múlt örök visszatérése ez? A néhai lelei örökföldeken ma gabonanövényeket, hagymát, fűszerpaprikát termesztenek. A gencsháti Návay-kastélynál, a vén kocsányos tölgyek alatt ló itatás következik. A fűzfabokrokkal szegélyezett vizesárok partján lekanyarodunk. Benézünk a düledező Varga-tanyára. Tavaly nyáron vadkörtét kóstoltunk itt. Az emlékezet folyosóján elidőzünk egy kicsit. Körülölel a bozótos csöndben lélegző táj. Az út mellett magányos kereszt áll. Tovább, tovább… A Csorgónál megállunk. Árpád-kori településre, Óföldeákra érkezünk, a Návay-család ősi fészkéhez. Eötvös József lányát ide adta férjhez. Az Eötvös-unoka, Návay Lajos itt nevelkedett. Eötvös Loránd és édesapja többször meglátogatta. Ma földgázlelőhely van a faluvégen. Döcög tovább a szekér. Földútra érünk. Utána a Kornél-erdő mellett haladunk el. A Betyár-csárdán és a vasúton túl, a Száraz-ér partján az őrt álló akácfák karéjában fehérfalu tanyák sorakoznak. Az adakozó természet arcán a ráncok kisimulnak. A földeáki horgásztóhoz közeledünk. A vadkacsák vízen elvesző nyomán látni lehet a mindent betöltő nyugalom születését. Itt, a környék legöregebb háromöles hídján, a bolthajtáson nyújtózik a késő délután. A lassú napszakváltásban az apró emlékmozzanatok csendes élete pihen. Lomhán terülnek szét a kiáradó fények. Opálos, szitáló kékben Tápairét-Maroslele-Óföldeák-Földeák környezetében még órákig fürdik az ég. „Spatia ingentia." Emberhez méltó tágas térség. Ezer szín alatt, a látóhatár peremén, földoltáron áldozik a Nap. Halk, esti kérdés kíséri a madarak alkonyat előtti énekét. Merre jár, mit hoz a holnap? Innen a régiek, ha „Szögedébe" mentek, a Tápairét és rév felé vezető utat használták. Földeákról, Óföldeákra, majd Lelére és a Tápairéten át a Tiszához érkeztek.

Engedd el a múltat, adj teret a mának! Lehet-e távol tartani a múltat, ha ismétlődő, erős kötődése van a jelenhez? Milyen itt a közlekedés múltja, az érintkezési világ történetisége a szegedi nagytájon élő emberek szemszögéből? 1927. április 22-én a Marosvidék című makói lapban jelent meg A makói és földeáki termelőknek is érdeke a Lele-tápéi híd című tudósítás. A Tiszára új vashidat terveztek és a folyóhoz új út építését határozta el az akkori kormány. A Marosvidék című újság így írt erről: „(…) A makói tanyai részeknek és mindazoknak, akik kocsival vagy autóval járnak Szegedre, szintén nagy előnyére lenne a jelenlegi komp helyére épülő Lele-tápéi híd. A gacsibai, réti földek, a Földeák, Lele környéki gazdák ezen az úton könnyebben jutnának a szegedi piachoz és így az értékesítés új lehetősége nyílnék meg a gazdák előtt. A hídhoz azonban utak is kellenének. Három-négy műút, amely Lelén kívül egész Földeákig idekapcsolná a csatlakozó részeket. Ezeknek kiépítése azonban szintén nagy nehézségbe ütközik és igen nagy anyagi áldozatot kíván.(…)" 1927 nyarán az új híd létesítése körüli érvek

is érlelődtek már. A Marosvidék 1927. június 29-én Hol legyen az új tiszai híd? címmel a híd elhelyezése körül kibontakozó vitáról közölt cikket: „Hol legyen az új tiszai híd, ez a kérdés erősen szembe állította a Tisza partján fekvő községeket és érdekeltségeket, amelyek főként két hatalmas metropolisz, Szeged és Hódmezővásárhely körül csoportosulnak: e két várost támogatva az építendő tiszai híd elhelyezése érdekében folytatott harcaikban. Vásárhely az algyői, Szeged pedig a Tápé-lelei elhelyezés mellett foglalt állást s hátuk mögé sorakozott a községeknek és érdekeltségeknek egész raja, (…)" Ez a cikk Makó és környékének Szeged felé tájékozódó érdekeire is rámutat: „Bennünket különösen Lele, a püspöki uradalom, Földeák és Óföldeák szempontjából érdekel ez a kérdés. E három község és az uradalom ugyanis a Tápé-lelei elhelyezéssel igen rövid utat kapna Szegedre, s így a fejlődésnek teljesen új lehetőségei elé kerülnének. Ezért e három község leghívebb és legbuzgóbb támogatója Szegednek a Lele-tápéi elhelyezés érdekében folytatott harcban. Viszont (…) a vármegye és Makó szempontjából egyáltalán nem lenne előnyös az, hogy e jelentékeny és a vármegye gazdasági életében igen számottevő községek forgalma az új hídon át teljesen Szegedre terelődnék.(…)"

A Marosvidék című lap 1927. július 3-i számában, a „Ki vagyunk zárva a világból – mondják a leleiek" című cikkben olvasható: „Az új híd elhelyezésének kérdése egy táborba állította Lele és Földeák népét. Mayer miniszter levele Vásárhelynek ígéri a hidat. Püspöklele: Makó, Hódmezővásárhely és Szeged közé ékelve olyan ez a haladni és fejlődni vágyó községe Őscsanádnak, mint egy szárnyszegett madár, amely sóvárog a messziség után, de hiányzanak a szárnyai. Se vasút, se autóbusz, de még csak egy rongyos omnibuszjárat sincs, amely bekapcsolná a vármegye e jelentékeny községét az életbe, amelyet Szeged, Hódmezővásárhely és Makó forgalma jelent ezen a vidéken. Pedig út nélkül nincsen élet és nincs fejlődés.(…)" A tervezett új híd ügyében fordulatot hozott Mayer miniszter 1927 nyarán írt levele. Mokcsay Zoltán főispánt értesítette a kereskedelmi minisztérium állásfoglalásáról, miszerint az új Tisza-híd Algyőnél létesüljön. „Ezek után valóban kis eshetősége marad az új híd, Lele-tápéi elhelyezésének"-írta a Marosvidék c. lap 1927. július 3-án.

Az út- és hídépítés, valamint a környéket átszelő kisvasutak építési ötlete már az 1920-as évek elején felvetődött és 1924 tavaszán a Marosvidék című újság is foglalkozott a témával. A fényes kezdetű tervezés után az áremelkedés és a gazdasági világválság hatására hamvába hullt ez a fejlesztési kezdeményezés. A makói városmonográfia hatodik kötetében így ír erről Tóth Ferenc:„ A kereskedelemügyi miniszter 1920-ban a nagy munkanélküliség enyhítésére írt a vármegye alispánjának, hogy dolgozzanak ki bizonyos közmunkák elvégzésére olyan részletes tervet, amelyek egyrészt nem kívánnak nagy szaktudást, másrészt alkalmasak a munkanélküliség enyhítésére. A leirat szellemében Regdon Geyza, a makói államépítészeti hivatal vezetője részletes tervet dolgozott ki új közút kiépítésére, amely Makót és Szegedet kötné össze. Elgondolása szerint a közút az ACSEV-állomásról indulna és Püspöklelén áthaladva egy építendő tápai Tisza-hídon vezetne Szegedre. A hidat vasút számára is alkalmassá lehetne tenni, így a vonat a körtöltésen át jutna be a MÁV Szeged-Rókus állomására. Az új közút az eddigi makói útnál hat kilométerrel lenne rövidebb. (…) 1929 áprilisában Regdon Geyza a Kereskedelmi Minisztériumban ismét fölvetette az út- és hídépítés tervét. A minisztérium ígéretet tett, ha Csanád és Csongrád megye, Szeged és Makó, valamint a lelei püspöki uradalom is hozzájárul az útépítés költségei-

hez, a kormány lehetővé teszi a terv megvalósítását." A tápai kompnál az akkor nagyon is szükséges híd nem készült el. Az érintkezési-közlekedési világban itt pangási időszak következett. A kárvallott emberek az Újszövetségből egymásnak idézgették, a hétköznapi valóságra is alkalmazták Máté apostol szavait: "Mert szoros az a kapu, és keskeny az az út, amely az életre visz, és kevesen vannak, akik megtalálják azt."

A régi és az új között hidat vert az emlékezet. A jövőhöz mi köze van az emlékezetnek? A jövőt a múlt nem torlaszolta el. A jelen szövi tovább a mintázatot. Van megvalósulás.

A Szegedet és Algyőt összekötő folyószakasz felezőjénél híd ível át a Tiszán. Az autópálya átszeli a Tápairét északi részét. Ha a térképre nézünk és Szegedet egy képzeletbeli vonal segítségével Maroslelével, Óföldeákkal, Földeákkal kötjük össze, majd délre fordulván Makót érintjük és a Maros folyásának irányában ezt a vonalat tovább húzzuk, egészen vissza Szegedig, akkor nagyjából egy derékszögű háromszöget kapunk. Ez a szegedi nagytáj egyik mikrokozmosza. Szántóival, olajkútjaival, földgázkincsével, településeinek jövőjével, történelmével a háromszög belsejében lévő táj bennünket újraértelmezésre késztet. Még akkor is, ha egykor a múlt mindent betöltött. Felrepedt a múlt nehéz kárpitja. Az 1930-as évek elejétől kezdődően Makóra és térségére vonatkozóan Erdei Ferenc a parasztság világának hagyománytörésével, átalakuló világával foglalkozott szociológiai indíttatású műveiben. Erdei Ferenc írásaiban érvényesült az európai összehasonlítás is. A makai parasztság jellegét a dán, a svéd, a norvég, a német és a svájci paraszti polgárosodás folyamatával vetette össze. Féja Géza a Makót övező kisrégiót érintő Viharsarok népének szociográfiáját készítette el. A makai parasztság életvilágát, népi kultúráját és építészetét bemutató néprajzi, szociológiai művek is érzékeltetik a változásokat. Figyelemmel kísérik a makói paraszt-polgárság életének alakulását. Tóth Ferenc A makói hagyma című monográfiájában és számos korábbi néprajzi írásában a makói parasztpolgárok életformájával, szokásrendjével foglalkozott és Makó népi építészetéről is könyvet írt.

Az életet, a levegőt, a vizet, a talajt, a jövőt óvjuk a rombolással szemben. A globalizáció korában az élhető élet, a táj és népe értékeit éppen úgy meg kell becsülnünk, mint a levegőt, a vizet és a termőtalajt. A hagyomány gazdagságát és az új modernizációt ötvöző életnek csak így lesz biztató távlata.

Engedd el a múltat, adj teret a mának! A tájtörténeti zártság egy nyitásba váltó fordulóhoz érkezett. Az emlékké válás sorsából akkor tudunk kiszabadulni, ha a jelenünket és jövőnket mindennél fontosbbnak tartjuk. A jelen és a jövő szó mintázatot az időben. A távollévőség, a mögöttiség, a kizáródottság a térben felszámolódott.

Az európai régiók között, az egymás felé futó utak áramában régi darabjaiból újra összeforr ez a táj? A Szeged felőli széllel átvonuló komor tél után a tavasz mindig könnyű virágillatos fátyolban jár. A nagy nyári esők emlékezetében látni is alig lehetett a lezuhanó vízfüggönyön át. Mégis kinyílt az idő a felhőjárta égen. A klímaváltozás sok meglepetéssel szolgál? Hová lettek a fagyos-kemény telek, a nagy esők? Lesz még aranyvilág ezen a vidéken? A térségfejlesztő közlekedés hatással van a helyi feltételekre. Versenyképes a szegedi nagytáj agrárszférája, ipara, árutermelése, szellemi alkotó potenciálja? Az autópálya hogyan mozdítja elő Szeged és a körötte lévő nagytáj iparfejlődését? Kiteljesedik a térségi kultúra? Vagy csak az élelmesebb térségek felé tartó átmenő forgalom gyorsul és bővül?

Elengedjük a múltat? Teret adunk a mának? Lényeges kérdés: a jövőépítő paradigmaváltás hatékony alakítói vagyunk vagy csak a változásokat elszenvedő asszisztáló szerepét vállaljuk? Változás és valóságalkotó folyamatosság. Az élet lokálisan és globálisan jövőorientált dinamikája ez. A régi az újban még megmutatja arcát? Darabjaiból újra összeforr ez a táj, de már másként. Szegedtől Algyőig és onnan egészen Makóig, és a világban ezeken messze túl, egészen kitágul és folyamatosan változik a világ. Az autópálya leágazásával a Szegedtől Makó felé nyíló térség új érintkezési és közlekedési távlatba kapcsolódott. Algyői olajmezők. Újabban lehetséges Makó-környéki földgázlelőhelyek? Szegedhez, Algyőhöz közeli új gázvezeték és óriástározó; az M43-as autópálya. Energiahordozók. Közlekedési dinamika. Főáramlatok. Interregionális távlatok. Fény- és árnyoldalak, számok és tényigazságok mindenütt. Mintha már az évek is gyorsabban repülnének. A térségbe illő modernizciós feltételrendszerek integrálása a történetiség, a jelenalkotás és a versenyképesség szempontjából: szép feladat.

A hétköznapi valóság alapján az ember újra kérdez. Hol van a vágyott világ közepe? Hová vezetnek az új utak? A vágyott világ közepe mindenkinek ott van, ahonnan benső útján, jó szívvel el tud indulni a másik ember felé.

VII. HARMÓNIA-KISESSZÉK. A HANGULAT, A LASSÚ FELEJTÉS ÉS AZ ÉLŐ EMLÉKEZET STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓJA

„Mindenkinek önmagával kell kezdenie, hogy megteremtse saját boldogságát. Kétségtelen, hogy ily módon végre boldog lesz az egész emberiség."

(Johann Wolfgang Goethe)

1. Harangszó

Korán ébredtem. Térültem-fordultam, majd kinéztem a kertbe. Elkaptam azt a pillanatot, amikor a korareggeli harangszó riogatta az orgonabokor mellett versenyt futó feketerigókat. A következő perc újraszületű csöndjében az előző nap kérdése tért vissza. Mi adhat egyensúlyt, elegendő jóérzést? Mindenki közel áll önmagához. Ami bennünk van, éppen ebben nehéz tájékozódni? Választ keresünk és gyakran a magunk módján ezt a másikban és máshol véljük megtalálni?

Tudunk-e olvasni emberi természetünk könyvében? Tudunk-e bánni természeti, testi-lelki adottságaikkal? Milyen tapasztalatot kapunk a természet életvilágából? A Föld sebei a romló emberi természet pusztításairól tanúskodnak. Sietős hétköznapok teendői között bolyongunk. Szeretnénk azonosulni a régi világ határtalannak tetsző nyugalmával? Időszámításunk előtt élt kínai költő, Csü Juan nyugalomból áradó szavai szólnak:„…békésen alszom el és álmom tiszta mély." Magunkra vonatkozó belső tudásunk hogyan viszonyul ahhoz a nagy egészhez, amiben élünk? Belső haranghoz hasonlíthatnánk a lelkiismeretet? Quintilianus mondta: „A lelkiismeret egymaga ezer tanú."

Harang szól, hallja mindenki. Tapasztalt nemzedékekre, vonuló évszázadok bennünk élő folytatására, jövőjére odafigyelünk még? Estefelé, elhaló fényben a kései árnyak már hosszúra nyúlnak. Más tónusa van a nappali színnek. Örülhetünk a természetbe ágyazott életmód lehetőségének. Az élet szelíd kereteit mi adja és mi van ezen túl? Gyerekként láttam egyszer, ősszel varjú repült át az udvarunk felett. Csőréből dió pottyant a lábam elé. A dió gyökeret vert a nedves talajban. Jött a tél, ment a nyár. Lassan fává cseperedett. Ágain a lomb ősszel korán barnult. Madarak szálltak rá, különös örömmel néztem erre a varjú ültette diófára. Mindig újra jön az ősz. Esti ragyogását láttam a holtág fölött. Távoli toronyból érkezett harangszó terült a vízre. A parton üres csónak várt. A felhők között a tér kibővült. Naplementében épülő óriási aranyhídon egy még ennél is fényesebb világ felé nyílt meg a táj. Konkrét volt minden, a víz, a csónak, a fény, a túlparti fák. Víztükör hullámívén emléktöredékek villantak fel. Jelképek. Itt a kiszáradt legelőn egy sovány ló álldogál. Amott gémeskút mered az égre. Valakit hazavár. Vihar előtti csöndben sötét fellegek úsznak el. Gyerekkorban, felnőttkorban, érett időskorban arra a kérdésre jó figyelni, amit a természet tőlünk

kérdez. Környezetünk élő könyvében olvashatunk? Érdeklődésünkre nyitott a természet?

Van viszonosság. Az áramlás nem egyoldalú. Kölcsönhatások elágazásai mentén a természet is olvas bennünk? Rainer Maria Rilke postára adta levelét, üzeni nekünk: "Hagyatkozzon mindig önmagára s érzéseinek sugallatára (…), s ha netán tévedett, belső életének természetes növekedése majd, lassan és idővel, amúgy is más belátásra bírja. Ne sürgesse ítélőképességének saját törvények szerint lezajló, zavartalanul nyugodt fejlődését, ennek belülről kell fakadnia, és semmiféle kényszer nem siettetheti. Az a feladat: mindent kihordani és azután megszülni. (…) … nem számolni és nem méricskélni, érni, mint érik a fa, mely nem sürgeti nedveit és bízvást dacol a tavasz viharával és nem latolgatja, hogy utóbb beköszönt-e a nyár. Igen, beköszönt. De csak a türelmesekhez jön el, akik úgy élnek, mintha örökkévalóság feküdne a lábuk előtt, gondtalanul nyugalomban és határtalan távlatokkal. Én naponta tanulom fájdalmak között, miközben hálálkodom fájdalmaimnak: Minden, minden türelem!"

A hétköznapi tudás és a történések csöndes drámája ez. Aki iránta érzéketlen, az egy sajátos tévúton jár? Vagy pedig csak úgy teszi a dolgát. Folyton kallódik? Amikor váratlanul, erőtlenül elesik, lenn marad? Tántorogva, szenvedve él?

2. Természetbölcselet

Kikapcsolódás a természetben, séta a szegedi füvészkertben, a gyerekek felszabadult játéka. Ezekben is föltárul a világra vonatkozó benső dialógus lehetősége. Az emlékezetes nyári napok minden lehetséges jóérzés jelenlétét hordozzák. A napi gondokon is túlmutat, ha közvetetten vagy közelebbről szemléljük a növények életét. Nemrég valaki ezt mondta nekem: „A természet sok szépet, különlegeset ad, de teljesen változó, kire, miként hat. Szerencsés vagyok, a táj szépségéből erőt tudok meríteni. Két ablakom tele van orchideával. Ömlik a fény. Olyan vagyok, mint nagyanyám, aki tett-vett a virágai között, beszélt hozzájuk, szedegette a megsárgult leveleiket."

Évszakváltás közeledtével hogyan tudjuk megtartani az élő párbeszédet környezetünkkel, saját természetünkkel? Ha néha füstbe menne valami, ne bánkódjunk. Gondolhatunk arra, amit szeretünk, ami feltölt értékekkel, amivel a növényeket, a virágokat érzékelve képesek vagyunk tovább menni. A hétköznapokban lehetünk tapasztalatainkra támaszkodó realisták. Az emberek különbözőek. Ugyanazok a dolgok más és más nézőpontból látszanak?

Az egyik nyári napon biciklin suhantam a platánfasorral szegélyezett úton. A megrekedt forró levegőt suhanásommal felkavartam, a fák összenőtt koronájának látványa, a fű, a virágok illata derűt sugárzott. Bár, szabaddá van téve a tévedés, csodálatos a nyár és az egymás után bekövetkező többi évszak, sok minden él, az összes lehetőség nincs még kibontva. Minden ember az adottságaival kapcsolódik a külső világhoz és ehhez viszonyítva érvényes saját belső világgal rendelkezik? Vannak szinte átléphetetlen befogadói korlátok és akadályok is. A gondolkodás, a benső zene varázsereje alapján a világérzékelés saját útra tér. Ember és világa alkotó párbeszédbe lép a kevéssé csillogó munkás hétköznapok során. Kimondani könnyebb, tényszerűen megvalósítani nehezebb, a „se többet,

se kevesebbet" arányossági életelvet. Miben bízhatunk? Az élet, a gyakorlat majd mindent fokról-fokra pontosan kijavít, megmutat? Milyen életbölcseletet közvetítenek a növények?

Móra Ferenc írta:„Én valamivel többre vittem annál, hogy a rózsában csak szépet lássak, a spenótban csak kellemetlent és a cserfában csak jó tűzrevalót. Fűt, fát, virágot hamarább megszerettem, mint az embereket, és nyilván tartani fogom velük a barátságot egész addig, míg egyéb tennivalóm nem lesz, mint kékszemű vadlent és pirosat nevető pipacsot üzengetni fel a föld alól. Mikor más nem látja, ma is a szerető puha kezével simogatom meg a jegenyefa bőrét, és jellemét érzem a méltóságos, fekete derekú tölgynek, amely még a makkot is oly halkan potyogtatja, mint született főrend a szót. (…) Igen, én gyerekkoromtól fogva tudom, hogy a fáknak és virágoknak, az eleven nádaknak és a halott nádtetőkön élő kislibaszín moháknak van lelkük." A virágok, a növények intelligenciája érezhető, tapasztalható? Ezt ki érzi, ki méri meg?

A virágok számunkra való látványában kitárul a szépség, a szótlan gyönyörűség, a hallgatólagos tudás, a Nap fényéhez kötődő elemien érzékeny kapcsolat, az éltető vízhez társuló alapérzés, a föld ásványaiból táplálkozó arányos képesség szerves öntudata, a sok-sok működő-védő életmechanizmus közül a heliotropizmus, a hidrotropizmus, a kemotaxis, a túlélés biológiai garanciái is mind-mind szemlélhetők. Aki gondozza és segíti élni a növényeket, aki érzi, csodálja a virágokat, arra ők különös módon ragyognak. Közvetett dialógusba lépnek az emberrel. A virágok, a növények élő, érző antennák? A földet ősidők óta kapcsolják össze az éggel. Segíteni képesek az embereknek, általuk még jobban szerethetjük kék bolygónkat, a közös világunkat.

3. A szegedi Tisza-parton

A Dóm tornyán az óramutatók felülről rálátnak a Tiszára. A reggel sietős, friss hűvösében ez a látvány lebeg a fejünk fölött. A várost a rakpartnál betongát védi a belső medréből időnként kilépő folyótól. A víz visszacsapódó illeszkedését a felhők is megbámulják. A párás levegő szárnyán az idő áldása örök.

A Tisza-parton szinte összebújnak az évszakok és az évszázadok. A Tisza, mintha csökkentené az időbeli távolságot. Túlparti zeneszó. Mennyi minden volt és nincs már. Attila, a hunok királya egy ideig Szeged környékén tartózkodott. Mátyás király többször is járt Szegeden fényes kísérettel. A török félhold uralma alatt forgalmas kikötői élet pezsgett itt. Felidéződik a Széchenyi tér az 1879-es nagyárvíz idejéből. Majd a virágzó szegedi magnóliák színpompája, a hídi vásár, a nyári fényfürdőzés, az augusztusi tűzijáték és a halfesztivál emléke elevenedik meg. Séta, finom sóhaj, hosszantartó csók. Életöröm. Ókori párhuzam. Julius Caesar a Tiberis folyón túl elterülő gyönyörű kertjét a népnek ajándékozta.

A felkorbácsolt hullámok a parthoz közel sorra kiegyenlítődnek. A várost hosszan átszelő Tisza feltárja a változást. Mozgásban a jelen. A következő pillanat a jövő határterülete. A folyón túl már az örök tavasz látványa üzen. Egy régi mondás szerint, ha áprilisban, Szent György napja körül a varjú már el tud rejtőzni a zöldellő rozsban, akkor gabonabőség várható. A Marossal frissen egyesült szélesebb Tiszánál, a megtett távolság nyomán összegyűlnek a teljesség felé köze-

lítő élmények. Az ember kapcsolata önmagával, a másikkal, a gyorsléptű idővel, a változó helyzetekkel, amiben él? Az idő elmúltságában marad? A jelenben ebből mit lehet használni? A viszonylag kevésnek látszóban felfedezhetjük a szétáradó gazdagságot.

Szavakkal, gyors ítélettel nem szabad semmit lerontani. A tiszai csöndben minden nap pár órára elmerülni? A folyóparton sétálni? A szív ritmusa szereti ezt. Mit visz a folyó? A Tisza sodrásában a hétköznapok szennye is elvegyül. Aztán jön a lassú tisztulás. Szeretni, ha havazik, ha esik az eső és még azt is, ha váratlan vihar jön. Hóolvadás utáni napokban sokat lehet tanulni az ártéri kopasz bokrok ágain napfényt kereső, csivitelésbe feledkező verébcsapattól. Alapvetően mi emberek is ilyenek lennénk. Észrevenni, együtt élni vele, ahogyan fordul a Föld. A változó évszakokkal összhangban élni. A külső és belső találkozás pontján igazi elemi energia szabadul föl. Rakpart, átellenben fűzfás ligetekkel.

A kis pillanat is helyreállítja a ragyogást. Mi lehet ez? Kaphat nevet. Szépség, megtartó erő, zavarszűrő szeretet. Megtisztulás a nyomasztó dolgoktól. Föld, víz, levegő, fény, élet, pillanat.

4. Harmónia árnyalatok a Tápai-réten

A Tisza-parti, a Szeged-környéki, a Maros-parti tájak emlékezetében az ismétlődő árvizek medertépő, talajépítő hordalékáramlása a partokat és holtágakat párhuzamos világokba tagolta. Víz. Part. Rét. A mocsármaradványos réteken a sóvirág, a sziki mézpázsit, az aprófészkű aszat, a vetővirág, a sziki kocsord, az őszi csillagvirág, a tavaszi hérics még jól élhet?

A Tisza bal partján, a Maros és a Tisza szögében, a Szeged melletti negyvenezer holdas Tápai-réten, közel a Maros töltéséhez 1907. szeptemberében nyílt meg a Pajori Elemi Népiskola. A régen népes tanyavilág iskolájának helyét az út mellett ma már csak egy kereszt és emléktábla jelöli. Az emlékhelynél, a még élő és ide kötődő emlékező emberek emlékünnepen vettek részt. Az 1971-ben megszűnt iskola emlékére megidézték a régmúlt éveket és a pajori búcsúkat. A szemekben a pajori iskola máig ható életfénye a Kisasszony napi emlékbúcsú örömével együtt csillogott. A pajori iskola helyére Nagyhajlás és Vetyehát irányából, a Maros-menti hatalmas nyárfák lélegzetét hozta a dél-keleti szél. A felejtés pora a pajori rész szomszédságában, már a sírhegyi határdűlőnél tovaszállt. Finomszövésű emlékekből képek kimeríthetetlen sorát alkotta meg a táj.

A Tápai-réten bolyongtam. Harmóniafoltokat kerestem a felhők magasában. Földből félig kifordult öreg fűzfatuskók közt térdig jártam a bogáncsban. Ez a disszonanciákat is felidézte. Majd újra letisztult minden. Bartók környéken gyűjtött népdalai közül az „Erre gyere, amörre én…" kezdetű még ide is elkísért. Fülembe csengtek a refrénjei. A pajori iskola helyén fölállított keresztnél megálltam. Az iskoláról szóló mondatok opálos fényben úsztak az emléktáblán. A nevek megremegtek, egymásba kapaszkodtak és életre keltek. A múlt égi dallama forrón ölelte a tájat. Az értékőrző tiszteletadás, az emlékezők tiszta szándéka felmagasztosítja ezt a helyet. Amire, akire igazán szeretettel gondolunk, annak élete van bennünk. A tanyák közt, az emberek évszázados életvilágának tisztaközepén áll az, aki az iskola üres helyén a múltat a csönddel együtt lélegzi be.

A nem látható világnak van itt jelenése. Amire, akire igazán szeretettel gondolunk, annak élete van bennünk. A tágas Lét közelében, az emlékekbe nyíló ég alatt egy kérdés újra élni kezd. A föld és ember kapcsolatában megtalálni még azt, ami elveszett? A pajori iskola leomlott falai nem látszanak. A szántóföldeken a verítékkel áztatott régi rögök némák. Nappalok és éjszakák, az évszakok szó nélkül járnak-kelnek errefelé. Szilaj szél vágtat a szétterült romokon.

A hazajáró lelkek kérdeznek. Hol vagy most? Merre jársz? Valahol mégis megvan még az, ami már egyszer tovatűnt? A válasz megszülethet. A néhai pajori iskola a tájjal, a szülőfölddel szeretetközösségben élő emberek lelkében talált szép menedékre.

5. Semlyék. Univerzalitás és lokalitás világa között, a szabad ég alatt

A Google Earth-program segítségével bolygónkon kívüli nézőpontból, műholdas távlatból is rálátunk a kicsi Semlyék területére. Mint egy jól működő ökoszisztémában, a föld fölé tisztelettel hajló ember tudatában, a természeti környezet szépségének áramlása folyamatos.

A szabad ég alatt a természet felől érkező univerzális hatások harmonizációs kapcsolatba lépnek velünk. Vonulnak az évszakok és az évek. Váltakoznak a nappalok és az éjszakák. Fiatalodás és öregedés? A természethez kapcsolódó helyszíneknek, emlékeknek különös fontossága van az ember életében.

Természeti környezetünk kognitív térképén emlékalkotó útjelzőket találunk. A hosszú időtartamot felölelő intenzív térhasználat lokális érzelmi kapcsolatot alakít ki a természettel, a tájjal, az épített környezettel együtt élő emberben. A szabad ég alatt, az univerzalitás és a lokalitás világa között, hogyan bontakozik ki a természeti környezetbe ágyazott stíluskommunikáció?

Az északi szélesség 46º 20’ 00”a keleti hosszúság 20º 33’ 00”metszéspontja környékén pár kilométeres sugarú körben körülnézek. Semlyék világa tárul fel előttem. Innen kissé dél-nyugati irányban terül el a Szárazéri ugar, Földeák község, a Makói határdűlő és a Karabuka néven ismert határrész. Semlyék szomszédságában, tőle észak-keletre van Bogárzó. Semlyéktől észak-nyugati irányban pedig a Hatrongyos és Csókás nevű makói határrészeket találhatjuk meg. Semlyéktől dél-keletre vannak az igási tanyák. Szintén errefelé, de kissé arrébb található Makó- Rákos, a volt tanyaközpont. Semlyéktől délre, távolabb pedig a Dáli tanyák sorakoznak. A makói határban az igási úton észak-keleti irányban Semlyék felé haladok. A Száraz-érrel nagyjából párhuzamos, Békéssámsonra vezető úton, még jóval a megyehatár előtt, jobbra fordulok. A bogárzói templomot körülölelő mező felé veszem az irányt. A templom régi, lelki vonzáskörzetére gondolok. A pusztaságot szegélyező, mélyedésekkel tagolt semlyékes réten megállok. Majd letérek az útról. A pusztai élet szimbolikus jelentéssel felruházott mozaikjait keresem.

Milyen a táj és az ember közös stíluskommunikációja? A táj és az ember emlékezetében a régi sorsok, a kihűlt kemencék, a betemetett gémes kutak, az ősi földek, a rétek, a legelők a telelő jószágokkal, a szálláshelyekkel, a tanyákkal,

a dűlőutakkal mind megelevenednek. Táj és ember életközösséget alkot. A táj is emlékezik az őseredetére, a folyó öntözte tágas, mocsaras létre, a sárgás-barna színű pangó vízfelületeken csillogó buja napfényre, az érintetlen láperdők tőzegmohás puha földszigeteire, a kis morotvákban halászó gázlómadarak teljes békéjére. A semlyékes területek, a szikes laposok, a szántók mélyebb peremén, az egykori mocsarak helyén már csak halványan őrzik a korábbi táji környezet nyomait. A szikes puszták vízhiányos növénytakarója pontosan mutatja a kiszáradó félben lévő életet. A növények nyíltan jelzik vízigényüket. A szikes rétek magas, kórószárú növényeinek, az üde mézpázsitos szikfokok élőhelyeinek még a felszín alatti vízre is szükségük van. A bűvös vesszőt vesztett varázsló, a mai ember itt könnyűszerrel találhatja meg a folyóvizek öntözte táj évezredekkel korábbi őseredetét, a föld ökológiai emlékezetét. Saját történelme van a talajnak, a mocsáremlékű rétnek, a földnek, a víznek, a levegőnek. Élőhely-komplex mikrotörténelme van a természethez, a pusztához kapcsolódó kultúrtörténeti emlékeknek, a földtani jelenségekkel, a kis szikes tavakkal együtt élő növényeknek, állatoknak és a tájjal életközösségben élő embernek.

A semlyék szó ingoványos, vizenyős legelőt, szittyóst, sziki réteket összefoglaló, a szántóföldek közé mozaikszerűen ékelődő, időszakosan nedves, tavasszal tocsogós, de nyáron leginkább már száraz, foltokban gyomos területet jelent. A szántók szélein a közeli talajvíztükör miatt a föld sója felfelé áramlik. Beljebb a semlyéken a zsombékos területek közötti aljzat sziksót izzad. Így szárad, így szikesedik a rét. Nem áll meg az idő. Az égen szélkiáltó madarak vonulnak. A talaj egy élő, változó rendszer. Itt, a semlyéken szemérmetlenül repedezik a föld. Tavalyról itt maradt száraz szamárkórók tövében, a zsombékok között bíbicek futkároznak. A pusztagyepek bíbic nyelvén szólni nem tudok, ezért madártani nevük latin ritmusán felbátorodva így szólongatom őket: Vanellus vanellus. Közben láthatatlan hosszú szálakon pacsirták függeszkednek az égen. Énekük hosszan száll a zsombékos vidéken. Ha erre járnék télen, vajon mit látnék a gyepszélen? Valószínű, eszembe jutnának Labozár Antal Igás-Semlyékről című dalának első sorai:„Gazdag múltra tekint vissza Igás-Semlyék népe, / Elénk tárul minden titka, Isten adta szépe. / Tanyavilág, jó szomszédság, sűrűn lakott hajlék, / Tovatűnő álomvilág, elsiratott tájkép."

Nyáron, ember hagyta ösvény halvány nyomait találom meg a réten. Kitépett madártollak foszlányait hordja a szél. Piroslábú cankó, sárszalonka, hosszúnyakú gém, hová repültetek? A repedező föld felett áramló térben messzire ellátni. A magasabb növésű réti szálfüvek hullámzanak a szélben. Távolabb szíkerek és lapos vízösszefolyások foltjai tarkítják a tájat. A szárazfüves rétszéleken, az út menti árkot káka és nád lepi el. A tavaszi vadvizek sokáig álltak itt a szikes talajon. Aztán áprilisban egy időre a székfűnek nevezett kamilla sárga özöne borította a szélfútta szikpadok szürkés-fehéres szódával és kovasavas- lepedékkel ékes felszínét. A legfelső talajrétegben kicsapódó fehéres sziksó mintázata vízszintesen szaggatott, kissé hullámos csíkokban jelent meg. A nemrég még pépesen, szitytyósan süppedő sziki talaj szemlátomást szárad. Sárszaga különleges. Főleg akkor, amikor a virágzó kamilla illatával keveredik a verőfényes szabad ég alatt. A vízzel telt lapos vidék nyáron legtöbbször kiszárad.

A réten szétfutó szikes foltok az eluralkodó szárazság előidejű emlékei. „Mikor a réti semlyék, vagy a legelő felszabadul tavasszal a hó alól, apránkint gyalogutak keletkeznek rajta. Hosszában és keresztben. Idő múltán kitaposódnak, a lépések alatt a fű elsárgul rajtuk: a zöld mezőben ez a sárga vonal mutatja, hogy ez

az út. De ez az út sohasem egyenes, pedig semmi oka sincs rá, hogy a sík mezőn ne legyen egyenes. Mégis mindig csak girbe-gurba. Ahogy az első ember ment rajta keresztül, ahogy utat vágott a csatakos mezőn, a többi mind utána ment, mint mondani szokás, nyomon járt. (…). Talán tócsák voltak még a nedves földeken, s azért kerülgetett. (…) Ha a juhász át akarja hajtani a nyájat az árkon, a birka nem megy. (…). Akkor a juhász fölveszi az öreg kolompos vezérürüt s átveti az árkon. Akkor azután valamennyi birka ész nélkül tolakszik át az árkon, még le is tapossák a gyengébbet a nagy igyekezetben.(…) Az utak előbb voltak, mint a tanyák, amiként, hogy nem a víz folyik arra, amerre a városok vannak, hanem megfordítva. (…)" A szegedi nagytáj távoli másik feléről, a réti semlyéken az „ezer esztendő járása-kelése" nyomán kialakult útról, a természet közeli élethez visszavezető ösvényről írta ezt Tömörkény István a Vasút akar lenni című, 1912-ben megjelent novellájában.

A természet stíluskommunikációja mindenkit megszólít. Univerzális jelenség. Bolygónkkal Nap körüli pályán száguldunk, így múlnak az évszakok és az évek. A Föld saját tengelye körül forog, szüntelenül váltja egymást nappal és éjszaka. Érzékeljük a nagyban a kicsit és megfordítva, a kicsiben a nagyot? Mindig minden együtt van.

6. Megtalál egy kép

A folyóparton zúgott a jeges ár. Jégtáblákon úszott a fagyos február. A hideg tél miatt sokszor kifakadsz? Télen a nyarat, a forró napokon pedig a telet dicsérnéd? A szerelmet megéneklő ókori görög költő, Aszklépiadész Legszebb az… című epigrammája Radnóti Miklós fordításában így szól: „Szomjúhozónak a hó szép nyáron, a téli hajósnak / szép, ha a csillagokon látja, hogy itt a tavasz. / S legszebb az, mikor egy takaró borul a szeretőkre, / s áldva nagy Aphroditét, összefonódik a pár."

A létezés titkából őrzöl valamit még. Valentin-napon megtalál egy kép? Kérdezed a lombnélküli fákat, a néma túlparti bokrokat. Hang sem kell hozzá. A választ kimondja benned valaki. A Napba nézel. Meglepődésed a hasadó jégtáblák közé ékelődik. A részek majd összeforrnak. Lehetséges? Igen, lehetséges. A fagyos áradáson átragyogó arc kié? Álomkép a befagyott időről és a dermedt hordalékkal terhes folyóról. A mindent elsöprő szerelemről és a Nap vakító tüzét tükröző jégről? Vízcseppek, jégkristályok látható halmaza mögött fészkel a csönd. A szerelmi líra mestere, Aszklépiadész sokat tudott erről a benső látványról. Küldj havat… című epigrammájának első két sora Somlyó György fordításában így hangzik: „Küldj havat és jeget és ködöt, árassz sűrű sötétet, / lángba borítsd az eget, földre eressz tüzesőt." Az érzésnek, a szerelemnek folyton születnie kell.

A tél is távozik egyszer. Az ókori epigrammák utáni stílusváltások hosszú évszázadain túl a tizennyolcadik századi szentimentalizmus és a tizenkilencedik századi romanticizmus stílusából merítő érzelmi álomnyelvtől már búcsút vettek az emberek. Mondhatná valaki hirtelen. A kalokagathia felé forduló keresés harmonizáló emberi törekvése hogyan kommunikálható? A művészi nyelv architektúráinak stíluseszközeivel? A képben és látványban kibontakozó élő metaforákkal? A szép jelenségeinek tökéletessége (Perfectio Phaenomenon) néha a

látványban érint meg bennünket. Egy kivételesen nyitott lelkiállapotban levélrezdülésnyi időn belül történik ez és utána mintha ezt súgná valaki a fülünkbe: „A Jóisten Önnek hagyta látni a folyóra lesóhajtó fát a pici gally-alakzat töredezett táncával. Mert: mer nagyot merni." A természet látványban megnyilvánuló stíluskommunikációja ez?

A folyó látványa a természetes valóság örökrésze. Félreeső ártéri ösvények kószálnak. Megtalál egy kép. A táj, a természet üzenete érvényes még? A jég és a tűző Nap ellentétében a fordulónál a Napé lesz az egész látóhatár. Még tél van. Valahol már levegő után kapkod a tavasz és gyümölcshozó dallamát nem titkolja a nyár. A vakító fény ágai közé vetülő árnyéknyúlványban mit rejtenek a fák?

A kristályok sokszögébe zárva, a jégtáblák rianásában hallgat a folyó. Az ég káprázatos csillogást torlaszol eléd. Ami fent van, veled él. Így vagy benne a dolgokban. Földi körvonalaid és égi tűzköreid között. Képet formál rólad a folyó. A fénylő arc a tiéd.

7. Bartók a tavaszi szélben

Stílus és szellemi impulzus? A tavaszban kitakarja magát az új és kerüli mindazt, ami kopott? A természet, a táj szemünk láttára öltözik át. Felfedezhetjük a tavasz rejtett stílusát?

Az autópályán Budapestről Szegedre, aztán tovább utazol. Nézel előre, útra szegezett tekintettel. Hangjába burkol az autórádió. Hirtelen gyorshírek következnek. Már nem hallod miről van szó, mert telefonálni kezdesz. Gépi hang válaszol: „A hívott szám jelenleg nem kapcsolható." Újra él a csönd. Az autópálya Szeged előtti utolsó harmadán feltűnnek a ritkásan települt tanyák. Világok és nemzedékek suhannak el. Naplementék tündöklése. A régi emlékezete az élő képzeletbe hatol. A tél koszos gúnyái szanaszét hevernek. Nagy eső volt. Kóborol sok tisztára mosott folt. A száradó föld illatába tavasz-ihletésű jelképek vegyülnek. Az elhagyott tanyán a tető már beszakadt. A vert falak félig összeomlottak. A repedéseken az elhagyott gémeskút árnya tör át. Pásztorének szilaj üteme keresi a kihűlt tűzhely nyomát. Mielőtt előző életüket a falak végleg elfelejtenék, az ajtók helyén csapongó dallamú hangfoszlányok térnek vissza. A külső forma lassuló dinamizmusa ez. A lelkesedés utolsó tánca?

A tavasz örök-gyönyör energiái mutatkoznak. Az emberi szívben, az öt érzékben a tavasz újrateremtő ereje él. A Bartók-zenére jellemző, rubato-játékba kezd az idő. A tenyésző múlt vásznán egy repedés a jelenre hasad. A verbunkosokra emlékeztető, tovalibbenő zenében a fafúvósok madármotívumai szárnyalnak. Bartókkal a frissülő időben? A látóhatár szélén a végtelen tér egy akácfasorba ütközik. Az égre nézel. A Fehér-tó felé madarak húznak el. Kezed az elektromos ablakemelőre téved. A hűvös levegő zúgva tódul be és az őszi levél érintésére emlékeztet. Köridőben élünk. Tényleg? Az idő körforgásában most a tavasz hoz-visz jeleket. A boldogság az apróságokban rejtőzik. Az idő árama zenébe öltözik. Az autó számítógépén digitális táncot járnak a fények.

Tábla mutatja, ez már Szeged. Rutinosan átszeled a várost. Elfordulsz Vásárhely irányába. Az algyői Tisza-hídnál veszed észre a villogást a műszerfalon. Pihenni sem ártana. Hosszúra nyúlik a nap. Bartók Béla Szabadban című zon-

goraművéből Az éjszaka zenéje tölti be az utasteret. A természet finom neszeivel suhansz át a városon. Vásárhely után, a kereszteződésnél Békéssámson-Szőllőspuszta felé nézel. Az új kompozíciós stílusú titokzatos zene a szomszéd falu határából hallatszik át? Az éjszaka zenéje című darabot 1926-ban Bartók Béla Szőllőspusztán komponálta.

A visszapillantó tükörbe nézel. Felível, majd szétterül a tekinteted. Szét vannak szórva az apró részletek? A külső bizonytalanság és a benső bizonyosság elkísér? Az országúton néhány biciklis imbolyog. A Száraz-ér partján, a Betyár csárdánál felgyúlnak a lámpafények. Merre jársz, felismered? Ettől a helytől negyvenöt kilométerre, Nagyszentmiklóson született Bartók Béla. Hullik az ég harmatának legjava. A Nap és a Hold fája egyre magasodik. A szél vizet áraszt. A föld arcán már kisimított egy ráncot a tavasz.

8. Virágzás. Debussy zenei hatása

A stíluskommunikáció szintézise az, amikor a zenei impresszionizmust hordozó zeneművek hatással vannak ránk és közben még az impresszionizmus könynyed szépségét a lírában is érzékeljük. A természet is képes ránk hatni, érzékelésünk által apró impressziókban megnyilvánulni.

A tavasz minden téli emléket elsöprő megnyilvánulásának finom virágillattal átitatott részletei lenyűgözőek. A kék ég, a víz csillogása, a friss levegő áramlása, a fák zöldje, a tavaszi napok életkedvet fokozó ritmusa vesz körül bennünket. Élő képei ezek a természetnek, szinte impresszionista látomások. Zsongása, zenéje van ilyenkor az erdőnek, mezőnek és az ember lelkének.

Bartók Béla Két kép (Op. 10, Sz. 46, BB 59) című zeneművét először 1913-ban, az Új Magyar Zeneegyesület hangversenyén mutatták be a fővárosban. A Bartók-mű Virágzás című első tétele Debussy-hatásról tanúskodik. Kodály Zoltán szintén különös figyelmet szentelt Debussy zenéjének, a francia zeneszerzőről írt tanulmányát a Nyugat című folyóirat 1918. 8. száma közölte.

Juhász Gyula és József Attila közös barátjuk, Espersit János makói könyvtárszobájában már viszonylag korán olvashatott olyan interjút és cikket Bartóktól és Kodálytól, amely Debussy zenéjére utalt vagy azzal foglalkozott. Az Espersit könyvtárában is megtalálható Esztendő című folyóirat 1918. áprilisi számában egy tudósításba illesztett interjú olvasható a Debussy zenéjét különösen érdekesnek tartó Bartók Bélával. A Szegeden született Kulinyi Ernő által készített interjú szövegéből Bartók két fontos megállapítását idézem:„ – Sokan talán Strausst tartják a legnagyobb komponistának, de nézetem szerint Debussy jóval fölötte áll a „Salome" szerzőjének. Hiszen az ő zenéje sokkal újabb, mint Straussé, aki tulajdonképpen csak abban az irányban haladt tovább, amelyet Wagner és Liszt kezdtek meg. Debussy azonban eddig nem ismert utakon járt és új művészi lehetőségeket adott pályafutásán. Debussy muzsikája sohasem sekélyesedik el tisztára banális részletekben, amelyek Straussnál megszakítják az új és merész gondolatok ívbelendülését. (…)" Bartók külön megjegyezte:„ – Bennünket magyarokat különösen érdekelhet, hogy a kelet-európai népies zene hatását láthatjuk Debussy melodikájában, bizonyos pentatonikus fordulatokat figyelhetünk meg, amelyek a régi magyar, főként a székely népdalokban is megvannak. (…)"

A 20. század elején Bartók és Kodály a zenei hagyományokból óhajtott szintézist teremteni. Visszatekintő nyilatkozatában Bartók 1939-ben így fogalmazott:„Kodály és én a Kelet és Nyugat szintézisét akartuk megteremteni. Úgy gondoltuk, hogy alkalmasak vagyunk a feladat elvégzésére, részint népünk származása, részint hazánk földrajzi helyzete folytán, amely egyben Kelet előretolt őrhelye és Nyugat védőbástyája. De Debussy – kinek zenéje épp akkortájt érkezett el hozzánk – volt az, aki a követendő utat is képviselte számunkra." Debussy az indonéziai Bali-szigetek gamelán zenéjéből is vett át zenei motívumokat.

Bartók és Kodály a harmóniák iránti fogékonyság újraélesztését (Debussy), az ellenpont önmagán túlmutató jelentőségét (J. S. Bach), és a fejlődés elvét magukban hordozó formák benső világát (Beethoven) zenei értelemben kívánta ötvözni. Juhász Gyula is jelen volt Bartók Béla első szegedi önálló szerzői estjén a Tisza-szálló nagytermében, 1929. november 29-én. Bartók Bélának című versét a koncert hatására írta. Bartók Béla 1925. április 2-án megrendezett szegedi zongoraestjén a Kass-szálló dísztermében három saját művét (Gyermekdarabok, Szvit, Régi román táncok) és Beethoven, Chopin, Liszt és Debussy műveit adta elő. József Attila is ott ült a közönség soraiban. A nyugati és keleti irodalmi-művelődési sajátosságok ötvözése Juhász Gyula költészetében és József Attila ifjúkori költői világképalkotásában is szerepet kapott. A Kosztolányi Dezső és Babits Mihály nemzedékéhez tartozó Juhász Gyuláról írta Kassák Lajos: „Juhász Gyula azzal a generációval jött, amely új hangot és új ritmust hozott a magyar költészetbe. (…) " A Debussy-hatást befogadó Bartók és Kodály kezdeményezése modell értékűvé vált. Az irodalom és művelődés világában alkotó folytatókra talált.

Európaiságunk arculatának helyi vonásait vizsgáltam, a forrásokat és a hatásbefogadásokat értelmeztem. A szegedi és makói kötődésű kulturális örökségből a zene és az irodalom közötti kapcsolatokat kutattam és tártam fel. Az irodalmi szöveg, a költői kép, a hang, a ritmus, a zene együttes kapcsolatának vizsgálata újabb távlatot nyit.

9. Free Style, öbölparton

Füge és gránátalma, babérlevél illata és olasz zene árad szét az óvároson. Polából érkezett zenészek dala száll: „…e a casa in un bicer li metero ', / per ricordar con tanto amor, / la' dove un giorno go lassado el cuor." Cattaro ódon falai között.

Kotori-öböl, az Adrián. Ismerősöm meséli:„Ma három nagy hajó érkezett a városba. Nem is tudom, hol fér el ez a plusz kilencezer ember. Olyan Kotor, mint egy nagy üst: mindenféle keveredik benne. Nem idegencsapda. Bizonyos más városrészek macskajajosak, de jól érezheti magát az ide látogató, ha kellő könnyedség van benne." A Plavi Horizont strandon sirály köröz a fejed fölött. Légi parádét rögtönöz Monte Negro-, Crna Gora-, Kara Dag - Free Style üzemmódban és lecsap eléd, az őrizetlenül hagyott hamburgerre. Párjával repül erre, majd hirtelen meghúzza a magassági kormányt, eltűnik az égen.

Szikrázó napfényben fehéres kőfalak. Klastrom-romok. Ódon kovácsoltvas indaminták. Turisták csörgedeztetik a szót és tagolják foltokban a teret, távolibb nézetben az öböl mentén az egész partvidéket. Valami még rejtőzik. Az idő

rétegei szelíden takarják. Telített és elhagyott egyszerre a világ. Felhőkből testet öltő égen áttörő fénnyel közelítek. Látod, a tengerparton szabad stílusban futó-hullámzó zöld csíkot? A tanúsító jeled. Keskeny félsziget. Nyílt vízre futását fékezed? Nehogy őrülten száguldjon az öböl hosszán. Félkörben minden tág. Egy kőoszlop és egy óratorony vár rád. Feketeruhás idős asszony az erkélyen, a parton, cserzett arcú sovány férjére mordul, elég volt a pipázásból már. Fenn a fenyőerdők zöld foltjai fehér sziklák között. Lenn illatos olajfaligetek, háromszor termő fügefák, pálmafák. A parton promenád. Meztelen árbocrúd végén tündöklő fény. A félgömb kupolákhoz vezető lépcső és a dombra vivő sikátor között simogatással érinti bőröd bársonyát. Víz mossa a mohás követ. Itt-ott izgalmas táncot jár a tengerbe merülő babérfa ága. Tapintása: bőrlevél. Valami van a vízparti levegőben? Az öböl fölött a naptányérra hajol egy arc. A Plavi Horizont homokszemcséibe a strandon testeddel érintkezik, megmozdul a kvarc. Földrengést szenvedett keskeny utcák végén magasodó tört sziklák oromzatán remete él. Két szent szobra áll őrt a Szent Trifun - székesegyházban.

Jártál már félkörben, öbölmentén mindenfelé? Utcákon, tereken, tengerparti sétákon, erőt gyűjtő elhatározás. Frissen edzett lelked mélyén a kérdés. Esték csendes vonulásában, a boltívek alatt, a félárnyékba húzódó déli fényben, az utca fölött kötélen száradó piros szoknyák libbenésében ki szólít meg? A részletek szét vannak szórva. Kotori-öböl, hegy lábánál beszorítva. Charles Baudelaire: Útra hívás című versének ötödik versszakából jutnak eszedbe sorok? „Nézd: mennyi hajó! / álomba haló / tülküktől zeng a csatorna; / s nincs oly csoda-kincs, / mely lábad elé ne omolna! / Hűs alkonyi csönd; / tűzglória önt / a mezőkre, tavakra csodás szint / és permetező / langy álma besző; / skarlát, arany és üde jácint."

Parton, szélső utcán, emeletes nagy ház látványa. Hőségben remeg, felfelé indázik. Szinte érinti a magasodó hegy lábfejét. Ablakokon ódon zsaluk vonják ki a fényt a kőbe vájt szobákból. Hűvös sávok árnyékéletet élnek. Tenger felőli magasból érkező szellő érint. Kék vagy fehér a távol? Nap ragyogásában álomaranyszínű árnyékot kereső fénytükörré vál. Most gyere, kanyargó, kőpad szegélyű utak vezetnek ide. Fentről harangtorony látszik, benne elnémult kolokol honol. Ószláv ima zeng a romokon. Átjáró van a két ház között. A kőlépcsők fokai és az erkélyek némán szóródnak szét. Romok ezek vagy a múlt elhagyott teste tárulkozik ki este? Lámpaoszlop tetején, mintha két gótikus kisház szerű világítótest lenne? Az esti párás fényben. Az éjszakák különösek. A magukat bátorítók ilyenkor is vízen vannak. Egy szörfös éppen bedől a hullámokba a partnál. Holnap ő lesz a kora délelőtti sétán a motorcsónakos? Majd integet. Vagy talán a burekos, aki amúgy minden nap ezt teszi? A geológiai időbe vájt öbölben itt van mindenki. A látvány távlata tengerre nyíló. Tengerparti szabadulás az időzárból?

Sétálni mész. Hűvös sikátoron áramolsz át. Mindenhol élő metaforát találsz. Az óvárosi séta közben olyan helyen látsz fát kinőni, ahol ez szinte elképzelhetetlen. Felforrósodó, kihűlő kőerdőben élsz. Gyere, nézd! Valami tengerre nyíló lőrés lehet ez. Ablaksor feletti mellvédről szakállas ágyú bámul kifelé. Kotori emlékeid között kutatsz tétován. Olvasod a képeslap hátoldalán: „Az egyik sikátor ódon házfalainak mélyedéseiben egyszerű fehér gyertyák égtek."

Megszereted a feliratot az egyik óvárosi ház utcai oldalán: Caffe. A tetőn, egy kémény végződésén akad meg a szemed. Rámosolyogsz a Holdra. A beérkező és a távolodó hajókra is gondolsz. Közben áttör a fény mindenen. Nagy kék öböl tárul, máris nyílik fölé a magas ég. Óriási erődszerű, felhők úsznak. Tűz van ben-

ned, indázó szenvedéllyel. Felirat: Pizzeria. Mit választasz? Inkább: Caffe. Ragyog az arcodon. Mosolyodban már nincs regula.

Visszatekintő nap Kotorban? A Hold a várhegy mögül kukucskált. Úgy ragyogott éjjel, mint még soha.

10. Brazil imázs és életstílus

Az életstílusban megnyilvánuló jellegzetes benyomást adó felvillanásokat keressük. Szét vannak szórva a részletek. Brazília imázsa és kulturális emlékezete sok összetevőből áll. Mi az imázs? A tudatban elraktározódott tapasztalatok tükörképszerű megelevenedése? Az európai ember számára hogyan bontakozik ki a földrésznyi ország, Brazília hétköznapokkal érintkező imázsa? A viszonosságra is gondolhatunk. A magyar imázs él és létezik a mai brazil irodalomban? Chico Buarque brazil énekes, zeneszerző és író Budapest című, először Brazíliában kiadott (2003), magyar nyelven 2005-ben megjelent regénye jó példa erre. Érdemes megismerni a távoli ország, a modern Brazília brazil-portugál nyelvét, irodalmát, kultúráját, életstílusát, dinamikus gazdaságát, iparát, tudományos életét.

Más földrész, más világ, más életstílus, más képzettársítások, más illatok és ételek? Megdöbbentően pontos költészetelméleti felismerést közölnek az egyszerű indiánok, akik állítják, a távoli, szokatlan szavak első találkozásából költészet születhet. Brazília hatalmas óceánparti részén a tárulkozó távlat látványában halászfalvak válnak fénylő porrá homokdűnék hátán. Az irodalom mágikus realizmusán túli emlékterületeken számos mítosz formálódik még napjainkban is. Emlegetik, a brazil aranyláz régi városa, Ouro Preto tele van üzleti harcban edzett kóbor bányaszellemekkel. Mondják, az aranymező égi tükrén repülő utasszállító gépek fedélzetén néha megjelennek. A tarka képzetvilágban ősi indián gondolkodási stíluselemek fonódnak össze a keresztény népi vallásossággal.

Tájaival, városaival, fényűző negyedeivel és viskóival nemcsak a természetszerető embereket, az imázshordozó jelképeket és az egzotikus életstílust kereső turistákat, a festőművészeket és a fotósokat vonzza ez a terület, hanem a kulturális antropológiával foglalkozó kutatókat is. Brazília egyik jelképének számít a hajlított nagy csőrös, színekben pompázó tukánmadár.

Rio de Janeiro. Cidade Maravilhosa. Brazil imázs és életstílus. Riói karnevál. Előtte nagy a készülődés, készítik a jelmezeket, a táncosok éjjel-nappal gyakorolnak. A víg utcákon az emberek ünnepelnek és mulatoznak. Rio de Janeiroban közel tíz millióan élnek? A reggeli kávéillatban szárnyat növeszt a képzelet. Káprázatos látvány. Kitárul a Corcovado-hegy. Innen az egész város, Krisztus kitárt karjaitól Copacabanaig együtt látható. A városrészek, a hívószavak: Barra da Tijuca, Pepino, Flamengo, Aproador, Ipanema, Botafogo-öböl, Sambodrom. Caipirinha. A fergeteges szambapartik vonzóak, de máshol lenni is jó.

Az Amazonas folyón úszó étterem közepén, a függőágyban a szieszta különleges. Közel az iszapos tölcsértorkolat. Ízek, hangok, színek, illatok egymásba fonódnak. Pára és ételillat? A jellegzetes ételek, kókusztejes tengeri hal: moqueca; pálmaolajon hagyma, borssal megvadított zöldség: caruru; babos sült: feijoada. Tenger gyümölcsei paradicsomszószban.

Esőerdő titkát, az Iguaçu-vízesésnél is felfedezhetjük, a Paraná, a Santa Catarina és a Serra do Mar egymást őrülten ölelő pontján, Brazília, Argentína és Paraguay határán. Dübörgő, óriás vízfüggöny, örök haragban a mozdulatlansággal, nyolcvan méter magasból zuhan alá. Néhány tekergő, földre csapódó vízoszlop a népszerű capoiera-tánc villódzó-lengő mozdulatokkal tűzdelt ritmusára emlékeztet.

A városoktól távol, a cukornádültetvényeken hörgőhangú dob zihál. Atlanti-parti, délkeleti esőerdők szélén a quero-quero madarak ismétlő hangja lüktet. A növényzettel borított esőáztatta párás hegygerincen új, áttetsző felhő születik. A völgyben narancsfák.

11. Az ősz arca

Életünk röptét, ha nézzük, hullik le lábunk elé a sok színes falevél. Összegyűlnek az évek. Ráncaid helyén fiatal és tündöklő arcod újból felvillan most. Nevető szemed sugarában már akkor megállt az idő, amikor édesanyád becéző szóval hajolt föléd és karjaiban ringatott. Lelkedben őrzöd még édes szavát. Érzed még most is szüleid meghitt érintését. Jelenlét. Csönd. Bizalom. Számodra e régi pillanat örökké tart már.

Élet és elmúlás dolgai vesznek körül ilyenkor bennünket a hűvös őszben. Ha szeretteidre gondolsz, mindig úgy érzed, mintha a mesebeli égig érő fa megóvó árnyékában állnál. Halk szóval mondom, ne várd meg, amíg előtted azt a rozsdabarna falevelet és azt a mély sárgát elsodorja a hideg szél. Ha az évek súlya válladon nehéz is, hajolj le érte, rakd össze kis csokorba. Fehér krizantémból, kései piros rózsából fonj hozzá koszorút! Gondolj most vissza mindarra, ami szép volt, ami jó! Engedd beszélni a régi hangot! Hajadat dér lepi, szél kócolja. Egyedül vagy? Ne légy szomorú! Valami, valaki megszólít. Bensőleg érint. A régi hangot hallod már? Az ősz szépséges arcát látod. Majd télbe fordul. Ha már kinn alszik az idő, szeretteid szólítanak. Hozzád beszélnek. A forró mezőkön és a távoli erdős rengetegen túlról átszólnak ide. Szeretettel néznek rád onnan, ahol az utak összeérnek az éggel. Átlengi magát rajtad az új valóságod. Rezgő, gyönge falevél.

Mondd, hogyan telnek napjaid? Fehér falú szobádban betegségeddel bajlódsz. Szeretteid sírjához, estefelé gondolatban, magad sem tudod már, hányszor bandukoltál? A ház előtt a fákat ismered, az őszi árnyak néha játszanak veled. Túl hosszúra nyúlnak. Mondd, felőled mi határoz? Akaratos éned, lobbanó ösztönöd? Ellentmondó sokszor, de ez mégis te vagy. Fiatal is voltál egykor.

Élesen emlékszel még minden gyerekkori, régi dologra. Bálban voltál. Kacagó lányokat láttál. Körhintán ültél, hosszan forogtál, örültél. Mondd, mire vágytál? Évekkel később, húsz évesként hasadás, forró légszomj volt vágyadban. Beléd hasít a fölismerés. Te vagy ez a mostani is? Egyszer majd este, minden együtt lesz benned. Megtalálod és látod. Tágabb körvonalban. Fiatal felnőttként ott álltál éjjel az udvarodon. Mint a gyermekláncfű íze, néha oly keserű volt az életed. Nézted, mit mutat az ég. Hunyorgott rád a sok távoli csillagkép. Zúgva ereszkedtek és hűvös levegőeget kortyoltak az esőt hozó sötét fellegek. Szomjasak voltak a földek. Hirtelen földre zuhant az égi tó. Amit néztél már régóta. Vakító. Múltak az évek. Megtalált az érett felnőttkor. Erős és érzékeny voltál. Holdtöltekor lassan hámlott le múltadról a csönd. Elindultál előre, önmagad felé.

Most már más hangokat hallasz meg jobban. Nemrég a kertek alatt távoli lódobogásra lettél figyelmes. Egyre közelebbről hallottad a patazajt. Kicsit félsz. Vársz. Éjjelente, néha rosszul érzed magad. Ilyenkor, mintha tajtékzó vasderes lovak futnának lobogó sörénnyel feléd. Vadul nyerítenek. Így múlik a te idődd. Távolra is ellátsz. Tapasztalatot szereztél. Átlátszó lett minden. Ma már, amerre jársz, a föld is nehezet sóhajt. Föltárja neked félelmedet elűző csöndes titkát.

Meglátod-e még, amire gyermekként egykor rácsodálkoztál? Az út mellett, játszó, futó nyulak rajzolódtak ki a havon. Új évszakok jöttek és jártak körbe. Valahol, messze túl, erjedt berkenyebogyót szedegettek és elbódultak a madarak. Mámoros szárnyverdesésüket is hallod még? Ferdén szállnak tova ott, ahol korábban végtelen búzamezőket festett aranyszínűre a régi nyár. Azóta már az ősz arca vetül rád.

12. Fűzfa a tó partján

Őszi falevél. Őszi hangulatvilág. Ha kérdezem, milyen válaszokat ad? Ősszel szinte belelátunk a nagy titokba. Lesz forduló az ősz és a tél után. A nyár már az emlékezeté? Búcsúzott és ment? Csak az elmúlás nem változik. Hozzá tartozik az átalakuláshoz, az újbóli születéshez. Életbizalom. Mennyi-mennyi átmenet. Fasori élmény. Hullik le a sok platánlevél. Falevél? Már csak a ritmusát éreztem, többször körbe táncolt a teste, a távoli nyár rezdülése volt, a nedves fűszálon este. Színek, illatok, erők és erőtlenségek. Perzselő vágyak. Betegágyak az utolsó nagy utazás előtt. Metamorfózisok. Nemcsak természeti és élettani kérdések ezek. A levél szára elszakad a fától. Lehull. A mély avarban sétálni, belélegezni a mulandóság illatát, annyi, mint elmenni, visszajönni, lenni, kószálni, kallódni az emlékezet és felejtés között. A versek strófái összefolynak. A szavak az emlékezet forrásából erednek és egy visszafordíthatatlan időlejtőn patakká duzzadnak. Bella István írta a Falevélen talált sanzon című verset: „Igen, és egyszer meghalok / és nem leszek, csak puszta név, / vagy az se, falevélvacok / résekből egy szín viszszanéz, / nem lát meg ember, se madár, / te sem, pedig: súgom „vagyok", / - bár torkom sincs, s hangom, akár / az augusztusi csillagok, / elég a lombbal, mielőtt / szólhatnék… Fű, hamu dadog. / Simítsd meg majd a levegőt / testeddel, s tudd, hogy az vagyok."

Eltűnődés. A távlat kényes geometriája? Az elmúlás, a mulandóság egyénileg nem leküzdhető. „Milyen szomorú távol lenni Attól, Aki mindenütt jelen van." – írta Augustinus.

Az egészség, az ép testben ép lélek oldaláról közelítünk a hétköznapokban érvényes gondolati költészet felé? Csörömpölnek a nehézségek, a mindennapos gondok. Mégis van most valami a környezetünkben: az őszi természet. Benne pillanatokra fölragyog az értéktelített élet. Ennek természetéről Stefan George így ír:„Ne késs elfogni forduló előtt a / távozó pompa végső adományát; / az égen felhők szürke raja száll át / a ködben végződhet ez a vízi séta. / Mielőtt a viharok megfagyasztják, / a dúlt lombból madarak fuvolája / hirdeti, hogy a végső kegy a tájra / még ráteríti csillogó damasztját. / Zöld darazsak aranypikkelyű népe / a csukott kelyhekből mind tovaröppent; / halk csónakban ringunk és messzi körben / bronzbarna szigetcsoportok elébe." (Szabó Lőrinc fordítása.)

Az árnyas erdei út emléke él. A Nap fényét, ránk ömlő éltető erejét jó érzés fölismerni a reggeli ködökön át. Költői képekkel ezt a lehetőséget érzékelteti Stefan George:„Le s fel járunk a bükkök közt a fényben, / káprázatos a teljes ragyogás itt, / a rácson túl a réten, nézd, fehéren / a mandula most másodszor virágzik. / A kerti padot még aranyba vonja / a nap, a fák közt csend és mély varázs van. / Közös álmunk karunkat összefonja, / megenyhülünk a gazdag villogásban. / Oly jó így tudni, hogy a fény a fáról / ránk csordul, porzik fényes patakokban. / S csak hallgatunk, csak nézünk, ha aláhull / egy érett gyümölcs az ágról, s földre koppan." (Lator László fordítása.)

Az örök visszatérése annak a fontos dolognak, ami néha „nincs", de mégis ugyanaz marad, és közben távozik, átalakul és elmerül, hogy fölbukkanhasson ismét. Köridő. Emberi világ. Természeti világ. A szerves és a szervetlen egysége az élet szempontjából. A bokrok halkan súgják nekem: „A gesztenyefák sárgákká váltak egy éjszaka alatt." Őszi levélerezet, fakuló zöldek, sokszínű árnyalattal. Egy kis fűzfa a tó partján elhagyottan, rád vár és szomorú. Miért hagytad el lelkedet, miért hagytad el őt és magadat?

13. Stíluskommunikáció, szerelmesek napján

Februári hagyományötvözet. Lupercalia, Valentin-nap, Bálint-nap. A szerelmesek napján mi lehet a stíluskommunikátor üzenete? Luperca a kifogyhatatlan szerelmi erővel rendelkező, jóstehetségű Faunusnak, a ligetek, mezők, erdők római istenének asszonya volt. Az ókori Rómában a farkas formájú Lupercus isten dicsőségét is magasztalták. Lupercalia, ez volt az ünnep neve. A Róma városát alapító testvérpár, Romulus és Remus köré szövődött legenda szerint a Lupercal nevű barlangban kisgyermekkorukban egy anyafarkas szoptatatta, táplálta a két fiút. A Lupercalia idején a lányok körbeszaladták a Palatinus dombot, a férfiak egy kecskebőrből készült szíjjal legyintgették meg őket. A szíjat februum-nak hívták, ebből lett a február? A hónapot Februariusnak nevezték. A februare latin szó jelentése: tisztítani, kiengesztelni. A szerelem ünnepét a tisztulás havában, február közepén tartották. Róma lányai és fiatal férfiai szerelmi sorshúzással találtak egymásra. Az érzés örök. Az ösztön viharában új életek nyílnak. A római kori termékenységkultusz hagyományai megszelídített módon vándoroltak át a keresztény ünnepekbe. A máig élő hagyományötvözetek a régi stílusváltások nyomait őrzik.

Valentin történelmi alakjáról az elbeszélések több változatban maradtak ránk. Az egyik így szól. II. Claudius császár uralkodása idején (268-270), az ókeresztény korban a szerelemnek egy Valentin nevű keresztény pap lett a pártfogója. A családos katonák igyekeztek haza a szeretteikhez. A császár szerint ezzel a harci kedvet gyengítették. A hadsereg egységét növelő szándékkal ezért házasságtiltó törvényt hoztak. Valentin, a keresztény áldozópap éjszaka összeeskette, saját kertjéből származó virágcsokorral köszöntötte a hozzá forduló szerelmespárokat. Ezért a cselekedetéért a császár megbüntette, bebörtönöztette. A fogva tartásáért felelős Asterius nevű tiszt lánya vak volt. Valentin jó szívvel elmondott imája nyomán a lány visszanyerte a látását. A csoda hatására a környezetében élők keresztény hitre tértek. Valentint a könyörtelen II. Claudius császár 269

február 14-én lefejeztette. Kivégzése előtt ezt az üzenetet küldte a lánynak: „A te Valentinod!" Mondják, amikor a vesztőhelyre vitték, ezt kiáltotta oda az embereknek:„Ne felejtsétek Valentint! Szeretlek benneteket!" I. Gelasius pápa 496-ban elrendelte, Valentin vértanú halála napja legyen a szerelmesek ünnepe.

Geoffrey Chaucer angol költő Madarak parlamentje (Parlement of Fowls) című költeményét valószínűleg 1383-ban adták elő először, amikor II. Richárd király udvarában ünnepelték a Valentin-napot. Egy korai Valentin-napi üdvözlést versike formájában a British Museum őriz. Charles Orleans hercege írta feleségének 1415-ben. Shakespeare Hamlet című drámájában a negyedik felvonás ötödik színében is említés történik a Bálint-napról. Ophelia Arany János fordításában így szól: "Kérem, egy szót se erről; de ha kérdik, mit jelent, csak mondja ezt: / Holnap szent Bálint napja lesz, / Mindjárt reggel korán; / És ablakodnál, párodul, / Ott leszek, én leány./ Kelt a legény, felöltözött, / Ajtót nyitott neki: / Bement a lány, de mint leány / Többé nem jöve ki." A szerelem így is kommunikálható. A Valentin-hagyomány a magyar irodalom egyik régi forrásában, az Érdy-kódexben (XVI . sz.) is felmerül.

Dugonics András 1803-ban kiadott művében a népdalátköltések között olvashatjuk: „Szerelem! Szerelem! Vajon hol lölnek föl? A mezőn nem vetnek, Kő-sziklán se termöl." A Séta a múltban című filmben hangzik el: „A szerelem olyan, akár a szél, nem láthatod, de érzed.!" A magányt felemésztő szenvedély, akár az árnyékot elűző fény, még a zörgő téli ágakra is rávetül. Legyen akár viruló tavasz, mezítelen nyár, kora őszi szüret vagy fagyos tél, a szerelem mindig él. Megújul. Isteni rész a kicsi emberi egészben. Ha él a szerelem, akkor mindenben sóhaj, visszhang és zene van. Paulo Coelho írja: „Mert abban a pillanatban, amikor elindulunk keresni a szerelmet, ő is elindul, hogy megtaláljon minket. És megvált." A szerelem személyes és kölcsönös sorsesemény. A nálam nem lévő fontosat a másikban megtalálni, vele egységet alkotni? Mi a szerelem? A valóság közepe? A tökéletesség elveszett emlékezete? Minden szerelem egy tükörszerű megismerés, de egyúttal a másik megismerésének a lehetetlensége is. A szerelemben valami virágzásban lévő ideálishoz közelítünk? A szerelem lobbanásában az emberi lét őseredetisége nyilvánul meg.

14. Az archaikus emlékezet lélekjelenléte

Egy távoli november eleji napon teljes holdfogyatkozás volt? Az erdő legöregebb tölgyének türelmes ága már ekkor elkezdte várni a tavasszal mindig visszatérő fészekrakó madarát. Attól a naptól kezdve a hagymaföldek végtelen nyugalommal várták már a következő tavaszt. Kimentél az udvarodra. Képzeletedben él a fényes nap, a szép telihold, a ragyogó csillag. A holdfogyatkozás sejtelmes árnyékburkában elmerültél. Kívülről láttad a kék bolygónkat? Halovány körvonalukat földárnyékban lebegtették a fák. Mintha hűvös lett volna.

Csak a szívedben ne legyen fagy! A föld ekkor a javadat akarta. Árvacsalán, laboda. A termés nem veszhet oda! Nyári estén pároddal a nyugati égbolton lassan merülő Napba néztél. Pompás örömfények ölelték át a széles látóhatárt. Bíborban láttátok a gyönyörű éjt. Aztán szép egészséges gyermekeitek születtek. Rég volt. Valamikor még a feketemagot is rónára vetették. Ha az idő nem múlt

volna el, most puha mohaágyban fekhetnél. Árokparton aludhatnál. A kék búzavirág szívesen simogatná az arcodat. Az akácfa hűs tövében hallgathatnád az édes pacsirtaszót. Lehet úgy is, mint régen?

Jó szállást keresett benned a fényes napvilág és a ragyogó holdsugár. A mezei szorgalomban a földdel nőtt össze az életed. A szárazságtűrő hagymához lettél hasonló. Benned is, hagymádban is, mindig nőttön-nőtt az élet. Forró nyáridőben a fény, a víz, a föld tápláló ereje éltet. Nagyapád kemencéje fölött a hagymarács, mintha most is zörögne. Szép termésedben van örömöd. A vadludak vonulását ék alakban, ha majd nézed az égen… Ők hazatalálnak. A hagymaszag, a békés jó szó felé elindulhatsz. Majszoltad a kenyeret. Álmodban a galagonyabokornál játszottál. Lelked és a teremtő erőd egymásba fonódott Hajnalban már felébredtél. A virradat énekesmadara dalolt.

Termő nyugalom. Gyermekkori kincseidet őrzöd még? A tiszta felhők rejtekén, a platánfa kérgén, a bíbortarka vadszőlő indáin, a kései rózsák tövén, a hagyma fénylő héján az élet arcát látod-e még? Csodálkozás. Öröm. A fekete föld formál csodaszéppé.

Jelened hasadó vásznába, ha magadat beleszövöd még, meglátod sorsod gyönyörű mintázatát. Békésen élsz. Fogyó idődet az emlékezés úgy fogja össze, mint az érett hagymafejet a bojtos üstök fölött vastagodó kerekded egymásra borulás.

15. Az ember mulandósága

A borostyánfüggöny indái között fészkelő ellenfényben eggyel több lépést teszünk az eleven természet valósága felé. Az árnyak ekkor már hosszúra nyúlnak. Lassan kibontakozik a mulandóság képe. Kőből faragott gordonka. Elnémult hangszer. Visszaverődik egy távoli dallam. Az idő visszafordíthatatlan.

A sorjázó évtizedek megélt öröme és bánata összegződik. Folytonos visszhangot kelt. A belső visszhangot néha bús érzéssé formálja valami. Juhász Gyula írta az Örök visszhang című versében:

„Most tűnnek már elém e régi utcák, / Hogy bontogatják a vén házakat. / Most érzem én vén házak mélabúját." / Hogy rám merednek a vak, tört falak. (…) Az elmúlásban hirtelen kicsendül / A dolgok mélyén alvó dallam is / S szivünkben tovább zeng minden, mi eltünt, / Ha lemondón, fájón és halkan is!"

Juhász Gyula szavai tovább kísérnek:„A régi udvaron a régi léptek / Halk kopogását hallgatja szivem, / Mig az alkony, mint apám idejében / Leszáll fáradt fejemre szeliden. / Itt járt ő egyre lassúbb lépkedéssel / S nézte a néma, fénytelen eget, / Kihúnyó tüzek méláztak szemében, / Neki oly korán csönd és este lett."

Hazavisz az út. Apánkra, anyánkra, rokonainkra, őseinkre gondolunk.

A hétköznapok lármáját elfeledve elengedjük magunkat. Egy csendes pont leszünk. Tágul a tér a mélyülő hallgatásban. A mérhetetlen távolság megszűnik. Mintha azon a régi udvaron valaki járkálna…

Apánk lépteinek ritmusát veszi át a zörgő avar. Mintha egy kis ideig még ránk várna. Anyánk mosolyában, mintha egy pillanatra még gyermekké válnánk.

Az emberi életet ez a három folyamat hatja át: kifejlés, növekedés, csökkenés. A mulandóságra gondolunk. Mégis a születés öröme mélyül el! Hogyan lehetséges ez? Minden emberi élethez tartozik egy eredeti pillanat, ami a születésé, a világra jö-

vetelé. Van egy másik megismételhetetlen időpillanat és ez az élettől választ el bennünket, ez a halálé. Nagy titka van a halálnak. A vadul gyötrő kétely és az elfogadó fényes bizonyság próbatételei között a saját halál mindenkit felkeres. Határozott földi érvényesség van ebben. Az ember mulandóságát illetően, mi lehet a vizsgálódás alapja? A szeretet. A halálról is csak a mások iránti szeretet hangján lehet szólni.

Ami él, az elfogy és valamifajta érés, beteljesülés után egyszer elmúlik. Az ember egységben él a világgal, s ez a személyes egység a halállal szétválik? Valami tovább örökítődik. Ezért nincs búcsúzás.

Valami porrá lesz, eggyé válik a földdel, ezért nincs tovább maradás. Az európai filozófia történetében a középkorból a kezdődő újkorba való átmenet világszemléletét képviselő Nicolaus Cusanus egyik mondata is megvilágítja ezt: „A halál semmi más, mint a létező szétválása a lét továbbadására és megsokasítására." (In: Opp. II, 133 b).

Továbbadás, megsokasítás. Az élet lényege, eredménye ez. Az utódokban, a világ folyásának medrében, az öröklődés, a gének továbbvitele által. A halál nem oltja ki a reményt.

Az ember beleszületett a mulandóságba. Saját egyedi sorsában él. Kőbe zárt dallam? Magányos lábnyom? Néha még út nélkül is bolyong. Életértékeit mégis megsokasítja az utódok láncolatában.

Ilyen és ehhez hasonló gondolatok foglalkoztatják az emberek egy részét. Másoknál a halállal szembeni állásfoglalás az egyoldalúan nyers életet élésből és a meghalásra gondolni nem akarásból fakad. Ha az elmulás árnyékával együtt derűsen fogadjuk el az életet, érzékelhetjük az emberi mulandóság természetét. Mindenkire vetődik fény.

16. Megszólal a karácsonyi ének

Nehézség idején, ha újra megkeresnek a szavak, tudod-e igazán mi a csönd? A tökéletes jelenlét. A hangtalanul csordogáló élet. A jóság hétköznapi létezése. A közösség benső, néma ereje. A dolgos csönd. Ma mit hallasz meg belőle? A világ, a természet, a másik ember és közted van igazi kapcsolat? A nehézségek idején próbálsz-e úgy gondolni másokra, mint önmagadra?

Szeretted, amikor a havazás csöndje lepte el a tájat? A hóval megrakott ágak emléke, természeted képe megéled. Ilyenkor újra hallod: „Békesség földön az embernek!" A szemhatáron, a távolban hallgatnak a rétek. Beékelődött érzékeid közé a föld, a tágas tér, a végtelen. Tavasszal nyílnak a virágok. Gyermekkorod teljessége közelít. Megmutatja derűben sugárzó arcod. Régi emlékképeid olyanok, mint a jövőbeli elképzelés. Szelíden fordulnak át a mába. Hirtelen felnőttél. Megerősödik az észak-nyugati szél. Múltadra, ha visszanézel, szinte metszi, vágja arcodat a havas eső. Egy fiatal nyárfasor szakadó ágakkal, remegő levelekkel, szívós gyökerekkel áll a rohanó fagyos szélben. A rideg valóság nyers jelene hasad, nyílik szét. A favágó fejszéje alatt a keményfa szokott így repedni. Valamikor mocsár volt errefelé. Tökéletesen vad földi kertje volt itt a zöld mohának, lombhullató fának, susogó nádnak, ezernyi madárnak. A zsombékos nádi világ mennyei muzsikája altat el. „Mert elküldi angyalait hozzád, hogy védelmezzenek minden utadon. A kezükön hordoznak majd téged, nehogy kőbe botoljék a lábad."

Élő valóságodat látta mindig a csillagos éjszaka. Rendezett volt a Világegyetem, a bolygók boldogan keringtek a Nap körül. Az éggömbre rajzolt az idő pásztora. Ember a körtánc gyűrűjében. Anyaszült mezítelen múltadban porladnak a fehérre meszelt falak és a leomlott tartógerendák. Ráébredtél, mit veszítettél el? Köztes világban élsz, sok a jelentéktelen fecsegés. Szét voltak szórva a részletek. Te darabokból, töredékekből raktad össze. Földedről, lefelé és fölfelé irányuló sorsodról, testedről, lelkedről, egészségedről, romlandó gyümölcseidről van szó. Óvnod kellene őket!

A fehér nyárfák egymást horzsoló törzseinek magasában a kéregnyikorgás, mintha emberi kérdést és választ ismételne, szüntelen. Gyermekkorod teljessége után felnőttkorodban mi következett? A töredezettség, a folytonos hiányérzet. Hirtelen fagy. Váratlan olvadás? Ember és ember között. A teljesülő élet példáját keresed magad körül? Nem kell messzire menned érte. A szökkenő élet, a búza kalásza minden évben fölülmúlja a búzaszemet. Őriznek Téged az Angyalok. Őrizd a magot, a búzaszemet! Csak így tudod magadat megelőzni. Adj magadnak csöndet! A szilárdan reálisat kerested. Mégis minden jelképes lett mára már. Törődj a mával, a múló időben! Mi az, ami igazán számít és mi az, ami nem? A teljességre vágyakoztál? Teremtettél magadnak búzamezőt. Kertet, fűvel, fával, virággal. Harmóniával itatott át a nyár. Megromlott természet, elcsúfított nem lehetsz már. Az emlékezet és felejtés mélyén jártál? Az idő szétfolyik, mint kiömlő víz a tört palackból. Korábban tudtad, mi a szeretetteljes csönd. A növekvő közösség életcsöndje. Az életközösség összetartó néma ereje. Hétköznapi csönd. Van-e még jó füled a meghallására? Van-e bejárásod magadhoz? Valami mindig elszakad, széttörik és fáj?

Segítő, jó szándékod él. A világ, a természet, az ember eredendő szövetét, repedő vásznát csak a szeretet tudja összevarrni. Az éj homálya hajnali fénnyé válik. Az ágak bordázatát, a bokrok rejtekét mindig megmutatja a fény. A termő és születő élet megújulását felismered még? Saját természeted valóságában jön el. A jóságod csöndedben ragyog.

17. Elnémulás és csönd

A tovahullámzó víz felszínén nagylevelű növény virágai úsznak. Kissé a széleken a nádi világ az estére készül már. Némaság burka vesz körül. Egy hang mégis szólongat. Az ellentét gyöngül. A Föld gyomrának mélyén egy óriási máglya lángja lobban. Forró szélből vihar éled. Fátyla bordó. Mozgásba lendülünk. Minden szűk bonyodalom a tág egyszerűség felé tart. A régi hullámok magukhoz vonzanak. Halk dalok merülnek el. Ismétlődő távoli fények csöndfonalat szőnek. Előre futhatunk.

Az együtt érző szívek ritmusát az elvarázsolt óbor zavarja meg? Nemsokára üres lesz minden hordó. A pincében, belül ritkul a levegő. Az égen fényözön. Az elválasztó vizek fölött fekete gólya köröz. Napfény, piros csőr, szárnytoll, nyújtott láb a levegőben. Gorombán száguld a szél. Toronyórán kilazult mutató zörög. Szűnni nem akaró zene. A látvány, a hang, a természet az idő érzetét kelti? Kérges kezű érintés alkot finom érzékszerveket. A városban évszakváltás árnya siklik át a forró köveken. Kinn, a zöldfényű réteken túl élet fakad. Lódobogás. Egy jövőbeli

találkozás. A pásztor a nyáját új legelőre tereli. Nincs sietés. A színek elnémult hangjai és a hangok láthatatlan színei egymást keresik.

Hajnalban indázó sugarakat vetít a látóhatár. A szerelem rejtett ága ez? Csodálatos földszag van mindenütt. Árnyéktalan öröm a táj. A felhőket mindig nézem. A magas ég tündöklései formagazdagok. Átmenetbe oldódók. Változók. Repülnek. Álldogálnak. Huzamosan tudnak várni. Párába öltözött elérhetetlen oromzatok. Meredező, romos templomfalak. Emeletes mítoszok. Dermedt tükörcserepek villannak. Fagyok hideg ölelésében szedetlen gyümölcsök fonnyadnak. Levegőjárta padláson törött cseréppipák, üvegpalackok, felejtett emlékek. Bál után, a világ szétszórt dolgai?

Belső kertünket gondozom. Növényeket telepítek. Máskor a muskátlit öntözöm. Mediterrán színekkel újravakolt falakat festek. Köveket rakosgatok. Marad munka még. A futórózsa majd ismét virágzik. Lila lonc kúszik a tetőre. A teraszon pompázik a folyondár. Az őszbe átsétáló macskák a hűs udvaron mohát, békát megcsodálnak. Ha a fellegek jeges-havas terhe fenyeget, a kerti fák hangtalan lombhullást rögtönöznek. Csöndes képzetáramlás. Jelek, variációsorozatok. A folytonos téblábolásban felismered még, melyik az eredeti és melyik a másolat? Minden pillanat része az örökkévalóságnak? A látványt képző nézőpontból kiszorultál? Hol vagy most?

Már csak a csukott szem mélyén tombol a nyár? Sűrűsödik és tartósan marasztal a jelen? Az idő szórt fénye éveket gyűjtöget. A hétköznapok költőisége a valósághoz tartozik. Kierkegaard kérdez: „Hol vagyok? Mi a „világ"? (…) Ki az, aki ide csalt és most magamra hagyott? S ki vagyok én? Hogy jöttem a világra? Miért nem kérdeztek meg előbb engem?" Mi a válasz? Álmunkban még az örök természet elfelejtett nyelvén beszélünk, térdig gázolunk a száraz gazban. Idő, fény, hangulat és kép összeolvad. Aranyhidak vagyunk az égő napkorongban.

18. A lótuszról és a gyémántról

Érzelem és értelem egymásra utalt. Közlési lehetőségük bennünk van. Érzelem és értelem összeforr. Megértés. Stíluskommunikáció. Az érzelem és értelem egymásra találása felé áramlást biztosító átjáróban közlekedünk?

Egymásban köszönthetjük a felismerést. A közlés és a megértés kristályfényű öröme ez. A Gyémánt a helyén van. Létállapot. Az átjáróban közlekedő üzenet hordozói vagyunk.

Az érzelmet és értelmet összehangoló, teremteni képes szándék áramlik át az emberen. Az Abszolútumból való részesülésre vonatkozó szöveghelyeket a Bibliában is megkereshetjük. Íme, az egyik: „Bizony nincs ő messze egyikünktől sem, mert őbenne élünk, mozgunk és vagyunk." (ApCsel. 17:27-28)

Érzelemmel és értelemmel átjárt Létezés, magától értelmeződő dolog, emberi dimenzióban, teremtő képzelettel és gyakorlattal. Ember és világa.

Az indiai megközelítés így hangzik: Drágakő van a Lótuszban, azaz Gyémánt rejlik a Lótuszkehelyben, szanszkrit nyelven: Omn Mani Pädme Hum.

A spirituális stílusban élő kommunikáció egyik lényeges eleme ez.

19. A megtalált kulcs

A széles horizonton messziről láttam a várost. A templomok tornyait pillantottam meg. Éreztem az utcák és városrészek tündöklő jelenlétét. A házakban élő emberekre gondoltam. Kis vonalakban minden sűrítve volt. A magas ég újra lenyűgözött. A folyó partján aranyló ágakat találtam. Csillámok víz közelben. Leheveredtem. Határtalan volt minden. Kicsi bogarak döngicséltek a napfényben. Mezei pocok somfordált át mellettem a szomszéd földparcellára. Egy fecskeraj alacsony íveléssel repült felém. A napraforgókkal ékes föld párolgása a fácáncsibék szelíd csevejébe olvadt.

Mintha az elveszített kulcsomat kerestem volna itt. Átható csöndben reménykedtem. A falevél erezetét átvilágító fényben merültem el. Lelkemből szőtt fonalamat az ég felé küldtem. Még mielőtt szomorúság szökött volna az égre, egy indiai bölcs szavait kezdtem idézni: „Végy magadnak időt gondolkodni, az lesz az erő forrása. Játszani, ez az örök ifjúság titka. Olvasni, ez a bölcsességek forrása. Fohászkodni, ez a világ leghatékonyabb ereje. Szeretni és magadat szeretni hagyni, ez az Istentől kapott előjog. Barátságot ápolni, ez a boldogságnak az útja. Nevetni, ez a léleknek mozaikja. Adni és segíteni, ez a tökéletesség felé visz. Dolgozni, ez eredményt és jutalmat szerez. Az irgalmasság gyakorlása, ezzel kincset halmozunk a mennyben." (Swami Chidananda)

Döntő szerepet játszik az emberi előrelátás. Tág horizont szükséges hozzá. Az ölelő csönd végtelen.

20. Sky-stíluskommunikáció. Földanya a világűrből

A Föld a Nap körül kering. Közben a saját tengelye körül is forgást végez. Az élet fenntartásához szükséges légköre van. Fénnyel, élettel átitatott kőzetbolygó. Talajréteget, ásványkincset, hegyeket, völgyeket, növényeket, embereket, állatokat, kultúrákat és történeteket és rengeteg vizet hordoz a felszínén. A világűrből nézve egy gömb alakú, kötött pályás űrjármű. Ez a Föld.

Tápláló Földanyánk. Benne óriási iránt unk a szeretet. „Vannak helyek, ahol élőbb a föld, / utak melyek lángolnak, vagy sajognak / s akárhol leszel, mindig visszahoznak, / tájak, melyek már túlvilági kört / zárnak körénk, itt a kék, ott a zöld: / a gyöngyös Tejút könnyeiddel oktat / s annál a fánál erősebben ott vagy, / mint bárki bárhol: delet és gyönyört / őrzöl s az téged. Így szövődsz bele a Mindenségbe, (…)" Szabó Lőrinc: Ahol élőbb a föld című verse a kozmikus távlatot érzékelteti.

Egy sláger, Harangozó Teréz előadásában az 1960-as éveket hozza vissza: „Nézem a színes prospektusokat, / S közben elábrándozom… / Párizs és London és Berlin és Róma, / Utazni jó nagyon! (…) / Szeretném bejárni a Földet, / Minden városát. (…)" A stíluspárhuzamok távoli emléke is visszatérhet? Nem lenne meglepő, ha valaki most a Föld másik oldaláról viccesen, Brenda Lee aláírással ezt az SMS-t küldené:„I left my heart in San Francisco". Vagy ezt az üzenetet írná:„I found my love in Portofino." (Dalida).

A Föld mozog, a forgásban nem mindig a napos oldal a miénk. Úgy élünk, mintha egy elveszett kulcsot keresnénk. Az újraképződő harmatból a növények

hajnalban kortyolgatnak, majd saját törvényük szerint a napútra tekintenek. Ráhangolódás a Napfelkeltére. Az ember is így tehet. A sziki üröm gyökerén fejlődő sztyepplepkétől a pacsirtáig, a földalatti járatok labirintusát építő vak földikutyától az újszülött túzokcsibéig, a darvak őszi vonulásától a városszéli halastóban úszkáló pontyokig, egymásba érnek az élőhelyek. Emberek, városok, falvak.

A természet törvényei egy belső játékelvet érvényesítenek? Önmagukat apránként javító-felülíró módon működnek. Nekünk nem szabad feledni a játékszabályokat, Földanya természeti elemekkel jelez. A bibliai értelmezést érdemes átgondolnunk, (vö. Mt 5, 13-16). A környezetszennyezést és a globális klímaváltozást vizsgálva még időben mindenki jó belátásra térhet. A megoldás felgyorsulhat. Négy milliárd évet megélt Földanyánk sóhaját hallani. Sebei mélyülnek? Enyhíthetjük fájdalmát. A világűrből szemlélve az Egyenlítő mentén gondolatban karoljuk át Földanyát! Keressük meg ránk vonatkozó személyes történetét!

Gyere egy picit közelebb! Mesélek neked! Első a Földünk, de talán mégsem? Mert az igazi szülőnk a Kozmosz. A másik fontos hely ott van, ahol véletlenül egymásra találunk. Milky Way. Óriási kiterjedésű, ölelő, lazán fonódó spirálkarok között. Briós alakú Tejútrendszerünk? Igen, ott. Honunk a hazában. Égi ingatlanunk.

Bennünket ölel az egész világ. Mindenséghez kötnek vad, örök törvények. Szikrát szórnak az égen a csillagok. A Nap körül keringnek, élnek a bolygók. Nappalok és éjszakák szállnak el. Évet ír pályájára a Föld a tűző Nap körül. Évszakok szakadnak ki a fényből. Otthonában örül, aki látja a Holdat, a sápadt nővért. Körbe tekint a vándor. Hullócsillag kapaszkodik a végtelen égen. Kihűlt hamu lesz. Kitörölhetetlen törvény.

Égi ingatlanok visszfénye a földön. A víztükrön. Nyugodtan lélegzik a Föld. Sóhaját hallod. Zápor öntözi arcát és villám cikázik végig rajta. Megcsodálod, ég a határ. Tágas tereken süvít, hajt a szél. Tar hegygerincek komor látványát az esőerdők forró égövi vihara oldja fel. Duzzadó forrás válik folyammá. Tengerben őshalak úsznak. Vulkánok pöfékelnek. Kontinensek csúsznak el, Földanya milliárd évekig türelmesen vár.

Az ember a Föld életközösségének a része. Az ember számára a táj lelki-emlékezeti jelenség. Amerre járunk, geológiai időnk láthatatlan közegébe gyűrődünk. Emlékezetünk a kicsiben is érzi a nagyot. A kis kanyarok a hegyvidéki utakon, a holtágak a síkvidéki folyókon, kozmikus hajlatok a mi kis életünk galaxisában. Mindezt közelről éli meg az ember a gyermekkor, az ifjúkor érzelmi beágyazottságában. Az öreg szekér halad. A fakullős időkerék nyomot hagy.

Születésünk előtt egy földöntúli vízesésben mindannyian együtt játszottunk még? Ha erre visszagondolsz, újra felfedezheted magad. A föld alatti hasadékokban, a vízerekben, a búvópatakokban, a földfelszín útvesztőiben veled van a túlélő törődés. A világrajövetel előtti pillanatban, az elsüllyedt időben, a holtak szigetén, az erdő illatában, az ősember barlangjában, a vak ember látomásában, az esti fátyolfény rezdüléseiben ott él a jelenlét.

Érezhető hullámain egyszerre vagy felszín és hasadék. Az idő szórt fénye éveket gyűjtöget. Néha elakadsz a fény és a sötétség birodalma között, félúton. A tetőkön mandolin szól, lenn a piactéren harsány vita dúl. Örökké tartó békére vágysz? A világűrből nézve egy nagy, gömb alakú, kötött pályás kék űrjármű ez a Föld. Kérdéseid száma végtelen?

VIII. JEGYZET A SZERZŐ E TÉMÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓIRÓL ÉS ELŐADÁSAIRÓL

A témakörhöz tartozó megjelent tanulmányaim, esszéim első szövegváltozatairól és a témához tartozó előadásaimról a válogatott listát a fejezetek sorrendjében közlöm.

Az irodalom- és kultúratudományok a média és a stíluskommunikáció játékterében

A tárgykört először összefoglaló tanulmányom: Irodalom- és kultúratudomány, média- és stíluskommunikáció. Hibridizációs jelenségek és alkalmazások. Magyar Tudomány, 2015. 2. 210-218. ; Stílus és mentalitás a művészetközi kommunikációban és az irodalomban. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2014. aug. 12. ; Irodalom és média. A kommunikáció horizontjai. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2014. szept. 15.

A stíluskommunikáció szószólói küldetése az egészségfejlesztésben. Regionális kultúra

A témakörben tartott előadásaim: Életstílus, családegészség, kommunikáció, ruralitás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2014. nov. 20. ; A stílus- és egészségkommunikáció pedagógiai és szociológiai vetülete a kultúratudományban. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2015. febr. 11.

Stílusújítás, gazdag árnyalatú nyelvi közlés, stíluskommunikáció

A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor szakirányú továbbképzési szak honlapján olvasható a Stílusújítás, kifinomult közlés, stíluskommunikáció című írásom: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3972 . Hosszabb változata nyitóelőadásom volt az Anyanyelv és hagyomány című nemzetközi konferencián /Szeged – Temesvár 2015 /, megjelent:„Nyelvében él a nemzet". Művelődésünk megújulása és a nyelvújítás tudománytörténeti példája. In: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (szerk.): A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület Évkönyve, 2013-2015. Szeged, 2015. 83-91.; Stílusújító értékteremtés. Szeged /folyóirat/, 2015. 5. 25-27. ; A kifinomult közlés igénye, a nyelv- és stílusújítás. Stíluskommunikációs fejlesztések. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2015. máj. 12.

Alkalmazott kultúratudomány. Az ökomuzealitás stíluskommunikációs fogalmának bevezetése

A tárgykört tárgyaló korábbi tanulmányaim: Történelem, ökomuzealitás, kultúratudomány. In: Szirbik Miklós léptein… Szerk. Forgó Géza. Makó, 2008. 169 -173.; Régió, honismeret, múzeumpedagógia. Szeged /folyóirat/, 2016. 3. 35-37.

A stíluskommunikáció értéklánca a természet közelségében. Gondolatok a szegedi Tisza-part és a makói Maros-part tájesztétikájáról

Megjelent: Ars Naturae, 2017-2018. 15-18. 31- 48.; Egészségfejlesztés és stíluskommunikáció. Irodalomterápia. Előadás. MTA SZAB- Székház, Szeged, 2015. márc. 17. ; Fénykoszorú címmel a témához tartozó természetfotóimból kiállítás: Bibliotéka Egyesület, Szeged, 2019. máj. - jún. Megnyitó: 2019. máj. 13.

A szociális képesség- és egészségfejlesztés stíluskommunikációs értéklánca. Kultúrakutatás, ruralitás

Stíluskommunikáció, egészségkommunikáció, ökológiai gondolkodásmód címmel a témát röviden bemutattam a Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor szakirányú továbbképzési szak honlapján: http://stiluskommunikacio.eu/?p=4555 A könyvben olvasható A szociális képesség- és egészségfejlesztés stíluskommunkációs értéklánca című tanulmányom az MTA Szegedi Akadémiai Bizottság Orvostudományi Szakbizottság Egészségfejlesztési Munkabizottságának és a Magyar Szociológiai Társaság Családszociológiai Szakosztályának az SZTE JGYPK Alkalmazott Egészségtudományi és Egészségfejlesztési Intézete által szervezett „Család-tükör" – konferencián 2014-ben elhangzott Életstílus, családegészség, kommunikáció, ruralitás című előadásom 2019-ben történt továbbfejlesztése. ; A boldogulás- és boldogságkeresés kultúrája című előadásom, Bibliotéka Egyesület, Szeged, 2019. szept. 13.

Lényegkiemelő stíluskommunikáció. Lélekjelenlét, személyes műalkotás. A vers és olvasója

Constitutive Style, kreatív írás címmel szemináriumot vezettem az SZTE JGYPK Stíluskomunkátor szakirányú továbbképzési szak hallgatói számára a 2014-2015-es tanévben és a konstitutív stíluskommunikáció témában előadást tartottam. ; Kreatív írás, alkotó stílus, irodalom. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2014. okt. 28.; A vers és olvasója. Szeged /folyóirat/, 2013. 4. 1. A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor szakirányú továbbképzési szak honlapján olvasható A vers kommunikációs képességéről című írásom: http://www.stiluskommunikacio.eu/?p=3167 A témához tartozó előadásaim: A költészet nyelve. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2011. ápr. 11. ; Weöres Sándor költészete- és irodalomszemlélete. „A vers születése". Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2013. jún. 18. ; A dialógus stíluskommunikációja. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2015. ápr. 10.

A stílus születése a metafizika szelleméből. Kiterjesztések a metafora felé

A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stluskommunikátor szakirányú szak szemeszternyitó előadását tartottam ezzel a címmel, (2014. febr. 14.). Előadásom rövid összefoglalása olvasható a Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor szakirányú továbbképzési szak honlapján: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3016 ; Kommunikáció, cselekvés, stílus és irodalom. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged. 2015. szept. 23. ; Szeretet és életstí-

lus. Az élet értelmére és értékére vonatkozó kérdések és válaszok az irodalomban és a bölcseletben. Előadás, MTA SZAB-Székház, 2016. márc. 17.

Az érzelem és az ész harmonizációja Márai Sándor Füves könyvében

A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján olvasható: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3186 Megjelent: Életbölcselet az olvasás távlatában. Szeged /folyóirat/, 2011. 6. 41. ; Márai Sándor párhuzamos világai. Kontextusok az irodalomban és a kultúrában. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2014. jún. 17.

Divat, stílus, érték

Előadás részlete, megjelent: Szegedi Közéleti Kávéház Programfüzet, Szeged, 2020. 6. 37.

Életstílus, visszhang, utórezgés

A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján olvasható: http://stiluskommunikacio.eu/?p=4414 A témakörbe tartozó előadásaim: A szívével látó ember. Saint-Exupéry: A kis herceg című művének értelmezése. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2015. aug. 14. ; A fény értelmezése: életstílus, bölcselet, irodalom. A szoláris kultúrák nézőpontjai. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2015. nov. 18. ; Benső látás és ösztönös megérzés az irodalomban. Intuíció: Dilthey-, Bergson- és Croce-párhuzamok. Előadás. Somogyi-könyvtár. Hangoskönyvtár. Szeged, 2017. okt. 18.

What is a Gentleman? Az angol klubokról és a párizsi szalonokról

A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján is olvasható, What is a Gentleman címmel: http://stiluskommunikacio.eu/?p=2877 Megjelent még: Gondolatok az interaktív irodalmi- és művészeti szalon művelődési modelljéről címmel. Makói Honismereti Híradó, 2016. 1-2. 56. ; A harmonizációs kultúra és az irodalmi művelődés 18-19. századi értékei. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2016. máj. 11.

A nagyvárosi szalonélet stíluskommunikációs modellje a Magyar Salon című folyóiratban

Ezt az ELTE oktatójaként előadtam hallgatóimnak A Magyar Salon mint A Hét elődje címmel 1995-ben (Szeminárium a 19. század második felének irodalmából MR-279.47).

A főváros, a szalon és a divat stíluskommunikációja. Női nézőpont

Korábbi szövege A szalon, a művelt társaság és a divat kommunikációja címmel a Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján olvasható: http://stiluskommunikacio.eu/?=3155 A Magyar Salon, A Hét, a Nyugat, a Napkelet, a Minerva és az Apolló című folyóiratok irodalom- és kultúraszemlélete. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2014. márc. 24.

Az irodalmi ízlésváltás stíluskommunikációja. Költészettörténeti összjáték Makai Emil, Juhász Gyula és József Attila lírájában

Első megjelenés: Költészettörténeti összjáték Makai Emil, Juhász Gyula és József Attila lírájában. Makói História, 2005. 1-2. 2-5.; Megjelent ezzel a címmel, in: Múzeumi kutatások Csongrád megyében, 2005. Szerk. Tóth István. Szeged, 2006. 15-20.

Bertrandon de la Brocquière lovag úti emlékei a középkori Szegedről

A francia lovag címmel megjelent: Szeged /folyóirat/, 2016. 7-8. 96.

Liszt Ferenc szegedi nézőpontból. Zene, testbeszéd, divat és stílus

Korábbi szövegrészlete olvasható a Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján: http://stiluskommunikacio.eu/p=3253 Megjelent: Délmagyarország, 2011. okt.29. 16. ; Liszt Ferencről és szegedi kapcsolódásáról írt hosszabb esszém: Áthallatszik Liszt Ferenc zongorajátéka. In: Revive Szegedin! Liszt Ferenc és Szeged. Szerk. Tandi Lajos. Szeged, 2011. 98 -109. ; Liszt Ferenc heurisztikája. Magyar Tudomány, 2011. 12. 1508-1513. ; Liszt Ferenc szegedi nézőpontból. Előadás. Somogyi-könyvtár. Hangoskönyvtár. Szeged, 2018. febr. 8.

A szegedi nagy árvíz Tömörkény István emlékezetében

Megjelent: Szegedért harangoztak. Tömörkény emlékei a nagy árvízről. Délmagyarország, 2007. márc. 29. 12. Tömörkény István makói emlékei címmel, tágabb kontextusban is olvasható, in: Hagyomány, népi írók, nemzeti önismeret. Szerk. Miklós Péter. Szeged, 2020. 31-38.

Klauzál Gábor szegedi stíluskommunikációja és képviselői beszédmagatartása

Megjelent: Szeged /folyóirat/, 2016. 7-8. 3-9.; Klauzál Gábor (1804-1866) pályaképe, és szegedi küldetése. Előadás. DÉMÁSZ-Székház, Szeged. 2016. okt. 16.

Ökо-stíluskommunikáció és ökomuzealitás. Szélmalom és hajómalom emlékek

A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján olvasható szélmalom - témájú írásom, Öko-stíluskommunikáció címmel: http://stiluskommunikacio.eu/?p=4601 Előadásom: A szélmalom és a szegedi - csanádi nagytáj. Kultúratudomány és kreatív írás. MTA SZAB-Székház. Szeged, 2011. jan.31. A szélmalom téma-részletesebb elemzését nyújtom A táj történeti-ökológiai emlékezete. A Csókási szélmalom emlékezettörténeti rekonstrukciója című tanulmányomban, in: Régió, hagyomány, történet. Szerk. Miklós Péter. Szeged, 2020. 55-68. A hajómalom – témájú esszém először A hajómalmok szelleme. Párhuzamos történetek címmel jelent meg, Szeged /folyóirat/, 2011. 8-9. 70-72. ; Tájesztétikai értéktár. Szélmalom- és hajómalom emlékek. Előadás. MTA SZAB-Székház, Szeged, 2016. jún. 27.

Az örök elbeszélőkedv stíluskommunikációja: Benedek Elek, a meseíró
A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján olvasható: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3270 Első szövegváltozat: A képzelet örök erő. Marosvidék, 2009. 3. (dec.) 19-22. ; Benedek Elek, a meseíró. Előadás. Móra Ferenc Múzeum. Fekete Ház, Szeged, 2009. nov. 21. ; Mese, irodalom, gyermeklélek és gyermekfilozófia. Előadás. MTA SZAB-Székház. Szeged, 2015. júl. 7.

Az eltűnt öreg lovas nyomában. Történelmi látlelet a premodernitásból
Megjelent: Régió, hagyomány, történet. Szerk. Miklós Péter. Szeged, 2020. 33-36.

A mikroarea stíluskommunikációja. A kamillaillatú rét
Megjelent: Kamillaillatú rét a bogárzói templomnál. Szeged Antológia. Szerk. Tandi Lajos. Szeged, 2017. 38-41.

A Bartók-zene hatástörténetéről. A népdalok stíluskommunikációs innovációja
Megjelent: Délmagyarország, 2006. jún. 2. 14.

Hazataláló stíluskommunikáció. Kosztolányi Dezső szülővárosába, Szabadkára küldött interjúja
Kosztolányi Dezső és a bácskai térség. Irodalom és emlékezet című előadásom: Móra Ferenc Múzeum, Szeged. Tudományos felolvasóülés. 2010. nov. 30.

Híd a Tiszán. A stíluskommunikátor üzenete:„Engedd el a múltat, adj teret a mának!"
Korábbi szövege megjelent: Hídavatás előtt: Szegedtől északra, híd a Tiszán. Szeged /folyóirat/, 2009. 2. 28-29.

Harangszó
Belső harangszó: lelkiismeret címmel megjelent: Délmagyarország, 2005. szept. 29. 16. A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján olvasható: http://stiluskommunikacio.eu/?p=2741

Természetbölcselet
Megjelent: Szeged /folyóirat/, 2011. 8-9. 1. ; A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján olvasható Életstílus és természetbölcselet címmel: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3391

A szegedi Tisza-parton
Megjelent: Szeged /folyóirat/, 2011. 4. 1.

Harmónia árnyalatok a Tápai-réten
Megjelent: Iskola a Tápai-réten. Makói Honismereti Híradó, 2017. 1-2. 45.

Semlyék. Univerzalitás és lokalitás világa között, a szabad ég alatt
Megjelent: Semlyék. Bogárzói emlékkönyv. Makó, 2007. 13-14. ; A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján olvasható Az univerzalitás, a lokalitás és a természet stíluskommunikációja címmel: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3355

Megtalál egy kép
Megjelent: Valentin-napon Téged is megtalál egy kép. Délmagyarország, 2006. febr. 2. 14.

Bartók a tavaszi szélben
Megjelent: Délmagyarország, 2006. ápr. 14. 14. A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján olvasható Tavasz Bartók Bélával címmel: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3120

Virágzás. Debussy zenei hatása
Ez a kisesszé kiegészítés a Zenetörténeti kitekintés a Nyugat-Kelet problémakörre. Bartók Béla: Debussyről című fejezethez, amely Nyugat és Kelet között (1907-1929). Juhász Gyula és József Attila költészetéről című írásomban olvasható. Szeged /folyóirat/, 2013. 3. 22-27.

Free Style, öbölparton
A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján olvasható: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3465 Nyomtatásban megjelent: Indázó szenvedély. Magyar Napló, 2018. 5. 34-35.

Brazil imázs és életstílus
A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor továbbképzési szak honlapján olvasható: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3591

Az ősz arca
Megjelent: Az ősz arca. Novemberi gondolatok. Szeged /folyóirat/, 2016. 11. 48.

Fűzfa a tó partján
Ezzel a szöveggel itt jelenik meg először.

Stíluskommunikáció, szerelmesek napján
Megjelent: „A te Valentiniod" címmel, Szeged /folyóirat/, 2017. 1-2. 1.

Az archaikus emlékezet lélekjelenléte
Kiegészítésként hangzott el A stílus születése a metafizika szelleméből című szemeszternyitó előadásomon, (Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor szakirányú továbbképzési szak, 2014. febr. 14.).

Az ember mulandósága
Megjelent: Délmagyarország, 2005. okt. 28. 14.

Megszólal a karácsonyi ének

A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor szakirányú továbbképzési szak honlapján olvasható: http://stiluskommunikacio.eu/?p=4277

Elnémulás és csönd

Rövidített szövege megjelent: Csönd. Vásárhelyi Látóhatár, 2013. 2. 30.

A lótuszról és a gyémántról

A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor szakirányú továbbképzési szak honlapján olvasható: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3211

A megtalált kulcs

A Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor szakirányú továbbképzési szak honlapján olvasható: http://stiluskommunikacio.eu/?=4100

Sky-stíluskommunikáció. Földanya a világűrből

Az egyik rész Földanya és űrjármű címmel olvasható a Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor szakirányú továbbképzési szak honlapján: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3211 A másik rész Milky Way, avagy Seneca az égi ingatlanokról címmel olvasható ugyanitt: http://stiluskommunikacio.eu/?p=3552

IX. A STÍLUSKOMMUNIKÁCIÓ ÉRTÉKLÁNCA. VÁLOGATOTT, ÁTTEKINTŐ TÉMA-BIBLIOGRÁFIA

Appadurai, Arjun: Fogyasztás, időtartam, történelem. Replika, 1996. 21-22., 81-97.

Assmann, Aleida: Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des Kulturellen Gedächtnisses. München, 2003.

Assmann, Aleida: Einführung in die Kulturwissenschaft. Grundbegriffe, Themen, Fragestellungen, 3. kiad., Berlin, /2006/. 2011.

Assmann, Jan: A kulturális emlékezet. Budapest, 1999.

Balogh Tibor: A pszichikum egyensúlyának szociálantropológiai és esztétikai kérdései. Budapest, 1989.

Barnlud, Dean: A kommunikáció tranzakciós modellje. In: Horányi Özséb (szerk.): Kommunikáció I. Budapest, 2000. 26-43.

Bauman, Zygmunt: Globalizáció. Társadalmi következmények. Szeged, 2002.

Bednanics Gábor: Topográfia és mitológia között. A nagyváros olvasatai a 19. század végi magyar lírában. In: Bednanics Gábor, Eisemann György (szerk.): Induló modernség – kezdődő avantgárd. Budapest, 2006. 213-233.

Benkő Zsuzsanna: Homo Sanus: az egészséggel megáldott ember. In: Tarkó Klára, Benkő Zsuzsanna (szerk.):„Az egészség nem egyetlen tett, hanem szokásaink összessége." Szemelvények egy multidiszciplináris egészségfejlesztő műhely munkáiból. Szeged, 2018. 25-31.

Bogoly József Ágoston:„…vedd példának a piciny fűszálat." Kultúratudomány, ökokritika, irodalom. Szeged /folyóirat/ 2013. 11. 24-28.

Bogoly József Ágoston: Irodalom-és kultúratudomány, média és stíluskommunikáció. Hibridizációs jelenségek és alkalmazások. Magyar Tudomány, 2015. 2. 210-218.

Bogoly József Ágoston: A stíluskommunikáció értéklánca a természet közelségében. Ars Naturae, 2017-2018. 15-18. 31-48.

Borges, Jorge Luis: Az örökkévalóság története. Esszék. Budapest, 2009.

Campbell, Colin: A modern fogyasztói éthosz rejtélye. Replika, 1996. 21-22. 117-137.

Chatfield, Tom: Hogyan boldoguljunk a digitális korban? Budapest, 2013.

Csermely Péter: A rejtett hálózatok ereje. Budapest, 2004.

Eisemann György: A város mint emlék és fikció. In: Bednanics Gábor, Eisemann György (szerk.): Induló modernség – kezdődő avantgárd. Budapest, 2006. 234-246.

Eriksen, Thomas Hylland: Kis helyek – nagy témák. Bevezetés a szociálantropológiába. Budapest, 2006.

F. Dózsa Katalin – Szatmári Judit Anna – Szentesi Réka (szerk.): Divat, kultúra, történelem. Budapest, 2018.

Goleman, Daniel: Érzelmi intelligencia. 3. kiad. Budapest, 1997.

Goleman, Daniel: Társas intelligencia. Budapest, 2007.

Gumbrecht, Hans Ulrich: Die Aufgabe der Geisteswissenschaften heute. In: Jürgen Klein (szerk.): Präsenz. Frankfurt/M. 2012.
Hall, Edward, T. : Rejtett dimenziók. Budapest, 1987.
Hankiss Elemér: Félelmek és szimbólumok. Budapest, 2006.
Helikon. Irodalomtudományi Szemle. A kritikai kultúrakutatás című tematikus szám. 2005. 1-2.
Helikon. Irodalomtudományi Szemle. Ökokritika című tematikus szám. 2007. 3.
Kállai János, Varga József, Oláh Attila (szerk.): Egészségpszichológia a gyakorlatban. Budapest, 2007.
Keszei András: A felejtés tengerén. Korall, 2012. 50. 138-160.
Korpics Márta, P. Szilczl Dóra (szerk.): Szakrális kommunikáció. A transzcendens mutatkozása. Budapest, 2007.
Korunk. Új egészségtudatosság című tematikus szám, 2011. 4.
Korunk. Ökofilozófia című tematikus szám. 2018. 1.
Korunk. Ruralitás, változó falu című tematikus szám. 2020. 4.
Kulcsár Szabó Ernő - Szirák Péter (szerk.): Történelem, kultúra, medialitás. Budapest, 2003.
Kulcsár Szabó Ernő: Szellemi stúdium vagy a szövegiség technológiája? Az irodalomtudomány „helynélkülisége" a modernség záróküszöbén. Alföld, 2003. 2. 16-32.
Kulcsár Szabó Ernő: Az értekező beszéd „irodalma". Az irodalmi jelenség mint a tudományos értelmezés performatívuma. In: Bónus Tibor, Kulcsár-Szabó Zoltán és Simon Attila (szerk.): Az olvasás rejtekútjai. Műfajiság, kulturális emlékezet és medialitás a 20. századi magyar irodalomtudományban. Budapest, 2007. 11-34.
Kulcsár Szabó Ernő: A nyelv, a dolgok és az alapító megnevezés. A nyelvi alkotás és a mai szépirodalom. In: Tolcsvay Nagy Gábor (szerk.): A magyar nyelv jelene és jövője. Budapest, 2017. 433- 461.
Kricsfalusi Beatrix, Kulcsár Szabó Ernő, Molnár Gábor Tamás, Tamás Ábel (szerk.): Média- és kultúratudomány. Kézikönyv. Budapest, 2018.
Lasch, Christopher: Az önimádat társadalma. Budapest, 1984.
Lippai László: A boldogság jelentősége a lelki egészség fejlesztésében. In: Benkő Zsuzsanna, Lippai László, Tarkó Klára (szerk.): Az egészség az életünk tartópillére. Egészségtanácsadási kézikönyv. Szeged, 2019. 101-109.
Mérő László: Új észjárások. A racionális gondolkodás ereje és korlátai. Budapest, 2001.
Miklós Péter: Klebelsberg Kuno jelentősége a magyar és a szegedi kultúrtörténetben. In: Kertész Péter – Lendvai Beatrix (szerk.): Mozaikok. Európai kultúra és kisebbségi identitás a DKMT eurorégióban. Szeged, 2007. 17-27.
Miklós Péter: Az emlékezés világai. Művelődéstörténeti tanulmányok. Szeged, 2015.
Miklós Péter: A Kecskeméti Lapok története. 1868–1956. Szeged, 2016.
Miklós Péter: Tisztázatok. Esszék, tanulmányok a magyar múltról. Szeged, 2018.
Miklós Péter: Tükörterem. Esszék, kritikák. Szeged, 2019.
Miklós Péter: A változatok egylényegűsége. Eszmetörténeti tanulmányok. Szeged, 2020.

Molnár Gyöngyvér – Turcsányi Szabó Mária – Kárpáti Andrea: Az interaktív tanulási környezetektől a módszertani megújuláson át a kreatív önkifejezésig. Új Pedagógiai Szemle, 2019. 11-12. 53-70.
Molnár Gyöngyvér: Kutatás-fejlesztés és innováció az oktatásban. A „Szegedi Műhely" informatikai fejlesztései és gyakorlati alkalmazásuk. Civil Szemle, 2020. Különszám. 93-104.
Molnár Zselyke: Ökopszichológia-alapkönyv. Második, jav. kiad. Budapest, 2016.
Nagy József: Énkibontakozás és nevelés. Csíkszentmihályi Mihály próféciája. Iskolakultúra, 1997. 6-7. 107-117.
Nádudvari Gabriella: A stíluskommunikáció mint önmegalkotó művészeti tevékenység. In: Kárpáti Andrea (szerk.): A világ új képe a művészetben és a tudományban. Fókuszban a vizuális kultúra pedagógiája. Konferencia kötet. Budapest, 2017. 126 -127.
Nádudvari Gabriella: A média jelentősége az egészségfejlesztésben: a tömegkommunikációs és stíluskommunikációs alapfogalmak. In: Lippai László (szerk.): Testmozgás, aktív szabadidő-eltöltés és a holisztikus egészség. Szeged, 2018. 90-96.
Nádudvari Gabriella: Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher (1768-1834) pedagógiai gondolkodási stílusa az egyensúly eszméjének tükrében. OxIPO – interdiszciplináris folyóirat, 2019. 4. 9-22.
Nádudvari Gabriella: Gondolatok Friedrich Hölderlin neveléstani elveiről az egyensúly eszméjének tükrében. In: Karlovitz, János Tibor, Torgyik, Judit (szerk.): Szakmódszertani és más emberközpontú tanulmányok. Komarno, 2019. 385-393.
Nádudvari Gabriella: Friedrich Fröbel pedagógiájának kulcsa a mindenkori jelenhez. In: Dibóné, Borbély Ágnes, Propszt Eszter, Sárvári Tünde, Szalai Tünde (szerk.): Kulcs a világhoz. Drahota-Szabó Erzsébet köszöntésére. Szeged, 2020.
Noiriel, Gérard: A történetírás „válsága". Budapest, 2001.
Nygård, Roald: Cselekvő vagy bábu? Az ember önértelmezéséről. Budapest, 2003.
Papp-Váry Árpád: Márkázott szórakoztatás. Budapest, 2014.
Pikó Bettina: Egészségszociológia. Szerk.: Szügyi Zoltán. Budapest, 2002.
Pikó Bettina: Életminőség és egészségvédelem a modern társadalomban. Korunk, 2011. 4. 3-9.
Prószéky Gábor: A számítógép, az elektronikus kommunikáció és az internet hatása. In: Tolcsvay Nagy Gábor (szerk.): A magyar nyelv jelene és jövője. Budapest, 2017. 321-334.
Rowell, J. A. : Equilibration. Human Development, 1983. 26. 61-71.
S. Varga Pál: Kollektív emlékezet és történeti tanulmányok. Studia Litteraria, 2012. 1-2. 32-40.
S. Varga Pál: Irodalmi szövegek mint nem lineáris rendszerek modelljei. In: Tolcsvay Nagy Gábor (szerk.): A határok átlépése. Budapest, 2017.
Sárkány Péter: Erkölcs és ideálképzés. In: Schwendtner Tibor (szerk.): Bildung. Neveléstudományi és filozófiai megközelítések. Budapest, 2020. 139-150.

Sárkány Péter: A nevelésfilozófia útjai. In: Schaffhauser, Franz: Schwendtner Tibor (szerk.): A magyar neveléstudomány és a filozófia. Budapest, 2020. 187-197.
Sebestyén Attila: Menedzserhumanizmus. A szervezeti és üzleti élet „átlelkesítettsége". Kolozsvár, 2015.
Sparschuh, Vera: Mannheim Károly tanulmánya a generációk problémájáról – műtörténeti és elméleti dimenziók. Világosság, 2007. 7-8. 107-122.
Steinmetz, Ralf: Multimédia. Bevezetés és alapok. Budapest, 1993.
Szajbély Mihály: Intermediális radevúk a 19. században. Pécs, 2008.
Szegedy-Maszák Mihály: Egy műfaj kockázatai. Alföld, 2002. 2. 17-26.
Szegedy-Maszák Mihály: Nemzeti és világirodalom a huszonegyedik században. In: A társadalomtudományok szerepe a változó világban. Budapest, 2006. 64-85.
Szécsi Gábor: Nyelv, média, közösség. Közösségfogalom és nyelvi kommunikáció az információ korában. Budapest, 2013.
Szondi Imre: Vizuális nyelv – Képi információ. Pécs, 2015.
Tarkó Klára, Benkő Zsuzsanna (szerk.): „Az egészség nem egyetlen tett, hanem szokásaink összessége". Szemelvények a multidiszciplináris egészségfejlesztő műhely munkáiból. Szeged, 2018.
Terestyéni Tamás: Kommunikációelmélet. A testbeszédtől az internetig. Budapest, 2006.
Tönnies, Ferdinand: Közösség és társadalom. Budapest, 1983.
Törőcsik Mária: A fogyasztói magatartás új tendenciái. Vezetéstudomány, 2016. 4. 19-25.
Törőcsik Mária: Self marketing. Budapest, 2017.
Ullmann Tamás: Értelmes élet. Mindennapi Pszichológia, Best of 5. Budapest, é.n.
Veszelszky Ágnes (szerk.): A világhálóba keveredett ember. Hogyan változtatta meg az internet az Ön gondolkodását? Budapest, 2013.
Wellbery, David, E.: Irodalomtudomány. Személyes észrevételek. Kalligram, 2017. 7-8. 36-41.
Wellbery, David, E.: Hangulat. Kalligram, 2017. 7-8. 49-76.

BÁLINT SÁNDOR
SZELLEMI ÖRÖKSÉGÉÉRT
ALAPÍTVÁNY

ISBN 978-615-6112-07-1

Kiadta a Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány
6724 Szeged, Bálint Sándor u. 18/B. I/2.
Felelős kiadó: az alapítvány kuratóriumi elnöke
Megjelent 2020-ban, Szegeden
Nyomás és kötés: s-Paw Nyomda
6794 Üllés, Bem József u. 7.
Felelős vezető: Szabó Erik

Bogoly József Ágoston irodalomtörténész és kultúrakutató 1958-ban született, egyetemi tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán irodalomtörténeti, filozófiatörténeti, művelődéstörténeti, kultúraelméleti tanulmányokat folytatott, magyar nyelv és irodalom szakon tanári diplomát szerzett. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Petőfi Irodalmi Múzeum tudományos munkatársa, majd az ELTE egyetemi docense és az ELTE Eötvös Collegium Magyar Műhelyének szakvezető tanára volt. Eredményes egyetemi oktatómunkájáért az OTDK és az MTA Témavezető Mestertanár címmel és oklevéllel tüntette ki. Első könyve *Ars Philologiae. Tolnai Vilmos és az irodalomtudományi pozitivizmus öröksége* címmel jelent meg. Az irodalomtudomány kandidátusa. Kutatási területe a 19-20. századi és a 21. századi irodalomtörténet, irodalomelmélet, kultúratudomány és stíluskommunikáció. Tanulmányait folyóiratok, tudományos kiadványok közölték (pl. *Magyar Tudomány, Hungarian Studies, Irodalomtörténeti Közlemények, Irodalomtörténet, Magyar Nyelv, Pro Philosophia, Magyar Könyvszemle, Kultúra és Közösség, Iskolakultúra*). Kutatási eredményei többszerzős tanulmánykötetekben, konferenciakötetekben és évkönyvekben is olvashatók. Folyamatosan tart előadásokat. Szakmai és irodalmi területein több mint kétszáz publikációja jelent meg. Irodalomtörténészi, kultúrakutatói munkásságát Kölcsey-éremmel ismerték el.

A stíluskommunikáció értéklánca. Alkalmazott irodalom- és kultúratudomány / stíluskommunikáció. Tanulmányok és esszék című kötetében Bogoly József Ágoston a stíluskommunikációt az irodalom- és kultúratudományok és a kreatív közlésmód táguló köreiben értelmezi. A stíluskommunikáció értéklánca mentén, a regionális kultúra, a szociális képesség- és egészségfejlesztés irányában eredményes kultúrakutatási kiterjesztéseket valósít meg. A stíluskommunikáció értékláncát természet közeli és irodalmi-mentalitástörténeti dimenziókban mutatja be. A kulturális régió retro-stíluskommunikációs elemeit is feltárja és bevezeti az ökomuzealitás fogalmát. A szerző kötetzáró kisesszé sorozata az emlékezés és felejtés stíluskommunikációjában keresi az egyensúlyt, a harmóniát,
a jövő előzményét.

A stíluskommunikáció értéklánca című könyvével kapcsolatban írja Bogoly József Ágoston: „A stíluskommunikációhoz tartozó dolgok rendje nem egy már teljesen megismert, szűkített és lezárt világhoz kötődik, hanem inkább egy folyamatosan változó, dinamikusan tovább élő nyitott kommunikációs rendszerbe illeszkedik. A stíluskommunikációt a saját korlátaikon túllépő szemléleti formák aktív működésben tartják. Milyen a stíluskommunikáció értéklánca? Olyan, mint az egymásba kapcsolódó hatásokkal teli láncreakció, amely egy sajátos pillangóhatást okoz. Az érték-láncreakció pillangóhatását a stíluskommunikáció kifinomult „szárnycsapása” indítja el. A világhoz való viszonyunkban finomhangolásra, harmóniára, egyensúlyra van szükség. Önvalónkkal és a társadalmi környezetünkkel kapcsolatban az összhangot hordozó kifinomult közlés, a stíluskommunikáció küldetése megvalósítható.” A stíluskommunikáció értéklánca témában Bogoly József Ágoston a Szegedi Tudományegyetem JGYPK Stíluskommunikátor szakirányú továbbképzési szakára meghívott oktatóként, az MTA Köztestület tagjaként, valamint az MTA SZAB Neveléstudományi - Pszichológiai Szakbizottság Szociális képességek, a viselkedés fejlesztése munkabizottsága tagjaként végezte oktató- és kutatómunkáját, miközben előadásokat tartott tudományos konferenciákon és tudománykommunikációs fórumokon. A témakörből tanulmányokat és esszéket jelentet meg. Az integratív kultúratudomány és a stíluskommunikáció kutatás jelenkori horizontjával foglalkozó megalapozó tanulmányát az MTA folyóirata, a Magyar Tudomány közölte, Irodalom- és kultúratudomány, média- és stíluskommunikáció. Hibridizációs jelenségek és alkalmazások címmel.